

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

ETNİK SOSYOLOJİ AÇISINDAN KOSOVA TÜRKLERİ: PRİZREN VE MAMUŞA ÖRNEĞİ

Tuğça POYRAZ

Doktora Tezi

Ankara, 2007

ETNİK SOSYOLOJİ AÇISINDAN KOSOVA TÜRKLERİ: PRİZREN VE MAMUŞA ÖRNEĞİ

Tuğça POYRAZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2007

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

07.05.2007

Tuğça POYRAZ

TEŞEKKÜR

Çalışmanın hazırlanmasında beni teşvik eden, bana yol gösteren ve çalışmanın her aşamasında görüşlerini, desteğini ve bilgisini benden esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Gülay ARIKAN'a teşekkür ederim.

Tavsiyeleri ve görüşleriyle araştırmanın gelişmesine katkıda bulunan hocalarım Prof. Dr. Demet ULUSOY ve Yard. Doç. Dr. Nilüfer ÖZCAN DEMİR'e teşekkür ederim.

Benimle Kosova'ya gelerek, maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen sevgili annem Selma POYRAZ'a teşekkür ederim

Son olarak böyle bir çalışmanın yapılması için bana her türlü imkanı sunan Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'na (TİKA) teşekkür ederim.

ÖZET

POYRAZ, Tuğça. *Etnik Sosyoloji Açısından Kosova Türkleri: Prizren ve Mamuşa Örneği*, Doktora Tezi, Ankara, 2007

Çalışmanın amacı, Prizren ve Mamuşa'da yaşayan Kosova Türkleri'nin etnisitenin objektif (evlilik şekli, aile biçimi, anadil, arkadaşlık-komşuluk ilişkileri, etnik kurumsal organizasyonlar, Türkçe eğitim, Türkçe kitle iletişim araçları, etnik birlik ve dernekler, etnik yiyecek tüketimi) ve subjektif (Kosova Türkleri'nin kimlik algılamaları; kendilerini tanımlarken hangi kimlik çeşidinin öncelikli olduğu, millet kavramından ne anladıkları ve milli kimliklerini nasıl tanımladıkları ile etnik grup kavramından ne anladıkları ve etnik kimliklerini nasıl tanımladıkları) unsurları açısından ele alınmasıdır. Buna uygun olarak çalışmada etnik sosyolojinin kuramsal ve kavramsal çerçevesinden yararlanılmıştır. Bu çerçevede hazırlanan anket formları, Kosova Türkleri'ne uygulandıktan sonra betimleyici ve ilişki arayıcı analizler yapılmış; anket tekniğinden elde edilen sonuçlar ise gözlem ve görüşme tekniğinden elde edilen bilgilerle desteklenmiştir. Araştırma sonucunda hem Prizren ve Mamuşa'da yaşayan Kosova Türkleri karşılaştırmalı olarak ele alınmış, hem de Kosova Türkleri'nin Türk kültürüyle benzeşen ve farklılaşan yönleri ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Etnisite, etnik grup, etnik kimlik, azınlık, asimilasyon-entegrasyon, kültür, Kosova Türkleri.

ABSTRACT

POYRAZ, Tuğça. *Kosovo Turks From The Point of View of Ethnical Sociology: The Example of Prizren and Mamuşa*, Doctorate Thesis, Ankara, 2007

The aim of this study is to investigate Kosovo Turks with respect to the objective (the form of marriage, type of family, native language, friendship and neighbourhood relations, participation in ethnic institutional organizations, participation in Turkish education, participation in Turkish mass media, participation in ethnic unity and associations, ethnical food consumption) and subjective (the identity perception, priority of identity type while they identify themselves, perception of the concept of nation, definition of national identity and perception of the concept of the ethnical group and definition of their ethnical identities of Kosovo Turks) elements of ethnicity. Therefore, in this study, theoretical and conceptual framework of ethnical sociology has been utilized. Survey questionnaires prepared in this framework has been applied to Kosovo Turks, and descriptive and hypothesis testing analyses have been made. The results of surveys have been supported by the information had by using observation and interview techniques. At the conclusion of the research, Kosovo Turks living in Prizren and Mamuşa were discussed compared to each other and also the similar and different points of Kosovo Turks and Turkish culture has been revealed.

Keywords: Ethnicity, ethnical group, ethnical identity, minority, assimilation-integration, culture, Kosovo Turks.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv-vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii-xiii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xv
ÖNSÖZ.....	xvi
GİRİŞ.....	1-6
 1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ.....	 7-21
1.1.ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ.....	7-10
1.1.1.Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	7-9
1.2.1.Araştırmanın Önemi.....	9-10
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
1.2.1. Araştırmanın Problemleri.....	10-11
1.2.2. Araştırmanın Hipotezleri.....	11-14
1.2.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	14
1.2.4. Veri Toplama Teknikleri.....	15-19
1.2.5. Veri Analiz Teknikleri.....	19
1.2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	20-21
2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	22-72
2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	22-44
2.1.1. Etnisite.....	22-23
2.1.1.1. Etnik Grup.....	23-29
2.1.1.2. Etnik Kimlik.....	29-34
2.1.2. Azınlık.....	34-38

2.1.3. Asimilasyon-Entegrasyon.....	38-41
2.1.3.1. Asimilasyon (Kültürel Özümseme).....	39-41
2.1.3.2. Entegrasyon (Bütünleşme).....	41
2.1.4. Kültür.....	41-44
2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	45-74
2.2.1. Etnisiteye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar.....	45-55
2.2.2. Etik ve Emik Etnisite Yaklaşımı.....	55-56
2.2.3. Objektif ve Subjektif Unsurlar Açısından Etnisite.....	56-65
2.2.4. Çok-Etnili Toplumlar da Asimilasyon.....	65-72
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMA YÖRESİNİN TANITIMI.....	72-102
3.1. Kosova, Prizren ve Mamuşa Hakkında Coğrafi Bilgiler.....	72-75
3.2. Kosova, Prizren ve Mamuşa Hakkında Tarihi Bilgiler.....	75-90
3.3. Kosova Türklerinde Nüfus ve Toplumsal Hareketlilik.....	90-102
3.3.1. Kosova'daki Türk Nüfusun Tarihsel Olarak İncelenmesi, Etnik Sınırlar Arasında Hareketlilik ve Nedenleri.....	91-99
3.3.2. Kosova'daki Türk Nüfusunun Mevcut Durumu.....	99-102
4. BÖLÜM: ETNİK SOSYOLOJİ AÇISINDAN KOSOVA TÜRKLERİ.....	103-159
4.1. Bir Etnisite Unsuru Olarak Tarih Birliği.....	103-106
4.2. Bir Etnisite Unsuru Olarak Dil.....	106-112
4.3. Bir Asimilasyon Aracı Olarak Din.....	112-117
4.4. Bir Asimilasyon Aracı Olarak Eğitim.....	117-131
4.5. Ekonomik Faaliyet.....	131-135
4.6. Kosova'nın Statüsü ve Politik Süreç.....	135-144
4.7. Kitle İletişim Araçları.....	144-150
4.8. Kültürel Faaliyetler.....	150-159
5. BÖLÜM: VERİLERİN ANALİZİ.....	160-273
5.1. BETİMSSEL VERİLERİN ANALİZİ.....	160-244
5.1.1. Örneklemenin Genel Özellikleri.....	160-164
5.1.2. Etnisite Objektif Unsurları Açısından Kosova Türkleri.....	165-192
5.1.2.1. Etnisitenin Objektif Unsuru Olarak Evlilik ve Aile Yapısı	

5.1.2.1.1. Evlilik.....	166-172
5.1.2.1.2. Aile Yapısı.....	172-175
5.1.2.1.3. Ailede Otorite ve Karar Alma.....	176-182
5.1.2.2. Etnisitenin Objektif Unsuru Olarak Dil.....	182-191
5.1.2.3 Etnisitenin Objektif Unsuru Olarak Etnik Yiyecek Tüketimi.....	191-192
5.1.3. Etnisitenin Subjektif Unsurları Açısından Kosova Türkleri.....	193-203
5.1.3.1. Kimlik Kavramı.....	193-203
5.1.4. Sosyo-Ekonomik Düzey.....	203-211
5.1.5. Etnik Grup Arasındaki Sosyal İlişkiler: Akrabalık-Komşuluk.....	211-212
5.1.6. Etnik Sınırlar Arasındaki Hareketliliği Etkileyen Bir Unsur Olarak Toplumsal Hareketlilik Ve Göç	213-221
5.1.7. Asimilasyon Unsuru Olarak Din.....	221-225
5.1.8. Siyasi Katılım.....	225-229
5.1.9. Sağlık Kurumu.....	229-232
5.1.10. Kosova Türkleri'nin Sorunları ve Beklentileri.....	232-238
5.1.11. Boş Zaman Faaliyetleri.....	238-240
5.1.12. Kosova'nın Statüsü Hakkındaki Görüşler.....	240-242
5.1.13. Gelecek Beklentileri.....	243
5.2. HİPOTEZLERİN SINANMASI.....	244-273
5.2.1. Yerleşim Yeri İle İlgili Hipotezlerin Sınanması.....	244-258
5.2.2. Cinsiyet İle İlgili Hipotezlerin Sınanması.....	258-261
5.2.3. Gelir Durumu İle İlgili Hipotezlerin Sınanması.....	261-265
5.2.4. Eğitim Düzeyi İle İlgili Hipotezlerin Sınanması.....	266-271
5.2.5. Kimlik Kavramı İle İlgili Hipotezlerin Sınanması.....	272-273
6. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	274-292
6.1. Durum Saptayıcı Verilerin Değerlendirilmesi.....	274-289
6.2. İlişki Arayıcı Verilerin Değerlendirilmesi.....	289-292
SONUÇ.....	293-297
ÖNERİLER.....	298-304

KAYNAKÇA.....	305-322
EKLER.....	323-342

Tablolar Listesi**Sayfa No**

Tablo 1: Prizren'deki Osmanlı Eserleri.....	88
Tablo 2: II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Kosova Nüfusunun Etnik Kökene Göre Dağılımı.....	92
Tablo 3: II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Prizren Nüfusunun Etnik Kökene Göre Dağılımı.....	93
Tablo 4: 1993 Yılı İtibariye Kosova'nın Nüfusu.....	100
Tablo 5: 1999/2000 Öğretim Yılında Kosova'da Türkçe Öğrenim Gören İlkokulların Sınıf ve Öğrenci Sayıları.....	121
Tablo 6: 2000/2001 Öğretim Yılında Kosova'da Türkçe Öğrenim Gören İlkokulların Sınıf ve Öğrenci Sayıları.....	122
Tablo 7: Prizren'de Yaşayan Azınlık Topluluklarının Kamu Hizmetlerini Değerlendirmeleri.....	141
Tablo 8: Örneklemin Yerleşim Yerine Göre Dağılımı.....	160
Tablo 9: Örneklemin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	161
Tablo 10: Örneklemin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	161
Tablo 11: Örneklemin Doğum Yerine Göre Dağılımı.....	162
Tablo 12: Örneklemin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	163
Tablo 13: Örneklemin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı.....	164
Tablo 14: Örneklemin Medeni Duruma Göre Dağılımı.....	166
Tablo 15: Evlilik Yaşı.....	167
Tablo 16: Evlenme Biçimi.....	167
Tablo 17: Akraba Evliliği	168
Tablo 18: Evlenirken Uygulanan Gelenek.....	169
Tablo 19: Örneklemin Eşlerinin Etnik Kökeni.....	170
Tablo 20: Çocuklar İçin Eş Tercihi.....	171
Tablo 21: Evde Kimlerle Yaşadıkları.....	173
Tablo 22: Çocuklarını İlerde Yaşlılık Güvencesi Olarak Görüp/Görmedikleri.....	174
Tablo 23: Çocuk Sayısı.....	175
Tablo 24:Ailede Otorite.....	176

Tablo 25: Karar Alırken Kime Danıştıkları.....	177
Tablo 26: Erkeğin En Önemli Görevleri.....	178
Tablo 27: Kadının En Önemli Görevleri.....	179
Tablo 28: Çocuğun Yetiştirilmesi ve Büyütülmesinde Kimin Etkili Olduğu.....	181
Tablo 29: Çocuğun Meslek Seçiminde Kimin Etkili Olduğu.....	182
Tablo 30: Türkçe'yi Nereden Öğrendikleri.....	183
Tablo 31: Türkçe Okuma-Yazma Bilme Durumları.....	183
Tablo 32: Çocukların Hangi Dilde Eğitim Gördükleri.....	184
Tablo 33: Çocuklarının Hangi Dilde Eğitim Görmesini İstedikleri.....	185
Tablo 34: Günlük Hayatta/Sosyal İlişkilerinde En Çok Hangi Dili Kullandıkları.....	185
Tablo 35: Okudukları Gazeteler.....	186
Tablo 36: Dinledikleri Radyo Kanalları.....	187
Tablo 37: İzledikleri TV Kanalları.....	188
Tablo 38: Televizyonda En Çok Hangi Programları İzledikleri.....	190
Tablo 39: Evde Yapılan Yiyecekler.....	191
Tablo 40: Kendilerini Tanımlarken Öncelik Verdikleri Kimlik Çeşidi.....	193
Tablo 41: Millet Kavramından Ne Anladıkları.....	194
Tablo 42: Milli Kimliklerini Nasıl Tanımladıklarını.....	194
Tablo 43: Etnik Grup Kavramından Ne Anladıkları.....	195
Tablo 44: Etnik Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları.....	195
Tablo 45: Etnik Kimliklerinden Kaynaklanan Sorun Yaşayıp/Yaşamadıkları.....	196
Tablo 46: Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorunları.....	197
Tablo 47: Atalarının Kosova'ya Nereden Geldiklerini Bilip/Bilmedikleri.....	199
Tablo 48: Atalarının Kosova'ya Nereden Geldikleri.....	200
Tablo 49: Türk Dünyasını Birbirine Bağlayan Unsurlar.....	201-202
Tablo 50: Türkiye Hakkındaki Düşünceleri.....	203
Tablo 51: Haneye Giren Aylık Gelir.....	204
Tablo 52: Temel Uğraş Dışındaki Ek Gelir Durumu.....	205

Tablo 53: Herhangi Bir Sosyal Güvenlik Kurumundan Yardım Alma Durumları...	205
Tablo 54: Oturulan Evin Mülkiyeti.....	206
Tablo 55: Dayanıklı Tüketim Malları.....	207-208
Tablo 56: Diğer Ailelere Göre Gelir Durumlarını Nasıl Değerlendirdikleri.....	209
Tablo 57: Kazanılan Paranın Nerelere Harcandığı.....	209
Tablo 58: Tasarruflarını Nasıl Değerlendirdikleri.....	210
Tablo 59: Hane Halkında İşsizlik Durumu.....	211
Tablo 60: Gerektiğinde Kendilerine Kimin Yardımcı Olacağı.....	212
Tablo 61: Yaşadıkları Yerde Bulunma Süresi.....	213
Tablo 62: Örneklemin Yaşadıkları Yere Nereden Geldikleri.....	214
Tablo 63: Yaşanılan Yerden Memnuniyet	214
Tablo 64: Nereye Göç Etmek İstendiği.....	215
Tablo 65: Örneklemin Göç Etmek İsteme Nedenleri.....	216
Tablo 66: Daha Önce Başka Yerlere Göç Eden Akrabalarının Dağılımı.....	217
Tablo 67: Örneklemin Akrabalarının Göç Ettikleri Ükelere Göre Dağılımı.....	217
Tablo 68: Örneklemin Yurtdışına Çıkma Dağılımları.....	218
Tablo 69: Hangi Ükelere/Bölgelere Gittikleri.....	220
Tablo 70: Yurtdışına Çıkma Nedenleri.....	220
Tablo 71: İl/Köy Dışına Çıkma Nedenleri.....	221
Tablo 72: Namaz Kılma.....	222
Tablo 73: Oruç Tutma.....	223
Tablo 74: Kurban Kesme.....	223
Tablo 75: Örneklem Grubunun Hacca Gitme Dağılımı.....	224
Tablo 76: Çocuklarına Dini Bilginin Nerede Verilmesini Tercih Ettikleri.....	224
Tablo 77: Siyasetle İlgilenme.....	225
Tablo 78: Kosova'nın Sorunlarına Hangi Partinin Çözüm Getireceğini Düşündükleri.....	226
Tablo 79: Herhangi Bir Örgüte Üye Olma Durumları.....	227
Tablo 80: Seçimlerde Bir Partiye Oy Verirken Neye Dikkat Ettikleri.....	227
Tablo 81: Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Erişebilirlik.....	228

Tablo 82: Sağlık Sorunları Olduğunda Nereye Başvurdıkları.....	229
Tablo 83: Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyleri.....	230
Tablo 84: Sağlık Hizmetlerinden Memnun Olmama Nedenleri.....	230
Tablo 85: Herhangi Bir Doğum Kontrol Yöntemi Uygulayıp/Uygulamadıkları.....	231
Tablo 86: Kosova'nın En Önemli Sorunları.....	233
Tablo 87: Türkiye Cumhuriyeti ve Kosova Yönetiminden Beklentileri Olup/Olmadığı.....	236
Tablo 88: Türkiye'den Beklenti Konuları.....	237
Tablo 89: Kosova'dan Beklenti Konuları.....	238
Tablo 90: Boş Zaman Faaliyetleri.....	239
Tablo 91: Kitap-Gazete/Dergi Okuma ve Tiyatro/Sinemaya Gitme Sıklıkları.....	240
Tablo 92: Savaştan Önceki Durumlarına Göre Bugünkü Durumlarını Nasıl Değerlendirdikleri.....	241
Tablo 93: Kosova'nın Bugünkü Durumu Hakkındaki Görüşler.....	241
Tablo 94: Kosova'nın Gelecekteki Durumu Hakkındaki Görüşler.....	242
Tablo 95: Gelecek Beklentileri.....	243
Tablo 96: Yerleşim Yeri ve Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki.....	244
Tablo 97: Yerleşim Yeri ve Evlenme Biçimi Arasındaki İlişki.....	245
Tablo 98: Yerleşim Yeri ve Evlenirken Uygulanan Gelenek.....	247
Tablo 99: Yerleşim Yeri ve Haneye Giren Aylık Gelir Arasındaki İlişki.....	248
Tablo 100: Yerleşim Yeri İle Ek Gelir Elde Etme Arasındaki İlişki.....	249
Tablo 101: Yerleşim Yeri İle Çocuklarının Hangi Dilde Eğitim Gördükleri Arasındaki İlişki.....	250
Tablo 102: Yerleşim Yeri İle Örneklemin Günlük Hayatlarında/Sosyal İlişkilerinde En Çok Hangi Dili Kullandıkları Arasındaki İlişki.....	251
Tablo 103: Yerleşim Yeri İle Kendilerini Tanımlarken Öncelik Verdikleri Kimlik Çeşidi Arasındaki İlişki.....	252
Tablo 104: Yerleşim Yeri İle Etnik Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki.....	253

Tablo 105: Yerleşim Yeri İle Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorun Yaşayıp/Yaşamadıkları Arasındaki İlişki.....	254
Tablo 106: Yerleşim Yeri İle Milli Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki.....	255
Tablo 107: Yerleşim Yeri İle Siyasetle İlgilenme Arasındaki İlişki.....	256
Tablo 108: Yerleşim Yeri İle Hangi Partinin Kosova'nın Sorunlarına Çözüm Getireceğini Düşündükleri Arasındaki İlişki.....	256
Tablo 109: Yerleşim Yeri İle Herhangi Bir Örgüte Üyelik Arasındaki İlişki.....	257
Tablo 110: Cinsiyet İle Kendilerini Tanımlarken Öncelik Verdikleri Kimlik Çeşidi.....	258
Tablo 111: Cinsiyet İle Etnik Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki....	259
Tablo 112: Cinsiyet ile Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorun Yaşayıp/Yaşamadıkları.....	260
Tablo 113: Cinsiyet İle Milli Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki.....	261
Tablo 114: Haneye Giren Aylık Gelir İle Kendilerini Tanımlarken Öncelik Verdikleri Kimlik Çeşidi Arasındaki İlişki.....	262
Tablo 115: Haneye Giren Aylık Gelir İle Etnik Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki.....	263
Tablo 116: Haneye Giren Aylık Gelir İle Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorun Yaşayıp/Yaşamadıkları Arasındaki İlişki.....	264
Tablo 117: Haneye Giren Aylık Gelir İle Milli Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki.....	265
Tablo 118: Eğitim Düzeyi İle Siyasetle İlgilenme Arasındaki İlişki.....	266
Tablo 119: Eğitim Düzeyi İle Herhangi Bir Örgüte Üye Olmaları Arasındaki İlişki.....	267
Tablo 120: Eğitim Düzeyi İle Kendilerini Tanımlarken Öncelik Verdikleri Kimlik Çeşidi Arasındaki İlişki.....	268
Tablo 121: Eğitim Düzeyi İle Etnik Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki.....	269

Tablo 122: Eğitim Düzeyi İle Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorun Yaşayıp/Yaşamadıkları Arasındaki İlişki.....	270
Tablo 123: Eğitim Düzeyi İle Milli Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki.....	271
Tablo 124: Etnik Grup Tanımı İle Etnik Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki.....	272
Tablo 125: Millet Kavramının Tanımı İle Milli Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki.....	273

Kısaltmalar Dizini

KTÖD	Kosova Türk Öğretmenler Derneği
DYKSD	Doğru Yol Kültür ve Sanat Derneği
KDTP	Kosova Demokratik Türk Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
UNMIK	United Nation Mission In Kosova-Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu
YFHC	Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşma Örgütü
SHSK	Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı
KİO	Kosova İstatistik Ofisi
OSCE/AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
K-FOR	Kosovo-Forces/Birleşmiş Milletler Barış Gücü
TİKA	Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı
AKV	Anadolu Kalkınma Vakfı
AB	Avrupa Birliği
TDB	Türk Demokratik Birliği
K-THP	Kosova Türkleri Halk Partisi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
TC	Türkiye Cumhuriyeti
KPS	Kosova Polis Servisi
TMK	Kosova Koruma Ordusu
BM-GSÖT	Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri
LDK	Kosova Demokratik Birliği
AAK	Kosova'nın Geleceği İçin İttifak Partisi
RTK	Kosova Radyo Televizyon
KEK	Kosova Elektrik Kurumu

Şekiller Dizini

Şekil 1: Topluluk Başına Anadilde Eğitim İmkânı.....	123
Şekil 2: Azınlıkların Kültürel Etkinlikleri.....	154

ÖNSÖZ

Bu çalışma, T.C Başbakanlık, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) tarafından Türkoloji Projesi kapsamında, “Kosova Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapı Analizi” başlıklı araştırma projesi olarak desteklenmiştir. Proje kapsamında TİKA’nın desteği sayesinde 15 Ocak-15 Mayıs tarihleri arasında Kosova’da kalınmıştır.

GİRİŞ

Araştırma konumuzu oluşturan Prizren ve Mamuşa'da yaşayan Kosova Türkleri'nin çalışılmasında, etnik sosyolojinin kavramları ve bakış açısından yararlanılmıştır. Böyle bir kuramsal tercih yapılmasının nedeni Fenton (2001: 136)'un da belirttiği gibi, son yüz elli yıldır oluşturulan sosyolojik kuramların, etnisitenin zayıfladığını iddia etmelerine rağmen; etnisite, etnik grup, etnik kimlik gibi kavramların önemlerinin artması ve özellikle de multi-etnik toplumların çalışılmasında açıklama kaynağı teşkil edebilmesidir.

19. ve 20. yüzyılın başlarında Marx ve Weber gibi düşünürler etnisitenin eriyip gideceğini, modernleşme ile birlikte hiçbir öneminin kalmayacağını (Cornell ile Hartmann 1998: 8-9) iddia etmiş olsalar da, günümüzde tüm şiddetiyle sürmekte olan etnik gerilimler ya da etnik çatışmalar, etnisite kavramının önemini koruduğunu, hatta siyasal bir içerik kazanıp, sorunsallaştığını göstermektedir.

Etnisite kavramının sorunsallaşmasının nedenlerinden birisi, sosyolog ve sosyal antropologların konuyu yeterince ele almış olmamaları iken; diğer bir nedeni kavramın açıkça kültür kavramı üzerinde odaklanması (Isajiw 1993: 411) olmuştur.

Etnik grupların açık bir şekilde ortak bazı temel kültürel değerlere sahip olmaları, Kosova Türkleri'nin kültürel niteliklerini anlamaya çaba sarf etmemize neden olmuştur. Kültürel niteliklerinin ortaya çıkarılmasında, etnik bir grup olarak Kosova Türkleri'nin yaşadığı eşsiz bir tarihi tecrübe olarak hayat tarzları, gelenek ve görenekleri, örf ve adetleri, vb. ele alınmış; bu kültürel niteliklerin akraba ülkeleri olan Türkiye Türkleri ile benzerlik ve farklılık taşıdığı noktalar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, kültür kavramı üzerine yaptığımız vurgunun, belirli bir etnik grubun sadece ve sadece tek bir kültüre bağlı kaldığını

ifade etmek amacını taşımamasıdır. Amacımız, kendilerini belirli bir etnik grubun parçası olarak gören kişilerin geçmişte şu ya da bu şekilde belirli bir kültürü paylaşmış olduğunu vurgulamaktır. Kosova Türkleri'nin yaşamış oldukları farklı coğrafi çevre, onların çeşitli etnik ve kültürel temaslarda bulunmalarına yol açmıştır. Bu anlamda değişmeyen niteliklere sahip, tek bir Türk kültürü ya da kimliğinden bahsetmek yerine, değişebilen farklı Türk kimliklerinden bahsetmek gerekmektedir.

Kültürel niteliklerin açıklığa kavuşturulabilmesi ve Kosova Türkleri'nin bütün bir hayat tarzlarının ortaya koyulabilmesi için, etnisitenin objektif ve subjektif unsurları arasında ayırım yapılması tercih edilmiştir.

Çalışmada etnisitenin objektif unsurları (açıkça gözle görülebilen kültürel özellikler) olarak evlilik şekli, aile biçimi, anadil, arkadaşlık-komşuluk ilişkileri, etnik kurumsal organizasyonlar (Türkçe eğitim, Türkçe kitle iletişim araçları, etnik birlik ve dernekler), etnik yiyecek tüketimi; etnisitenin subjektif unsurları olarak ise Kosova Türkleri'nin kimlik algılamaları (kendilerini tanımlarken hangi kimlik çeşidinin öncelikli olduğu, millet kavramından ne anladıkları ve milli kimliklerini nasıl tanımladıkları ile etnik grup kavramından ne anladıkları ve etnik kimliklerini nasıl tanımladıkları, vb.) ele alınmıştır. Etnisitenin subjektif niteliklerinde kimlik kavramına vurgu yapılması, Kosova Türkleri'nin aidiyet hissi ve "öteki" kavramsallaştırmaları konusunda fikir vermekte ve onları akraba devletleri ile yakınlaştırmacı ve uzaklaştırmacı özellikleri ortaya sermektedir.

Isajiw (1990) etnik kimliğin dışa vurulan özelliklerini, bir başka deyişle kültürel ve sosyal düzeyde gözlemlenebilir davranışları; etnik bir dil, etnik gelenekler, aile-arkadaşlık, okul, medya, dini mekanlar ve dernekler olarak belirtmektedir. Ona göre etnik kimliğin içsel unsurları ise imaj, fikir, tavır ve duygulardır ki, bu unsurlar kimlik duygusuna ve aidiyet ihtiyacına işaret etmektedir.

Multi-etnik yapısı nedeniyle yıllardır etnik gerilimlerin yaşandığı ve güvensizlik ortamının geçerli olduğu Kosova’da, Kosova Türkleri’nin yalnızlık ve yabancılaşma duyguları yaşamamaları için kendilerini tanımlama, bir kimliğe dayanma, bir toplulukla özdeşim kurma ve aidiyet ihtiyaçları, diğer ihtiyaçları kadar önemlidir. Eğer içinde yaşadıkları toplumda herhangi bir sadakat odağına dayanamıyorlarsa, bu odağı atalarının geldikleri toplumda, yani akraba devletlerinde bulmaları gerekecektir. Başka bir ifadeyle Kosova Türkleri, yaşadıkları toplumla özdeşleşemedikleri için Türk toplumuyla özdeşim kurma ihtiyacı hissetmektedirler. Etnik grup kavramına bu şekilde yaklaşım, etnik kimliğin kendini, kendisi gibi olan diğerlerinden biri olarak görmesini sağlayan ve ötekilerden ayırt eden kolektif kimlik olarak tanımlanmasına işaret etmektedir.

Sıfat olan etnik kelimesi, biyolojik, kültürel ve tarihi özellikleri kapsamaktadır. Çalışmada biyolojik nitelik, soy olarak kabul edilmek yerine, Kosova Türkleri’nin milli ve etnik kimliklerini nasıl duyumsadıkları, bir başka ifadeyle kendilerini nasıl tanımladıkları şeklinde ele alınacaktır. Bu anlamda etnik grup, “kendisini belirli bir grubun üyesi olarak gören insanlardan oluşan” (Shibutani ve Kwan 1965: 40) grup olarak tanımlanmaktadır.

Ortak kan bağı, soy, ecdat miti, köken (Hutchinson ve Smith 1996: 4-6) ya da ortak vatan, toprak parçası konusunda inandıklarının gerçek ya da varsayımsal (sembolik bağ) olması çalışma açısından önem taşımamakta, daha çok onların neye inandıklarına önem verilmektedir. Etnik sosyoloji çalışmalarında ortak tarihi köken faktörünün önemli olması nedeniyle, çalışmada Kosova Türkleri’nin hem Anadolu’dan Kosova topraklarına yerleştirildikleri Osmanlı dönemi, hem de bugünkü durumlarını anlamamızda yardımcı olacak daha yakın tarihle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Etnisite ya da etnik grup tanımlamalarında “din”, bir etnik grubu birbirine bağlayan (Isajiw 1974) ortak özelliklerden birisi ve etnik ayrımın en dışa dönük

göstergelerinden ve etnik kimliğin sürdürüldüğü ve asimilasyonuna direnen toplumsal mekanizmaların en önemli parçalarından (Andrews 1992: 14-16) birisi olarak kabul edilse de, egemen etnik grubu oluşturan Kosova Arnavutları ile azınlık etnik grubu oluşturan Kosova Türkleri'nin aynı dini paylaşımları, Kosova Türkleri'nin egemen gruba asimile olma sebeplerinden birisini oluşturmakta, bu nedenle din faktörü bir etnisite unsuru olarak ele alınmak yerine; bir asimilasyon unsuru olarak ele alınmaktadır. Bu anlamda din, azınlık ve egemen etnik grupların birbirlerini "öteki" olarak konumlandırmalarında etkili olmamakta; hatta önceki dönemde farklı dinden olan Sırlara karşı, zamanımızda da UNMIK geçici yönetimine karşı iki etnik grubun "biz" temelinde birleşmelerine yol açmaktadır.

Burada belirtilmesi gereken diğer bir husus, azınlık etnik grup ya da egemen (çoğunluk) etnik grup kavramlarının, bir topluluğun büyüklüğü ve gücü ile ilişkilendirilerek kullanılmasıdır.

Araştırma sahası olarak Kosova'nın (Prizren ve Mamuşa) ve Kosova Türkleri'nin seçilme nedeni ise, Kosova'nın jeopolitik önemi, Kosova'nın Balkan coğrafyasında Türklerin en yaygın olduğu ve Türkçe'nin en yoğun şekilde konuşulduğu yerlerden birisi olması, Türkiye Cumhuriyeti ile Kosova Türkleri arasında yeni politikaların geliştirilebilmesi için orada yaşayan soydaşlarımızın tanınma ihtiyacı olması, Kosova Türkleri ile ilgili az sayıda bilimsel çalışma bulunması, Kosova'nın statüsünün belirlenmesi ve uluslararası müzakerelerin devam ettiği bir süreçte Kosova Türkleri'nin sorunları, ihtiyaçları ve haklarına dikkat çekilmesi gerektiği şeklinde belirtilebilir.

Etnisite kavramı değer yüklü bir kavramdır. Etnisitenin değer yüklü bir kavram olması, emik ve etik etnisite kavramları yardımıyla açıklanabilir. Etnisiteye emik bakış, bir grubun kendi kimliğiyle ilgili kendi tanımı, kendisini ne, kim olarak gördüğü iken; etik bakış, dışarıdakilerin bir etnik grubu tanımlamasıdır. Etik bakış açısıyla yapılan tanım, grubun kendi tanımına uymayabilir. Grup kimliğinin

tanımında asıl olan bu emik bakıştır. Etnik gruplar arası ilişkilerde belirleyici olan etmen her grubun kendisine ilişkin kimlik tanımıdır. Emik bakış açısına göre, etnik grubun kendileri hakkındaki kabullerinin bilimselliği ya da dışarıdaki diğer grupların bu grubu nasıl tanımladığı önem taşımaz (Önder 2002: 12-13; Somersan 2004: 23).

Çalışmada kullanılan yaklaşım emik ve etik yaklaşım arasında gidip gelmektedir. Bir başka ifadeyle araştırmacının, incelenen etnik grupla ortak dil, din, kültür, gelenek ve görenek, vb. paylaşması, Kosova Türklerine emik bakış açısıyla yaklaşılmasını; ancak farklı coğrafi mekandan gelmesi ve farklı tarihsel gelişimlere sahip olunması anlamında etik bakış açısının kullanılmasını gerektirmiştir. Bu durum, incelenen etnik grubun kullandığı dilin, araştırmacının anadili olması gibi bazı avantajlar doğururken; diğer taraftan objektifliği etkileyecek dezavantajlı bir durumda doğurmaktadır.

Etnisite gibi değer yüklü bir kavramla uğraşmaktan kaynaklanan araştırmacının üzerindeki ağır yükü hafifletmek amacıyla, çalışmada nicel veri analizi tekniği kullanılmış ve buradan elde edilen veriler, nitel veri analizi teknikleriyle desteklenmiştir.

Etnik sosyoloji açısından Kosova Türklerini ele alan araştırmamız aşağıdaki beş bölümden oluşmaktadır:

Araştırmanın ilk bölümünde araştırma hakkında genel bir bilgi elde edilmesini sağlayan araştırmanın konusu, amacı, önemi ve araştırma yöntemi açıklanmıştır.

Araştırmanın ikinci bölümünde araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturan etnisite, etnik grup, etnik kimlik, azınlık, asimilasyon-entegrasyon, kültür kavramları ile araştırmamızın kuramsal çerçevesini oluşturan; primordialist (ilk-anal) olgu olarak kabul edilen etnisite, tali (ikincil) bir olgu olarak kabul edilen etnisite, duruma

bağlı bir olgu olarak kabul edilen etnisite ve tamamen öznel bir olgu olarak kabul edilen etnisiteye ilişkin kuramsal yaklaşımlar ele alınmıştır. Bunun yanı sıra bu bölümde emik ve etik etnisite anlayışı, objektif ve subjektif kriterler açısından etnisite ve çok-etnili toplumlarda asimilasyon konularına da değinilmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde, araştırma sahamızı oluşturan Prizren ve Mamuşa hakkında tarihi ve coğrafi bilgiler verilerek; Kosova'daki Türk nüfusun tarihsel ve bugünkü durumlarıyla ilgili nüfus hareketleri incelenmiştir.

Araştırmanın dördüncü bölümü "Etnik Sosyoloji Açısından Kosova Türkleri" başlığı altında; Kosova Türkleri arasındaki tarih birliği, etnisite unsuru olarak dil, asimilasyon unsurları olarak eğitim ve din, Kosova Türkleri'nin ekonomik faaliyetleri, Kosova'nın statüsü ve politik süreç, Türkçe kitle iletişim araçları ve kültürel faaliyetler başlığı altındaki Türk derneklerinin faaliyetleri konularında tarihsel ve mevcut durumla ilgili bilgiler vermektedir.

Araştırmanın son bölümünde ise Kosova Türkleri hakkında anket tekniği ile elde edilen verilerin analizi yapılmış; tek ve iki yönlü olarak oluşturulan yüzde ve frekans tabloları araştırmanın kuramsal çerçevesi bağlamında yorumlanarak değerlendirilmiştir.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

1.1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Araştırmanın konusu, Kosova'daki Türk nüfusun yoğun bir şekilde yaşadığı Prizren ve Mamuşa'da yaşayan Türklerin etnik sosyoloji perspektifinden analiz edilmesidir. Etnik sosyoloji açısından analiz; bir etnik grup olarak Prizren ve Mamuşa Türkleri ile bir etnik kimlik olarak "Kosova Türkü" kavramlarının etnisitenin objektif ve subjektif unsurlarına göre ele alınması anlamına gelmektedir.

Coğrafi çevrenin etnik gruplar üzerinde etkisi olduğunu düşünen Barth (2001: 7-8) aynı etnik kökenden gelen, ancak uzak coğrafyalarda birbirinden farklı etnik gruplarla etkileşim halinde yaşayan toplulukların geliştirdikleri etnik kimliklerin farklı şekillerde geliştiğini belirtmektedir. Buna göre homojen ve tekil Türk kimliğinden bahsetmek kurgusal anlamda doğru olsa da, gerçekte farklı Türk kimliklerinden söz edilebilir. Bu nedenle bir etnik grup olarak Kosova Türkleri'nden bahsederken, göz ardı edemeyeceğimiz hususlardan birisi, yaşanan coğrafya ve farklı etnik gruplarla kültürel temas kurulması nedeniyle Kosova'daki Türk kimliğinin Türkiye'deki Türk kimliği ile benzerlikleri olduğu kadar, farklılıklara da sahip olduğudur.

Araştırmada "etnik" kavramının ağırlık merkezi olarak soy, kültür ve dil kabul edilmiş; analizlerde bu unsurlar dikkate alınmıştır. Bu unsurların gerçek ya da varsayımsal olması araştırma açısından önem taşımamakta; bu unsurlar hakkında örneklemin düşünceleri ve davranışlarda ne kadarını harekete geçirip/geçirmediği dikkate alınmaktadır. Bu noktadan hareket eden araştırmada; etnisitenin objektif unsurlarını (dışa vurulan göstergeleri) oluşturan; evlilik şekli, aile biçimi, anadil, yaşam şekli ve arkadaşlık-komşuluk ilişkileri, etnik kurumsal

organizasyonlar (Türkçe eğitim yapılan okullar, Türkçe yayın yapan kitle iletişim araçları gibi), etnik birlik ve dernekler ile etnik yiyecek tüketimi gibi açıkça gözlenebilen kültürel özellikler ele alınmıştır.

Çalışmada ayrıca etnisitenin subjektif unsuru olarak “sen kendi kabulüne göre kimsin, kendini ne olarak görüyorsun, duyumsadığın kimlik ne?” şeklindeki etnik ve milli kimlik tanımları da ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Etnik sosyolojinin önemli bir konusunu oluşturan asimilasyon eğilimini incelemek amacıyla asimilasyon sürecini hızlandıran ve yavaşlatan unsurlar olarak din ve eğitim konuları da ele alınmıştır. Kosova nüfusunun yaklaşık %95’inin Müslüman olması, yani nüfusun büyük kısmı tarafından aynı dini inancın paylaşılması, dinin asimilasyonu hızlandıran bir unsur olmasına yol açmaktadır. Eğitim ise eğitim düzeyi, eğitim dili, eğitim müfredatı (özellikle tarih dersi) bakımından asimilasyona etki eden bir diğer unsur oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışmada din ve eğitim, etnisite unsurları olarak değil, asimilasyon unsurları olarak ele alınmıştır. Bunun yanı sıra araştırmada etnik grupların dışlanması açısından önemli bir göstergiyi oluşturan sağlık ve siyaset kurumuyla ilgili bilgilere de ulaşmak amaçlanmaktadır.

Araştırmada öncelikle Türkiye dışında yaşayan Türkler’den birisini oluşturan Kosova Türkleri’nin etnisitenin objektif ve subjektif unsurları açısından analiz edilmesi ve böylece Kosova Türkleri’nin kültürleri ile Türk kültür bütünü arasındaki benzerlikler ve farklılıkların bilimsel metod ve tekniklerle tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Araştırma sonucunda Kosova Türkleri hakkında önemli bilgilere ulaşılabilecektir. Bu amaç çerçevesinde, Kosova’daki soydaşlarımız ile Türkiye arasında ortak paydaların korunması ve geliştirilmesi; maddi ve manevi münasebetlerin ilerlemesi; Türkiye’nin iç ve dış politikasında alternatif stratejilerin geliştirilmesi imkanları ortaya koyulacaktır.

Araştırmada köy ve kent toplumlarının, etnisite unsurları ve asimilasyon süreci açısından farklılık gösterdikleri kabulünden yola çıkılmıştır. Buna göre içe kapalı ve değişmeye direnen köy toplumlarında yaşayan etnik gruplarda asimilasyon süreci yavaş işlerken; dış dünyaya ve değişime açık kent toplumlarında yaşayan etnik gruplarda hızlı işlemektedir. Bu kabulden yola çıkan araştırmada, Kosova'da bir Türk köyü olan Mamuşa Köyü'nde yaşayan Türkler ile Türklerin yoğun olarak yaşamakta olduğu Prizren kentinde yaşayan Türkleri etnisitenin objektif ve subjektif unsurları açısından karşılaştırılarak, hem asimilasyon süreci hem de etnisite unsurları açısından farklılıklarının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

1.1.2. Araştırmanın Önemi

Araştırmanın önemi aşağıda belirtilen konularda ortaya çıkmaktadır;

- Yapılan literatür taramasında Kosova Türkleri üzerine bilimsel ve güncel araştırmalara ulaşılamamış; bölgeyle ilgili ancak tarihsel ya da yüzeysel çalışmalara rastlanılmıştır. Ayrıca Kosova konusunda Türkçe kaynak yetersizliği de dikkat çekmektedir. Bu durum bölgedeki Türklerle ilgili yeterli ve doğru bilginin edinilmesini engellemektedir. Kosova Türkleriyle ilgili sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi güncel verilere ulaşma amacını taşıyan araştırma sayesinde literatürde varolan eksikliğin giderilmesi yolunda önemli bir adım atılmış olacak ve çalışma, bölgeyle ilgili yapılacak çalışmalara kaynak teşkil edecektir.
- Kosova'nın Balkanlarda Türklerin en yoğun yaşadığı ve Türkçe'nin en yaygın olarak konuşulduğu bölgelerden biri olması, Türkiye dışındaki Türk toplulukları hakkında geçerli ve güvenilir bilgilere ulaşılması açısından önem taşımaktadır.
- Araştırma sayesinde milli birlik ve beraberliği tehdit eden ve çok kültürlülük olgusunu dayatan küreselleşme sürecinde, Türk kültür bütünlüğünün korunması ve

geliştirilmesi açısından önemli sonuçlara ulaşılabacaktır. Kosova Türkleri'nin Türk kültür bütününden farklılaştıkları noktaların ve farklılaşma nedenlerinin tespit edilmesi, bu farklılıkların ileri boyutlara taşınmasının önlenmesi hususunda alınabilecek tedbirler konusunda yol gösterici nitelik taşıyacaktır.

- Araştırma sonucunda ulaşılabacak bilimsel veriler sayesinde Kosova Türklerinin sorunları, ihtiyaç alanları ve bunlara getirilebilecek öneriler konusunda ilgili kurum ve kuruluşlar bilgilendirilecektir.
- Kosova'nın uluslararası statüsü (bağımsız bir ülke mi, yoksa özerk bir bölge mi? olacağı) konusunda yaşanan belirsizlik varlığını korumaktadır. Araştırma kapsamında konuyla ilgili bilgi toplanmasının amaçlanması da çalışmayı önemli kılmaktadır.
- Kosova'nın değişik din, etni ve ırklara mensup bir milletler mozaïği olması, etnik gruplar arasındaki temaslar, etnik sınırlar arasındaki hareketlilik, sosyal ve kültürel dışlanma ve asimilasyon süreçlerinin incelenmesi açısından bölgeye toplumsal bir laboratuvar özelliği kazandırmaktadır.
- Kosova Türkleri'nin araştırılması Türkiye'nin Kosova'ya karşı uyguladığı dış politika açısından da önem arz etmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1.2.1. Araştırmanın Problemleri

Araştırmanın iki tane temel problemi ve bu problemlere ilişkin alt problemleri bulunmaktadır.

1. Mamuşa ve Prizren’de yaşayan Kosova Türkleri, etnisitenin unsurları açısından ne tür özellikler sergilemektedirler?
 - Etnisitenin objektif unsurları açısından ne tür özellikler sergilemektedirler?
 - Etnisitenin subjektif unsurları açısından ne tür özellikler sergilemektedirler?
2. Etnik sosyoloji açısından kent (Prizren) ve kır (Mamuşa) toplumlarında yaşayan etnik gruplar hangi açılardan farklılık göstermektedirler?
 - Etnisitenin objektif (evlilik, eğitim dili,vb.) ve subjektif (etnik ve millî kimlik bilinci) unsurları açısından gösterdikleri farklılıklar nelerdir ?
 - Bir farklılaşma söz konusu ise bunun sebepleri nelerdir?

1.2.2. Araştırmanın Hipotezleri

Mamuşa ve Prizren’de yaşayan Türklerin etnik sosyoloji açısından incelenmesine dayanan araştırmanın hipotezleri, örneklem grubunun yerleşim yeri (Prizren-Mamuşa), cinsiyetleri, eğitim düzeyleri ve hanelerine giren aylık gelirleri ile etnisitenin objektif ve subjektif unsurları arasındaki ilişki bağlamında oluşturulmuştur.

Yerleşim Yerine İlişkin Hipotezler

- Yerleşim yeri ile evlenme biçimi arasında ilişki vardır.
- Yerleşim yeri ile evlenirken uygulanan gelenek arasında ilişki vardır.
- Yerleşim yeri ile örneklem çocuklarının hangi dilde eğitim gördükleri arasında ilişki vardır.
- Yerleşim yeri ile örneklemin günlük hayatlarında/sosyal ilişkilerinde en çok hangi dili kullandıkları arasında ilişki vardır.

- Yerleşim yeri ile kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi arasında ilişki vardır.
- Yerleşim yeri ile etnik kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki vardır.
- Yerleşim yeri ile etnik kimlikten kaynaklanan sorun yaşama arasında ilişki vardır.
- Yerleşim yeri ile milli kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki vardır.

Cinsiyete İlişkin Hipotezler

- Cinsiyet ile kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi arasında ilişki vardır.
- Cinsiyet ile etnik kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki vardır.
- Cinsiyet ile etnik kimlikten kaynaklanan sorun yaşama arasında ilişki vardır.
- Cinsiyet ile milli kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki vardır.

Haneye Giren Aylık Gelire İlişkin Hipotezler

- Haneye giren aylık gelir ile kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi arasında ilişki vardır.
- Haneye giren aylık gelir ile etnik kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki vardır.
- Haneye giren aylık gelir ile etnik kimlikten kaynaklanan sorun yaşama arasında ilişki vardır.
- Haneye giren aylık gelir ile milli kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki vardır.

Eğitim Düzeyine İlişkin Hipotezler

- Eğitim düzeyi ile kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi arasında ilişki vardır.
- Eğitim düzeyi ile etnik kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki vardır.
- Eğitim düzeyi ile etnik kimlikten kaynaklanan sorun yaşama arasında ilişki vardır.
- Eğitim düzeyi ile milli kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki vardır.

Bunun yanı sıra Prizren ve Mamuşa'da yaşayan Türkler arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların ardında yatan bir etken olarak eğitim düzeyi, haneye giren aylık gelir ve siyasi katılımın önemli olması nedeniyle aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

- Yerleşim yeri ile eğitim düzeyi arasında ilişki vardır.
- Yerleşim yeri ile haneye giren aylık gelir arasında ilişki vardır.
- Yerleşim yeri ile ek gelir elde etme arasında ilişki vardır.
- Yerleşim yeri ile siyasetle ilgilenme arasında ilişki vardır.
- Yerleşim yeri ile hangi partinin Kosova'nın sorunlarına çözüm getireceğini düşündükleri arasında ilişki vardır.
- Yerleşim yeri ile herhangi bir örgüte üye olma arasında ilişki vardır.
- Eğitim düzeyi ile siyasetle ilgilenme arasında ilişki vardır.
- Eğitim düzeyi ile herhangi bir örgüte üye olma arasında ilişki vardır.

Ayrıca örneklem grubunun etnik grup ve millet kavramından ne anladıkları ile kimlik tanımları arasındaki ilişkiyi sınamak amacıyla aşağıdaki hipotezler kurulmuştur;

- Etnik grup kavramının tanımı ile etnik kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki vardır.
- Millet kavramının tanımı ile milli kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki vardır.

1.2.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Prizren ve Mamuşa'da yaşayan Kosova Türkleri oluşturmaktadır. Kosova'nın nüfusu hakkında güvenilir bilgilerin olmaması ve nüfus oranlarının ancak tahmin seviyesinde kalması, araştırmanın evreni hakkında kesin sayıya ulaşmamıza engel olmaktadır.

Örneklem seçiminde tesadüfî/rastlantısal (random) örnekleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi 142 kadın, 169 erkek olmak üzere 311 kişi Prizren'de yaşayan; 41 kadın, 64 erkek olmak üzere 105 kişi Mamuşa'da yaşayan Türk olmak üzere toplam 416 kişiden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra anketi sonuna kadar cevaplamayı reddetmesi nedeniyle 34 kişinin anketi iptal edilmiştir.

Araştırmada ayrıca Kosova Türk Öğretmenler Derneği (KTÖD), Doğru Yol Kültür ve Sanat Derneği (DYKSD) ile Gerçek Kültür ve Spor Derneği olmak üzere üç dernek başkanı ve Mamuşa Belediye Başkanı'na olmak üzere dört kişiye derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır.

1.2.4. Veri Toplama Teknikleri

Prizren ve Mamuşa'da yaşayan Kosova Türkleri'ni etnisitenin objektif ve subjektif unsurları açısından ele alan çalışmada, kavramsal ve kuramsal çerçevenin oluşturulması için öncelikle genel olarak etnik sosyolojiden ve özelde de Kosova Türkleri ile ilgili yazılı literatürden yararlanılmıştır.

Araştırmanın uygulama aşamasında ise konuyla ilgili nicel verilerin toplanması için Prizren ve Mamuşa'da yaşayan Türklere "anket"; nitel verilerin toplanması için bölgedeki üç dernek başkanı ve Mamuşa belediye başkanına "derinlemesine görüşme" teknikleri uygulanmış ve bunun yanı sıra katılımlı gözlem tekniği kullanılmıştır.

Anket Tekniği

Uygulamaya dönük, durum saptayıcı ve saptanan duruma ilişkin çözüm önerileri getiren araştırmada temel olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Uygulanan anket formu 71'i kapalı uçlu, 13'ü açık uçlu olmak üzere toplam 84 sorudan oluşmaktadır. Anket formunda açık uçlu ve "diğer" şıklı sorulara yer verilmesinin temel nedeni, uygulamadan önce sahaya gitme imkanı olmaması nedeniyle, sahanın araştırmacı tarafından yeterince bilinmemesidir. Açık uçlu sorularla hem araştırmacının aklına gelmeyen konularda derinlemesine bilgi edinilmesi, hem de cevaplayıcıların önceden hazırlanmış seçenekler arasında sıkışıp kalmamaları gibi avantajlar sağlanmıştır.

Anket, ya örneklem grubunun kahveler, Türk dernekleri, Türk partisi gibi alanlarda bir araya gelmeleri sağlanarak ya da örneklem grubunun evlerine yapılan ziyaretler sırasında araştırmacı tarafından bireylere doğrudan sorular sorulması ve anket formuna işaretlenmesi şeklinde uygulanmıştır. Uygulamanın toplu şekilde yapılması, araştırma açısından önemli olan bazı konuların dile getirilmesi ve grup tarafından tartışmaya açılması açısından avantajlar sağlamış, uygulama sırasında

not edilen bu bilgiler araştırmada kullanılmıştır. Örneklem grubuna uygulanan anket formunda;

- *Örneklemin genel özellikleri;* yerleşim yeri, cinsiyet, doğum yeri, eğitim düzeyi ve meslekleri,
- *Etnisitenin objektif unsurları;*

Evlilik ve aile yapısı: Medeni durum, evlilik yaşı, evlenme biçimi, akraba evliliği, evlenirken uygulanan gelenek, örneklemin eşlerinin etnik kökenleri, çocukları için eş tercihi, ailelerinin yanlarında yaşayıp/yaşamadıkları, çocuklarını ilerde yaşlılık güvencesi olarak görüp/görmedikleri, çocuk sayısı,

Ailede otorite ve karar alma: Karar alırken kime danıştıkları, kadının ve erkeğin aile açısından en önemli görevleri, çocuğun yetiştirilmesi/büyütülmesi ve meslek seçiminde kimin etkili olduğu,

Dil: Türkçe'yi nereden öğrendikleri, Türkçe okuma-yazma bilme durumları, çocuklarının hangi dilde eğitim gördükleri ve hangi dilde eğitim görmesini istedikleri, günlük hayatlarında/sosyal ilişkilerinde en çok hangi dili kullandıkları, hangi dilde yayınlanan gazeteleri okudukları, televizyon kanallarını izledikleri ve radyo kanallarını dinledikleri, televizyonda en çok hangi programları izledikleri,

Etnik yiyecek tüketimi; evde yaptıkları yiyeceklerin neler olduğu,

- *Etnisitenin subjektif unsurları;* kendilerini tanımlarken önem verdikleri kimlik çeşidi, millet ve etnik grup kavramlarından ne anladıkları, milli ve etnik kimliklerini nasıl tanımladıkları, etnik kimliklerinden kaynaklanan sorun yaşayıp/yaşamadıkları, eğer yaşıyorlarsa bu sorunların neler olduğu,

atalarının Kosova'ya nereden geldikleri, Türk dünyasını bir arada tutan unsurların neler olduğu, Türkiye hakkındaki düşünceleri,

- *Sosyal ilişkiler ve akrabalık/komşuluk*; Gerektiğinde kendilerine kimlerin yardım edeceği,
- *Toplumsal hareketlilik ve göç*; yaşadıkları yerde bulunma süreleri, yaşadıkları yere nereden geldikleri, yaşanan yerden memnuniyet durumları, nereye ve neden göç etmek istedikleri, daha önce başka yerlere göç eden akrabaları olup/olmadığı, akrabalarının nerelere göç ettikleri, yurt dışına çıkma nedenleri ve sıklıkları, il/köy dışına çıkma nedenleri ve sıklıkları,
- *Asimilasyon unsuru olarak din*; namaz kılma, oruç tutma, kurban kesme ve hacca gitme gibi ibadetleri yerine getirme durumları, çocuklarının dini bilgilerini nereden almasını tercih ettikleri,
- *Siyasi katılım*; siyasetle ilgilenme, hangi partinin sorunlarına çözüm getireceğini düşündükleri, herhangi bir örgüte üye olma durumları, seçimlerde bir partiye oy verirken neye dikkat ettikleri, politikacıları hakkındaki düşünceleri,
- *Sağlık*; sağlık sorunları olduğu zaman nereye başvurdıkları, sağlık hizmetlerinden memnuniyet durumları, memnun değillerse bunun nedenleri, doğum kontrol yöntemi uygulayıp/uygulamadıkları,
- *Sorunları*; Kosova'nın en önemli sorunlarının neler olduğu, Türkiye Cumhuriyeti ve Kosova yönetiminden bu sorunların çözümü yönünde beklentilerinin neler olduğu,

- *Boş zaman faaliyetleri*; kitap, gazete, dergi okuma sıklıkları ile tiyatro/sinemaya gitme sıklıkları,
- *Kosova'nın statüsü*; Kosova'nın geçmişteki ve bugünkü durumuna ilişkin görüşlerinin ve Kosova'nın bugünkü ve gelecekteki statüsü hakkındaki düşüncelerinin neler olduğu,
- *Gelecekte beklenenlerin neler olduğuna* ilişkin sorular yer almaktadır.

Görüşme Tekniği

Nicel veri analizi yoluyla elde edilen verilerin, nitel verilerle desteklenmesini sağlamak bakımından gerekli görülen derinlemesine görüşme tekniği, Kosova Türk Öğretmenler Derneği Başkanı Sayın Müferra Sinik'e, Doğru Yol Kültür ve Sanat Derneği Başkanı Sayın İrfan Şekerci'ye, Gerçek Kültür ve Spor Derneği Başkanı Sayın Zeynel Abidin Ustaibo'ya ve Mamuşa Belediye Başkanı Sayın Arif Bütüç'e uygulanmıştır.

Uygulanan görüşme tekniğiyle dernek başkanlarından derneklerinin ne zaman kurulduğu, kuruluş amaçları, faaliyetleri, Kosova Türkleri'nin temel sorunları, beklentileri ve bu sorunlara önerileri gibi konularda bilgi alınırken; Mamuşa belediye başkanından ise köydeki gelenekler, köyün tarihi, nüfusu ve etnik yapısı, köydeki temel geçim kaynakları, eğitim ve sağlık kurumları, köyün temel sorunları ve beklentileri konularında bilgiler edinilmiştir. Ses kayıt cihazına kaydedilen görüşmeler, nitel verilerinin deşifre edilmesinden sonra değerlendirmeye alınmış ve çalışmanın ilgili bölümlerinde kullanılmıştır.

Gözlem Tekniği

Kosova Türkleri, yaşadıkları toplumdaki egemen grubu oluşturan Arnavutlar ile birçok açıdan benzerlikler gösterdiği için, dışarıdan gelen bir yabancı, gruplar arasındaki etnik farklılaşmaya dair işaretleri anlamakta zorlanmaktadır. Bu zorluğun aşılması için araştırmada katılımlı gözlem tekniği kullanılarak, gözlemden elde edilen bilgiler kısa notlar şeklinde kaydedilmiştir. Katılımlı gözlem tekniği, araştırmacının toplulukla deneyimlediği günlük ilişkilerinden öğrendikleri sayesinde etnik kutuplaşmanın ilişkilere yansıyan yönünün fark edilmesini ve Kosova Türkleri'nin giyiniş tarzları, ev çeşitleri, kültürel değerleri, örf ve adetleri, yaşadıkları yerin özellikleri, fikirler ve değerleri gibi konularda bilgi edinmesini sağlamıştır. Gözlem notları çalışmanın ilgili kısımlarında dipnotlarda sunulmuştur.

1.2.5. Veri Analiz Teknikleri

Araştırmanın uygulama kısmında 311'i Prizren'de ve 105'i Mamuşa'da yaşayan toplam 416 kişiye anket uygulanmış, 4 kişiye ise derinlemesine görüşme uygulanmıştır. 71'i kapalı ve 13'ü açık uçlu olmak üzere toplam 84 sorudan oluşan anket formundaki verilerin SPSS programına girilebilmesi için öncelikle açık uçlu sorulara verilen cevaplar standartlaştırılmıştır.

Daha sonra araştırmadan elde edilen ham veriler, SPSS programına girilerek frekans (f) ve yüzde (%) tabloları; durum saptamasına yönelik betimsel verilerin analizinde tek yönlü, hipotezlerin sınanmasına yönelik ilişki arayıcı verilerin analizinde ise iki yönlü tablolar şeklinde oluşturulmuştur. Oluşturulan tabloların öncelikle yüzde yorumları yapılmış, daha sonra araştırmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin χ^2 analizleri yapılmış ve grup ortalamaları arasındaki anlamlılık düzeyi 0,05 üzerinden sınanmıştır.

1.2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın öncelikli sınırlılığı, araştırma konusu ve araştırmada kullanılan kavramsal ve kuramsal çerçeveye ilişkilidir. Etniklik, etnik grup ve etnik kimlik gibi değerlerin ağır yükünü taşıyan konular üzerinde çalışırken, etnik kimliğe bağlı değer yargılarının tutsağı olma tehlikesi söz konusudur. Mümkün olduğunca tarafsız kalabilmek ve “görelî” nesnelliğe ulaşabilmek amacıyla araştırmada rakamsal verilere dayanan anket tekniği uygulanmış, anket formunda örneklemin kendi ifadelerine, düşüncelerine ve değerlerine ulaşabilmek için açık uçlu sorulara yer verilmiş; anket sonuçları, uygulanan derinlemesine görüşme ve gözlem teknikleriyle de desteklenmiştir. Türkiye dışındaki Türkleri araştıran bir Türk olarak olası değer yargılarını azaltmak için konuyla ilgili yerli ve yabancı literatürdeki çeşitli görüşlere yer verilmiştir.

Kosova’da yakın tarihte yaşanan savaş, halen etnik gruplar arasında gerilim ve güvensizliğe neden olmaktadır. Bunun yanı sıra Kosova’nın tarihsel, siyasi, etnik yapısı ve uluslararası statüsünün belirsizliği Kosova Türkleri’nin araştırmacıya karşı şüpheyile yaklaşımlarına yol açmıştır. Örneklem grubundakiler tarafından araştırmacıya “sen ajan mısın?” ya da “kimin için çalışıyorsun?” sorularının sorulması bölgedeki güvensizliği somut şekilde ortaya koymaktadır. Bu durum anket uygulama ve derinlemesine görüşme safhalarında sıkıntı getirmiştir. Anket formu ya da ses kayıt cihazı olmadan her konuda konuşan ve sıkıntılarını dile getiren örneklem grubu, anket formunu uygularken tedirgin olduğunu dile getirmiş ve 34 kişi anketi uygulamayı yarıda keserken; bazı dernek başkanları ve yöneticilerle görüşme için randevu alındığı halde görüşmeler çeşitli nedenlerle gerçekleştirilememiştir. Anket uygulamada yerel kişilerden (Kosova Demokratik Türk Partisi-KDTP çalışanları, Kosova Türk Öğretmenler Derneği ve Zübeyde Hanım Derneği’nin başkanları ve çalışanlarından) yardım alınmıştır.

Araştırma sürecinden önce sahaya gidilme imkanı olmadığından, bölgenin yeterince tanınmaması nedeniyle anket formundaki açık uçlu sorular ve yapılan derinlemesine görüşmeler sayesinde araştırmacının aklına gelmeyen ya da bilgisi olmayan konularda bilgi alınmaya çalışılmıştır.

2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu başlık altında araştırmada kullanılan etnisite, etnik grup, etnik kimlik, azınlık, asimilasyon-entegrasyon ve kültür kavramları ele alınacaktır.

2.1.1. Etnisite

Grekçe halk anlamını taşıyan etnos kelimesinden gelen etnik sözcüğü “muayyen bir kavime aidiyeti” ifade eder. Etnik kelimesinin ilk kez 1896 yılında kullanılmasına karşılık, 1950 yılında BM (Birleşmiş Milletler) alt komisyonunda ırk kelimesinin etnik kelimesi ile ikame edilmesi karara bağlanmıştır (Caporti 1979). Bu değişikliğin nedeni ırk kelimesinin sadece genetik fiziki özellikleri kapsamına rağmen, sıfat olan etnik kelimesinin tüm biyolojik, kültürel ve tarihi özellikleri kapsamasıdır.

Sevimli (2000: 101) de sosyal ve politik literatürde yaygın olarak kullanılan etni kavramını, başkalarına ait olan veya olduğu varsayılan bir toprakta yaşayan, kendi yurtları ile tarihi ve sembolik bağları olan, ortak bir işbölümü içinde olmayan, ekonomik birlik göstermeyen, fakat kültürel, dilsel, dinsel, kökensel birlikleri bulunan veya bulunduğu varsayılan, kuşaktan kuşağa aktarılan bazı davranışlara sahip oldukları söylenen gruplar, kümeler veya topluluklar olarak tanımlamaktadır. Kültürel bir kategori ve işaret olarak etni, ortak köken ve niteliklerin önemli olduğu bir kavrayışı ifade etmektedir. Etnilerin içinde de, cinsel, sınıfsal, siyasi ve diğer tahakküm çeşitlerine temel oluşturan tabakalaşmalar ve kategoriler bulunmaktadır. Bazı durumlarda etni, biz -ama özellikle hakim durumda olan biz- tarafından ötekinin kurgulanması olarak da oluşabilmektedir.

Etnisitenin soyut bir kavram olması nedeniyle etnik ilişkilerle ilgilenen az sayıda araştırmacı etnisiteyi tam ve açık bir şekilde tanımlayabilmiştir. Bu nedenle

öncelikle etnisitenin tam ve açık bir tanımının yapılması gerekmektedir. Etnisite olgusunun tanımında hem kolektif hem de bireysel özelliklere üstü kapalı olarak atıfta bulunulur. Isajiw (1993: 411), etnisite kavramının tanımının etnik grup ve etnik kimlik gibi kavramların tanımına bağlı olarak yapıldığını belirtmektedir. Etnik grup kavramı, etnisiteyi kolektif bir olgu olarak ele alırken; etnik kimlik etnisiteyi bireysel olarak tecrübe edilen bir olgu olarak ele alır.

Andrews (1992: 10) da etniklikten, etnik grupları karakterize eden kavramları, duygu düşünce ve hareketleri anlamakta olduğumuzu ileri sürmektedir. Bu nedenle etnisite kavramını tanımlamak için öncelikle etnik grup, daha sonra ise etnik kimlik kavramlarını tanımlamamız gerekmektedir.

2.1.1.1. Etnik Grup

Etnik grup kavramı, etnisite ile ilgili diğer kavramların tanımlanmasına şekil veren en temel kavramdır. Etnik grup kavramına netlik kazandırmak için öncelikle, etnik gruplarla ilgili yapılan sınıflandırmalara değinmemiz gerekmektedir.

Bunlardan ilki “birincil ve ikincil etnik grup” ayrımıdır. Söz konusu ayrım, grup kültürünün ayrı bir unsur olarak ortaya çıktığı yer ve bölgeden kaynaklanmaktadır. Birincil etnik gruplar, tarihsel oluşumlarını aynı bölgede gerçekleştiren gruplar iken; ikincil etnik gruplar ise tarihsel oluşumlarını şu an yaşamış oldukları mekandan farklı bir yerde gerçekleştirmiş olan gruplardır (Isajiw 1993: 416).

Etnik grupların bir diğer sınıflandırması “halk topluluğu” ile “milliyet” arasındaki farktır. Bu ayrım ilk olarak Zielyk (1975) tarafından vurgulanmıştır. İkisi arasındaki farkın temel ögesini bireysel farkındalık oluşturmaktadır. Halk topluluğundan oluşan etnik grup, üyelerinin büyük çoğunluğunu çiftçilerin oluşturduğu gruptur. Bu grupta toplumun sosyal statüsü çok az oranda farklılık göstermektedir. Topluluğun üyeleri

arasındaki sosyal ilişkinin niteliği akrabalık ve yakın arkadaşlık ilişkileri tarafından belirlenir.

Çalışmamız açısından bizi en çok ilgilendiren üçüncü grubu oluşturan, “azınlık” ve “çoğunluk” etnik gruplarıdır. Sosyolojik anlamda, azınlık ve çoğunluk kavramları sayılara değil, güce bağlı bulunmaktadır. En basit anlamıyla, iki kavram arasındaki fark, bir toplumda gücü elinde bulunduran ve bulundurmeyen topluluklardan kaynaklanan fark ile aynıdır. Etnisite kavramı genellikle azınlık kavramı ile karıştırılmaktadır ve tüm etnik gruplar azınlık olarak görülmektedir. Bu şekilde, çoğunluk grupları etnisite kavramından farklı olarak düşünülmekte ve bu yüzden toplum genelinin hangi kültüre bağlı olduğunu kestirmek zorlaşmakta ve etnik gruplar arasındaki ilişkilerinin anlamı gitgide daha karmaşık bir hal almaktadır (Isajiw 1993: 418).

Isajew (1993: 411), etnik bir grubu “egemen olan gruba göre azınlıkta olan grup” olarak tanımlamanın, etnik grubun niteliğinden çok niceliğine önem vermek anlamına geldiğini belirtir. Oysa etnik gruplar niteliksel olarak, kendilerine özgü birtakım ayırdedici nitelikler taşımaktadırlar; etnik özellikler daha çok kültürel unsurlar tarafından tayin edilmektedir. Etnik grubu ötekilerden ayırt eden bu kültürel özellikler aynı zamanda, etnik grubun kültürel kimliğini oluşturmaktadır. Etnik grupların kendileri de konuya bu açıdan yaklaşmakta ve diğerlerinden ırk, dil, din, milliyet ve kültürel açıdan farklı olduklarını savunmaktadırlar. Bu özellikleri göz ardı etmek, onları etnik grup yapan niteliklerini hiçe saymak anlamına gelmektedir.

Eriksen (1993: 3-4), özellikle Amerikan sosyolojisinin etnik grubu “ortak kültürel geleneklere ve kimlik duygusuna sahip olan geniş toplumun bir altgrubu” anlamında kullandığını ve “etnik grubu azınlıkla eş tuttuğunu” ileri sürmektedir. Oysa ona göre “etnik grup” terimi temas ve etkileşimi ima etmektedir. Etnik grupların birbirinden kısmen kopuk, ama yine de diğer etnik grupların farkında ve onlarla etkileşimde olduklarını belirtmektedir. Eriksen (1996: 37)’e göre “etnik grup

ve kategoriler, tam da bu temas sonucu yaratılmakta; grup kimlikleri, hemen her zaman, dışarıda kalanlara, o gruba üye olmayanlara göre tanımlanmaktadır.

Etniklik kavramını azınlık ve çoğunluk kavramlarıyla ele alan Rose (1961: 326)'un tanımına göre; "etnik farklılaşma, her şeyden önce, bir toplum içindeki azınlık ve çoğunluk ayrımıyla yakından ilgilidir. Bir milletin siyasal denetiminde kendi milliyet grubu egemen ise, fert bir çoğunluk grubun üyesidir; eğer ferdin mensubu bulunduğu milliyet grubu egemen durumda değilse, o zaman bu fert bir azınlık grubunun üyesi sayılır". Schermerhorn (1996: 18) ise belirli bir toplumda yaşayan bir azınlık grubunu etnik grup olarak nitelendirmek amacıyla, etnisiteyi, bir topluluğun büyüklüğü ve gücü ile ilişkilendirmiştir; bu ilişkilendirmeye göre, etnik bir grup olan azınlık grubu toplumun ekonomik ve siyasal kurumlarına temel teşkil eden görev ve aktivitelere ancak kısıtlı oranda katılabilmektedir.

Bu yaklaşıma getirilebilecek eleştiri, çoğunluk grubunu oluşturanların, yani bir ülkede hakim olan "etni"yi oluşturanların, azınlık grubunu oluşturanlardan daha az etnik olmadığı şeklindedir. Bir başka ifadeyle farklı olan gruplara hiçbir ayırım yapmaksızın etnik grup olarak nitelendirmek, ulus ve etnik grup kavramları arasındaki ilişkiyi belirsizleştirmektedir. Buna getirilebilecek çözüm ise, etnikliğin sadece sayısal (azınlık ya da çoğunluk grubunun üyesi olmakla alakalı) bir kavram olmadığını kabul etmek ve kavramı; sosyo-kültürel ve tarihsel faktörlerle ilişkilendirmektir.

Bu anlamda Modern Sosyoloji Sözlüğü'nde de etnik grup "ortak bir kültür geleneğini ve büyük bir toplumun içinde altgrup olarak varolmanın getirdiği kimlik duygusunu paylaşan grup" (Theodorson ve Theodorson 1969) olarak tanımlanmıştır. Buna göre etnik bir grubun kültürel özellikleri, toplumun diğer üyelerinin paylaştığı kültürel özelliklerden farklı olabilir. Ancak her etnik grubun eşsiz bir kültürü olması, "sadece ve sadece ortak kültür ögesi taşıyan kişilerin mutlaka etnik bir grup oluşturacağı" (Francis 1947) anlamına gelmemektedir.

Kavramın kültürel yanına ağırlık veren tanımlardan birisine göre, etnik kavramı “kendisini belirli bir kültür grubunun üyesi olarak gören ya da başkaları tarafından yabancı bir kültüre mensup olarak görülen ve bu grubun faaliyetlerine katılan bireyleri” (Warner ve Srole 1945: 28) tanımlamak için kullanılır. Shibutani ve Kwan (1965: 40) ise etnik grubun, kendilerini belirli bir grubun üyesi olarak gören insanlardan oluştuğunu, bu insanların birbirlerine duygusal bağlarla bağlı ve gruplarının korunması görevini üstlendiğini ifade etmektedirler.

Yine etnik grubun kültürel yanı üzerinde duran tanımlardan bazıları, etnik grup ve milliyet gruplarının özdeş olduklarını belirtmiştir. Buna göre Sorokin (1947: 201)’e göre “aynı dili konuşan ve aynı kültür değerlerine ortak olan fertler milliyet veya etnik grubu” oluşturmakta iken; Morris (1968: 167) etnik grubu “içinde yaşanılan daha geniş bir toplumdan ırk, din, milliyet ve kültür açısından farklılaştıklarını iddia eden gruplar” olarak tanımlamaktadır. Etnik gruplar için hayati önem taşıyan dil faktörüne yer vermeyen bu tanımda etnik grup kavrayışında grubun kendisini etnik grup olarak anlamlandırması önem taşımaktadır.

Bir grubu etnik olarak kavramsallaştırabilmemiz için, konu iki yönden ele alınabilir. Birincisi, grubun kendisini toplumun genelinden farklı olarak algılayıp algılamadığıyla ilişkilidir. Diğer yön ise, grup dışındakiler tarafından gruba bu şekilde atıfta bulunulmasıyla ilgilidir. Böylece kavramın ele alınışında grubun bilinçlilik ve algılama düzeyinin ben/kendi bilincinde olduğunun önemi ortaya çıkmaktadır. Bu bakış açısı bizi emik ve etik etnisite kavramlarına götürmektedir.

Etnisiteye emik bakış, bir grubun kendi kimliğiyle ilgili kendi tanımı, kendisini ne, kim olarak gördüğü iken; etik bakış, dışarıdakilerin bir etnik grubu tanımlamasıdır. Etik bakış açısıyla yapılan tanım, grubun kendi tanımına uymayabilir. Dışarıdan bakan biri özellikle fiziki kriterleri temel alabilirken, içeridekiler için grup üyelerinin gelenek ve tarih gibi ortak olduğunu varsaydıkları paydalar esas alınmaktadır. Bu

nedenle etik tanım, bilimsel temelden uzak, genelleme şeklinde kaba bir görüştür, emik bakış gibi geçerli ölçülere dayanmaz (Önder 2002: 12-13; Somersan 2004: 23).

Isajiw (1974: 111-113), sosyal alanlarla ilgilenen bilim adamlarının yaptıkları ampirik araştırmalarda, etnisitenin tam ve açık tanımını ne kadar sıklıkla kullandıklarını tespit edebilmek için, etnisitenin bir ya da daha fazla boyutu ile ilgilenen altmış beş sosyoloji ve antropoloji çalışmasını incelemiştir. Bu çalışmalardan sadece on üçü etnisitenin tanımlarını ortaya koyarken, elli ikisi etnisitenin açık bir tanımını yapamamıştır. Söz konusu altmış beş ampirik çalışmanın yanında, teoriyle ilişkili çalışmalar incelendiğinde etnisiteye ilişkin yirmi yedi tanım ortaya çıkmıştır. Etnisite tanımlarındaki farklılıklar yapılan genellemelerin derecesine, metodolojik yaklaşımlara ve kullanılan değişkenlerin türüne göre şekillenmiştir.

Yapılan etnik grup tanımları objektif ve subjektif yaklaşımlardan etkilenmişlerdir. Bu yaklaşımlar kendi içlerinde o kadar farklıdır ki, biri diğerinin özelliğine indirgenemez. Söz konusu yaklaşımlar günümüz sosyal bilimler alanındaki yapısal ve olgusal olmak üzere iki genel kuramsal eğilimi yansıtmaktadır. İncelenen yirmi yedi tanımdan onu subjektif yaklaşımı takip etmiştir, bu on tanımda bazen subjektif yaklaşım ile objektif yaklaşım birbiri ile ilişkili olarak ele alınmıştır. Etnik grupların gerçek bir olgu olarak ele alındığı objektif yaklaşımın tam tersine, subjektif yaklaşımda etnisite, bireylerin, kendilerini diğer insanlardan farklı olarak tanımladıkları ya da toplumda kendi dışlarındaki kişiler tarafından farklı olarak görüldükleri bir süreç olarak yer bulur. Toplumun diğer üyelerinden farklı olma duygusunun altında yatan psikolojik tanımlama kişinin özgeçmişine, kültürel, dini ve ırki özelliklerine göre şekil alır, yahut bir kişinin farklı öz geçmişlere sahip diğer kişilerle aynı grubu paylaşıp paylaşmadığına bakılarak belirlenir. Isajiw (1974: 115-117), yapılan yirmi yedi tanım arasında, etnik grubu oluşturan on iki unsuru ortaya

çıkarmıştır. Etnisite unsurları, kaç kere kullanıldıklarını gösteren sayısal göstergeler ile birlikte aşağıdaki gibidir:

1. Ortak ulusal/coğrafi köken ya da ortak ecdat (12),
2. Aynı kültür ve gelenekler (11),
3. Din (10),
4. Irk ya da fiziksel karakteristikler (9),
5. Dil (6),
6. Kişi bilinci, 'biz' duygusu, topluluk hissiyatı, sadakat (4),
7. *Gemeinschaft* (toplum) ilişkileri,
8. Ortak değerler (3),
9. Bağımsız kurumlar (3),
10. Azınlık statüsü, ikincil statü ya da baskın çoğunluk statüsü (2),
11. Göçmen grup (1),
12. Diğer (5).

Etnisite üzerinde uzman olan Smith (1986) de Isajiw'e benzer olarak, bir grubu "etnik cemaat" kategorisine koymadan önce altı koşulun yerine getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu altı koşul şu şekildedir:

1. Grubun kendine verdiği bir isim olmalı (Grubun kendisine isim vermesi, gelişmiş kolektif kimliğe işaret etmektedir),
2. Grup, ortak ataları olduğuna inanmalı (Smith'e göre ortak ata inancı, genetik bağlardan daha önemlidir),
3. Grubun paylaştığı tarihsel bir belleği, "bireyleri, cemaate bağlayan bir anı zinciri" olmalı (Çoğu kez masallar, efsaneler, kulaktan kulağa bir kuşaktan öbürüne miras geçer),
4. Grubun paylaştığı bir kültür olmalı (Ortak bir dil, din, yasa, örf ve adetler, kurumlar, giyim-kuşam, müzik, kimi beceriler, mimari tarz ve yemek),

5. Orada yaşıyor olsun ya da olmasın, grup belli bir toprak parçasına bağlılık hissetmeli,
6. Bireyler, kendilerine o grubun bir parçası, yani tek bir etni olarak görmelidir.

Etnik grupları, “sosyal aktörlerin içinde yaşadıkları gruplara ilişkin yaptıkları tanımlamalar sonucunda oluşan toplumsal kategoriler” olarak değerlendiren Narrol (1964) etnik grubu; biyolojik olarak kendi varlığını sürdürebilen (biyolojik); açık bir şekilde ortak bazı temel kültürel değerlere sahip olan (kültürel); karşılıklı etkileşim ve iletişimin olduğu bir alan yaratan (etkileşim); kendisi ve diğer etnik gruplara ait bireyler tarafından bir etnik gruba aidiyetle tanımlanan insanlardan oluşan toplumsal kategoriler olarak nitelendirmektedir.

Belirtilen bu özellikler, etnik grup kavramıyla ilgili bu denli tanım çeşitliliğine rağmen, etnik grupların temel özellikleriyle ilgili bir uzlaşma sağlanmış olduğunu göstermektedir. Etnik gruplar, genelde bu unsurlardan en az iki ya da daha fazlası açısından içinde yaşadıkları toplumdan farklı olduklarını iddia ederler. Bu unsurlar sayesinde kendilerini, birlikte yaşadıkları diğer kimliklerden ayırt etmekte, böylece etnik kimliklerinin farkına varmaktadırlar. Bu farkında oluş, grup içinde etnik bilinçliliğe yol açmaktadır. Grup, kimliğini ancak bu farklılıkları koruyabildiği ölçüde devam ettirebilir. Bu farklılıkların bilimsel veri anlamında geçerli ya da gerçek olması önemli değildir; bu farklılıklar varsayımsal da olsalar, asıl önemli olan grubun bunları gerçekmiş gibi algılamasıdır.

2.1.1.2. Etnik Kimlik

Isajiw (1990) etnisitenin, bireysel düzeyde bireye bağlılık duygusu ve kimlik kavramını kazandıran sosyo-psikolojik bir süreç olduğunu belirtmektedir. Ona göre, etnisitenin, kimlik duygusunu oluşturduğuna dair hiçbir şüphe bulunmamaktadır. Etnik kimlik, insanların etnik oluşum kaynağına göre, kendilerini psikolojik olarak bir

ya da daha fazla sosyal sistemle ilişki içinde görmeleri ve diğer insanları da bu sistemlerle ilişki içinde veya dışında konuşlandırmaları olarak tanımlanabilir. Etnik oluşum kaynağı bir insanın etnik bir sosyal grup içinde sosyalleşmesi olarak tanımlanabilirken, gerçekte veya sembolik olarak belirli bir atadan gelen insanların atalarıyla aynı sosyal sistemi paylaşması olarak da görülebilir. Sosyal sistemler etnik topluluğu, kişinin dışında bulunduğu diğer etnik topluluklar ya da bu toplulukların bir kombinasyonu olarak görebilir. Bir insanın kendisini bir topluluğa bağlı olarak konuşlandırması sadece psikolojik değil, aynı zamanda sosyal bir olgudur çünkü bireyin içsel psikolojik tutumları, bireyin diğer bireylerle paylaştığı dışa vurulmuş tutumlarında da kendisini objektif olarak belli etmektedir.

Bu anlamda Isajiw (1993: 414) etnik kimliğin dışa vurulan özelliklerini ve içsel unsurlarını ayırt etmektedir. Etnik kimliğin dışa vurulan özellikleri, kültürel ve sosyal düzeyde gözlemlenebilir davranışları ifade eder. Bunlar; etnik bir dili konuşmak, etnik gelenekleri sürdürmek, aile ve arkadaşlık gibi bireysel düzeydeki etnik ağlara katılmak, kilise, okul, ve medya gibi etnik kurumsal organizasyonlara katılmak, klüpler, topluluklar, gençlik organizasyonları gibi tercihe bağlı etnik birlik ve derneklere katılmak ve piknik, konser, kamuya açık dersler, ralliler, danslar gibi etnik organizasyonlar tarafından sponsorluğu yürütülen faaliyetlerdir. Etnik kimliğin içsel unsurları ise imaj, fikir, tavır ve duygulara dayanmaktadır. Ancak bütün bunlar tabi ki dışa vurulan davranışlar ile yakından ilişkilidir.

Bunun yanı sıra kimliğin bilişsel, ahlaki ve duygusal olmak üzere en az üç farklı yönünü inceleyebilmekteyiz. Kimliğin bilişsel boyutu, öncelikle bireysel imajı ve bireyin mensubu olduğu grubun imajını; kimliğin ahlaki boyutu, grup yükümlülüklerinden doğan duyguları; kimliğin duygusal boyutu ise gruba olan bağlılıktan doğan duyguları içermektedir (Isajiw 1993: 415).

Etnik kimliği tözcü bir veri değil, toplumsal bir tasarım olarak açıklayan Barth (2001)'in yaklaşımında da etnik kimlik, bireyler ve gruplar arasında gerçekleşen

etkileşim süreçlerinde ortaya çıkan toplumsal bir tasarım olarak ele alınmaktadır. Buna göre bireyler, geliştirdikleri grup dışı toplumsal ilişki süreçlerinde öteki tarafından ya tanınırlar (recognition) ya da tanınmazlar (unrecognition). Birey veya grup tarafından oluşturulan etnik kimlikler bu süreçler sonrasında tasarlanırlar. Bu tanınma ya da tanınmama süreçlerinde şekillenen önyargılar, olumlu veya olumsuz düşünceler, kimliğin oluşumunu doğrudan belirleyen unsurlardır. Bu yaklaşım, özne merkezli bir özellik taşımakla birlikte, etnik kimliklerin de diğer kimlikler gibi rasyonel bir temelde oluşturulduğunu söylemesi açısından önem taşımaktadır.

Etnik kimliğe subjektif yaklaşım, “eğer insanoğlu durumları gerçek olarak tanımlıyorsa, durumlar sonuçları bakımından da gerçektirler” (Thomas 1966: 41-43) şeklindeki kabul ile ilişkilidir. Burada etnik kimliğin esas göstergesi, “sen kendi kabulüne göre kimsin, kendini ne olarak görüyorsun, duyumsadığın kimlik ne” gibi bir sorunun cevabına bağlıdır. Önder (2002), etnik kimliğe bu şekilde yaklaşımda, anadil ve ikinci dil gibi unsurların etnik grup bilincinden çok, kökeni açıklaması bakımından önem taşıdığını belirtmektedir. Fenton (2001: 25) ise bu yaklaşımın etnisitenin, sadece veya özellikle, istenilen ve gönüllü olarak kabul edilen bir kimlik edinme meselesinden ibaretmiş gibi görülmesi anlamına geldiğini ve hür iradeye dayanan etnisite modeline uygun olduğunu ifade eder.

Etnik kimliğe bu şekilde yaklaşmak, emik bakış açısını yansıtmaktadır. Grup kimliğinin tanımında asıl olan bu emik bakıştır. Etnik gruplar arası ilişkilerde belirleyici olan etmen her grubun kendisine ilişkin kimlik tanımıdır. Emik bakış açısına göre, etnik grubun kendileri hakkındaki kabullerinin bilimselliği ya da dışarıdaki diğer grupların bu grubu nasıl tanımladığı önem taşımaz. Somersan (2004: 32) da sosyal bilimlerdeki geçerli etnisite anlayışının, mutlak biyolojik–kültürel gerçeklik olmaktan çok, etnik aidiyet duygusunun özelliğini, bilinçli bilinçsiz, ama bir tercih meselesi oluşunu, koşullardan etkilenişini, etkileşim halinde oluşunu vurgulamaktadır.

Etnik kimlik üzerinde belirsizlikler olduğu söylene de, etnik kimlik kavramı, Hutchinson ve Smith (1996: 4-6)'in belirttiği gibi ortak ecdat mitine, paylaşılan tarihi hatıralara, ortak kültüre, ortak bir anavatana ve ortak dayanışmaya dayanan belirli bir insan topluluğu ile ilişkilendirilebilir. Bununla ilişkili olarak Breton ve arkadaşları (1990: 275-276) da tek kimliğin, aynı etnik kimliğe sahip anne ve babadan doğan kişiler için geçerli olduğunu, ancak birden fazla soyun mensubu olan ya da birden çok atası bulunan kişilerin genellikle babalarının soyunu tercih ettiklerini belirtmektedirler.

Etnik grupların kendilerinin ötekilerden farklı olduklarını iddia etmeleri, kendilerini toplumdaki başka bir grubu ya da grupları referans alarak tanımlamalarına yol açmaktadır. Kim veya kimler olduklarının bilincine ötekileri referans alarak ulaşmaktadırlar. Zamanla bu algılama “bize karşı onlar” şeklindeki bir üstünlük-aşağılık mücadelesine dönüşebilmektedir ki, bu tutum ırkçılığa yol açmaktadır. Irkçılık, etnik toplulukların, kalıtsal/biyolojik olarak üstün oldukları görüşüne dayanır. Fakat etnik topluluklar ırki bakımdan karışmışlardır ve bu nedenle onları birbirinden net olarak ayırt etmek imkansızdır. Burada da soy birliğinin bilimsel anlamda gerçek olması gerekmez, farazi bir ortak köken onları birbirine bağlamakta ve etnik kimlik bilinçlerini desteklemektedir.

Bu anlamıyla kimlik, hem psikolojik hem de sosyolojik bir terimdir. Bir taraftan kişinin kendini tanımlamasını, öte yandan da bir gruba aidiyetini ve bununla birlikte, bir başka gruptan dışlanma olasılığını barındırmaktadır. Cohen (1994: 119-120) “etnisite hem bir eylem, hem de bir temsiliyet şekli; etnisite insanların kendilerini ve başkalarını, sembolik açıdan belli bir kültürel kimliğin taşıyıcıları olarak görmek üzere verdikleri bir karar” derken tam da buna işaret etmektedir.

Çoğulcu olsun olmasın her türlü sosyal sistemde etnik kimlik, bireyin oynaması gereken toplumsal rolün belirlenmesinde ve aktörün akit yapacağı kimseleri seçmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Başka bir ifadeyle, etnik kimlik toplumsal bir

statü olarak değerlendirildiğinde diğer statüler ve sosyal kimlikler karşısında daha önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan bakıldığında etnisite, cinsiyet ve mevki gibi önemli bir statüdür. Diğer bir deyişle, etnisite kimliğin vazgeçilemeyen zorunlu bir bileşenidir. Kaynağını herhangi bir kimsenin etnik kökeninden alan davranışlar pek değişmeyeceği gibi aynı zamanda büyük bir çeşitlilik de sergiler. Zaman zaman ahlaki değerler ve toplumsal kabullerle birleşen bu davranışlar, ayrıca değişime karşı güçlü bir direnç gösterebilirler. Etnik farklılığın tanımının yapılabilmesi için, öncelikli olarak herhangi bir alanda etnik farklılıkları ortaya çıkaran unsurların neler olduğunun sorulması gerekmektedir. Örgütsel açıdan bakıldığında, ilk olarak farklı bir topluluğun olması ve ikinci olarak bu topluluk için geçerli olan standartların başka bir topluluk için geçerli olan standartlardan farklı olması gerekir (Barth 2001: 20).

Andrews (1992: 14-16) da grup kimliğinin esas olarak dil, din ve aşiret örgütlenmesinde (en azından ortak soy iddialarında) görüldüğünü iddia etmektedir. Meslek tek başına ayırt edici bir öge olmasa da, ana öğelerin birisi ya da daha fazlasıyla birleşince etkili olabilir. Bunun pek çok farklı bileşeni vardır; bölgenin rolü merkezi önemde olsa da, biraz karışıktır ve bu öğelerden daha az sabit olduğu için ayrı bir önem taşır. Bir grup kimliğini din, dil ve aşiret örgütlenmesiyle sağlayabilir. Dil daha az ölçülebilir kültürel özelliklere bağlı olarak, emik açıdan özellikle önemli bile görülmeyebilir. Yine de dil ve din, etnik ayrımın en dışa dönük ve görünür göstergeleridir; etnik kimliğin sürdürüldüğü ve asimilasyona direnen toplumsal mekanizmaların en önemli parçasıdır.

Burada etnik kimlik kavramı, bireyin, değişik şekillerde oluşmuş bulunan bir kolektife ait olması, onunla özdeşleşmesi, öteki bireylerle kendisini bir ve aynı olarak görüp tanımlaması durumunu (toplumsal aidiyet bakımından “biz”in ya da “öteki”nin üyesi olmayı) karşılayan anlamda kullanılmaktadır.

Çalışma kapsamında etnik kimlik tanımını ortaya çıkarmak için, “Kosova Türkü, kendisinin Türk olduğuna inanan ve Türk olduğunu söyleyen kişidir” anlayışı ya da “kendi inancınıza, kabulünüze, hissiyatınıza göre etnik kimlik tanımınız nedir?” şeklindeki yaklaşım tercih edilmiştir. Kimlik bilincinin (biz duygusu) yanı sıra, Kosova Türkleri’nin etnik kökenlerinin tespiti için dil, kültür, gelenek ve görenekler, atalarının geldiği yer (ortak soy/tarih), anayurdun devamlılığı gibi faktörler önem taşımaktadır. Kosova Türkleri yaşadıkları toplumun geneliyle aynı dini inancı paylaştıkları için çalışmada din, önemli bir etnik kimlik unsurunu oluşturmamaktadır.

2.1.2. Azınlık

Azınlık kavramı, hukuken ve siyasal olarak en sorunlu kavramlardan birisidir ve üzerinde anlaşılmış tek bir azınlık tanımı yoktur. Dolayısıyla etnik grup gibi, azınlık terimini de kullanırken çeşitli yazarların içine düştüğü sıkıntıyı paylaşmamak mümkün olmamaktadır. Bunun temel nedeni, uluslararası hukuk açısından ya da akademik literatürde kavram üzerinde anlaşma sağlanamamış olmasıdır.

Oran (2000: 66) herkes tarafından kabul görmüş bir azınlık tanımı olmamasına rağmen, azınlık kavramının sosyolojik ve hukuksal olmak üzere iki açıdan ele alınabileceğini belirtmektedir. Sosyolojik bakımdan azınlık, bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan gruptur. Bu tanımda azınlık, pek çok durumda ezilmişlik kavramını içermektedir, bu nedenle eşcinseller, hatta kadınlar bile azınlıktır. Azınlıktan söz edebilmek için bir çoğunluğun var olması gerekir. Çoğunluk ise, “egemen kültür” (Anar 1997: 8) anlamında kullanılmaktadır.

Azınlık kavramı, sosyal ve politik literatürde, kültürel, etnik, dilsel, ulusal, fiziksel ve biyolojik özellikleri bakımından çoğunluk konumunda bulunanlardan ya da egemen

veya üstün olanlardan farklı olanları ve bu yüzden onlar karşısında dezavantajlı durumda bulunanları, eşitsiz davranışa maruz kalanları anlatmaktadır. Kısaca azınlık, belli bir devletin sınırları içinde yaşayan toplumun bir kesiminin, o toplumun geri kalanları karşısındaki konumu ile her iki kesim arasındaki toplumsal, politik, kültürel, ekonomik ve diğer ilişkileri, bu ilişkilerin içeriğini, konumlanışını ve biçimini anlatan bir durumdur. Bu tanıma dayanarak söylemek gerekirse, çoğunluğun fiziksel ve biyolojik özelliklerinden farklı fiziksel ve biyolojik özelliklere sahip olanlar, çoğunluğun inandığı dinden başkasına inananlar, egemen ulusun veya etninin yanında ikinci sınıf ulus veya etni olanlar ve farklılıkları nedeniyle şöyle ya da böyle eşitsiz davranışlara maruz kalanlar azınlık olarak tanımlanmaktadırlar (Sevimli 2000: 30).

Hukuksal bakımdan şimdiye dek yapılan en önemli azınlık tanımı ise, Caporti (1979)'nin 1966'da BM Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin Azınlıklarının Korunmasına İlişkin 27. maddesi bağlamında hazırladığı incelemede yaptığı tanımdır. Buna göre azınlık, “devleti oluşturan toplumun geri kalan kesimine nazaran sayı olarak aşağıda bulunan, hakim pozisyona sahip olmayan, mensupları söz konusu devletin vatandaşı olan, ancak etnik, din yahut dil özellikleri ile toplumun diğer kesiminden ayrılan, aralarında en azından zımni olarak kendi kültürlerinin, geleneklerinin, dil ve dinlerinin korunmasına yönelik dayanışma duygusu bulunan bir grup” olarak tanımlanmıştır.

Azınlığın hukuksal tanımı 5 ana öğeye dayanmaktadır. Bunlar; farklılık (soy, din, dil, gelenekler gibi), sayı, başat olmama, vatandaşlık ve azınlık bilinci (Oran 2000: 67-69) olarak sıralanabilir.

Bu anlamda bir topluluğun hukuksal olarak azınlık sayılabilmesi için, grubun sayı olarak, toplumun çoğunluğunu teşkil eden kesimine nazaran daha az sayıda bireylerden oluşması gerekmektedir. Ancak sayı olarak büyüklük ölçü değildir; azınlığın geleneklerini ve özelliklerini koruyabilecek sayıda kişileri içermesi

yeterlidir. Azınlık kavramının Latince “minor”, yani küçük/az kelimesinden türetildiğini belirten Roemheld de azınlık kavramının sadece sayı olarak değil, nitelik olarak da güç ve değer anlamında daha az değerli olma anlamını taşıdığını kanıtlamaya çalışmıştır (Arsava 1993:41). Burada önemli olan nokta, azınlık olabilmek için ayırt edilebilecek karakteristik özelliklere sahip olmaktır. Bu, özellikler etnik, dinsel ve dilsel özellikler, yani azınlığın çoğunluktan ayırt edilebilmesini sağlayan özellikler ve kimlik bilinci olabilir.

Ermacora (1983: 251) da etnik, dil ve din özellikleri ile halkın çoğunluğundan ayrılan kişilerin mutlaka her zaman azınlık teşkil etmediklerini belirtmektedir. Zikredilen özelliklere sahip bir grubun azınlık teşkil etmesi kendi özelliğinin bilincinde olmasına ve bu özelliği muhafaza etme iradesine (subjektif özelliğe) bağlıdır. Kendi özelliğini koruma isteği bir azınlık grubu için ana kriterdir. Subjektif unsur ulusal mensubiyeti belirlemede bireylerin ulusal bir topluluğa aidiyet duygusunu, diğer bir ifade ile ulusal obsiyonu esas almaktadır. Bir grubun kendi özelliğinin bilincinde olması grup mensuplarının kendilerini grubun üyesi olarak ve kendilerini grup ve onun özellikleri ile mutabık görmeleri anlamını taşır. Subjektif irade unsuru Ermacora’nın görüşüne göre sosyolojik bir problemdir ve bu problem, grup yahut grup üyelerinin kendileri tarafından çözümlenmelidir.

Azınlık himayesinin devletlerin egemenliklerini sınırlaması anlamını taşıması, devletleri mümkün olduğu kadar az sayıda grubu azınlık olarak tanımaya sevk etmektedir. Devletlerin çoğu azınlıkların tanınması durumunda ulusal birliklerinin tehdit edileceğinden endişe etmişlerdir (Arsava 1993: 42). Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu/United Nation Mission In Kosova (UNMIK) yönetimi altındaki Kosova’da da anayasal çerçevede ve uygulamada ulusal azınlık ifadesi düzenli olarak kullanılmamakta, azınlık yerine topluluklar ifadesi tercih edilmektedir. Buna göre Kosova’daki topluluklar genel olarak Kosova Arnavutları, Kosova Sırpı, Türkler, Boşnaklar, Goralılar, Torbeşler, Romlar, Aşkaliler, Mısırlılar ve Kosova

Hırvatları'dır (UNMIK, Kosova Geçici Öz-Yönetiminin Anayasal Çerçevesi, 2001/9 Sayılı Yönetmelik, 15 Mayıs 2001).

Ancak bu konuda belirsizlik hakimdir ve bu nedenle burada ulusal ve kültürel azınlık ile topluluk kavramlarının ele alınması gerekmektedir. Ulusal azınlık kavramında yer alan “ulus” sözcüğü halk, aynı kökenden gelen toplum anlamında kullanılmaktadır. Ulusal azınlığı diğer azınlıklardan ayıran en önemli özellik, onun halk olma konusundaki siyasi iradesidir. Ulusal azınlıklar genel anlamda kendi milli özellikleri, kendi tarihi, kültürü yahut dili vs. olan grupları ifade etmektedir. Ulusal azınlıklar, etnik azınlıkların gösterdikleri özellikler yanı sıra, siyasi karar mekanizmasına katılma iradesine sahiptir (Arsava 1993: 55).

Caporti (1979) içerik olarak ulusal azınlık kavramının, etnik azınlık kavramına tekabül ettiğini ileri sürmektedir. Ona göre 27. maddenin evrensel bir anlam taşıması nedeniyle ulusal azınlık kavramı yerine etnik azınlık kavramının kullanılması daha uygun görülmektedir. İkisi arasındaki tek fark, etnik azınlık kavramının daha kapsamlı olması ve ulusal azınlık teşkil etmeyen etnik grupları da kapsamasıdır.

Kültürel azınlık kavramı ise, aynı devlet sınırları içinde yaşayan fakat dünyayı yorumlama, onunla ilgili anlamlar yaratma, kendilerini tanımlama ve ifade etme şekillerindeki farklılıklar nedeniyle, sayıca ve konumca çoğunluğu da oluşturan toplum veya halk karşısında ve bunlarla ilişkilerinde dezavantajlı konumda bulunan kümeleri ve toplulukları anlatmaktadır (Sevimli 2000: 49). Caporti'nin ulusal azınlık yerine etnik azınlık kavramının kullanıldığı şeklinde yaptığı tespit ve kültürel azınlık kavramının tanımı dikkate alındığında, çalışmada Kosova Türkleri'nin etno-kültürel azınlık olarak adlandırılmaları uygun görülmüştür.

Topluluk kavramı ise, nitelikleri bakımından bir bütün oluşturan kimselerin hepsi (Sevimli 2000: 25) anlamında kullanılmaktadır. Tönnies (1957)'e göre, topluluk

gerçek anlamıyla organik ve kan bağı, akrabalık, ortak yerleşim, bir dizi ortak davranış, deneyim, duygu ve yönelime dayalıdır.

Kavramı ele alan Plant'a göre topluluk, siyasal sistemin çok köklü, ama bir o kadar da belirsiz terimlerinden birisidir. Ancak, tartışmayı açıklığa kavuşturmak açısından kullanabileceğimiz bir takım modeller geliştirilmiştir. İlk model, topluluğu yerleşimle bağlantılandırır. İkinci model, topluluğa özgü nitelikleri kökende arayan yaklaşımdır. Plant'a göre, ikinci modelin üzerine inşa edilebileceği fikirleri en iyi savunan kişi Tönnies'dir. Plant, ilk iki modele karşı geliştirilen üçüncü modelin, topluluğu belirleyici unsur olarak ortak çıkarı, gruptaki başkalarının konum ve gönenciyile doğrudan ilgilenmeyi esas aldığını (sendika ve meslek kuruluşları örneği) belirttikten sonra şunları açıklama ihtiyacı duyar. "Her üç modelde de fiziksel yerleşim, topluluk olmanın yeterli bir koşulu olarak görülmemektedir. Tönnies ve Mac Iver'e göre yerleşim gerekli bir koşuldur. Ama her üç görüş de, toplumsal bir grubu topluluk yapanın, ilişkilerin niteliğine dayalı bir özellik olduğu konusunda oydaşma içindedir (...). Bu kanıda olanlar, minumum bir tanımın bu ilişkilerde bireylere dayanışma ve anlamlılık duygusu vermesi koşulunu araması gerektiğini belirtir (Sevimli 2000: 26).

Azınlık kavramı ile ilgili iki temel kavram söz konusudur. Bunlardan birisi, ev sahibi devlet; azınlığın oturduğu ülke devleti iken; diğeri akraba devlet; azınlığın kendini etnik vs. bakımından ait hissettiği devlettir (Oran 2000: 64).

2.1.3. Asimilasyon-Entegrasyon

Asimilasyon (kültürel özümseme) ve entegrasyon (bütünleşme) kavramları, ev sahibi devletin, azınlığa karşı tutumlarını ifade eden kavramlardır.

2.1.3.1. Asimilasyon (Kültürel Özümseme)

Asimilasyon, basit olarak etnik farklılıkların ortadan kaldırılması; başat olmayan kültürün çoğunluk kültürü içinde eritilmesi anlamına gelmektedir. Mutlak anlamda asimilasyon, azınlık kimliğinin ortadan kalkması ve toplumsal belleğin sıfırlanmasıdır (Park ve Burgess 1969: 759; Oran 2000: 65).

Asimilasyon objektif kriterlere göre bir din, ırk, dil yahut etnik gruba mensup kişilerin kendi özelliklerini koruma isteğinden vazgeçmeleri ve bunun sonucu olarak da çoğunlukla uyum sağlamalarıdır. Asimilasyon süreci, dil ve eğitim yasağının konulması ile hızlandırılabilir. Seçmen olabilme koşulu olarak azınlık mensuplarının dil testinden geçirilmesi, isimlerinin değiştirilmesi, memuriyete kabullerde zorluk çıkarılması, azınlıkların çoğunluktan ayrı yerlere yerleştirilmesi tehdidi azınlığın zorla asimile edilmesi sonucunu doğurabilir. Bunun yanı sıra modern haber alma araçları (radyo ve televizyon) farkında olmaksızın azınlığı kendi özelliğinin bilincinden uzaklaştırmaktadır (Arsava 1993: 51). Güvenç (1999: 122)'e göre asimilasyon; bir kültürel sistemin başka bir kültürel sistemi giderek kendine benzetmesi, kültürel egemenliği altına almasıdır.

Somersan (2004: 87) ise “zorunlu uyum veya asimilasyonu; toplumdaki çeşitli azınlık gruplarının zaman içinde, kültürel olarak çoğunluğa benzemesi ve devlet politikaları ile bu yönde zorlanması” olarak tanımlamaktadır. Ona göre zorunlu uyum terimi önemlidir, çünkü çoğu siyasetçi ve sosyal bilimci, zorunluluk boyutuna değinmemekte veya yeterince vurgulamamaktadır. Asimilasyonun, sadece “çoğunluk kültürüne uyum sağlamak”, anlamında kullanılması, asimilasyonu entegrasyondan ayırt etmeyi güçleştirmektedir.

Park ve Burges (1969)'ın temas, rekabet, çatışma, uyum ve asimilasyon aşamalarından oluşan ırk ilişkisi döngüsü, asimilasyon teorilerine rekabet ve çatışma gibi önemli öğeleri katmıştır. Ayrıca Park (1931), asimilasyonun iki grubun

birleşerek tek olmasına kadar ilerleyici boyutta karışma ve karşılıklı evlenmeleri içerdiğini belirtmektedir.

Asimilasyon barışçı yollardan (yumuşak asimilasyon) ve zorla olmak üzere iki şekilde işlemektedir. Barışçı yollardan asimilasyon, genellikle küçük bir azınlık oluşturan etnik bir grubun belirli bir dönem içerisinde genellikle büyük çoğunluğu oluşturan bir başka grup ile tercih hakkı olmadan dereceli olarak birleştiği, büyük ölçüde doğal bir süreçtir. Zorla asimilasyon ise; bir etnik grubun varlığının inkar edildiği ve başka bir gruba mensup olduklarını ilan ettikleri için üyelerinin öldürüldüğü ya da hapsedildiği, kendi adetlerini ve kültürlerini terk etmeye ve yenilerini benimsemeye mecbur edildikleri asimilasyon şeklidir. Bu iki kutup arasında zor yoluyla değil de, eğitim sistemiyle ve belirli bir azınlığın eğitim haklarının inkar edilmesi ya da kısıtlanması yoluyla gerçekleştirilen başka asimilasyon biçimleri vardır (Poulton 1993: 251).

Oran (2000: 65) da çoğunluk açısından düşünüldüğünde, asimilasyonun doğal (yumuşak) ve zorla olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtmektedir. Doğal ya da yumuşak asimilasyon, ev sahibi kültürle benzerliğin artmasıyla zamanla azınlığın, çoğunluk kültürünü benimsemesidir. Zorla asimilasyon, azınlığın niteliklerinin zor kullanarak ortadan kaldırılmasıdır. Asimilasyonu azınlık açısından da düşünmek mümkündür. Bu durumda gönüllü asimilasyon ile zorla asimilasyonu ayırmak gerekir. Bir azınlık grubu ve azınlık bireyi, çoğunluğun özelliklerini çeşitli nedenlerle gönüllü olarak kabul etmek isteyebilir. Ev sahibi toplum ile azınlığın benzerlikleri arttıkça, asimilasyon süreci hızlanır. Örneğin aynı dini paylaşmak asimilasyonu hızlandıran bir etkidir. Bunun nedeni Andrews (1992: 16) belirttiği gibi, asimilasyon karşısında dinin, dil–din ikilisinin dayanıklı kısmını oluşturmasıdır.

2.1.3.2. Entegrasyon (Bütünleşme)

Entegrasyon etnik, dinsel, vb. sınırlamaları kaldırmak ve tüm yurttaşlara aynı hakları tanıyarak toplumu birleştirmek anlamına gelir. Entegrasyonun sonucu, toplumun çoğulcu olup olmamasına göre değişebilir. Çoğulcu toplumlarda “birlik içinde farklılık” gözetilir. Çoğulcu olmayan toplumlarda entegrasyon kolaylıkla asimilasyona dönüşebilir. Devlet burada yalnızca eşitlik kavramına dikkat gösterir, ama özel farklılıklar gözetmez. Entegrasyonun ayrımcılıkla ilgisi yoktur (Oran 2000: 65).

Entegrasyon, göçmen veya yerli halkların kendi istekleri ile çoğunluk kültür ve topluma uyum göstermesi; çoğunluk toplumun normlarını, değer ve düşünce kalıplarını benimsemesi olarak tanımlanmaktadır. Asimilasyon baskıcı ve sevimsiz bir politika olarak algılanırken, sosyal bilimciler entegrasyonu, farklı kültürlerin bir toplumda birlikte yaşaması anlamında daha olumlu çözümlerden biri olarak görmektedirler (Somersan 2004: 92).

Rex (1996: 242)’e göre ise bütünleşme, her şeyi düzleyerek geçen, tek şekle sokan bir süreç olmak yerine, karşılıklı hoşgörü atmosferi içinde, kültürel çeşitliliğin fırsat eşitliği ile birleştirilerek yeni bir ortam oluşturulması anlamına gelmelidir.

2.1.4. Kültür

Tarihsel açıdan etnisite terimi konusunda karşılaşılan zorluk, terimin çoğunlukla antropolojik kaynağı ve açıkça kültür kavramı üzerinde odaklanması olmuştur. Etnik grupların açık bir şekilde ortak bazı temel kültürel değerlere sahip olma özelliği, burada kültür kavramının ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Burada ayrıntılı bir kültür tartışmasına girmenin olanağı olmamakla birlikte konumuzla sınırlı kalacak şekilde bazı hatırlatmalarda bulunulacaktır.

Isajiw (1993: 411) bir çok yeni yaklaşıma rağmen, etnisite kavramının doğasına yaklaşımın kültür farklılığı üzerinden olduğunu ileri sürmektedir. Kültür, burada geleneksel olarak yapılagelen antropolojik tanımındaki gibi bütün bir hayat tarzını kapsamaktadır. Ancak, bütün bir hayat tarzı, her ne kadar günlük alışkanlıkları kapsasa da, sadece basit düzeyde günlük alışkanlıkları ve gelenekleri ifade etmez. Bütün bir hayat tarzı, belirli bir grubun yaşadığı eşsiz bir tarihi tecrübeyi ifade etmektedir. Kültür bu tarz bir tecrübeyi sembolik unsurlara dönüştürebilen bir sistemdir. Bir kültürü oluşturan unsurların diğer kültürü oluşturan unsurlardan ne kadar farklı olduğu çok büyük bir önem taşımamaktadır. Belirli bir gruba ait kültürün bir diğerinden farklı olması o grubun yaşadığı tarihsel tecrübenin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Kültürün ürünü ise başka hiçbir topluluğa tıpatıp benzemeyen eşsiz bir insan topluluğudur. Etnisite kavramının doğasını anlamak için kültür kavramı üzerine yaptığımız vurgu, belirli bir etnik grubun sadece ve sadece tek bir kültüre bağlı kaldığını ifade etmek amacını taşımamaktadır. Burada amaç, kendilerini belirli bir etnik grubun parçası olarak gören kişilerin geçmişte şu ya da bu şekilde belirli bir kültürü paylaşmış olduğunu vurgulamaktır.

Taylor'un klasik tanımına göre kültür; "bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, din, örf ve adetler ile maddi dünyayla uğraşmanın tekniklerinin toplamıdır; kısacası insanın bir topluluk üyesi olarak edindiği tüm alışkanlık ve becerileridir. Linton'a göre ise kültür, bir toplumun hayat biçimi; öğretilmiş tavır ve hareketlerin dış şeklidir (Levi-Strauss 1997: 173; Güvenç 1999: 101).

Malinowski (1944)'ye göre kültür; "aletlerden, tüketim mallarından, çeşitli toplumsal gruplaşmalar için yapılan anayasal belgelerden, insana özgü düşün ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bütünsel bir toplamdır". Kısaca kültür "kısmen bağımsız, kısmen birbiri ile ilişkili kurumların bütünleşmiş bir kompozisyonu" olarak tanımlanmaktadır. Ona göre bu bütünleşme, bir dizi ilkeye bağlı olarak gerçekleşir. Bu ilkeler üreme yoluyla oluşan kan bağı topluluğu; ortak çalışmaya dayanan mekan içindeki yakınlık; faaliyetlerdeki ihtisaslaşma ve en son

politik organizasyonda kuvvetin kullanılmasıdır. Kültürün temel işlevi ise, insanların sürekli gruplar halinde örgütlenmesidir.

Boas (1938; 1940)'a göre kültür, sosyal bir grubu meydana getiren bireylerin doğal çevreleri, başka gruplar, kendi gruplarının  yeleri ve bizzat kendileriyle ilgili toplu ve bireysel davranışlarını karakterize eden zihinsel ve fiziksel tepki ve etkinliklerin toplamı olarak tanımlanabilir. Kültür, bu etkinliklerin ürünlerini ve bunların grup hayatındaki rolünü de içine alır. Boas için kültür çok yönlüdür; insan ve doğa arasındaki pek çok ilişkiyi içeren bir bütündür.

Murdock (1981: 63-77, 80) kültürün özelliklerini; öğrenilen, bir kuşaktan diğerine aktarılan, sosyal olan, geleneksel olarak kabul edilen, fikri bir kavram olan, mensubu olan fertleri ödüllendiren, adapte eden ve bütünleştiren şeklinde sıralamıştır.

Türk sosyologlarının kültür kavramını tanımlamalarına baktığımızda, bu konuda en önemli isimlerden Gökalp (1994: 25-33), kültür (hars) ile uygarlık (medeniyet) arasında ayırım yapmış ve kültürün ulusal, uygarlığın ise uluslararası olduğunu belirtmiştir. Ona göre kültür, sadece bir ulusun din, ahlak, hukuk, us, estetik, dil, iktisat ve fenle ilgili ya ayı larının bir toplamı iken; uygarlık ise aynı geli mi lik düzeyinde bulunan bir çok ulusun toplumsal ya ayı larının ortak bir toplamıdır.

Sayılan tüm unsurları içeren, ancak bunların her birisinden ve hepsinden daha fazla bir şey ifade eden, bu özelliğiyle diğer tüm aidiyetlerden daha kapsayıcı, daha sürekli olan kültür, bu açıdan etnik grupları değerlendirirken öncelik verilecek unsurlardan birisidir. Etnik grup  yeleri arasında ortak kültür paylaşımı, etnik grup oluşumu sürecinde belirleyici bir unsur olarak değil, bu oluşumun bir ürünü olarak algılanmalıdır.

Kültür konusunda çalışmamız açısından önemli olan diğer bir unsur “kültürleşme” (akültürasyon) kavramıdır. Güvenç (1999: 126-127) kültürleşmeyi, iki ya da daha fazla sayıdaki kültür grubunun sürekli ilişkisi ve etkileşimi sonucunda ortaya yeni bir kültür bileşiminin çıkması süreci olarak tanımlamıştır. Genel anlamda kültürleşme, başka bir kültürle ilişki ya da alışveriş sonucunda meydana gelen bir tür kültür değişmesi sürecidir.

Dönmezer (1984: 139-140)’e göre kültürleşme, genellikle egemen bir gücün veya istilacı bir toplumun zorlamaları ile meydana gelmektedir. Buna göre günümüzdeki batılılaşma hareketleri bir bakıma kültürleşme olmaktadır.

Kültürleşme sürecinin ortaya çıkaracağı değişme, taraflar arasındaki kültürel farkların derecesine, ilişkinin hangi şartlarda meydana geldiğine, ilişkiyi kuran ve devam ettiren varlıklar ve yeniliklerin akış yönüne bağlı olarak çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Bir başka ifadeyle kültürleşme, “birleşme ya da erime”, “içine alma”, “yok olma” ya da “uyum” ile sonuçlanabilmektedir (Özkalp 1986: 248).

2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.2.1. Etnisiteye İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Fenton (2001: 136) son yüz elli yıldır oluşturulan sosyolojik kuramların, etnisitenin zayıfladığını iddia ettiklerini belirtir. Cornell ile Hartmann (1998: 8-9) da 19. ve 20. yüzyılın başlarında Marx ve Weber gibi düşünürlerin etnisitenin eriyip gideceğini, modernleşme ile birlikte hiçbir öneminin kalmayacağını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Oysa günümüzde tüm şiddetiyle sürmekte olan etnik gerilimler ya da etnik çatışmalar, etnisite kavramının önemini koruduğunu, hatta siyasal bir içerik kazanıp, sorunsallaştığını göstermektedir. Özellikle 1960'lardan sonra yaygın olarak kullanılmaya başlayan kavramın bu denli sorunsal olmasının en önemli nedenlerinden birisi, sosyolog ve sosyal antropologların konuyu yeterince ele almış olmamalarından kaynaklanmaktadır.

Topçuoğlu (1995: 102)'na göre, etnisitenin hem belirli bir insan grubu için bir kimlik biçimi, hem de bütünleşmenin önünde bir engel oluşturan sorun olarak ortaya çıkışı modernleşme-uluslaşma sürecinde siyasal düzeyin toplumsal formasyonu belirleme talebi ile ilişkilidir. Balibar ve Wallerstein (1995: 98) da modern dünyada toplumsal bilimlerin literatüründe en çok kullanılan üç terimin, modern dünyada halkların çeşitleri sayılan ırk, ulus ve etnik grup olduğunu yazmışlardır. Etnik grup, bunlardan en yenisidir ve gerçekte önceden yaygın bir şekilde kullanılan azınlık teriminin yerini almıştır.

Glazer ve Moynihan (1975) da tüm beklentilerin aksine, etnik bağlılıkların önemini yitirmediğini ve hatta, anlaşıldığı kadarıyla, sınıf temelli kimliklere göre daha da önemli hale geldiğini ileri sürmüşlerdir.

Etnisite sözcüğü ilk kez 1970 yılında Oxford English Dictionary'de İngilizce olarak kullanılmıştır. Eriksen (1993)'e göre kavramı ilk kullanan ise Amerikalı sosyolog

Riesman olmuştur. Etnik yahut etnie kavramı Heraud'un bilimsel çalışmaları ile büyük bir önem kazanmıştır.

Klasik kuramcılardan Marx etnisiteyi, dine benzer bir şekilde, bir tür yanlış bilinç olarak değerlendirmekte ve zaman içinde yerini başka unsurlara (ortak menfaate) bırakacağını düşünmekte iken; Tönnies ve Durkheim geleneği ise etnisiteden ziyade geleneksel ve modern toplum karşılaştırmaları üzerinde durmuşlardır (Somersan 2004: 21). Glazer ve Moynihan (1975: 1)'a göre kavramı, Weber dışında sosyolojinin kurucuları arasında pek önemseyen olmamıştır.

Etnisiteyi tanımlarken objektif kriterler kullanmaktan kaçınan ve öznel bir etnisite tanımı yapan Weber (1968: 389; 1996: 35-40), etnisiteyi, "ortak kökenleri olduğuna inananların öznel inancı" ve "varsayılan kimlik" olarak tanımlamıştır. Weber etnisitenin öneminin nesnel bilgi olup olmamasından tamamen bağımsız olduğunu belirtmiştir. Weber'e göre;

"Etnik gruplar, ırklarındaki fiziksel benzerlikler ya da sahip oldukları benzer gelenekler nedeniyle yahut tecrübe ettikleri kolonileşme ve göç gibi durumlarla, ortak ecdatları hakkında öznel bir inanca sahip olan insanlardan oluşmaktadır. Bu inanç, grup oluşumunun sürdürülmesi için çok önemlidir; gerçekte ise, objektif anlamda, grup üyeleri arasında gerçek bir kan bağı olup olmadığı konusu büyük bir öneme sahip değildir. Etnik üyelik, akrabalık ilişkisinden farklıdır, çünkü etnik bir gruba üyelikte söz konusu olan bireyin gruba ortak bir kimlik ilişkisinin olduğunu varsaymasıdır; akrabalık ilişkisinde ise somut bir kan bağı ve sosyal kimlik ilişkisi mevcuttur ve bu yalnızca bir varsayımdan ibaret değildir. Bizim bakış açımıza göre, etnik üyelik, tek başına bir grubu oluşturmaya yetmez: Etnik üyelik sadece herhangi bir tür grubun, özellikle de siyasi bir topluluğun oluşmasına katkıda bulunabilir. Ancak, şunu da belirtmek gerekir ki, ne kadar suni bir şekilde oluşturulsa oluşturulsun, etnisitede ortak bir payda oluşturulmasındaki en temel etken siyasi topluluktur. Bu inanç siyasi topluluğun parçalanmasından sonra bile devam eder. Tabii eğer bu topluluğu oluşturan bireyler arasında çok büyük geleneksel, irksal, ve her şeyin ötesinde dilsel farklılıklar yoksa."

Çağdaş kuramcılardan Parsons (1968: 172) ise etnik grubu “ortaklaşa bir soydan ve ayrı gruptan geldiklerini kabul eden akrabalık gruplarının bir araya toplanması” olarak tanımlamaktadır. Buna benzer bir tanım Horowitz (1985: 28-34) tarafından yapılmıştır. Etnik grup mensupları, etnilerini mitik evlat ve ecdat bağlarıyla bağlı geniş bir aile oluşturan birbirleriyle ilişkili ailelerden mürekkep gördükleri için, bu grupları hayali bir soydan gelen süper-ailelere benzetmiş ve bu süper aileleri birbirine bağlayan ortak özelliklerden bahsetmiştir. Horowitz’in etnik gruplar ve çatışma sosyolojisi, etnik duyguları, sadece kurgusal duygular olarak değil, ayrıca akrabalık bağının ve bağlılığının gerçek uzantıları olarak da betimler. Dolayısıyla buradan anlaşılan şey, bu duyguların derin köklere sahip olduğu ve yoğun biçimde hissedildiğidir.

Etnisite hakkındaki sosyolojik yorumların çoğu etnisitenin bireyler ve gruplar üzerinde güçlü bir sadakat etkisi yaratacak şekilde bir dizi bağlılıkları, bağları ve yükümlülükleri, sembolik aidiyet simgelerini ve kişisel kimliği temsil ettiğini öne sürmektedir. Etni, etnik grup, etnik azınlık olarak tanımlananların ne tür bir kategori olduklarına ilişkin olarak Wallerstein (1995: 98) ise şunları söylemektedir:

“Bir etnik grubun kuşaktan kuşağa geçen ve normal olarak kuramda devlet sınırlarına bağlı olmayan bazı sürekli davranışlara sahip olduğu söylenen kültürel bir kategori olduğu varsayılır (...) Etnide ülke ile olan bağ, sadece tarihi ve sembolik kalabilirken, millet de bu bağ fiziki ve fiilidir (...) etnik topluluklar, bir milletin sahip olduğu pek çok nitelikten yoksundur.”

Etnisiteye ilişkin dört temel yaklaşım ve bu temel yaklaşımlarla kesişen alt başlıklarda incelenebilecek bazı ara yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu dört temel yaklaşım şunlardır:

1. Primordialist (ilk-anal) olgu olarak kabul edilen etnisite,
2. Tali (ikincil) bir olgu olarak kabul edilen etnisite,
3. Duruma bağlı bir olgu olarak kabul edilen etnisite,
4. Tamamen öznel bir olgu olarak kabul edilen etnisite.

Primordialist yaklaşım; Sosyoloji ve antropoloji literatüründe en eski yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Shills (1957), Geertz (1963), Isaacs (1975) ve Stack (1986)'in temsilcileri olduğu primordialist yaklaşım, etnisitenin doğumla birlikte kazanılmış, insan topluluklarında klan yapısının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olduğunu savunmaktadır.

Geertz (1963), primordialiteyi sosyal varoluşun verili unsurlarından ya da daha doğrusu verili olduğu varsayılanlardan kaynaklanan yakın olma durumu, esasen akrabalık bağı, ama bunların ötesinde belli bir dinsel topluluğun içine doğmuş olmaktan, belli bir dili, hatta bir dilin lehçesini konuşmaktan, belli toplumsal pratikleri takip etmekten kaynaklanan verili olma durumu olarak tanımlamaktadır. Kan (soy), dil, gelenek gibi unsurlarda ortak olmak, kendi içlerinde ve kendilerinden kaynaklanan tarifsiz ve bazen de ezici bir zorlayıcılığa sahiptir.

Primordial bağ türleri akrabalık ve benzeri ilişkiler, ırk, dil, din, bölge veya geleneklere dayanan bağlardır. Bu verili olma durumu, kalıtım yoluyla kana aktarılan bir tür biyolojik öz anlamına gelmez. Daha çok, insanların kimlere karşı yükümlü olduklarını ve nasıl davranmaları gerektiğini öğrenirlerken içselleştirdikleri; bazı koşullar altında bu kimliklerin kişilerin ve kolektif ifadelerin derinliklerine kök saldıkları anlamına gelir. Geertz, primordial dediği türden duyguların, yeni bir demokratik sistemde, kültürel, dini ve diğer kriterlere göre tanımlanmış insanları kendine çekebilecek politikacılar tarafından manipüle edilebileceğini kabul eder.

Geertz (1963)'e göre, etnik bağların kimi zaman kişiyi aşan, denetlenip gemlenemeyen bir zorlayıcılığı vardır. Kişi, akrabalarına, komşularına, dindaşlarına, kişisel sevgisinden değil, pratik nedenlerle, ortak menfaat veya önceden ortaya çıkmış zorunluluklar nedeniyle, ama en çok da ilişkinin açıklanmayan, mutlak zorunluluğu yüzünden bağlıdır. Geertz, etnik bağlılıkların epey eskilere, geçmişe, tarihe dayandığını, çok da sorgulanmadığını –mantıki

olmadığını– düşünmektedir. Bu anlamda Smith (1986) de “etnik bağılıklar ve ulusların, toplumsal yaşamın kültürel verilerinden doğduğunu” belirtirken Geertz’e yaklaşmaktadır.

Primordializm kavramı, derin bir biçimde hissedilen bağılıklara işaret eden görüntüsü içinde, etniyi akrabalıkla ilişkilendirir. Shils (1957) ise, asıl amacı köken ve akrabalıkla bağlantılı primordial bağlar ile çağdaş bir devletin yurttaşlığıyla ilgili sivil bağları birbirinden ayırt etmektedir.

Primordialist yaklaşımın temsilcilerinden Isaacs’a göre kişinin doğuştan edindiği etnik kimlik; “fiziksel özellikler, isim, içine doğulan topluluğa üyelik, bu topluluğun tarihi, dini, dili, kültürü ve coğrafyası” olmak üzere sekiz değişken tarafından belirlenir ve yaşam sürecinde değişmez (Cornell&Hartmann 1998:48).

Diğer üç yaklaşım ise primordialist yaklaşımı çürütmek için ortaya çıkmıştır.

Tali yaklaşım; Etnisiteyi tali (ikincil) bir olgu olarak kabul eden yaklaşım, en iyi şekilde Hechter (1978)’in iç kolonileşme teorisi ve kültürel işbölümü kavramında ifade edilmiştir. Bu yaklaşım, kısıtlı da olsa Bonacich (1972)’in kuramsal yaklaşımında da yer almıştır.

Tali yaklaşım, primordialist yaklaşımın aksine etnisiteyi verili bir olgu olarak ele almaz. Bu yaklaşıma göre, etnik kimlik veya etnik bilinç sonradan kazanılmaktadır.

Duruma bağlı yaklaşım; Bu yaklaşım “mantıksal seçim teorisine” (rasyonel seçim teorisi) dayanmaktadır; etnisite bazı durumlarla ilişkili iken, bazı durumlarla hiç bir ilişkisi yoktur. Başka bir ifadeyle bireyler, eğer bir menfaat elde edebileceklerse belirli bir etnik gruba mensup olmak istemektedirler. Bu yaklaşımın en önemli örneği Banton (1983), Bell (1975) ve Ross (1982)’un çalışmalarında görülmektedir. Banton etnik bağı, herhangi bir durumda verilmiş mantıklı bir karar olarak

tanımlarken; Bell ve Ross ise etnik üyelik tercihinin bireye kazandırdığı siyasi avantajlara değinmektedir. Bu nedenle, etnisite söz konusu yaklaşımlarda “kamu çıkarlarının bir gruba dahil tüm üyeler arasında paylaştırılmasını sağlayabilecek siyasi bir sistem kurmak amacıyla tüm kaynakların seferber edilmesini sağlayan grup opsiyonu” (Ross 1982) olarak tanımlanmaktadır.

Durumsal etnisite kavramı, etnik bir kimlikten söz edip, kimlikle ilgili beklentilere uymaya çalışırken, özgürlüğe ve tercihe bir ölçüde fırsat tanımaktadır (Nagata 1974, Eriksen 1992). Fenton (2001: 133-134) durumsal etnisitenin, bireyin bakış açısından görülen etnisite olduğunu savunmaktadır, yani etnisitenin eylem bağlamıdır. Bu anlayışa göre, bireyler, günlük hayatlarında bir sosyal ortamdan diğerine hareket ederek, kendilerini farklı ortamlardaki önemli ötekilere (significant others) takdim ederler.

Bireylerin kendilerini farklı sosyal ortamlarda diğerlerine takdim etmesi, Goffman’ı hatırlatmaktadır. Goffman (1959)’ın iddia ettiği gibi, modern toplumdaki bireyler, dinleyicilerini önce tartar ve kendilerini ona göre takdim ederler. Ancak bireyler farklı dinleyicilere farklı sunumlar yaptıkça, farklı durumlardaki sosyal tavırlarında değişiklikler yapmakta, farklı koşulların farklı taleplerde bulunduğunu öğrenmektedirler. Bir başka ifadeyle hiç kimse, en azından tüm ortamlarda aynı şekilde, tam gün etnik değildir; içinde etnisitenin neredeyse hiç hesaba katılmadığı ortamlarda mevcuttur. Etnisitenin, hukuk ya da geniş geleneksel konsensüsler tarafından saf dışı bırakıldığı alanlarda, yani işe girme, avantajlardan ve hizmetlerden faydalanma hususlarında prensipte adil ve eşit muamelenin yapıldığı yerlerde etkisiz bir ilke söz konusudur.

Bu anlamda etnikliğin durumsal olarak görülmesi olgusu, birey için bir etnik gruba ait olmanın şartlara, durumlara, ihtiyaçlara ve çıkarlara göre değişmesi demektir. Bu olgu, bireyin önem verdiği kimlik kategorilerinin zamanla değişebileceğine işaret etmektedir. Konuya durumsal bir yaklaşım, etnikliğin sosyo-kültürel ve tarihsel

özelliklerini ön plana çıkarmaktadır. Bu tanımlarda ise dil, tarih, kültür, örf, adet ve gelenekler önem kazanmaktadır.

Etniklikle ilgili bir diğer önemli kavram, araçsal etnisite kavramıdır. Araçsal etnisite yaklaşımı, etnik sembollerin ve kolektif sadakatlerin -başta siyasi güç ve özellikle seküler amaçlara ulaşmak için- harekete geçirilmesini (Roosens 1989) ifade etmektedir. Araçsallık kavramı da durumsallık gibi, etnik kimliğin ve mobilizasyonun, duygusal bağlılıktan ziyade bir hesaplama meselesi olduğunu ileri sürmektedir.

Fenton (2001: 150), etnisitenin durumsal ve araçsal olarak ifade edilmesinin, eylem çerçevesiyle bağdaştığını belirtir. Bireysel aktör bu durumda bir “A” olarak tanımlanmam işime yarar mı? şeklinde hesaplar yapan kişi olarak görülür. Aynı şekilde insanların farklı bağlamlarda farklı şekillerde tanımlanmaları görüşü, sosyal yaşamda bir ölçüde tercihi ve açıklığı içerir. Etnik kimliklerin hem zorlayıcı hem de durumsal olması mümkündür.

Öznel Yaklaşım; Öznel yaklaşım, etnisiteyi sosyal-psikolojik bir gerçek olarak görmektedir. Öznel yaklaşım için, etnisite çalışmalarına son yirmi yıldır damgasını vuran iki etken üzerinde durmak gerekmektedir. Bunlardan ilki Barth (2001)’ın etnik grup sınırlarını konu alan, antropoloji ve sosyoloji çalışmaları üzerinde de çok etkili olan çalışmasıdır. Barth’a göre etnik sınırlar psikolojik sınırlardır; etnik kültür ve onun içeriği görelidir. İkinci önemli çalışma ise Amerika ve Kanada’da sosyoloji alanında ortaya çıkmış bir yaklaşımdır; bu yaklaşım etnik jenerasyonları, özellikle de üçüncü jenerasyonu konu alan ampirik çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır.

Barth (2001: 17, 18)’a göre etnik gruplar kendilerine özgü kriterlerle tanımlandıklarında bir süreklilik arz etmektedirler. Buna göre, etnik grupların sürekliliği sınırların korunmasına bağlıdır. Bu sınırları belirleyen kültürel unsurlar zaman içerisinde değişebilirler; grup üyelerinin kimliklerini ve grubun örgütsel

yapısını belirleyen kültürel karakteristikler de değişebilir. Ancak, grup üyeleri ile grup dışında kalan kimseler arasında kutuplaşmaya varan farklılıklar sınırların sürekliliğinin teminatıdır.

Bunun yanı sıra etnik gruba aidiyeti belirleyen unsurlar objektif olarak nitelenen farklılıklar değil, toplumsal süreçte oluşan farklılıklardır. İnsanlar sergiledikleri davranışlar açısından ne denli farklı olursa olsunlar eğer kendilerini akraba bir topluluk olan “B” grubuna değil de, “A” grubuna ait hissediyorlarsa bu tanımlamayı kimse engelleyemez. Burada objektif farklılıklardan ziyade, toplumsal etkileşimin belirlediği farklılıklar önemlidir. İşte bizim üzerinde durmamız gereken konu, gruplar arasındaki objektif farklılıklar değil, bireylerin kendi kimliklerini tanımlarken kullandıkları unsurların neler olduğudur. Bizi ilgilendiren sınırlar toplumsal sınırlardır ancak zaman zaman bu sınırlar coğrafi sınırlar olarak da algılanabilir.

Eğer bir grubun üyeleri, başka grupların üyeleriyle etkileşim halindeyken söz konusu grup kimliğini koruyabiliyorsa, bu durumda aidiyet ve dışlama dinamikleri devreye girmiş demektir. Etnik gruplar sadece sınırların ön plana çıkarılması esasına dayandırılmazlar, herhangi bir grubun varlığını devam ettirebilmesi için aidiyet ve dışlama gibi bazı mekanizmaların da devreye sokulması gerekmektedir. Herhangi iki insanın aynı gruba aidiyeti, bu iki insan arasında aynı oyunun oynanmasını ve bu iki insanın toplumsal hayatın farklı alanlarında sergiledikleri eylemlerin kesişebilmesini gerektirir. Öte yandan, yabancı bir kimsenin farklı bir etnik gruba ait olduğunun altının çizilmesi, paylaşılan ortak değerlerin, anlayışların ve farklılıkların sınırlı olduğuna ve ortak faydanın toplumun sadece belirli kesimlerine özgü bir unsur olacağına dair yargıların güçlenmesine neden olur.

Etnik grupların varlıklarının devamı, kültürel davranış açısından farklılıklarını sürdürebildikleri ölçüde mümkündür. Ancak, farklı kültürlerden gelen insanların karşılıklı etkileşimi sırasında kültürel farklılıkların azalması ve benzerliklerin artması beklenirken (Barth 2001) bu farklılıkların devam ettiğini saptamak gayet olasıdır.

Öznel yaklaşıma göre etniklik görelî bir kavramdır. Dolayısıyla her an yeniden üretilen yeni kimlikler söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle duygusal ve sembolik bağların bu tür objektif kriterlerden daha önemli olduğu söylenebilir.

Beş farklı etnisite yaklaşımını ele alan Somersan (2004: 26-29) ise bu yaklaşımları şu şekilde sıralamaktadır:

1. Veri etnisite,
2. Akışkan veya faydacı etnisite,
3. İnsan yaratısı veya toplumsal/düşünsel olarak yapılandırılmış etnisite,
4. Mantıksal seçim modeli,
5. Postyapısalcı ekol.

Veri etnisite yaklaşımı; Primordialist yaklaşıma denk gelmektedir. Burada kültürel bağlılıklar toplumsal yaşamın değişmez verisiymişçesine algılanmaktadır.

Akışkan veya faydacı etnisite yaklaşımı; Bu yaklaşımda etnisite, koşullar gerektirdiğinde amaca ulaşmak için, araç olarak kullanılan aidiyeti ifade eder. Glazer ve Moynihan (1975)'in New York metropolünde etnikler üzerine yazdığı kitaptaki anlayış ve Cohen (1994)'in Afrika'yı incelerken vardığı sonuçlar bu anlayışa örnek olarak gösterilmektedir.

Glazer ve Moynihan (1975)'a göre, etnik grup üyeleri, birbirine sadece duygusal yönden değil, ortak menfaatlerle de bağlıdır. New York'taki çeşitli etnik grupları bu açıdan inceleyen yazarlar, "etnik grupların, ABD'deki yepyeni deneyimleriyle sürekli yeniden yaratıldığını" düşünmektedirler. Menfaatleri, onları etnik gruplar olarak örgütlenme ve eylem yapmaya sevk etmektedir. Onlara göre bu durum, etnik kimliklerinin faydasının zamana, zemine ve koşullara göre değişmesinden kaynaklanmaktadır. Her kimlik bir kaynak veya engel teşkil edebilir; potansiyel

faidaları veya zararları olabilir. Dolayısıyla, bireyler işlerine geldiğinde etnik kimliklerini ön plana çıkarır; diğerlerinin etnik kimliklerini, aynı şekilde, işlerine geldiği gibi, kendilerinininkinden ayırır, sınırlara tabi tutar veya hiç dikkate almazlar. Etnik bağların zamana ve zemine göre değiştiğini vurgulayan Barth (2001)'in görüşleri de bu kategoride yorumlanmaktadır.

İnsan yaratısı veya toplumsal/düşünsel olarak yapılandırılmış etnisite yaklaşımı; Bu yaklaşımı en iyi şekilde Anderson (1993)'ın “hayali cemaat” kavramı temsil etmektedir. Bunun yanı sıra Hall (1992) de kolektif kimlik ve deneyimlerin, “veri” olmadığını, “tarihsel, siyasi, kültürel olarak yapılandırıldığını” ve etnisitenin de bunu içeren bir kavram olduğunu yazmaktadır.

Ancak etnik kimliklerine sıkı sıkıya sarılan azınlık ve çoğunluk milliyetçileri, bu keyfiyetten, öznellik, etnik çeşitlilik ve mozaiklerden, “hayali cemaat” anlayışından pek hoşlanmamakta; kültürün, etnikliğin daha mutlak, “nesnel” kriterlere bağlanmasını istemektedirler (Somersan 2004: 33).

Mantıki seçim modeli; Durumsal etnisite yaklaşımına denk gelen, mantıki seçim modeli, bireysel tercihleri ön plana çıkarmaktadır. Etnik örgütlenmeler menfaatlara hizmet ettiği sürece, bireyler özgürlüklerini bunlara devretmeye razı olmaktadır. Bu yaklaşımda bireylerin zenginlik, prestij ve iktidar uğruna bazı özgürlüklerinden vazgeçip, bunları etnik örgütlere devrettikleri savunulmaktadır. Buna göre etnik örgütlenmeler, bireylere gelen bilgiyi denetleyip yönetmede önemli bir rol oynamakta, bireyler menfaat sağlayacakları kanısında oldukları sürece buna razı olmaktadır.

Postyapısalcı ekol; Bu ekol, dil dışında, ne gerçek, ne öznel, ne kimlik ne de etniklik olamayacağını ileri sürmektedir. Kimlik, toplumsal cinsiyet, ırk, etnisite, gibi kavramların tümü evrensel gerçekler değil; toplumsal gelenek, görenek ve alışkanlıklarla, dilde, gerçeğin yerine geçen tanımlardır denilmektedir.

Bu çerçevede araştırmada, mantıki seçim modeline dayanan durumsal etnisite ve etnisiteyi sosyo-psikolojik bir gerçek olarak kabul eden öznel yaklaşım kuramsal yaklaşımlar olarak kabul edilecektir.

2.2.2. Etik ve Emik Etnisite Yaklaşımı

Etnik grupların değerlendirilmesinde etik ve emik bakış açısı etkili olmaktadır. Emik bakış, bir etnik gruba içeriden bakışı, etik bakış ise dışarıdan bakışı ifade etmektedir. Önder (2002: 12)'e göre emik bakış, bir grubun kendi kimliğiyle ilgili kendi tanımıdır, kendisini “ne, kim” olarak gördüğüdür. Emik bakışta etnikliğin ölçüsü tamamen grubun kendi kabulleridir. Bu kabullerin bilimselliği ya da dışarıdaki diğer grupların bu grubu nasıl tanımladığı önem taşımaz. Kültür de bugün emik kimlik tanımını etkileyen bir öğedir. Grup kimliğinin tanımında asıl olan bu emik bakıştır. Etnik gruplar arası ilişkilerde belirleyici olan etmen her grubun kendisine ilişkin kimlik tanımıdır. Etnik gruba dışarıdan bakmak anlamına gelen “etik” bakışta bir bölge ya da konuşulan dil tanımı etkileyebilir.

Somersan (2004: 23) da kişilerin kendilerine verdikleri tanımlar ve isimlerle (emik), başkalarının onları sınıflandırmasının (etik) aynı olmadığını belirtmektedir. Dışarıdan bakan biri özellikle fiziki kriterleri temel alabilirken, içerdeki, grup üyeleri gelenek ve tarih gibi ortak olduğunu varsaydıkları paydaları esas almaktadırlar.

İçerden bakıştaki kendini tanımlamanın doğasında var olan ince farklara karşı gösterilen duyarlılıkla karşılaştırsak, genel olarak dışardan bakış, bazı pek bilinmeyen özellikler temelinde geliştirilen yaklaşımı nedeniyle kaçınılmaz olarak kabadır; kişiden kişiye değişen adlandırmalar içerir. Etik bakış, bilimsel temelden uzak, genelleme şeklinde kaba bir görüştür. Bu nedenle, emik bakış gibi geçerli ölçülere dayanmaz. Ülkenin etnik yapısının değerlendirilmesinde fazlaca bir önem

taşımaz. Etik bakış, genellikle egemen unsurun önemsemediği azınlık grupların kimliklerine ilişkin görüşüdür. Etik bakış, ülkenin etnik yapısının değerlendirilmesinde önem taşıması da, çoğunluğun bakışı olarak etnik gruplar arası ilişkilerde etkindir. Özellikle devlet politikalarının belirlenmesinde etkin olabilen etik bakış, ayrıca grupların kimlik değişiminde de rol oynayabilir. Dışarıdan biri, bir dil öğrenir veya bir dini anlamayı başarır, kendisine göre, daha yeterli bir etik yaklaşım geliştirebilir (Andrews 1992: 23; Önder 2002: 13).

Çalışmada kullanılan yaklaşım emik ve etik yaklaşım arasında gidip gelmektedir. Bir başka ifadeyle araştırmacının, incelenen etnik grupla ortak dil, din, kültür, gelenek ve görenek, vb. paylaşması, Kosova Türklerine emik bakış açısıyla yaklaşılmasını; ancak farklı coğrafi mekandan gelmesi ve farklı tarihsel gelişimlere sahip olunması anlamında etik bakış açısının kullanılmasını gerektirmiştir. Bu durum, incelenen etnik grubun kullandığı dilin, araştırmacının anadili olması gibi bazı avantajlar doğururken; diğer taraftan objektifliği etkileyecek dezavantajlı bir durumda doğurmaktadır.

2.2.3. Objektif ve Subjektif Unsurlar Açısından Etnisite

Fenton (2001: xi, 82), “etnisite esasen maddi olarak mı, yoksa sembolik olarak mı görülmelidir ve etnik, gerçek bir olgu mudur yoksa kurulan bir olgu mu?” gibi sorulara verilen cevabı şu şekilde ifade etmektedir: Etnisite hem bir temele dayanır, hem de kurulur ve hem maddidir, hem de sembolik. Şartlar değiştikçe etnik kategorilerin öneminin, içeriğinin ve dayandığı zeminin nasıl da değiştiğini göstermek suretiyle etnisitenin kurulan bir olgu olduğunu kabul etmek mümkündür. Ama diğer taraftan etnisitenin, insanların soya, kültürel farklılığa ve dile yükledikleri mutlak önemde yatan gerçek bir sosyal temeli vardır. Etnik kimlikler iki açıdan sosyolojik temellere sahiptir; öncelikle etnisitenin belirleyici özellikleri sosyolojik açıdan temellendirilmiştir. Örneğin, insanlar kolektif hatıralara katılırlar, bir dili

paylaşırlar ve aile içinde, daha büyük bir topluluğun örf ve adetlerini öğrenirler. İkinci olarak, etnisitenin bağlamsal özellikleri kolektif bir kimliği yaşatan insanların sosyal ve maddi deneyimi içinde bulunduğu uzun süreli sosyal ve ekonomik koşullardır. Etnisitenin kurulan mı, yoksa gerçek bir olgu mu olduğu, etnisitenin objektif ve subjektif unsurlarına işaret etmektedir.

Bu görüşe karşıt bir görüş Guideri ve Pelizzi (1988: 7-8)'den gelmiştir. Onlara göre etniklik, ulus-devlete temel olan ve onu kuran bir etmen değil, tam tersine ulus-devlet tarafından varlığını meşrulaştırmak ve belli bir seküler sadakat çerçevesi oluşturmak için kurgulanan bir üründür. Dolayısıyla ulus-devletin oluşumu sürecinde başvurulmuş etnik kimlik ile reel kimlikler çoğu kez örtüşmemekte; bu yüzden ulus-devletin kültür ve eğitim politikasının temeli bu kimliği benimsetme ekseninde şekillenmektedir. Sonuç olarak etnik ya da ulusal kimliğin öznel yanı her zaman ağır basmaktadır; yani insanların belirli bir etni ya da ulusla ilişkileri, onların pasaportları, doğum yerleri, konuştukları dil, mensup oldukları din, ırk ya da kökenden bağımsız olarak ötekince algılanmaları ile kendilerini ne olarak hissettikleri arasındaki ilişkinin kırılma noktalarında ortaya çıkmaktadır. Ancak belirleyen ne olursa olsun, sonuçta belirlenen, kişinin kendisini ne olarak hissettiği, hangi etni ya da ulusla özdeşim kurduğudur. Bu noktanın içerdiği öznellik son derece belirgindir.

Etnisite kavramının kolektif ve bireysel düzeyde incelenebileceği bir çok temel özelliği olduğunu ileri süren Isajiw (1993: 411) de, etnisiteyi tam olarak belirlemek isteyen bir araştırmacının bu temel özelliklerin en azından bir kaçını gösteren göstergeleri bulmayı başarması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre bu, etnisitenin objektif ve subjektif yönleriye ilişkilidir. Metodolojik olarak, bu iki özellik arasındaki fark doğrudan ya da dolaylı olarak gözlenebilir. Objektif unsurlar kurumların bünyesinde var olan gerçeklikler gibidir; örneğin aile kurumu ve soy gibi gerçeklikleri kapsarlar; ayrıca bireylerin açık davranış şekillerinde de objektif unsurlar tespit edilebilir.

Bu anlamda etnik kimliğin dışı vurulan göstergeleri, etnisitenin objektif unsurları olarak değerlendirilir. Buna göre dil, yaşam şekli, aile biçimi ve evlilik tipi, arkadaşlık ilişkileri, etnik kurumsal organizasyonlar, etnik birlik ve dernekler, dinlenen müzik, evlerin mimarisi gibi açıkça gözlenebilen kültürel özellikler, hatta etnik yiyecek tüketimi etnisitenin objektif niteliklerine işaret etmektedir.

Etnik grupların öznel boyutu ise Barth (2001: 162-163)'ın çalışmalarını ortaya koymasından bu yana etnik sınırlar olarak görülmektedir. Ona göre etnik grupları ayıran sınırlar, aralarındaki sosyal ve kültürel farklarla belirgin kılınmıştır. Barth, etnik gruplar arasındaki sosyal ve kültürel farklılıkları şu şekilde belirtmiştir:

1. Dil, kültürel ritüeller, mimikler, jestler ve gelenekler olsun bütün anlatım tekniklerindeki farklılıklar. Ayrıca geleneksel aidiyet gibi farklılıklar da buraya dahil edilebilir.
2. Büyük ölçüde dünya görüşünün ve toplumsal yapının bir ürünü olan değer sistemleri. Bu değer sistemleri anlatım teknikleriyle doğrudan bağlantılıdır.
3. Bireysel tanımlama, yani bireylerin kendilerini bir gruba ait görüp görmedikleri ve bu kimselerin grup tarafından aidiyetlerinin tanınıp tanınmadığı konusudur.

Etnisite veya etnik grup terimleri özellikle kültürel farklılık bağlamında kullanılırlar; kültürel farklılık, her şeyden önce, gerçek veya yaygın bir biçimde algılanan ortak bir soy, ayırıcı dil özellikleri ve ulusal ya da bölgesel köken ile bağlantılıdır. Boas (1982) ile Balibar ve Wallerstein (1995) da kültürü asli şekillendirici olarak tayin etmiş ve kültürel farklılığın derin ve değişmez olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Kültürün etnisite üzerindeki etkisi kültürlerin dünyayı yorumlaması, bir anlam yaratması ve böylece bireylere bir kimlik duygusu sağlaması noktasıdır. Etnik grup

üyelerinin kimlik bilincine, yani biz bilincine sahip olması, etnisitenin subjektif yönüne işaret etmektedir.

Bir gruba ait olma ve kimliğini o gruba göre tanımlama ihtiyacından ötürü, etnik gruplar birey için sadakat odağı teşkil etmesi açısından önemlidir. Özellikle çok-etnili toplum yapısı sergileyen, yakın geçmişte etnik gruplar arasında savaşın yaşandığı, henüz bağımsızlığını kazanmamış ve UNMIK geçici yönetimi altında bulunan Kosova açısından düşündüğümüzde etnik grup odaklı kimlik tanımı daha da önem kazanmaktadır.

Ait olma düşüncesini fiilen ilk ortaya atan Herder'dir. Herder'e göre insanlar yemeye, içmeye, güvenliğe ve hareket özgürlüğüne nasıl ihtiyaç duyuyorlarsa, aynı şekilde bir gruba ait olma ihtiyacı da duymaktadırlar. Bunu bulamadıkları zaman ise kendilerini soyutlanmış, yalnız, zayıf ve mutsuz hissetmektedirler (Sevimli 2000). Benzer olarak Connolly (1991) de, kadınlar ve erkeklerin pratik yaşamlarında maddi varoluşları için gereksinim duydukları şeylerin yanında, dünyadaki simgesel yerlerinin anlamını, kim olduklarını, kimliklerini ifade etmeye de ihtiyaç duyduklarını ileri sürmektedir.

Aidiyet ihtiyacı, Kosova Türkleri için de geçerlidir. Kosova Türkleri, kendilerini tanımlama, bir kimliğe dayanma, bir toplumla, bir toplulukla özdeşleşme ihtiyacı hissetmektedirler. Yaşamakta oldukları devletin sınırları içindeki toplumlarla özdeşleşemedikleri şartlarda, önlerinde tek seçenek vardır: Atalarının geldikleri, tarihlerinin yaşandığı topraklara, oradaki toplumlara, halklara, topluluklara ait kimlikler.

Etnik grup kavramı konusunda bütün yorumcular, kavramın bireyin kendisini, kendisi gibi olan diğerlerinden biri olarak görmesini sağlayan ve kendilerini ötekilerden ayırt ettiği sosyal kolektif kimlik oluşumuna karşılık geldiğinde hem fikirdir. Sınırları gevşek veya sıkı bir şekilde belirlenebilen halklar kendilerini kolektif

olarak diğer halklardan ayırt ederler. Dolayısıyla etnisite, Eriksen (1993)'in özellikle vurguladığı gibi, ilişkiler içinde ortaya çıkan sosyal sınıflandırmalarla alakalıdır.

Fenton (2001: 9), etrafında etnik kimliklerin inşa edildiği, sosyal yaşamın yok olması güç boyutlarının etnik kavramının ağırlık merkezi olan soy, kültür ve dil olduğunu ileri sürmektedir.

Ancak etnisitenin ilişkilere dayanan doğasının kabulü etnik gruplardan, aynı soy, kültür ve dili paylaşan halklar olarak bahsedilemeyeceği anlamına gelmektedir. Bu paylaşıma az ya da çok hepsinde rastlansa da etnisitenin hassasiyet kazanması için gerçek veya algılanan soy, kültür ve dil farklılıklarının sosyal davranışlarda harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bireylerin konuşma şekilleri, sürdürdükleri gelenekler ve hayat tarzları, nesiller boyu devam eden süreklilik gibi faktörler bir etnik grubun diğerlerinden farklı olduğunu göstermektedir.

Bazı durumlarda dışa vuran sosyal davranışlardan, etnik kimlikler arasındaki farklılıkları anlamak kolay olmamakta; bazı durumlarda ise yanıltıcı olabilmektedir. Kosova örneğinde, Kosovalı Türklerin ve Arnavutların uzun süren Osmanlı hakimiyetinden ve paylaşılan dinden dolayı birbirlerine benzer giyim tarzı, yeme alışkanlıkları, ev çeşitleri, temel toplumsal kurumlar, fikirler ve değerlere sahip oldukları gözlenmiştir. Bu durumda dışarıdan gelen bir yabancının, kısa bir ziyaret esnasında etnik gruplar arasındaki farklılaşmaya dair işaretleri fark edebilmesi çok zor, hatta imkansız olmaktadır. Yerel etnik kutuplaşmanın ilişkilere yansıyan yönünü fark edebilmek, belirli bir süre boyunca toplulukla günlük ilişkiler içine girip, paylaşımlar yaşanması ile mümkün olabilmektedir.

İnsanlar hayatlarına, yaşam şekillerine, başkalarından farklı oluşlarına bir anlam vererek birlikte olurlar. Bu anlam bireylerin kendilerini ait olarak gördükleri çevrenin (küme, grup, topluluk, toplum) sınırlarını belirleyen başlıca çizgidir. Bu anlamlara göre belirlenip oluşan iki tür toplumsallık vardır. Sevimli (2000: 20-21)'ye göre,

birinci tür toplumsallıkta; insanlar, bağlı oldukları, kendilerini ait olarak gördükleri grup ve kümeyle somut ilişki içindedirler. Akrabalığa, komşuluğa, arkadaşlığa, meslektaşlığa, çıkar birliğine (sendikalar, kooperatifler örneğindeki gibi) dayalı oluşumlar ve kurumlar bu türün belli başlı örnekleridir. Bu türü diğerinden ayırt eden yegane özellik, ilişkilerin büyük ölçüde yüz yüze, başka bir deyişle somut düzeyde gerçekleşiyor oluşudur. İkinci tür toplumsallıkta ise aidiyet, genele, bütüne yöneliktir, soyut düzeyde kurulur ve kurumlaşır. Halk, ulus, dinsel, etnik topluluk gibi oluşumlar bu türün belli başlı biçimleri ve örnekleridir. Bu örneklerde gözlemlendiği üzere, bu türde bireyin genelle ilişkisini soyut düzeye ait mekanizmalar, semboller, inançlar, değerler, kendini tasvir biçimleri sağlar. Bireyler, kümeler ve gruplar, yüzyüze direkt ilişki içinde olmadıkları insanlarla kendilerini bir genele, bir bütüne ait hissederek ve o genelin içinde yer alan bireyler, çevreler, gruplar ve topluluklarla özdeşleşmelerini, bir ve aynı olmalarını, sayılan bu faktörler aracılığıyla kurarlar ve anlamlandırır.

Kosova'da yaşayan etnik Türk topluluğunu, diğer etnik topluluklardan ayıran temel faktörlerden birisi dildir. Bu durum etnik grup tanımında dile önem verilmesine yol açmıştır. Dil, Kosova Türkleri ile Kosova Arnavutları arasında etnik sınırların korunması işlevini yerine getirmekte, bir başka ifadeyle asimilasyon sürecinin yavaşlaması yönünde rol oynamaktadır.

Etnisitenin unsurları arasında dile merkezi bir rol verilmesi May (1999), Barth (2001) ve Isajiw (1993) gibi araştırmacılar tarafından da dile getirilmiştir. May (1999), sınırların belirlenmesi sürecinde dilin merkezi bir yer aldığını iddia etmektedir. Barth (2001), dil gibi farklılıkların biz bilincini kuvvetlendirdiğini ve etnik grup içindeki bireylerin dayanışmasını arttırdığını ileri sürmüştür. Ona göre etnik grupları diğerlerinden ayıran niteliklerden belki de en belirgin olanı anadil'dir. Isajiw (1993) ise, objektif unsurlar arasında, dilin kimlik kavramının yıkımı (deconstruction) ve yeniden yapılandırılması (reconstruction) konusunda önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Ona göre birisinin anadilini temel dili olarak seçmesi,

kimliği yeniden yapılandırma unsurunun göstergesidir. Bunun yanı sıra dil, kültür politikasının önemli bir boyutu olması açısından da önem taşımaktadır.

Allardt (1979), din ve dil azınlıklarının, aynı zamanda etnik azınlıklar olarak görüldüğünü belirtmektedir. Ona göre dil ve din azınlıkları genel olarak ortak bir kültür ve tarihe sahiptir ve kader teşkil etmektedir. Dil azınlıklarının saptanmasında nüfus yoğunluğu, göç, işsizlik, dilin gelişmişlik derecesi, grubun dil bilgisi, muhtariyet, okul dili, kitle haberleşme araçlarının mevcudiyeti, azınlığın büyüklüğü, etnik bir partinin mevcudiyeti, siyasi güç, resmi dilin statüsü gibi çeşitli faktörler dikkate alınır.

Ortak soy faktörü de etnisitenin objektif unsurlarından birisini oluşturmaktadır. Etnik grup, aynı kültürü paylaşmış ya da aynı kültürü tam olarak paylaşmamış olsa da belirli bir soyu paylaşmış, yani aynı atadan gelmiş insanların mensubu olduğu topluluğun oluşturduğu bir özellik olarak tanımlandığında; etnik grupların objektif yönleri en azından bazı topluluk kurumlarını ve organizasyonlarını, ataları ve torunlarını kapsar ki, bu kültürel mirasın kuşaktan kuşağa geçişi ve kültürel kimliğin oluşturulması ile yakından ilişkilidir. Ayrıca, kültürel davranışlar, gelenekler, törenler gibi kültüre anlam veren ve kültürün kuşaktan kuşağa geçişini sağlayan açık davranış şekilleri de etnik grupların objektif yönleri arasındadır (Isajiw 1993: 412).

Benzer olarak Andrews (1992: 10) da etnik grupların, kendi kültürel tanımlamaları için, geçmişten seçilmiş ortak gelenekleri kriter alan, genel endogamik gruplar olduğunu ileri sürmektedir. O halde etnik gruplarla ilgili olarak önemli olan bir diğer unsur, grubun bir sonraki kuşaklarda kendisini yeniden üretmesiyle ilgili özellikleridir.

Walker'un da ileri sürdüğü gibi, etno-milliyetçiliğin dili, "kanın, ailenin, erkek ve kız kardeşlerin, annelerin, ataların, vatanın" dilidir. Aileye benzemenin çekiciliği

gerçekte paylaşılan soydaşlıkla aynı şey değildir. Bu anlayışta “tek bir soy duygusunun gerçek tarihle uyuşması gerekmez”(Connor 1993: 382).

Etnik topluluk için önemli olan, onları birbirine bağlayan bir başka husus, atalarının yaşayıp onlara miras bıraktıkları topraklardır. Bu topraklar onlar için kutsaldır ve tüm varlıklarıyla buralara bağlanırlar. “Yurt içinde bulunan kutsal mekanlar etni mensuplarını kendine çeker veya uzak diyarlarda sürgünde olduklarında bile ilham kaynakları olmayı sürdürür. O yüzden bir etni, yurdundan uzun zaman ayrı düştüğünde bile, yoğun bir nostalji ve ruhsal bağlılık yoluyla varlığını sürdürebilir” (Smith 1999: 45).

Bu bağlamda Kosova Türkleri’nin yurt/vatan olarak kabullendikleri topraklarla (Türkiye ile) ilişkileri fiili ve fiziki değil, semboliktir. Yasal unsurlar ise çok zayıftır. Geriye sadece etniklik ile kültürel unsur kalmaktadır ki, Kosova Türkleri’nin, kendilerini tanımlamalarında bu iki kategori etkili olmaktadır.

Kutsal yurt/vatan kabulüyle ilişkili diğer bir husus, yaşanan coğrafi çevrenin kültür ve etnik gruplar üzerindeki etkisidir. Konuyla ilgili olarak Boas (1940: 266) kültürün, sosyal yapının, ekonominin ve çevrenin birbirleri üzerinde, değişik zaman ve değişik mekanlarda çok çeşitli ve değişken etkilerde bulunabileceğini düşünmektedir. Ona göre her kültür kendi çevresinin kuvvetli etkisi altında kalmasına rağmen, kültürü, coğrafi etmenlerle açıklamaya çalışmak boş bir çabadır, çünkü çevrenin belirleyici değil, yalnız sınırlı bir etkisi olabileceğini savunmaktadır. Bu anlamda çevresel şartlar kültürel aktivitelerin bulunmasını teşvik edebilir, fakat yaratıcı bir güce sahip değildirler. Aynı çevredeki kültürlerde, birinden diğerine değişen önemli farklılıklar vardır ki, bu bizim çevresel etkilerin limitini anlamamızı sağlar.

Coğrafi çevrenin etnik gruplar üzerinde etkisi olduğunu düşünen Barth (2001: 7-8) ise aynı etnik kökenden gelen, ancak uzak coğrafyalarda birbirinden farklı etnik

gruplarla etkileşim halinde yaşayan toplulukların geliştirdikleri etnik kimliklerin farklı şekillerde geliştiğini belirtmektedir. Buna göre homojen ve tekil Türk kimliğinden bahsetmek kurgusal anlamda doğru olsa da, gerçekte farklı Türk kimliklerinden söz edilebilir. Bu nedenle bir etnik grup olarak Kosova Türklerinden bahsederken, göz ardı edemeyeceğimiz hususlardan birisi, yaşanan coğrafya ve farklı etnik gruplarla kültürel temas kurulması nedeniyle Kosova'daki Türk kimliğinin Türkiye'deki Türk kimliği ile benzerlikleri olduğu kadar, farklılıklara da sahip olduğudur.

Oran (2000: 63) da mekan ile azınlık grup arasındaki ilişkinin önemini vurgulamaktadır. Ona göre kendi tarihsel mekanında yaşayan bir azınlığın bilinci ve taleplerini ileri sürmedeki gücü, kendi mekanında yaşamayan bir azınlığın bilincinden ve gücünden çok daha fazladır. Kosova Türkleri söz konusu olduğunda, bölgenin otokton halkının İlliryalılar (Arnavutlar) olmasına rağmen, Osmanlı'nın bölgede 543 yıl süren hakimiyeti, bir etnik grup olarak Türklerin bilinçlerinin yüksek olmasına neden olmaktadır.

Aydın (1995: 51) "Türk Kavramının Sınırları ve Genişletilmesi Üzerine" başlıklı makalesinde şunları belirtmektedir:

"Etniklik, çağdaş antropolojik verilerin ışığında kandaşlığın ve belirli kültürel özelliklerin tarihsel olarak belirlediği toplulukları ifade eden standart bir kavram olmaktan çıkmıştır. Onun yerine zamana ve mekana bağlı olarak, etnikliğe temel olabilecek özelliklerden herhangi birinin öne çıkıp önem kazanmasıyla belirginleşen (bağlamsal) bir kültürel oluşum olarak kabul edilmektedir. Kimi yerde ve zamanda bu özellik dil, kimi yerde ve zamanda din, kiminde toprak ortaklığı, kiminde de ekonomik uğraş ortaklığı olabilmektedir, hatta insanların mekan değiştirmelerine bağlı olarak ötekince algılanma biçiminden doğan ve daha önce belirgin olmayan bir etnik kimliğe yakıştırılmaları ya da bu kimliği üstlenmeleri söz konusu olabilmektedir."

Çalışmada hem etnikliğin sosyal davranışlarla dışa yansıyan tarafını oluşturan objektif unsurlar, hem de bireyin kendini tanımlaması, konumlandırması; bir başka

ifadeyle varsayımsal olarak kabul ettiği etnisite anlayışını temel olan subjektif unsurlar ele alınacaktır. Başka bir ifadeyle etnisitenin hem kurgusal hem de gerçek olduğu kabul edilecektir.

2.2.4. Çok-Etnili Toplumlarda Asimilasyon

Isajiw (1993: 418-419), toplumun çoğunluğunu oluşturan etnik grupların siyasi, ekonomik ve kültürel kurumlar başta olmak üzere toplumun temel kurumlarının yapısını belirlediğini ileri sürmektedir. Bu gruplar ayrıca, başta hukuki sistem olmak üzere toplumdaki normların karakterini de bir bütün olarak belirlemektedir. Bu grupların kültürü, azınlık gruplarının kültürünü asimile ederek kendini tüm gruplara ait bir kültürmüş gibi göstermektedir.

Azınlık grupları kültürlerini ve kurumlarını az veya çok koruyabilir ya da baskın kurumların yapısını az ya da çok etkileyebilir; ancak genellikle, gruplar arası süreçlerin çatısı, çoğunluğu oluşturan grupların kültürlerinden elde edilen kurumlar tarafından belirlenmektedir. Çoğunluk grupları ellerinde bulundurdıkları güç sayesinde etnik katmanlaşma sisteminin en tepesinde yer almaktadırlar. Diğer etnik grupların statüleri ise çoğunluk gruplarının statülerine göre değerlendirilmektedir. Etnik gruplar arası dinamiklerin büyük bir kısmı, azınlık ve çoğunluk tarafından oluşturulan etnik gruplardaki dominant ve dominant olmayan kesimlerin yapılarından etkilenmektedir. Çoğunluk kesimi, dış etnik sınırların temel belirleyicisidir; bu yüzden azınlığı ilgilendiren kamu politikalarının ve yasama prensiplerinin biçimlenmesinde etkilidirler.

Özellikle etnik gruplardan birinin hiyerarşik yapıda egemenliğe sahip olması, asimilasyon eğilimlerinin gündeme gelmesine neden olmaktadır. Macionis ve Plummer (1997: 336), toplumdaki elit kitleler ve egemen çoğunluğun, çoğu kez

asimilasyon modelini tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bunun nedeni kendilerini standart olarak ve başkalarının ulaşım, benzetmek istedikleri olarak görmeleridir.

Gordon (1964), eşitsizlik ve tamamlanmamış asimilasyonu fark ederek, kendi çoklu çizgisel modelini kurmuştur. Gordon'a göre asimilasyon çok boyutlu bir süreçtir; yapısal asimilasyon ile kültürel (davranışçı) asimilasyon değişik süreçlere sahip birer boyut olarak birbirinden ayrılır. Kültürel asimilasyon, bir kültürün diğer bir kültürden etkilenmesi ile başlar. Bu süreç dil, din ve diğer kültürel karakteristiklere adaptasyonu içerir. Daha sonra yapısal bütünleşme meydana gelir. Temel ilişkilerde birbirini etkileme, ayrımcılık ve önyargının yok olması süreci yaşanır; sonuç olarak asimilasyon gerçekleşir. Bununla beraber Gordon'a göre, asimilasyon farklı derecelerde, hızlı veya yavaş şekillenebilir.

Göçmen ve etnik gruplarla ilgili çalışmalara temel teşkil eden bir yaklaşım Şikago Okulu tarafından önerilen "asimilasyon" teorisidir. Şikago Okulu, göçmenlerin gittikleri bölgenin kültürü içerisinde asimile olmaları konusuna odaklanır. Okulun temsilcileri olan Park ve Burgess (1969: 735)'in analizlerinde asimilasyon, "şahısların ve gurupların, diğerlerinin hatıralarını, duygu ve düşüncelerini, tutumlarını edindikleri, onlarla yaygın bir kültürel hayatta birleşerek tecrübelerini ve tarihlerini paylaştıkları bir nüfuz etme, yayılma ve nihayet benzeşme sürecidir". Onlara göre "birleşen topluluklar birbirlerini tamamlayıcı farklılıklar temeline dayanmaktadırlar".

Asimilasyona maruz kalan etnik gruplar, bundan kaçmak için asimilasyona karşı koymayı ve başka bir ülkeye göç etmeyi ya da asimile olmayı tercih edebilirler. Anar (1997: 14), bir azınlığın üyelerinin kimliklerini iki türlü ifade etme yolu olduğundan söz edildiğini belirtmektedir. Bunlardan birincisi, kendi özelliklerini korumak için güçlü bir grup hissine sahip olmalarıdır. Bu dayanışma hissi genellikle grubun kendine has özelliklerini uzun bir zaman boyunca korumuş olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Bir grup veya topluluğun kendi etnik, dinsel veya

dilsel kimliğiyle nüfusun bütünüyle karşılaştırılarak tespit edildiğinde, grup üyeleri kendi ayırt edici özelliklerini korumak için dayanışma ve ortak amaç sergilerler. Kendine ait kimliğin ikinci biçimi, bireyin azınlığa ait olup olmadığı konusunda tercih yapmasıdır. Bazı bireyler çoğunluk nüfusa asimile olmayı tercih edebilirler; bu onların hakkıdır ve azınlık grubu veya çoğunluk tarafından engel olunmamalıdır.

Ancak Anar, bireyin asimile olmayı tercih etmesi görüşünü kabul edenleri eleştirmektedir. Ona göre, asimile olmayı tercih etme tek tek bireylerin tercihi kapsamına indirgenemez. Çünkü baskıcı devletler asimilasyon ve entegrasyon politikaları ile zaten bireyin kendi etnik, ulusal ya da dilsel kimliğini parçalamayı hedefleyen politikalar uygulamaktadırlar. Bir bireyin kendisini, kendi kimliği ile hissedememesi, devlet eliyle yapılan bir toplumsal ve bireysel yabancılaştırmanın sonucudur. Kendi kimliğine yabancılaştırılan bir bireyin, kendi kimliğini hissedememesi de bu noktada bir hak veya tercih sorunu olmaktan ziyade, ona dayatılan kendisini çoğunluğa ait olma düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle, kendisini etnik, ulusal, dinsel ya da dilsel kimliğiyle ifade edemeyen insanlar bu yola başvururlar. Bu nedenle de bunu bir tercih ya da hak olarak değerlendirmekten çok, buna yol açan nedenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik gerçekçi politikalar üretmek gereklidir (Anar 1997: 18).

Barth (2001: 170) sanayileşmeyle birlikte, günümüzde artan eğilimin asimilasyona direnmek yerine, asimilasyonun tercih edilmesi olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre sanayileşme, toplumlarda türdeşliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Böylece bireyin kendini tözcü bir şekilde, içine doğduğu ve değerlerini aldığı bir etnik grup ile tanımlamasından ziyade, kendisi için daha rasyonel bir şekilde egemen olan etnik gruba asimile olarak tanımlaması mümkün olabilmektedir.

Bu bakış açısı durumsal etnisite yaklaşımına işaret etmektedir. Durumsal yaklaşıma göre, bireyler rasyonel bir şekilde kendi menfaatleri için uygun olan durum neyse, onu tercih etmektedirler. Ayrıca bireylerin kendilerini cemaatleri

dışında güvende hissetmemeleri de asimilasyonu tercih edilir kılmaktadır. Kosova'daki etnik gruplar arasındaki ilişkilerde de güvensizlik hakimdir. Güven ortamının sağlanamadığı bu tür toplumsal yapılarda bir etnik gruba dahil olan bireyler, her fırsatta cemaatine aidiyetini dile getirmektedir. Bu nedenle etnik gruplar, bu tür toplumlarda bireye dayanışma, sadakat ve güven gibi duyguları sağlaması açısından önemli bir işlev yerine getirmektedir.

Arsava (1993: 51) da günümüzde azınlıkların, daha çok farkında olmaksızın asimilasyona uğradıklarını savunmaktadır. Ona göre modern endüstri toplumu, kendi özelliğinin bilincinde olan ve bu özelliği muhafaza etmek isteyen kişilerin belli ölçüde asimilasyona uğramasını gerektirmektedir. Mesleki eğitim, mesleki başarı, toplumsal ve siyasi angajmanlar büyük ölçüde toplumun çoğunluğunu teşkil eden kesimi ile mutakabatı gerektirmektedir. Bu durum özellikle üçüncü dünya ülkelerindeki azınlık mensupları için geçerlidir. Burada belirtilmesi gereken, çoğunluğu teşkil eden kesime asimile olmak isteyen gruplar ve grup mensuplarının azınlık himayesine değil, diskriminasyona karşı himayeye gereksinim duymalarıdır. Bu tür bir himaye ile kendi taşıdıkları özelliklerine rağmen çoğunluğu teşkil eden kesime eşit kabul edilirler. BM diskriminasyonun önlenmesi politikası çerçevesinde daima azınlıkların entegrasyonunu ilk planda tutmuştur.

Etnik grupların, egemen olan gruba asimile olmayı tercih etmesinin birçok nedeni olabilir. Bunlardan birisi, etnik grubun içinde yaşadığı devletin, onları dahil edip etmemesi veya onların çıkarlarını gözetip gözetmemesiyle ilişkilidir. Devlet tarafından dahil edilme; çeşitli alanlarda anadilini kullanma hakkı ya da siyasal sürece katılım gibi konulardır.

Asimilasyonun bir diğer nedeni, yapılan grup dışı (ekzogomik) evliliklerdir. Etnik gruplarda, endogami; yani grubun fertlerinin dışarıdan evlenmelerini yasaklayan gelenek yaygındır. Bu evlenme geleneği, etnik gruplar arası sınırların korunmasına ve asimilasyona engel olarak görülmektedir. Ancak Fenton (2001: 80), geniş aile

ağı içerisinde, uygun bir evliliğin yapılması konusunda duyulan endişenin, seçim ve romantik aşka ilişkin evlilik ideolojisinin bireyciliğine tamamen ters düştüğünü savunmaktadır. Bu nedenle grup üyelerine evlilikle ilgili herhangi bir sınırlandırma yapılması, seçim ve romantik aşka dayanan evlilik ilişkisinin mantığına ters düşmektedir.

Asimilasyonu etkileyen diğer bir unsur, Adreus (1993: 40)'un da değindiği gibi, merkezi olarak dayatılan eğitim programıdır. Eğitimle ilgili önemli iki husus, eğitim dili ve eğitim müfredatıdır. Uygulanan eğitim müfredatı kimlik bilinci kazandırması ve ortak tarihe vurgu yapması anlamında etnik gruplar için önemlidir.

Durumsal etnisite perspektifinden baktığımız zaman, asimilasyonu etkileyen unsurlardan birisi de etnik grupların ekonomik çıkar elde etmek ve sınırlı kaynakların paylaşımı konusunda yaptıkları rekabettir. Söz konusu husus Kosova açısından değerlendirildiğinde, Kosova'nın genelinde yaşanan ekonomik sorunlar ve işsizliğin tüm etnik grupları etkilediği ve etnik gruplar arasında gerilim ve çatışmaları arttırdığı gözlenmektedir. Hatta yaşanan ekonomik sıkıntılar, dönem dönem etnik grupların işe girmek ya da işten atılmamak gibi sebeplerle, etnik kimlik tanımlarının değişmesine yol açmıştır. Ancak şu bir gerçektir ki, çoğunluğu oluşturmayan etnik gruplar ekonomik ve sosyal adaletsizliklerden en fazla etkilenen kesimi oluşturmaktadır.

Asimilasyon konusundaki diğer bir husus, sürecin “kentsel yerleşimlerde kırsal yerleşimlere nazaran daha hızlı” (Andrews 1993: 40) gerçekleştiğidir. Etniler bazı hallerde ötekilerden fiziki sınırlarla ayrılmış yerlerde otururken, bazı durumlarda böyle bir sınıra rastlanmamaktadır (Sevimli 2000: 103). Bu açıdan bakıldığında, Kosova Türklerinin Prizren’de yoğun olarak yaşadığı mahaller Kurilla (Kuru Yayla) ve Tuzsuz mahalleridir.

Said (2006: 346-347)'in de belirttiği gibi, her çağ ve her toplum kendi ötekilerini yeniden yaratmaktadır. Dolayısıyla dural bir şey olmayan “kendi”nin ya da “öteki”nin kimliği, tekrar tekrar elden geçirilen tarihsel, toplumsal, düşünsel ve siyasal bir süreçtir; tüm toplumlarda bu süreç, bireyler ile kurumların katıldıkları bir çekişme olarak ortaya çıkar. Çok-etnili toplumsal sistemlerde egemen olan etnik grup, diğer grupları “öteki” olarak görme eğilimindedir.

Din, etnik kimlikleri birbirlerine karşı öteki olarak kurmanın en temel araçlarından biri olmasına rağmen, Kosova’da yaşayan etnik grupların büyük bir kısmının Müslüman olması, dini etnik kimliklerin birbirlerine karşı öteki olarak konumlanmasında önemsiz kılmaktadır. Bunun yerine din, Kosova’da asimilasyon unsuru olarak rol oynamaktadır.

Balkanlarda aşırı güç kullanımından barışçı yöntemlere kadar hemen her tip asimilasyon uygulanmıştır ve uygulanmaktadır. Pek çok devletin güvenliğine yönelik en büyük tehdidin, azınlıklarla ülke içinde çatışmaya girmekten ve farklılığı bir güç haline getirmeyi başaramamaktan kaynaklandığı açıktır. Azınlıklara baskı yapmanın, çatışmaları alevlendiren ve gelişmeyi durduran başarısız bir strateji olduğu görülmüştür. Bu nedenle bölgedeki bütün hükümetlerin, acil bir mesele olarak, azınlıklara yönelik uygulamaları gözden geçirmeleri ve ilerdeki zor zamanlarda daha çok karşılıklı anlayış için çalışmaları akıllıca olacaktır (Poulton 1993:251).

Farklı etnik grupların adil, bir şekilde birlikte yaşamalarının temel koşulu, büyüklüklerinden bağımsız olarak, birbirlerini açıkça karşılıklı tanımalarıdır (Somersan 2004: 37). Bu konu çok-etnili toplumlarda çokkültürlülüğün uygulanabilir bir şey olduğu tartışmalarına yol açmıştır. Parekh (2000: 3), çokkültürlülüğü “kültürel çeşitlilik ve kültüre bağlı farklılıklar” olarak tanımlamaktadır.

Çokkültürlülük konusunda çalışan Rex, Habermas ve Wolf gibi kuramcılar, azınlıktaki kültürlere yeni düzenlemelerle özgürlük ve ifade alanı tanınarak, toplum içinde rahat nefes almaları sağlanabilirse sorunlarının çözülmüş olacaklarını düşünmektedirler. Bunun için etnik grupların, özel alanda (din, dil, aile yapısı gibi) inançlarının gereğini yapmasını, kamusal alanda ise tek hukuk ve tek politik sistem egemenliğinde, herkesin eşit koşullarda adalet önünde yargılanmasını, siyaset yapabilmesini ve ekonomiye katkıda bulunması gerektiğini savunmaktadırlar (Somersan 2004: 119).

Anar (1997: 26) da özel alan ve kamu alanı ayrımından bahsederek, evlerdeki yaşam ile toplumsal yaşamın her açıdan farklı olduğunu belirtmektedir. Ancak toplumsal yaşam onları tek bir koşulla entegre etmek istemektedir. Bu koşul, ailelerinin kültürlerini yadsımaları ve onlara biçtikleri kimliği kabul etmeleridir. Entegrasyonu kabul eden kişiler de çoğunlukla aradıklarını bulamazlar; çünkü toplum onları ne kadar iyi dil de bilseler, orada doğmuş olsalar da etnik kimliklerinden dolayı hiçbir zaman gerçek anlamda kabul etmeyecektir.

Bu nedenle çok çeşitli cemaatlerin kendi istediği hız ve şekilde gelişebilmesi ve kamusal alanda etkileşmesi için imkanlar, fırsatlar yaratıp bunların sürdürülmesini garanti altına alan, cemaatin kendine dönük yansımasını da algılayabileceği, mutabakata dayalı yeni bir toplum (Somersan 2004: 119) yaratılması Kosova Türkleri için çözüm olarak görünmektedir.

3. BÖLÜM: ARAŞTIRMA YÖRESİNİN TANITIMI

3.1. Kosova, Prizren ve Mamuşa Hakkında Coğrafi Bilgiler

Kosova'nın nasıl ve niçin bütün bu bölgenin adı haline geldiği pek bilinmemekle birlikte; Ortaçağ Sırp Krallığı döneminde bölge adı olarak kullanılmayan bu sözcüğün, ilk olarak 1389'da Kosova Polje'de (Kosova Gölovası) yapılan savaşa ilişkin anlatılanlarda karşımıza çıktığı görülmektedir. Kos, karabakal kuşunun Sırpça adıdır (Malcolm 1999: 25). İslam Ansiklopedisi (1993: 569-570)'nde yer alan bilgilerde buna benzerlik taşımaktadır. Buna göre Kosova, Balkan Yarımadası'nda meşhur bir ovanın adıdır ve bu isim XIX. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı'nın bir vilayetine de verilmiştir. Kosova kelimesi, eski Slav, Bulgar ve Çek dillerinde karatavuk manasına gelen "kos"tan türemiş olup, karatavukluk manasına gelmektedir.

Balkan Yarımadası'nın güneydoğu kısmında yer alan Kosova'nın, kuzeyinde ve doğusunda Sırbistan, güneyinde Makedonya, güneybatısında Arnavutluk ve kuzeybatısında Karadağ bulunmaktadır. Kosova'nın sınırlarının uzunluğu; Arnavutluk'a 111.8 km., Makedonya'ya 158.7 km., Karadağ'a 78.6 km, Sırbistan'a 351.6 km. olmak üzere toplam 700.7 km'dir (<http://www.ks-gov.net/esk/esk/english/english.htm>).

Kosova'nın ortalarında, küçük bir sıra halinde kuzeyden güneye doğru ilerleyen tepeler, bütün bölgeyi kabaca eşit iki yarıya ayırır: Bu tepelerin doğusunda kalan topraklarda akan ırmaklar Ibar ve Tuna'ya karışırken; batıda kalan toprakların suları Beyaz Drina ile Adriyatik'e dökülür. Kosova'nın iki yarısı geleneksel olarak ayrı adlar taşır ve politik olsun, coğrafi olsun çeşitli nedenlerle bu adlar, hem sürtüşme hem de kafa karışıklığı yaratmıştır. Kosova'nın batı yarısı Sırp için Metohiya'dır. Bu ad, manastır yönetimdeki topraklar için Bizans zamanında

kullanılmış Yunanca bir terim olan Metokhia'dan gelir ve burada birçok Ortadoks manastırına, ortaçağın Sırp yöneticileri tarafından vakıf olarak geniş araziler bağışlanmış olmasını yansıtır. Kosova Arnavutları ise bölgenin kimliğini tamamen Sırp Ortodoks toprak sahiplerine göre tanımlayan bu adın kullanılmasına tepki duyarlar. Kosova'nın bu kesimine onların verdiği ad, 'Dukagjin Platosu' demek olan 'Rrafsh i Dukagjinit'tir. Dukagjin, ortaçağda hüküm sürmüş bir Arnavut hanedanıdır. Kosova'nın doğu yarısında karışıklık daha da artar; çünkü aslında Kosova içinde bir alt bölge olan bu topraklar, yalnızca Kosova adıyla anılmaktadır. Sonuçta, idari bir birim olarak Kosova'nın adı Tito dönemi boyunca "Kosova ve Metohiya" olmuştur (Malcolm 1999: 25).

Kosova bölgesi, 500–750 metre deniz yüksekliği ve 6.567 km² alana sahipken; Metohiya bölgesi, 350–450 metre yükseklikte ve 4.320 km² alana sahiptir. Kosova'nın en geniş yeri Priştine arzında 14 km. ve en uzun mesafesi Kaçanik ile Zveçan arasında 84 km. olup, toplam alanı 10.887 km²'dir (<http://dogruyol-tksd.org/content/view/20/40/>; <http://www.ksgov.net/esk/esk/english/english.htm>). İki düzlük bölge, aynı zamanda her iki taraftan çok yüksek dağlarla ve yaylalarla çevrilmiş bulunmaktadır. Bu nedenle Kosova'da yazları sıcak, kışları soğuk olan karasal iklim hakimdir. Otuz belediyeeye ayrılan Kosova'nın başkenti Priştine'dir.

Kosova'nın tarih boyu hep önem taşımasının nedenlerinden birisi coğrafyaya, daha doğrusu jeolojiye dayanır; bu husus özellikle bölgenin doğu yarısı için geçerlidir. Burası, bütün Güneydoğu Avrupa'nın mineral bakımından en zengin bölgesidir. 1920'lerde bir Britanya şirketinin geliştirdiği Trepça madeni (Mitroviça yakınlarında), savaştan sonra Avrupa'nın en büyük kurşun ve çinko kaynağı durumuna gelmiştir. 1960'larda yapılan tahmini hesaplara göre, Priştine'nin güneydoğusundaki bir başka önemli madenle birlikte bu madencilik bölgesi, Yugoslavya'daki metallerin rezervlerinde %56'lık bir payı elinde tutmakta ve nikelin de %100'ünü karşılamaktaydı. Ayrıca ülkenin magnezit üretiminin yarısı burada gerçekleştirilmekteydi. Batı Kosova'daki boksit ve krom çökelleri de önem taşır;

ayrıca bölgenin her iki yarısında, bir miktar bakır ve demir cevherinin yanı sıra büyük kömür madenleri yer alır. Bunun yanı sıra bu bölgeyi ele geçirmeyi bu kadar önemli kılan stratejik nedenler, coğrafya ile de açıklanabilir. Etrafını çeviren dağlara rağmen Kosova, daima hem ticaret kervanları hem orduların geçtiği bölge olmuştur (Malcolm 1999: 27-28).

Kosova'nın güneyindeki Metohiya-Dukagjin düzlüğünde yer alan Prizren şehri, 640 km²'lik bir alanı kapsamaktadır. Prizren'in kapsadığı alan, Kosova'daki toplam alanının %5.94'ünü oluşturmaktadır. Prizren'in batısında Arnavutluk, güneyinde Dragash (Dragaş), güneydoğusunda Makedonya, doğusunda Shterpce (Ştripçe), kuzeydoğusunda Suhareke, kuzeyinde Rahovec ve kuzeybatısında Gjakove (Jakova) bulunmaktadır. Kuzeybatı tarafında zengin ovalarıyla, güneydoğuda Sharr (Şar) dağına düşen Svilen tepesi yamaçlarında, 412 metre deniz yüksekliğinde yer almaktadır. Prizren'in bir bölümü Svilen ve Şar dağının yamaçlarında diğer bölümü de düzlükte olduğu için, dağlık ve düzlük yerleşim yeri olarak tanımlanmaktadır. Prizren şehrini, en yüksek noktası 2,748 metre olan Sharr Dağları ile çevrilidir. Prizren'de Sharr, Koritnik ve Pashtik dağlarına olan yakınlığından kaynaklanan karasal iklim ve Adriyatik Denizi'ne yakınlığından kaynaklanan Akdeniz iklimi görülmektedir. Akdeniz iklimi bağcılığa ve çeşitli sebze/meyve yetiştiriciliğine imkan sağlamaktadır. Prizren şehrini ikiye ayıran Lumbardhi (Bistriça) Nehri'de şehrin içinde mikro klimal iklim yaratmaktadır. Prizren'in yıllık ortalama sıcaklığı, 12 C'dir. Prizren'deki nehirler Drini-i Bardhe Nehri'nden Adriyatik denizine doğru akar. Prizrendeki ana nehir, Drini-i Bardhe Nehri'dir. Bunun kolları Lumbardhi, Toplluha ve Deshtica nehirleridir (UNMIK Development Agenda, Nisan 2002). Lumbardhi Nehri, şehrin ortasından geçmekte ve şehri ikiye ayırmaktadır.

Balkanların merkez bölümünü Adriyatik Denizi'ne bağlayan en kısa yol olan, İşkodra-Prizren yolu Prizren'den geçmektedir. Zamanında Prizren için büyük önem taşıyan bu yol, Arnavutluk'ta önemli bir deniz ticareti merkezini oluşturan Leje

kasabasından başlayarak Kosova'nın tüm kasabalarından geçerek Niş'e (Virmişa 2002: 117) kadar uzanmaktadır.

Prizren'e 17 km. uzaklıkta bulunan ve Prizren'e bağlı bir Türk köyü olan Mamusa ise Suhareke'nin batısında, Prizren'in kuzeyinde, Dakovica'nın doğusunda, Oravac'ın güney batısında yer almaktadır.

3.2. Kosova, Prizren ve Mamuşa Hakkında Tarihi Bilgiler

Araştırmaya konu olan bölgede yaşayan en eski halklar Poulton (1993: 9)'a göre Grekler, Ulahlar, Trakyalılar ve İlliryalılardan geldikleri iddia edilen Arnavutlardır. Arnavutların kökeni konusunda birbiriyle çelişen çok fazla iddia ve teori bulunmaktadır. Ancak Arnavutların kökenine ilişkin en yaygın kabul gören görüş, Balkan yarımadasına en erken gelip yerleşmiş Hint-Avrupa kökenli toplum olan İlliryalılara kadar dayandıkları yolundadır. Bu görüş, Balkan ve Arnavut tarihçiler arasında da genel kabul görmektedir (Marmallaku 1975: 6; Jacques 1995: 37; Bozbora 1997: 23).

Kosova, tüm Balkanlar gibi eski çağlardan beri çeşitli işgalcilerin fırtınasına uğramıştır. Önce Roma ve Bizans imparatorlukların hedefi olmuştur. Bunun temel nedeni, Kosova'nın tarih boyunca "Via de Zenta" veya "İpek Yolu" denilen yolun önemli bir kısmını oluşturmasıdır. Emiroğlu (2006: 58) da Balkan Yarımadası'nın coğrafi konumu ve bölgenin yapısının, adeta dış güçlerin işgalini davet ettiğini belirtmiştir. Ona göre seyrek olarak ortaya çıkan seçkin şahıslar istisna edilecek olursa, bir halk olarak modern Arnavutlar çok uzun yüzyıllar boyunca süren Roma, Bizans ve Osmanlı hakimiyetleri boyunca kayıtlı bir tarihe sahip olamamışlardır.

Bölgenin işgal tarihine baktığımızda; M.Ö. I. yüzyıl ile M.S VI. yüzyıllar arasında İllirya toprakları Roma İmparatorluğu tarafından işgal edilmiştir. Roma

İmparatorluğu'nun bölgeyi işgal etmesi hem bölgeye kendi askeri, yönetsel, ekonomik ve kültürel kurumları ile yerleşmesini (Jacques 1995: 133-134), hem de bölge halkı için yeni bir din olan tek tanrılı Hristiyanlığın yayılmasını (Puto ve Pollo 1981: 39) sağlamıştır. Ancak Klasik Helen geleneği, imparatorluk yönetimi, kölelik kurumu ve Hristiyanlık üzerine temellenen klasik Roma kültürü, batı kıyı şeridinde yer alan şehirlerde gelişme ortamı bulurken; kölelik kurumuna ve imparatorluk yönetimine karşı koyan kabile topluluklarının yer aldığı dağlık ve iç kesimdeki İllirya bölgesi Roma kültüründen ve dininden etkilenmeden kalabilmiştir (Puto ve Pollo 1981: 19-23).

M.S VI. yüzyıl ve IX. yüzyıl arasında gerçekleşen “Barbar İstilas” adı verilen “Büyük Slav Göçü” bölgeye hızla yayılarak, Roma yönetiminin bölgedeki gücünü kırmıştır (Puto ve Pollo 1995: 32). Böylece IX. yüzyıl ile XII. yüzyıl arasında ise Güney İllirya bölgesi Bizans yönetimi altına girmiştir. Bizans gücünün bölgede kuruluşu, din misyonerlerinin faaliyetlerini arttırmış, bunun sonucunda Güneyli Arnavutlar Ortodokslaşarak günümüze kadar gelmişlerdir.

1389 yılındaki I. Kosova Savaşı'ndan sonra Kosova, Osmanlı Devleti'nin himayesi altında bulunan Sırp Despotluğu çerçevesinde kalmıştır. Sırp Despotluğu'nun çöküşünden ve 1448 II. Kosova Savaşı'ndan sonra Osmanlılar Kosova'yı bütünü ele geçirmiş; 1912 yılına dek askeri ve idari açıdan burada hüküm sürmüşlerdir. Bölgede Osmanlı hakimiyetinin tesis edilmesinde, büyük toprak mülkiyetine dokunulmaması, Arnavutların kendi mallarının mülkiyetine sahip olmalarına izin verilmesi etkili olmuştur. Osmanlı Devleti, fetihler sonrasında toprağa dayalı soyluluğa son vermiş, toprakları tımar sistemine sokmuştur (İnalçık 1953; Frasheri 1964).

1540-1570 tarihleri arasında kısa dönemlerle Bosna ve Kosova'nın kimi bölgeleri Buda (Budapeşte) eyaletine bağlanmıştır ve XVII. yüzyıl başlarında da Kosova'nın bir süre yine bu eyalete katıldığı anlaşılmaktadır. Bunun dışında bütün Kosova

toprakları Rumeli eyaletinde yer almaktaydı. Kosova'daki yönetim birimleri Osmanlı hakimiyetinin ilk iki yüzyılında değişiklikler geçirdiyse de, bölge esas olarak Vuçitern sancağı, Prizren sancağı, İşkodra sancağı ve Dukagjin sancaklarına bölünmüştür. Özellikle Vuçitern ve Prizren kentleri, yönetim merkezi olarak üstlendikleri yeni rollerinden yarar sağlayarak canlanma göstermiş; bunun yanı sıra Prizren, ticaret ve ekonomik hayatta önemli bir merkez haline gelmiştir (Malcolm 1999: 131, 136).

1683 yılında II. Viyana başarısızlığı üzerine Avusturya, 1688–1689 yıllarında Kosova'yı ele geçirmiş; ancak bu işgal 1690'a kadar sürmüştür. Sırlar, Avusturya'ya yardımcı olmuşlar, Avusturyalılar ise Sırları, Osmanlı yönetimine karşı isyana zorlama yönünde çaba harcamışlardır. XVII. yüzyıl Avusturya İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti'nin Doğu Avrupa ve Balkan topraklarına yönelik saldırılarının yoğunlaştığı bir zaman dilimidir. Osmanlı imparatorluğu'na karşı ilk balkan ayaklanması Sırlar tarafından başlatılmıştır. Bu nedenle 1690 tarihi Kosova açısından önem taşımaktadır. Birçok Sırp tarihçi açısından Kosova Sırları'nın bölgeden göçü büyük ölçekte bu tarihte gerçekleşmiştir. Bunun anlamı bir bakıma Kosova'nın etnik-demografik tarihiyle bağlantılı olmasındadır. 1690 öncesinde Arnavutların Kosova'da kayda değmeyecek bir azınlık oluşturduğu öne sürülmekte; ancak Sırp göçünden sonra oluşan boşluğu doldurmak üzere buraya Arnavutların akın ettiğine inanılmaktadır (Jelavich 1991: 92-93; Malcolm 1999: 177-178; Emiroğlu 2006: 66-67).

1815 yılında Osmanlı, kurulan Sırp Devleti'ne, kendi kendini yönetme hakkı vermeye razı olmuştur. 1817'de resmen kurulan bu küçük devlet bir tek Belgrad bölgesinden oluşmaktaydı; halen Osmanlı egemenliğine bağlıydı ve Osmanlı garnizonları buradan çekilmemişti. Ancak özerkliği giderek genişleyecek ve 1878'de, artık balkanların en güçlü hristiyan devleti haline geldiğinde, sonunda tam bağımsızlığı tanınacaktı (Malcolm 1999: 223).

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı Yunanlıların bağımsızlıklarını kazanmalarına yol açtığı gibi, Sırlara bu yolda büyük bir katkı sağlamıştır. 1830'lu yıllarda Sırlar ve Hırvatlar, İllirya hareketi çerçevesinde yakın bir ilişki içine girmişlerdir. Bu dönemde her iki halkın liderlerinin siyasi yönü, Sırp ve Hırvatlar arasına Slovenlerin de katılmasıyla siyasal bir birlik kurulması olmuştur. 1840'larda hareketlerinin adını "Güney Slav Hareketi" veya "Yugoslavya" olarak değiştirmişlerdi. Bu hareket XIV. yüzyıldaki Kral Dušan'ın Sırp İmparatorluğu'nun yeniden yaratılmasında Sırbistan'ın kutsal rolünü vurgulamaktadır. Yugoslavya yerine daha büyük Sırbistan'ı tasarlamaktadır. İleri sürülen düşünceler bugüne kadar Balkanlar'daki çatışmaların en önemli nedenlerinden birisini oluşturmaktadır (Wolf 1956: 76; Emiroğlu 2006: 68-70).

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası düzenlenen Berlin Konferansı kararları Balkanlar'daki güç dengesini köklü bir şekilde değiştirmiştir. Eski Sırbistan Krallığı topraklarındaki Kosova bölgesi, yapılan bazı düzenlemelerle Osmanlıların hakimiyetinde kalmıştır (Emiroğlu 2006: 71). Savaşın patlak vermesinden kısa bir süre önce, merkezi Sofya olmak üzere, Niş ve Priştine havalisinden oluşan bir Kosova vilayeti oluşturulmuş; savaştan sonra vilayet merkezi Priştine'ye taşınmıştır. Kosova vilayeti Priştine, Üsküp, Prizren, Yeni-Pazar ve Debre sancaklarından oluşmaktadır. Fakat bu sancaklar daima aynı kalmamış, kaza teşkilatında durumun gereklerine göre zaman zaman değişiklikler olmuş ve Kosova vilayeti 5 sancaktan oluşmakla birlikte, bazı kazaların başka vilayetlere bağlanması yüzünden, saha itibarıyla bazen küçülmüş, bazen de genişlemiştir. Bu vilayet aldığı son taksimata göre Üsküp, Priştine, Senitsa, İpek, Taşlıca ve Prizren'den ibaret olmak üzere altı sancağa ayrılmıştır. Kosova vilayeti 5 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayestafanos Antlaşması'nın 15. maddesi gereğince, 'mahali ihtiyaçlara uygun bir nizamname ve çoğunluk üyesi yerli halktan oluşan hususi komisyonlar ile idare edileceği, bu komisyonların verecekleri karar uygulanmazdan önce, Osmanlı Devleti'ne arz olunacağı, o da Rusya ile istişare ettikten sonra uygulanabileceği' karara bağlanmıştır. Fakat 1878 Berlin Antlaşması'nın 23. maddesine göre bu

idare şeklinde tadilat yapılmış, Osmanlı Devleti'nin Rusya ile değil Doğu Rumeli için oluşturulan Avrupa Komisyonu ile istişare edilmesi ilkesi kabul edilmiştir. Yine Berlin Antlaşması'nın 25. maddesine göre Bosna ve Hersek eyaletlerini işgal eden Avusturya Devleti, Sırbistan ile Karadağ arasında Kosova vilayetine ait Yeni-Pazar sancağının idaresini Osmanlılara bırakmakla birlikte yeni idare yönteminin uygulanıp-uygulanmadığını haberleşmenin serbestesi ve emniyetin temini için, söz konusu sancağın her tarafında asker bulundurmak, askeri ve ticari yollar yapmak yetkisini muhafaza etmiştir (İslam Ansiklopedisi 1993: 873-874).

Malcolm (1999: 272-292) Rusya ile Balkanlar'daki müttefiklerinin askeri hareketlerinin sona erdiği 1878 başlarından, Sırbistan ve Karadağ askerlerinin Kosova'yı işgal ettiği 1912 sonlarına kadar uzanan dönemin Arnavutluk tarihinde 'Ulusal Yeniden Doğuş' ya da 'Ulusal Rönesans' olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Kasım 1912 tarihi Slav ordularının Kosova'daki zaferi ve bağımsız Arnavut devletinin ilan edilmesine sahne olmuştur. Arnavutluk'un bağımsızlığının ilan edilmesiyle sonuçlanan en önemli olayların birçoğu ise Kosova'da yaşanmıştır. 1877 yılında Frasheri, Yanya'da gizli bir Arnavut komitesi kurmuş; Osmanlı'dan Arnavutluk illerinin tek bir vilayet altında birleştirilmesi, buralardaki resmi görevlere Arnavutların getirilmesi, Arnavutça eğitim veren okulların açılması gibi taleplerde bulunmuştur. 1879'da Prizren'de düzenlenen Prizren Birliği toplantısında Arnavutlar, Osmanlı içinde kendi kendilerini yönetmek istemişlerdir. Arnavutlar bu dönemde sultana sadık oldukları halde, sultanın onları koruma gücü olmadığına inandıkları için kendi vilayetlerini kurmak istiyorlardı. Birlik, Kosova'yı tam anlamıyla denetimi altına almıştı ve fiili hükümet olarak bu toprakları yönetmekteydi. 1880 ve 1890'larda Kosova'da genel durum çok kötüydü. Berlin Antlaşması'nın dayattığı değişimlerin ardından Osmanlılar eski vilayeti ve Yeni-Pazar sancağının büyük bölümünü birleştirerek yeni bir Kosova vilayeti oluşturdular.

Birinci Balkan Savaşı, 1912 yazında patlak verdi. Bulgar-Sırp-Yunan-Karadağ ittifakı çok kısa bir süre içinde Osmanlı Devletine karşı önemli başarılar kazandılar.

Birinci Balkan Savaşı, 1913 tarihinde yapılan Londra Antlaşması ile son bulmuştur. Londra Antlaşması, 1804 tarihli Sırp isyanından itibaren Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da uğradığı toprak kaybının en ileri noktasını temsil etmektedir; antlaşmayla 1918 yılında Kosova vilayeti Sırbistan'a bırakılmıştır. Birinci Balkan Savaşı'nı bitiren Londra Antlaşması'nın çizdiği sınırlar Bulgar-Sırp-Yunan-Karadağ ittifakının parçalanmasına yol açtığı gibi, Bulgaristan'ın, Sırp ve Yunanlara saldırmasıyla 1913 Haziran ayında İkinci Balkan Savaşı başlamıştır. İkinci Balkan Savaşı, 1913'te imzalanan Bükreş Antlaşması ile son bulmuştur (Emiroğlu 2006: 75-76).

1 Aralık 1918 tarihinde yeni Yugoslav Devleti ilan edilmiştir. Resmi adı Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı olan devlet Sırbistan Krallığı, Karadağ Krallığı ve Avusturya-Macaristan'ın kimi kesimlerinden oluşmaktaydı. 1929'da bu ülke, resmen Yugoslavya adını aldı. Kosova ise Sırbistan Krallığı'nın ayrılmaz bir parçası sayıldığından doğrudan bu devlete katıldı. Aslında Kosova, uluslararası hukuk standartlarına göre Sırbistan'a yasal olarak ilhak edilmemiştir (Malcolm 1999: 322-323).

Birinci Dünya Savaşı döneminde Sırp'ların ve Yunanlıların Arnavut unsurlara karşı uyguladıkları baskı politikaları, Kosova Komitesi'nin söylemlerinin sertleşmesinde büyük oranda etkili olmuştur. İki dünya savaşı arası dönemde Balkan ülkeleri arasında çok önemli teritoryal sorunlar herhangi bir çözüme kavuşturulamamıştır. Tam tersine ilgili ülkeler arasında çatışma başlatma potansiyelini korumuşlardır. Bu sorunların en önemlilerinden birisi Yugoslavya ve Arnavutluk arasındaki Kosova sorunudur. (Wolf 1956: 94-95; Jelavich 1968: 78). Bu dönemde Arnavutluk, gittikçe artan oranda İtalya'nın denetimi altına girerken, Yugoslavya Kosovalı Arnavutlara yönelik baskı politikasını gün geçtikçe daha da arttırmıştır. Bölgedeki Prizren Birliği, hoşnutsuzluklar için gizli bir merkez olma rolünü oynamış, bölgenin Arnavutluğa ilhak edilmesini savunmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nda Yugoslavya, Mihver Devletleri safhına katılmıştır. 1941 yılında ise Kosova üç bölgeye ayrılmıştır. Makedonya'nın büyük bölümü ile Sırbistan'ın güneydoğu kesimi Bulgaristan tarafından ilhak edilmiş; Doğu Kosova da yine Bulgar topraklarına katılmıştır. Kosova'da aslan payı İtalya Krallığı'na bağlanmış ayrı bir krallık olan Arnavutluk'a düşmüştü; Arnavutların yaşadığı bu toprakların büyük bölümünün İtalyan denetimine verilerek Arnavutluk'a katılması kararı alınmıştır. Trepça, Mitroviça ve Vuçitern dahil olmak üzere Kosova'nın kuzey ucunun Alman işgal bölgesi olarak ayrılmasına karar verilmiş; Kosova ise Priştine, Prizren ve Peç (İpek) olmak üzere üç yönetim birimine ayrılmıştır (Malcolm 1999: 348-350).

Bu dönemde Almanya, Slovenya'nın üçte ikisini doğrudan ilhak etmiş, geri kalanını da İtalya ilhak etmiştir. İtalyan işgalindeki Arnavutluk, Kosova Bölgesi, Karadağ ve Makedonya'nın bir kısmı ile ödüllendirilmiştir. Bu gelişme İtalyan işgaline rağmen, Kosova Bölgesi'nin Arnavutluk'a geçmesini sağlamıştır (Wolf 1956: 201-202; Castellan 1992: 472). Böylece Yugoslavya'da Mihver Devletler'e karşı direniş hareketi başlamış; bu hareket iki ana kola ayrılmıştır. Birisi çetnik olarak adlandırılan grubun liderliğini yapan Mihailoviç; diğeri ise Yugoslav Komünist Partisi liderliğini üstlenen ve parti genel sekreterliğini yapan Tito'dur. Tito sosyalist çizgide ve çok geniş ölçekte bir direniş örgütlemeye çalışmıştır. Savaş sonrası etnik temelli bir devlet kurmamayı düşünen Tito, Balkanlar'daki diğerkomünist unsurları ortak bir amaç etrafında birleştirerek merkezi bir siyasal yapı oluşturmak amacını taşımıştır (Wolf 1956: 215). 1942 Eylül'ünde Ulusal Kurtuluş Hareketi kurulmuştur. Arnavutluk'ta İtalyanların bıraktığı boşluk, Almanlar tarafından doldurulmuştur. Kosova'da ise Almanların desteklediği ve bölgenin Arnavutluk'a katılmasını isteyen İkinci Prizren Birliği toplanmıştır. İkinci Prizren Birliği, kendisini Arnavutluk topraklarını yeniden elde etmeye hasretmiştir. (Wolf 1956: 220-221; Castellan 1992: 474-475).

1945-1980 yılları arası Tito dönemini kapsamaktadır. 1946'da Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti (YFHC) ilan edildi. 1974 Anayasası gereğince, altı anayasal cumhuriyeti bir araya getiren federal bir devlet oluşturuldu. Bu cumhuriyetler şunlardır: Bosna-Hersek (başkenti Saraybosna), Hırvatistan (başkenti Zagreb), Makedonya (başkenti Üsküp), Karadağ (başkenti Titograd), Slovenya (başkenti Liyublijana) ve Sırbistan (başkenti Belgrad). Sonuncusu, iki özerk bölgeyi, Voyvodina (başkenti Novi-Sad) ile Kosova'yı (başkenti Priştine) birleştirmektedir. Federal başkent, Belgrad'dır. Ne var ki, 1989'da başlayan hızlı siyasal değişiklikler eski anayasal sistemden tam bir kopuşu getirdi. Sırp milliyetçiliğinin gelişmesi 1974'de yapılan anayasal düzenleme ile birlikte Sırp hoşnutsuzluğunu alevlendirdi. Bu düzenlemeye göre Voyvodina ve Kosova özerk bölgeleri Sırp Cumhuriyeti'nin içinde fiili (de facto) cumhuriyetler haline getirildi. Mart 1989'da Sırbistan bu bölgelerin özerkliğini sınırlayan anayasal değişiklikleri kabul ettirdi (Poulton 1993:16). 1963'teki Yeni Yugoslav anayasası da Kosova'nın özerk statüsünü olabilecek en düşük noktaya indirdi. Kosova bu anayasayla özerk bölge statüsüne terfi ediyordu ama bir yandan da cumhuriyetlerin kendi insiyatifleriyle özerk bölge oluşturabileceği, nitekim Kosova ile Voyvodina bölgelerinin Sırbistan meclisi tarafından oluşturulduğu belirtmekteydi (Repishti 1968: 195-200).

Tito'nun ölümünden sonra, Miloseviç 1987 yılında ulusal lider haline gelmiş, Sırbistan Komünist Birliği'nin başına geçmiştir. Böylece 1988'de Sırp meclisi Kosova'nın yetkilerini ciddi bir biçimde kısıtlayacak bir anayasa düzenlemesine girişmiştir. Düzenlemeyle Kosova'da polis, mahkemeler ve sivil savunmanın yanı sıra sosyal ve ekonomik politika, eğitim politikası, idari talimatlar verme yetkisi ve resmi dili belirleme hakkı Sırbistan'a verilmiştir (Omari 1989: 286-295). 1989 yılında Kosova'nın özerkliği fiilen silinmiştir. Aynı yıl Rugova, Kosova'da resmen kurulan politik hareketin lideri olmuştur. 1990'da karışıklıklar baş göstermiş, 1992'de Sırbistan'ın toprak genişletmek için Bosna'ya savaş açmasıyla Kosova'daki Arnavutların durumu kötüye gitmiştir. 1996'da ise Arnavutlara baskı iyice şiddetlenmiştir. 1995'te Amerikalıların Dayton'da hazırladığı uzlaşma,

Kosova'daki Arnavutların durumunda hiçbir değişiklik yaratmamıştır (Malcolm 1999: 404-409).

Bu sürecin sonunda, 1999 yılının Mart aylarında Kosova'da savaş başlamış, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO)'nın hava saldırıları ile aynı yılın Temmuz ayında savaş sona ermiştir. Bu tarihten itibaren Kosova, UNMIK geçici yönetimi altında bulunmakta ve Kosova'nın statüsü uluslararası toplumun dikkatini çekmekle birlikte halen belirsizliğini korumaktadır.

150.000 nüfusuyla Kosova'nın ikinci büyük kentini ve önemli kültür merkezlerinden birini oluşturan Prizren'den ise bugünkü adıyla ilk kez XVI. yüzyılın başlangıcında söz edilmektedir. Bu dönemden önce Prizren için Osmanlı kaynaklarında birkaç ad geçmektedir: Perzerrin, Pürzen, Pürzerin, Zerrin gibi tüm bu adların anlamında “ziynet dolu şehir” anlamının çıktığını vurgulamak gerekir (Vırmıça 1999: 18).

Bazı araştırmacılar ise Prizren'in kökeninin daha eski olduğunu belirtmektedirler. Bunun nedeni bugüne kadar yapılan kazılarda Vlaşna Köyü yakınlarında, Kale'de ve Suhareka bölgelerinde M.Ö III. yüzyıla ait çeşitli eşyalar bulunmuş olmasıdır (Vırmıça 2002: 118). Bu bölgede önceleri İllir boylarına mensup Dardanlar ve Keltlerin yaşadıkları, yapılan kazılardan ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Roma egemenliğinin maddi kalıntılarına da bu yörede rastlanılmaktadır. Romalıların ilk yerleşim yerlerini buralarda II. yüzyılın ortalarında gerçekleştirdikleri tahmin edilmektedir. VII. yüzyılın başlangıcında ise Güney Slavlar bölgeyi iskan ederek buraları yurt edinmişlerdir. Daha geçlerde ise buralardan Hun, Avar, Kuman ve Peçenek Türklerinin de gelip geçtiği ve yerleştiği bilinmektedir (Hamza 2002: 52).

479 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun düşmesiyle ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun kurulmasıyla, Prizren yöresi Bizansların hakimiyetine ve XIII. yüzyılın sonlarında tamamıyla Orta Çağ Sırp Devleti'nin hakimiyetine girmiştir. XIV.

yüzyılın başlangıcında ise o zamanki koşullara göre Prizren, bu devletin önemli ekonomi, kültür ve siyasi merkezi olmuştur (Vırmıça 2002: 119).

Osmanlıların Prizren’de 1455 yoksa 1459 yılında mı hüküm sürmeye başladıkları tam olarak bilinmemektedir. Osmanlı kaynaklarında Prizren’in 1459 yılında Osmanlı idaresi altına geçtiği tahmin edilmektedir. Özergin, Kaleshi ve Eren (1968: 76) Osmanlıların Prizren’e Kosova Savaşı’ndan sonra geldiklerini ileri sürmektedir. Onlara göre Osmanlı Devleti’nin gelişme ve ilerleme döneminin en ünlü hükümdarı Fatih Sultan Mehmet kumandası altında bulunan Osmanlı ordusu, Prizren’i 1455 yılında fethetmiştir. Osmanlıların eline geçtikten hemen sonra Prizren, Sancak Bölgesi’nin yönetim merkezi olmuştur.

XVII yüzyıla gelindiğinde Prizren, Kosova’nın en önemli kentini oluşturmaktaydı. 1689–1690 yıllarında başlayan Osmanlı-Avusturya savaşlarına kadar, Prizren’in büyük ve gelişmiş bir ticaret kasabası da olduğu bilinmektedir. Uzun dönem hüküm süren sakin durum ve her yanı kalkınma, nüfus sayısının artmasına da neden olmuştur. Öyle ki, kaynaklar 1655 yılında Prizren’de 12.000 civarında hanenin mevcudiyetini bildirmektedir (Malcolm 1999: 173).

XVIII. yüzyılın sonlarında Prizren’in gelişmesinde yeni bir dönem başlamıştır. Söz konusu dönem, önemli bir feodal kabile olan Rotla ailesinin iktidarına bağlanmaktadır. Rotla kabilesinin başında Sinan Paşa’nın bulunduğu bilinmektedir. Ondan sonra bu ailenin kimi üyeleri de Prizren ve çevresindeki durumun düzene koyulması için büyük katkılar sunmuşlardır ve bu kentin XVII. ve XIX. yüzyıllarında kalkınması için büyük emek vermişlerdir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında özellikle XIX. yüzyılda Prizren, en yüksek gelişme seviyesine ulaşmış; Osmanlı Devleti’nin yönetim birimleri listesinde en yüksek basamağa gelmiştir. Prizren, bu ünvanı 1831 yılında kaybetmiş; Üsküp Vilayeti’nin kurulmasıyla 1843 yılında Prizren Sancağı, onun yapısına girmiştir. Prizren, 1868 yılında Prizren vilayetinin merkezi olmuştur. Prizren bu önemli rolünü 1865 yılında Osmanlı Devleti tarafından kabul edilen yeni

kanun sayesinde kazanmıştır. Bu durumla ona Elbasan, Mate, Debre, Luma ve Gusinye yöreleri, İpek yöresi, Metohiya, Kosova, Üsküp, Kalkandelen, Gostivar ve Doğu Makedonya'nın büyük bir bölümü, kuzeyde ise İvranye, Leskovaç, Niş, Prokuplye ve Kurşumliya'ya kadar uzanan büyük yöreler de teslim edilmiştir. Bununla Prizren vilayeti dört sancağı: Prizren, Üsküp, Niş ve Debre'yi kapsamış ve Rumeli'nin en büyük vilayeti olmuştur (Vırmıça 2002: 123).

Bunların yanı sıra XIX. yüzyılın ikinci yarısında Prizren bağımsızlık ve devrimci hareketlerin merkezi olmuştur. 10 Haziran 1878 yılında Prizren'de Mehmet Paşa Medresesi'nde "Prizren Birliği" namı altında tanınmış Arnavut Birliği'nin toplantısı da düzenlenmiştir. Öyle ki Osmanlı idaresinin son döneminde Prizren çalkantılı ve önemli tarihi olaylar içinde bulunmuştur.

Balkan savaşları döneminde Sırp Ordusu 31 Ekim 1912 yılında Prizren'i ele geçirmiştir. Prizren, Sırbistan Krallığı yapısına katılırken, Prizren'de, politik, toplumsal ve ekonomik ilişkilerde büyük değişmelere neden olmuştur. Ekonomik memnuniyetsizlikler nedeniyle XIX. yüzyılın sonlarında Prizren Müslümanlarının büyük bir sayısının Türkiye'ye göç etmesiyle (bu göç 1912 yılında ve daha sonraki yıllarda daha da yoğunluk kazanmıştır) nüfusun yavaş yavaş azalması göze çarpmaktadır.

1915–1918 yılları arasında Bulgar istilas döneminde Prizren'de çok sayıda insan kaybı ve büyük bir ölçüde maddi kayıp yaşanmıştır. Çoğu belgelerde bu istila döneminde diğer kentlere kıyasen Prizren'in en çok zarar gördüğü bildirilmektedir. 1918 yılında Bulgaristan ve Macar egemenliği sona erdiğinde, Prizren yeni kurulan Sırp-Hırvat ve Sloven Krallığı'na bağlanmıştır. Bununla Sırpların toplumsal siyasal durumu düzeldikçe, Arnavutlar ve Türkler bir ulusal haksızlık durumuyla karşı karşıya kalmışlardır. İki savaş arasındaki dönemde (1918–1941) Prizren, yine önemli bir şehir olarak kalmıştır ama eski ününü koruyamamıştır. Sırp Hırvat Sloven Krallığı'nın 1921 yılında getirmiş olduğu anayasa gereğince Priştine merkez olmak üzere Kosova Bölgesi kurulmuş, Prizren ise bir il olarak, belediye merkezi

olmuştur. Bu dönemde Türklere ve Arnavutlara ilişkin yapılan yanlış siyaset yöntemi yaşamın her alanında yankı uyandırmıştır. Bu yüzden bu baskı ve yolsuzluklar nedeniyle zengin ve önemli Türk ve Arnavut ailelerinin büyük bir bölümü yine Türkiye'ye göç etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı esnasında Prizren 1943 yılına kadar İtalya işgali altında bulunmuştur. Bu dönemde Prizren'de sosyalist devrimin işaretleri belirmeye ve gelişmeye başlamış; bu durum İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiştir. Bu etkinliklerde o dönemki Prizren gençlerinin büyük rolü olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden 1947 yılına kadar Prizren, Kosova ve Metohiya bölgesinin merkezi olmuş; daha sonra merkez Priştine'ye taşınmıştır.

1999 yılında meydana gelen savaşta, Kosova'nın diğer kentleri gibi Prizren'de bu savaş etkisinde kalarak ağır bir dönemden geçmiştir. Savaş sonrası Prizren'in her yönlü gelişmesi yönünde UNMIK ve NATO güçleri yanı sıra yerel seçimlerinde kurulan Belediye Meclisinin de çaba sarf ettikleri görülmektedir ([http://dogruyol-tksd.org/content /view/20/40/](http://dogruyol-tksd.org/content/view/20/40/))

Mamuşa ile ilgili tarihi bilgiler ise 1700'lere gitmektedir. Buna göre 1750 yılında padişah II. Mahmut döneminde, padişah'tan izin alınarak, bugünkü Mamuşa'da saraylar kurulmuştur. Mamuşa'da yaşayan halkın, saraylarda çalışmak üzere Tokat'tan getirildiği söylenmektedir. Halkın buraya getirilmesiyle birlikte, Mamuşa Köyü kurulmuştur. Bu dönemden itibaren Mamuşa'da cami, çeşme, saat kulesi, han, hamam, mektep gibi binalar inşa edilmiştir. Burada saraylar kurulması emri II.Mahmut tarafından verildiği için, "Mahmut Şah" isminin yerleştiği ve zamanla Mamuşa olarak söylendiği rivayet edilmektedir (www.kosovamamusa.com).

Mamuşa Belediye Başkanı Arif Bütüç'ün, Mamuşa'nın tarihiyle ilgili olarak verdiği bilgiler de buna benzerlik göstermektedir (Arif Bütüç ile görüşme 10.02.2006):

"Mamuşa'nın tarihine bakacak olursak, elimizdeki bilgiler veya rivayetlere göre daha Osmanlı döneminde kurulan bir yerleşim alanıdır.

O dönemde Anadolunun iç kısımlarından, özellikle Tokat ve yöresinden seçme aileler buralara gelip, bura topraklarını vatan edinmiş ve yüzyıllarca burada yaşamış, gün bugün de burada yaşamaktadır. Bir açıdan buradaki halkın, Evlad-ı Fatihan'ın torunlarından olduğunu söyleyebilirim. Dediğim gibi Mamuşa'nın çok eski bir tarihi vardır, Osmanlı dönemine denk geliyor. Rivayetlere göre Mamuşa'nın ilk kuruluş yeri buradan tam 3-4 km. uzaklıkta Nistra denilen bir yer. Nistra kelimesi hangi kelimeye dayanıyor, kökeni nedir? Farsça olduğunu düşünüyorum, çünkü Nistra'yı Türkçeye çevirdiğimizde "bahçe" kelimesi ortaya çıkıyor. Bahçe kelimesi ortaya çıktığında otomatikman bugün varolan Mamuşalılar ki, kendi tarım arazileri o yerlerde var. Gün bugün o tarlaların ismine bahçe diyorlar. Demek ki Nistra karşılığı bahçe ve ilk kuruluş yeri. Benim okumuş olduğum bazı bilgiler vardır, o dönemde, o yerlerden kervanlar geçtiğinden orada bir çeşme varmış. O çeşmeden genç yaşta bir kız su alırken bazı sözler atılmış ve iki aile arasında çıkan bir kavga sonucu ister istemez oradaki halk o yerlerden taşınmak zorunda kalıyor ve bugünkü Mamuşa'ya geliyor...

Bugünkü Mamuşa'nın ikinci rivayetine gelmiş olursak daha Mahmut Paşa döneminde kurulduğu ortaya çıkıyor. Bu rivayet sonuçta bize çok yakın, çünkü bazı belgelerde Mahmutşa geçiyor. Yani 't' harfinin düşmesi, bugünkü Mamuşa'nın ortaya çıkması büyük bir şeyi ortaya koymuş oluyor. O dönemlerde Mamuşa'da saat kulesi yapılıyor. Saat kulesinin tarihi aşağı yukarı 220 yıldır. Zaman içerisinde bazı değişimler oluyor, rejimler değişiyor, sistemler değişiyor ve işte o dönemlerde Sırp tarafından bu saat kulesinin çanı alınıyor ve bugünkü işte bir köy var az ileride Arnavutların ve Sırpın yaşadığı, işte Sırp bu çanı alıyorlar rivayetlere göre bu köyün tarım arazilerinde toprağı kazıp kapalı bir yerde saklıyorlar, artık bu rivayet midir, herhalde rivayettir. Saat kulesinin çanı alınmış ve saat kulesine tabi yeni bir tane getirilmiş, o eskisi eski özelliğini kaybetmiş durumda. Zaman ilerledikçe sonra saat öyle bir bakımsızlık dönemine girmiş. Mamuşa'da saat kulesi 1979 yılına kadar Mamuşa'da çalışır haldeydi artık Mamuşa'daki saat kulesi çalışmıyor. Fakat biz belediye olarak şahsen siz beni sormuş olursanız ben gönülden, içimden geçen konuyu sizinle paylaşmak istiyorum. Mesela bugün saat kuleye bir onarımın yapılması kaçınılmaz ve şarttır."

27.09.2005 tarihinde, Kosova meclisi ve uluslararası toplum tarafından verilen karar ile Mamuşa belediye yapılmıştır.

Vırmıça (2002: 38)'nın verdiği bilgilere göre Prizren'de Osmanlı döneminde yapılmış tarihi eserlerin sayısı aşağıdaki gibidir:

Tablo 1: Prizren'deki Osmanlı Eserleri

Eser Adı	Tespit edilen durum	Mevcut olan	Mevcut olmayan	Yeni inşa edilen	Neşredilen
Cami	32	23	9	3	32
Medrese	6	1	5	1	6
Hamam	3	2	1	1	3
Türbe	27	24	3	-	27
Mektep	17	-	17	-	17
Saat kulesi	2	1	1	-	2
Tekke	13	7	6	1	13
Çeşme	15	12	3	-	15
Köprü	10	10	-	-	10
Rüştiye	1	-	1	-	1
Vakıfname	8	8	-	-	4
Kütüphane	2	1	1	-	2
Kitabe	200	200	-	-	200
Kale	1	1	-	-	1
Toplam	332	290	47	6	332

Altınparmak'ın bilimsel çalışmalarından yola çıkan Baymak (2001) bu eserlerden en önemlilerini şu şekilde belirtmiştir:

Günümüze kadar korunmuş çeşmeler arasında en tanınmışları; Eski Belediye Çeşmesi, Taş Çeşme, Binbaşı Çeşmesi, Şadırvan Çeşmesi, Altı Çeşme ve Sinan Paşa Çeşme,

Lumbardhi (Bistriça) Nehri üzerinde yapılan en ünlü köprüler; Maraş ve Rahlin Köprüsü, Oluklar Köprüsü, Kapan ve Arasta Köprüsü, Taş Köprü, Lanet Köprüsü, Yeni Köprü, Sucudi Köprüsü, Suzi Efendi Köprüsü, Aşağı Tabakhane Köprüsü, Buzagılık Köprüsü,

Prizren Camileri; Ahmet Bey Cami, Arasta Cami, Emin Paşa Cami, Hacı Kasım Cami, Kör Ağa Cami, İlyas Kuka Cami, Katip Sinan Cami, Saraçhane Cami, Kurila Cami, Mahmud Paşa Cami, Maraş Cami, Mehmed Paşa Cami, Müderris Ali Efendi Cami, Seydi Bey Cami, Sinan Paşa Cami, Suzi Cami, Tercüman İskender Bey Cami, Terzi Memiş Cami, Yeni Mahalle Cami, Namazgah Cami, Beyzade Mehmed Bey Cami, Budak Hoca Cami, kaledeki Mahmut Paşa Cami, Markılıç Cami ve Mustafa Paşa Cami'dir.

Ayverdi'nin Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü arşivleri ve saha araştırmalarına dayanarak kaleme aldığı eserinde ise, Kosova'da toplam olarak 361 Türk eseri tespit edilmiştir. Kullanım amaçlarına göre eserlerin dağılımı şu şekildedir (İbrahimgil 2002: 31):

Dini; Cami (215), Tekke (24), Türbe (9).....	248
Eğitim; Medrese (15), Mektep (26).....	41
Ticari; Han(42).....	42
Askeri; Kale (2), Kule-Ocak (1).....	3
Sosyal; Hamam (9), Köprü (11), İmaret (2), Çeşme (1), Saat Kulesi	27
Toplam:	361

Mamuşa Belediye Başkanı Bütüç, Mamuşa'da tarihi anıt olarak bir saat kulesi, 1879'larda Osmanlı döneminde yapılmış Kamberbek Cami (bu cami 1970'lerde yıkılmış ve onun yerine halkın katkılarıyla yeni bir cami yapılmıştır) ve tahtadan

yapılmış büyük sokak kapılarıyla dikkat çeken Osmanlı'dan kalma evler olduğunu belirtmiştir.

3.3. Kosova Türkleri'nde Nüfus ve Toplumsal Hareketlilik

Multi-etnik, karmaşık yapıları toplumlarda nüfus hareketleri önemli değişimlere yol açmaktadır. Barth (2001: 24-26), doğum ve ölüm oranları dışında nüfusu etkileyen faktörler olarak kişi ve grup hareketlerinden söz etmektedir. Bu hareketler arasında dış göç (emigration), bir arada yaşayan bazı gruplardan birinin ya da birkaçının yaşanılan bölgenin dışına gitmesine neden olur. Göçler, nüfusun yeniden dağılımı ve düzenlenmesi konusunda önemli etkiye sahip olsa da, bireylerin ve grupların kimliklerinde önemli değişikliklere neden olan asıl unsur, insanların etnik sınırlar arasındaki hareketliliğidir. Bunun nedeni, insan toplulukları tarafından oluşturulan etnik sınırların ve yapıların durağan değil, değişken olmasıdır. Etnik sınırlar arasında meydana gelen hareketlilik, demografik dengenin değişmesine neden olarak; kültürel ve etnik farklılığı azaltacak (asimilasyon) şekilde işler.

Etnik hareketlilik ve göç olgusu, etnik gruplara karşı uygulanan politikaların doğrudan sonucunu oluşturmaktadır. Petroviç ve Blagojeviç (1992) ile Veremis ve Kofos (1998), buna örnek olarak Federal Yugoslavya'daki komünist rejim idaresinde, Kosova'daki Arnavutların, ekonomik refahı artmış olan ülkelere gönüllü olarak göç etmeleri hususunda cesaretlendirilmişler iken; Sırp'ların ise Kosova'da kalmasına dair teşviklerin ön plana çıkmasını göstermektedirler.

Bu başlık altında öncelikle Kosova'daki nüfus hareketleri tarihsel olarak ele alınarak, daha sonra Kosova'daki nüfusun mevcut durumu üzerinde durulacaktır. Kosova ve Prizren'deki Türk nüfusunda tarihsel olarak meydana gelen değişikliklerin istatistiksel açıdan incelenmesi, Kosova Türkleri açısından günümüzde de devam etmekte olan etnik hareketliliğin tarihsel nedenleriyle ortaya

koyulması ve bugünkü durumun daha sağlıklı şekilde analiz edilmesi açısından önemlidir. Tarihsel olarak Türkler için etnik hareketliliğe neden olan bazı unsurların günümüzde halen devam ediyor olması konunun incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Araştırma yöresinde Türkler için etnik sınırlar arasında hareketliliğin ve dış göçün süreklilik göstermesi, Türk nüfusun gerçek sayısı hakkında hem eski Yugoslavya ve Kosova için, hem de bugünkü Kosova için sağlıklı ve güvenilir bilgilere ulaşılmasını engellemektedir.

3.3.1. Kosova'daki Türk Nüfusun Tarihsel Olarak İncelenmesi, Etnik Sınırlar Arasında Hareketlilik ve Nedenleri

Kosova'da 1921 ve 1931 yıllarında gerçekleşen nüfus sayımlarında din ve anadil unsuru göz önüne alınmıştır. Burada belirtilmesi gereken, Balkanlardaki Müslüman toplumların, diğer toplumlar tarafından genellikle "Türk" olarak değerlendirilmesidir, bunun temel nedeni Müslümanların, Osmanlı'dan artakalan gruplar olarak görülmesidir (Kut 2005: 230). Ancak Müslüman denildiği zaman sadece Kosova'da yaşayan Müslüman Arnavutlar ya da Türkler değil, Boşnaklar, Romlar (Romen), Mısırlılar, Goralılar vb. gibi diğer Müslüman azınlıklar da düşünülmelidir.

1921 yılında Kosova'da dine göre nüfusun dağılımına baktığımızda toplam 439.010 kişiden oluşan nüfusun 329.502 (%75.1)'sini Müslümanlar oluşturmaktadır; anadile göre nüfusun dağılımına baktığımızda ise Türkçe konuşan nüfus 27.915 (%6.4) kişi, Arnavutça konuşan nüfus ise 288.907 (%65.8) kişidir (Republican Statistical Office of Serbia, Demografic Statistics, Book 3, Belgrade, 1945).

1931 nüfus sayımında ise dine göre nüfusun dağılımında toplam 552.064 kişiden oluşan nüfusta Müslümanlar 379.981 (%68.8) ile ilk sırada yer almaktadır. 1931 nüfus sayımı açısından önemli olan nokta, anadile göre nüfusun dağılımında Türkçe'ye yer verilmemesidir. Arnavutça konuşan nüfus ise %60 ile ilk sırada yer

almaktadır (Republican Statistical Office of Serbia, Demografic Statistics, Book 3, Belgrade, 1945). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde Kosova'daki ve Prizren'deki nüfusun etnik kökene göre dağılımına bakıldığında, Türk nüfusun sayım yapılan yıllara göre büyük oynamalar göstermesi dikkat çekmektedir.

Tablo 2: II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Kosova Nüfusunun Etnik Kökene Göre Dağılımı

Yıllar	Toplam	Arnavut	Sırp	Karadağlı	Türk	Müslüman	Rom	Hırvat	Diğer
1948	733.034	498.244	176.718	28.066	1.320	10.039	11.230	5.302	3000
	%100	%68.5	%23.6	%3.9	%0.2	%1.3	%1.5	%0.7	%0.3
1953	815.903	524.562	197.033	31.367	34.590	6.775	11.904	6.219	3.458
	%100	%64.9	%23.5	%3.9	%4.3	%0.8	%1.5	%0.8	%0.3
1961	963.988	646.605	227.106	37.588	25.764	8.026	3.202	7.251	8.536
	%100	%67.2	%23.6	%3.9	%2.7	%0.8	%0.3	%0.7	%0.8
1971	1.243.393	916.168	228.264	31.555	12.244	26.354	14.593	8.264	5.968
	%100	%73.7	%18.4	%2.5	%1.0	%2.1	%1.2	%0.7	%0.5
1981	1.588.440	1.226.736	209.487	27.028	12.513	58.562	34.126	8.718	7.262
	%100	%77.4	%13.2	%1.7	%0.8	%3.7	%2.2	%0.6	%0.4

Kaynak: Blaku 2004: 11.

Tablo 3: II. Dünya Savaşından Sonra Prizren Nüfusunun Etnik Kökene Göre Dağılımı

Yıllar	Toplam	Arnavut	Sırp	Karadağlı	Türk	Müslüman	Rom	Hırvat	Diğer
1948	20.492	15.499	4.291	272	-	117	-	-	313
	%100	%75.6	%20.9	%1.3	-	%0.6	-	-	%1.5
1961	70.043	48.495	11.903	533	8.405	88	-	-	619
	%100	%69.2	%17	%0.8	%12.0	%0.1	-	-	%0.9
1971	97.714	75.181	11.981	638	5.794	2.766	-	-	1.354
	%100	%76.9	%12.3	%0.7	%5.9	%2.8	-	-	%1.4
1981	134.526	93.657	11.651	538	8.078	16.857	-	-	4.745
	%100	%69.6	%8.7	%0.4	%6.0	%12.5	-	-	%2.8
1991	175.413	132.591	10.950	413	7.227	19.423	3.963	41	805
	%100	%75.6	%6.2	%0.2	%4.1	%11.1	%2.3	%0.0	%0.5

Kaynak: The Census of The Population in 1953, Book III, Federal Statistical Office, Belgrade, 1960; The Census of The Population in 1961, Book XII, Federal Statistical Office, Belgrade, 1968; The Census of The Population and Flats in 1971, Population, Chapter I, Federal Statistical Office, Belgrade, 1973.

Kosova'daki Türk nüfusundan ilk defa 1948 nüfus sayımlarında (1.320) bahsedilirken; Prizren'de ilk defa 1961 yılında Türk nüfus (8.405) sayılmıştır. Kosova'daki Türk nüfusun sayısında yıllara göre gerçekleşen değişiklikler, genel olarak Yugoslavya'da yaşayan Türklerin nüfusundaki değişikliklerle paralellik göstermektedir. Türk nüfusunun yıllara göre büyük değişimler göstermesinin bir nedeni, Yugoslavya'nın etnik gruplara karşı uygulamış olduğu dönemsel olarak değişen politikalarla açıklanabilir. İş bulma, bazı haklardan yararlanabilme ya da dış ülkelere göç edebilme gibi nedenlerden ötürü, Yugoslavya'da yaşayan etnik grupların kimlik tanımlamaları dönemsel olarak değişikliğe uğramış, özellikle Müslüman olan topluluklar arasında etnik sınır hareketliliği yaygın olarak gözlenmiştir.

Bir başka deyişle Kosova'da nüfusun yeniden dağılımı ve düzenlenmesi konusunda, bireylerin ve grupların kimliklerinde önemli değişikliklere neden olan iki

unsur, insanların etnik sınırlar arasındaki hareketliliği ve kitlesel dış göçtür. Yugoslavya ve Türkiye arasında yapılan göç anlaşmaları, dış göçleri arttırıcı bir unsur olarak rol oynamıştır.

Türkler Kosova'dan 1912 yılında göç etmeye başlamışlardır. Ancak 1923 yılına kadar yapılan göçler, Üsküp'te Türklerin yoğun olması, ekonomik imkanların Kosova'ya nazaran fazla olması, Türkçe eğitim veren okulların bulunması ve din kardeşi faktörüne dayalı olarak Arnavut asimilasyon tehlikesinden kaçma isteği nedeniyle Üsküp ile sınırlı kalmıştır. 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, hem Makedonyalı, hem de Kosovalı Türkler için umut ve kurtuluş kapısı olmuştur. 1924 yılından itibaren hem bir süre önce Üsküp'e yerleşmiş olan, hem de Kosova'da yaşamaya devam etmiş bulunan Türklerin büyük bir bölümü Türkiye'ye göç etmiştir (Recepoğlu 1994; 2004).

1948 yılında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yugoslav Sosyalist Federasyonu'nda yapılan nüfus sayımında Kosova'da sadece 1.320 kişi Türk olarak kayıt edilmiştir. 1921 yılında anadile göre yapılan nüfus sayımında Türkçe konuşan 27.915 kişi varken, bu sayının dramatik şekilde düşmesinin temel nedeni Türkiye'ye göçle açıklanabilir. Geray (1962: 11)'in 1923-1933 yılları arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye 100 bin kişinin göç ettiğini belirtmesi tespitimizi doğrulamaktadır. Bu tarihlerde Türklerin yanı sıra Arnavutlar, Müslüman Makedonlar ve Boşnaklar gibi diğer Müslüman halklar da Türkiye'ye göç etmişlerdir. Türkiye'ye göçün yanı sıra Türklere Osmanlı hakimiyetini hatırlatan varlıkları nedeniyle duyulan antipati, yeni Yugoslav Devleti'nin Türk karşıtı politikalar benimsemesinde rol oynamış, bunun sonucunda 1948 nüfus sayımında çoğu Türk, Türk olmanın dezavantajlarından kurtulmak için kendilerini Arnavut veya Çingene olarak kaydettirmiştir.

Poulton (1993:126) da sadece savaş arası dönemde Kosova'dan yarım milyondan fazla kişinin göç ettiğini ileri sürmektedir. Kitabında Kosovalı demografların araştırmalarına yer veren Poulton, yapılan araştırmalarda, günümüzde Arnavut

kökenli yaklaşık iki milyon kişinin Türkiye’de yaşadığının hesaplandığını belirtmektedir. Öte yandan Peç (İpek)’teki İnisiyatif Konseyi, bu sayıyı üç buçuk milyon olarak vermektedir.

Kut (2005: 227) 1938 yılında Yugoslavya ile Türkiye arasında karşılıklı bir göç anlaşması imzalanmasına rağmen, eldeki verilere göre 1938 sonrasındaki göç rakamlarının 1923-1933 göçünün seviyesinin altında kaldığını ifade etmektedir. 11 Temmuz 1938 tarihinde imzalanan göç anlaşmasına göre, Türkiye altı yıllık süre içerisinde Yugoslavya’dan gelecek kırk bin aileyi kabul edeceğini belirtmiştir. 1938 Anlaşması, daha sonra 1953’de yapılan anlaşmaya benzer olarak, isteğe bağlı göç anlaşmasıdır. Anlaşmaya göre Türk hükümeti göçmenlerin yerleşimiyle ilgili herhangi bir sorumluluk üstlenmezken, Yugoslav hükümeti her göçmen ailesi için 500 TL. tazminat ödemeyi taahhüt etmiştir.

1948 ile 1953 yılları arasında Kosova Türklerinin nüfusuna baktığımızda, Türk nüfusunun 1.320 kişiden, 34.590’a sıçradığını görmekteyiz. Türk nüfusundaki dikkat çekici artışın siyasal bir takım nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan birisi, Yugoslavya ve Arnavutluk arasındaki ilişkilerin bozulması nedeniyle, pek çok Arnavutun kendisini Türk olarak kaydettirmesidir. Türkiye ile Yugoslavya arasında imzalanan 1953 Balkan Paketi’ne Türklerin Yugoslavya’dan göç edebilmelerini sağlayan bir maddenin koyulması da Kosova’da ve genel olarak Yugoslavya’da yaşayan Türkler dışındaki etnik grupların kendilerini Türk olarak kaydettirmelerinde etkili olmuştur. Geray (1962: 13)’dan alınan verilere göre 1953-1960 yılları arasında 151.812 kişi Yugoslavya’dan Türkiye’ye göç etmiştir.

Poulton (1993: 112) ise 1948 nüfus sayımında Türklerin sayısındaki olağanüstü azalmanın nedenini, İkinci Dünya Savaşı’ndan hemen sonra Türklerin, Türkiye ile Batı arasında kurulan dostluk ilişkileri nedeniyle şüpheli kişiler olarak görülmesine ve kendilerini Arnavut olarak tanımlamalarına bağlamakta iken; 1953 yılında Türk nüfusundaki artışın nedenini, Yugoslavya’nın kominformdan ayrılması nedeniyle bu

kez Arnavutların şüpheli kişiler olarak görülmesine ve kendilerini Türk olarak tanımlamalarına bağlamaktadır. 1953'den sonraki dönemde Yugoslav Türk azınlığına mensup çok sayıda kişinin Türkiye'ye göç ettiği görülmüştür. Poulton bu sayının Yugoslavya istatistik yıllığından alınan sayılara göre 80.000, bazı Türk kaynaklarına göre ise 150.000'den fazla olduğunu belirtmektedir. Göçmenlerden bazılarının Türkçe bilmemesi, bu kişilerin savaş sonrası Yugoslavya'da içinde bulundukları durum nedeniyle korkuya kapılan ve göç izni almak için Türk olduklarını söyleyen Müslüman Arnavutlar olduklarına işaret etmektedir.

Kendisi de bir Kosova Türkü olan Recepoğlu (2004: 86-87; 1994: 3) da Kosovalı Türklerin sayısındaki azalmayı hem göçle, hem de asimilasyonla açıklamaktadır. 1912 yılından itibaren Kosova'dan Türk ailelerinin Türkiye'ye göçlerinin hiç durmadığını ve günümüzde de halen devam ettiğini belirtmektedir. Ona göre Türkiye'ye göçün en büyük nedenleri; 1912 yılından 1951 yılına kadar Kosova'da Türkçe eğitim olmaması, Kosovalı Türklere Sırp rejimi tarafından değişik türde baskılar yapılması (1912 yılından sonra Kosova'da kalan Türk toplumu, Sırp rejimi tarafından istilacı olarak nitelendirilerek tüm ulusal haklardan mahrum bırakılmıştır) ve işten çıkarılma ya da işe almamalarıdır. Bu dönemde Türk öğretmenlerin birçoğu işsizlik nedeniyle Türkiye'ye göç etmişlerdir. 1955-56 yıllarına kadar Kosova'dan 250.000 kişinin göç ettiği tahmin edilmektedir. Göçler sonucunda birçok yerleşim yerinde Türk sayısı on-onbeş aileye düşmüştür. Türk nüfusun azalması, Türkçe eğitim görülen sınıflar ve okulların kapanmasına yol açmıştır.

1953 nüfus sayımında 34.590 olan Türk nüfus, 1961 nüfus sayımında 25.764'e düşmüştür. Bunda yine hem dış göç, hem de etnik kimliğini Arnavut olarak tanımlamanın getirdiği avantajlardan yararlanma isteği etkili olmuştur. Burada önemli bir nokta, 1934 sonrası göçler içerisinde, göçmenlerin %56.4'ünün 1953-1960 yılları arasında Türkiye'ye gelmiş olması (Geray 1962: 13) ve 1923-1960 arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye göçün, bu dönemde Türkiye'nin aldığı tüm göçlerin %22.4'ünü oluşturmasıdır (Poulton 1993: 112).

1961 nüfus sayımı verilerine yansıyan Kosova'daki Türk nüfusuyla ilgili rakamın, bugüne kadar yapılmış bütün nüfus sayımlarına kıyasla Kosova Türklerinin gerçek sayısına en yakın rakam olduğu (Recepoğlu 1994: 3) göz önüne alındığında, tanınan ulusal hak ve özgürlükler yolunda yeni adımların atılmamasına ve göçe rağmen, Kosovalı Türklerin ulusal kimliklerine sahip çıkmaya direndikleri sonucuna varılacaktır. Fakat gittikçe şiddetlenen, önüne geçilmesi için herhangi bir önlem alınmayan Arnavut aşırı milliyetçiliği karşısında, Türklerin bu direncinin giderek kırıldığı görülmektedir (Hartadan 1992: 4). Bu direncin kırılmasına paralel olarak Kosova'da yaşayan Türklerin hak ve özgürlükleri ile ilgili bütün alanlarda bir gerileme görülmeye başlamıştır.

Bununla bağlantılı olarak 1971 nüfus sayımı sonuçlarına göre, Türk nüfusunun sayısı 25.764'ten, 12.244'e düşmüştür. Nüfustaki düşüşün temel nedenleri, diğer yıllara benzer olarak, Türkiye'ye göç ve Kosova'da yaşayan etnik grupların aynı dini paylaşımlarından kaynaklanan kolayca etnik kimlik değiştirme (asimilasyon) olgusudur.

Kosova'da tüm etnik grupları kapsayan en son nüfus sayımını oluşturan 1981 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçları, buradaki Türk nüfusunda (12.513), bir önceki nüfus sayımına göre 269 kişilik bir artış olduğunu göstermesine rağmen, Kosova Türkleri arasında nüfus artışı oranının yaklaşık %2 olduğunu göz önünde bulundurduğumuz taktirde, 1980'lerde de Türkler arasında "kimlik değiştirme" olgusunun devam ettiği söylenebilir.

BM'in hazırlamış olduğu Gölge Raporu (Shadow Report 2005)'nda, 1981'deki son verilere göre Kosova'daki Türk topluluğunun Prizren, Mamuşa, Priştine, Gilan, Mitroviça ve Vıçitırın'da yaşadığı belirtilmektedir. Bunun yanı sıra raporda Türk topluluğunun üyelerinin 1981 sayımından çıkan sonuçları inandırıcı bulmadığı ve sayının daha yüksek olduğunu iddia ettikleri ileri sürülmektedir.

Prizren’de yapılan görüşmeler sırasında Kosova Türklerinin, nüfus sayımlarında belirtilen Türk nüfusunun gerçek rakamı yansıtmadığını ve bu nedenle güvenilir bir nüfus sayımına ihtiyaç duyulduğunu belirtmeleri, BM’in bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Popoviç (1995: 246), Kosova’da Türk nüfusunun anormal bir şekilde azalmış olmasının Arnavut baskısından kaynaklandığı, bunun 1981 yılından sonra açıkça itiraf edildiğini belirtir. Ancak ona göre Türklerin azalan nüfus oranında Sırpların vurdumduymazlığının büyük payı olduğu söylenmemiştir. Açıklamalar şu yönde olmuştur. “Türklerin sayısında anormal bir düşme gözlenmektedir; bu, ilgili dönemde gerçekleşen hızlanmış bir göçün sonucu olmayıp, Kosova bölgesinin Arnavut nüfus sayımcıları tarafından Arnavutlar lehine sayılmasından kaynaklanmaktadır”.

1990’lar ise etnik sınırlar arasındaki hareketliliğin azaldığı yıllardır. Bu dönemde, Kosova’da yaşayan Müslüman topluluklardan Boşnaklar ve Arnavutlar, kendilerini Türk olarak niteleyen ve Türklere çeşitli baskılar yapan saldırgan liderlere, maruz kaldıkları zulme ve etnik temizlik politikalarına rağmen, etnik kimliklerini değiştirmemişlerdir. Kofos (1998: 60), 1990’lı yıllardaki etnik uyanışlar sırasında, Katolik ve Ortadoks kiliselerinin dini liderlerinin Hırvat ve Sırp nüfuslarının artması gerektiği yönünde çağrılarda bulunduğunu belirtir. Bu dönemde yüksek doğum oranları bir topluluğu oluşturan etnik kompozisyonun şekillendirilmesinde demografik bir panzehir olarak etkili olmuştur.

Alkan (2002: 95) da Sırp resmi siyasetine rağmen, Arnavut nüfusun sürekli olarak artmasının en önemli sebebini, Arnavut kadınların doğurganlık oranlarının yüksek olmasıyla açıklar. 1993 yılında Arnavut kadınların doğurganlık oranı %6.60 iken, Sırp kadınların %3.42’dir.

Kosova'dan göç edenlerin gittikleri ülkelere bakıldığında; Türkiye, Almanya, İsviçre, İsveç, Avustralya, Kanada ve Güney Amerika, Yugoslavya ve Kosova'dan en çok göç alan ülkeleri (Blaku 2004: 39; Poulton 1993: 124) oluşturmaktadır. Prizren'den Türkiye'ye göç edenlerin ise daha çok hangi şehirlere göç ettiğinin ortaya çıkarılması için, 1967 yılında İstanbul'da kurulan Prizrenliler Kültür ve Dayanışma Derneği'ne üye olan 1600 Prizrenli ailenin hangi şehirlerde yaşadıklarına bakılmıştır. Prizrenli aileler daha çok İstanbul, Ankara, İzmir, Salihli, Bursa, İzmit, Çorlu gibi kentlerde oturmaktadırlar (Recepoğlu 2004: 54). Görüşme yapılan Kosova Türklerinin neredeyse tamamı, Kosova'da Türk varlığına en büyük tehditlerden birisini oluşturan Türkiye'ye göçün engellenebilmesi için "çifte vatandaşlık" hakkının verilmesi gerektiği konusunda hemfikirdirler.

3.3.2. Kosova'daki Türk Nüfusunun Mevcut Durumu

Balkanlar bölgesinde belirli siyasi amaçlar uğruna nüfus kompozisyonunu kontrol altında tutma çabaları yeni bir olgu değildir, ancak söz konusu eğilim komünist dönem sonrasında önem kazanmıştır. Bunun temel nedeni, Balkanlarda bölücü ve ayrılıkçı akımların varolması ve bunların uluslararası arenada kabul görmesidir (O'Leary 1993: 12, 16). Bölücü ve ayrılıkçı akımların ardında yatan görüş ise, azınlıkların self-determinasyon haklarının (azınlıkların kendileri hakkında karar verme yetkisine sahip olmaları) olduğu görüşüdür ki, bu görüş ilk bakışta mantıklı bir görüş gibi görünmektedir. Buna göre, eğer birileri insanlar için karar verme yetkisini kullanırsa, insanlar karar haklarından mahrum kalacaklardır.

Kosova'nın nüfusu ve bu nüfusun etnik kökene göre dağılımı hakkında mevcut olan bilgiler güvenilir ve kesin değildir. Belirsizliğin temel nedenlerinden birisi, yukarıda değinilen nüfus kompozisyonunu kontrol altında tutma çabasıdır. Kosova'da nüfus sayımı en son 1991 yılında yapılmıştır, Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmenin Danışma Kurulu (2005: 11)'nin belirttiğine

göre 1991 nüfus sayımındaki neticeler komple değildir ve o zamandan bu yana nüfusun etnik yapısında büyük değişimler meydana gelmiş durumdadır. BM'in hazırlamış olduğu Gölge Rapor (2002)'unda da, 1991 nüfus sayımının Sırbistan ve Karadağ'da gerçekleştirildiği, fakat "Kosovalı Arnavutlar bu sayımı boykot ettikleri"nden (Oran 1994: 20) Kosova nüfusu için sadece tahminde bulunulduğu belirtilmektedir. Yapılan tahminlere göre, 1991 yılında Kosova'nın nüfusu yaklaşık 1.956.000 (Shadow Report 2005); Türklerin nüfusu ise 10.838'dir (Sait 1992: 2).

Mart 1991'de Yugoslavya İstatistik Kurumu'nun yaptığı nüfus sayımına göre Prizren'in nüfusu ise 175.413'tür. Kosova'daki gerçek Türk nüfusunun 1991 sayım sonuçlarına da yansımadağı düşünülmektedir. Bunun nedenleri;

- a) Önceki nüfus sayımlarında Türk kimliğini tamamen yadsıyan Arnavutların, Türklere yönelik baskılarının devam etmesi (Abdullah 1990: 8-9);
- b) Din faktörünün devreye sokulmasıyla asimilasyon sürecinin hızlandırılması (Hardatan 1992: 4);
- c) İslami açıdan Arnavutlarla dayanışma içine giren Türklerin nüfus sayımını boykot etmeleridir (Sait 1992: 2).

1993 yılı itibariyle Kosova'nın nüfus yapısı ise şu şekildedir:

Tablo 4: 1993 Yılı İtibariye Kosova'nın Nüfusu

Arnavut	Sırp	Müslüman	Karadağlı	Türk	Diğerleri
1.845.000	140.000	50.000	10.000	10.000	45.000
%87.8	%6.6	%2.4	%0.4	%0.4	%2.1

Kaynak: Alkan 2002: 95.

Nüfusla ilgili veriler Kosova'daki Türk nüfusun gerçek sayısının uzun süredir anlaşmazlık kaynağı olduğunu göstermektedir. 2000 yılı yerel seçimleri Türklerin kendilerini gerçek kimlikleriyle kaydettirmeleri için bir şans olsa da, UNMIK'in

formları Türkçe basmayı reddetmesi nedeniyle Priştine ve Prizren'deki Türkler seçmen kaydı yaptırmamayı tercih etmişlerdir. Bu durum 2000 yılı seçimlerine de gölge düşürmüş ve Kosova'nın nüfusu hakkında net bir bilgiye ulaşılamamıştır (Kut 2005: 230-231; Recepoğlu 2004).

BM'in Prizren Belediyesi için Nisan 2002'de hazırlamış olduğu raporda (2002: 11) 1991'deki nüfus sayımı verilerinden hareketle, 2001 yılı için nüfusun etnik kökene dağılımı konusunda tahminlerde bulunulmuştur. Yapılan tahminlere göre 2001 yılı Haziran ayında nüfusun etnik kökene göre dağılımı şu şekildedir; Prizren'in nüfusunun 221.374 olduğu tahmin edilmektedir, nüfusun 194.283'ü (%88) Arnavut, 17.442 (%7.9) Boşnak, 6.844'ü (%3.1) Türk, 2.650 (%1.2) Romen ve 155'i Sırp (%0.07)'tir. Prizren'in nüfusu 1991-2001 yılları arasında 75.000'den 120.000'e artış göstermiştir. 2002 yılı itibariyle Prizren'de 31.419 ailenin yaşadığı tahmin edilmektedir. Nüfus oranlarının ancak tahmin seviyesinde kalması, bu rakamların gerçeği yansıtmadığını düşündürmekte ve Kosova genelinde mümkün olan en kısa sürede güvenilir bir nüfus sayımı yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

12 Nisan 2005 itibariyle Mamuşa Köyü nüfus dağılımı ise şu şekildedir; %98 Türk, %1 Arnavut ve %1 Romen olmak üzere toplam 5036 kişi ve 433 haneden oluşmaktadır. 1930-2000 yılları arasında Mamuşa'dan 330 hane göç etmiştir (www.kosovamamusa.com).

Kosova'nın nüfusu ile ilgili güvenilir bilgilerin mevcut olmaması; azınlıklar hakkındaki yasaları, siyasetleri ve programları geliştirmeyi ve uygulamayı zorlaştırmaktadır. Nüfus bilgileri, azınlık topluluklarına ait olan kişilere eğitim ve diğer alanlarda azınlık dillerine gereken desteği sağlamak ya da etkili bir şekilde kamu kurumlarına katılmalarını sağlamak açısından uygun önlemleri belirlemek ve uygulamak için önem taşımaktadır. Nüfusla ilgili istatistik bilgilerin geliştirilmesi, aynı zamanda birçok önemli hükmün uygulanabilmesi konusunda sayısal standartları içeren ve tasavvur edilmiş dil yasasının objektif ve etkili yönde

uygulanması için ön şarttır. Yeni nüfus sayımının Nisan 2006'da (araştırma devam ederken) yapılması planlanmasına rağmen, gerekli şartlar sağlanmadığı için gerçekleşmemiştir.

Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve-Sözleşmenin Danışma Kurulu (2005: 11), mevcut olan şartlarda Kosova'da nüfus sayımını örgütlemeye ilişkin risklerin bulunduğunu öne sürmektedir. Bilgileri, işlemleri ve istatistiksel bilgilerin dağıtımını yapmaktan ve bilgilerin korunmasıyla ilgili önemli garantilerin eksikliğinden sorumlu bulunan Kosova İstatistik Ofisi (KİO)'nin mevcut olan kapasite problemleri dışında, eğer Sırplar dahil olmak üzere tüm diğer toplulukların nüfus sayımına katılımı sağlanamazsa, nüfus sayımı yasal açıdan ciddi problemlerle karşı karşıya kalacaktır.

4. BÖLÜM: ETNİK SOSYOLOJİ AÇISINDAN KOSOVA TÜRKLERİ

4.1. Bir Etnisite Unsuru Olarak Tarih Birliği

Kosova Türkleri, etni'nin altı unsurunu oluşturan; kolektif bir özel ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültür, özel bir “yurt”la bağ ve nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu (Horowitz 1985; Smith 1986) açısından homojenlik göstermektedirler.

Kosova Türklerini etni'nin unsurlarından, paylaşılan tarihi anılar ve ortak kültür açısından değerlendirdiğimizde; kendilerini Balkanlardaki beş yüzyıldan fazla süren (1389-1912) Osmanlı egemenliğinin mirasçısı olarak görmekte ve bölgede Türk kültürünü yaşatmayı görev edinmektedirler.*

Araştırmaya konu olan bölgede Türk varlığı, ilk kez Kavimler Göçü sırasında kuzeyden gelen Türk boylarından Avar, Kuman ve Peçenekler'in gelmesiyle görülmüştür. Ancak bu kavimler bölgede kendi kültürlerini ortaya koyamamışlardır (Koro 1994). Kosova'da Türk varlığından bahsedebilmek için, Osmanlı'nın bölgeye girişini beklemek gerekmiştir. Malcolm (1999: 264) da Kosova'daki Türk azınlığın bölgeye tam olarak ne zaman geldiğini saptamanın güç olduğundan bahsetmektedir. Kral Milutin, XIV. yüzyıl başlarında buraya bir grup Türk getirip yerleştirmiştir, fakat bu ilk yerleşmenin devamı olarak bölgede kesintisiz varlık gösteren, Türkçe konuşur bir nüfusa dair bir bulgu bulunmamaktadır. Bu nedenle Kosova'daki Türk azınlığın tarihini devlet görevlileri, askerler, tüccarlar ve bunların ailelerinden oluşan bir nüfusun bölgedeki kentlere yerleştiği 1389-1455 döneminden başlatmak yerinde olacaktır.

*Mamuşa Belediye Başkanı Arif Bütüç ile yapılan görüşmede (10.02.2006) “Bizler Evlad-ı Fatihan torunlarıyız” ifadesi Kosova Türkleri arasındaki tarih birliğine işaret etmektedir.

Osmanlı Türkleri XIV. yüzyılda Makedonya ve Meriç Vadisi'nden geçerek Balkanlar'ı istila etmeye başlamışlardır. Parça parça gerçekleştirilen Osmanlı fethi, 1389 yılında Kosova Polje'(Kosova Gölovası) de Sırpların yenilgiye uğramasıyla en yüksek noktaya ulaşmış ve Osmanlıların Balkanlar'ı tam olarak fethetmesine yol açmıştır (Poulton 1993:10; İnalçık 1993: 14;). Ancak Osmanlı'nın Kosova'yı tamamen ele geçirmesi, 1455 yılında II. Kosova Savaşı'ndan sonra mümkün olmuştur.

Uzun zamandan beri, Sırp çarlarının ve Sırp Ortodoks kilisesinin hakimiyeti altında olan Kosova bölgesinde, Osmanlı hakimiyetinin yerleşmesi üzerine, bölgedeki Arnavut nüfus, aşamalı olarak Ortodoks mezhebini terk edip İslamiyet'e geçmiştir. Bunun temel nedeni ise bu bölgede Sırp Kilisesi yönetimine bağlı olan Ortodoksluğun, Sırp feodal sınıfını kayırması ve Sırp Devleti'nin hakimiyetine hizmet etmesi yüzünden buradaki Arnavutlar arasında etkisini yitirmiş olmasıdır (Duka 1990). Böylece Osmanlı hakimiyetinden sonra bölge İslamlaşma'ya başlamıştır.

Bölgenin İslamlaşması'nın yanı sıra Osmanlı'nın uyguladığı iskan (yerleştirme) politikası ile Türkleşmesi söz konusu olmuştur. Osmanlı yöneticileri uzun dönemli bir yayılma politikası açısından fethedilen Balkan topraklarına gönüllü göç veya mecburi sürgün yoluyla nüfus yerleştirme politikası uygulamışlardır. Böylece XIV. yüzyıl ortalarında Rumeli'ye geçen Osmanlılar, bölgeyi Türk nüfusla iskan ederek sistemli bir şekilde yerleşmeye başlamışlardır. Anadolu'dan Türk getirme politikası XVI. yüzyılın sonuna kadar devam etmiş ve nüfusun %15'ini oluşturması sağlanmıştır. Türkleşme ve İslamlaşma süreci özellikle şehirli ve üretici kesimler arasında yaygınlaşmıştır (Koro 1994).

Osmanlı Devleti, Rumeli'nin iskanı konusunda çok dikkatli davranmış ve iskan politikasını hassasiyetle uygulamıştır. Bizans İmparatorluğu ve Balkan Yarımadası'nın siyasi ve sosyal durumu Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki iskan

siyasetine yardımcı olmuştur. Bu esnada yerli halk, kesinlikle asimilasyona tabi tutulmamış ve kimse dinini değiştirmeye zorlanmamıştır. Yerli halkın dil, din, gelenek ve göreneklerini koruması sağlanarak örnek bir hoşgörü siyaseti izlenmiştir (Mantran 1995). Bu sayede Balkanlarda yaşayan kavimler kendi öz kimliklerini korumuşlar ve XIX. yüzyıldan itibaren bağımsızlıklarını kazanmaya başlamışlardır.

Türklerin Yugoslavya tarafından resmen tanınması 1951 tarihinde mümkün olmuştur. Sosyalist Yugoslavya’da Türkler, Yugoslavya sınırları dışında anavatanı olan her halk gibi, bir milliyet olarak tanımlanmışlardır (Kut 2005: 226). Günümüz UNMIK yönetimi ise Kosova Türklerini “toplum/topluluk” olarak tanımlamakta ve Türklerin 1974 Anayasası ile elde ettikleri bütün hakları Türklere vermemektedir.

Gerek milliyetçi cephede, gerekse daha ılımlı cephede yer alan Türk liderlerinin ortak görüşte olduğu konu şudur ki, Osmanlı ecdadı ile yeni Türk jenerasyonları arasındaki bağ devam etmeli ve yüzyıllardır süren Türk kültürü göz ardı edilmemelidir. Türk topluluğu, Batılıların Türk kültürüne önem vermediğini iddia etmekte ve Balkanlar’daki Türk etkisini hiçbir zaman dikkate almadığını vurgulamaktadır. UNMIK’in insani unsuru sayılan Avrupa İşbirliği Teşkilatı (AGİT/OSCE)’nin raporlarına bakılacak olursa, bu raporlarda Türklerin çektiği sıkıntılardan ne kadar az bahsedilmekte olduğu görülür. Türklerin, Çerkezlerin ve Goralıların Türk kökenli olduğuna dair iddialarına rağmen, sözkonusu raporlarda bu topluluklar Türk başlığı altında ele alınmamaktadır (Mandacı 1997: 7).

Ancak şu da belirtilmelidir ki, Kosova Savaşı sonrasındaki süreçte, Türk Kosova Gücü-Kosovo Force (K-FOR)’un Kosova’ya girmesi, Prizren’de Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) ve Anadolu Kalkınma Vakfı (AKV) gibi Türk kuruluşlarının kurulması gibi gelişmeler, Türkiye Cumhuriyeti ile Kosova’nın ilişkilerinin artması, Kosova Türklerinin kimliklerine, kültürlerine ve tarihlerine sahip çıkmaları açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur. Kosova Türklerinin sahip

çıktıkları tarih, bölgeyi 543 yıllık bir süre boyunca denetim altında tuttıkları bir dönemin tarihidir.

Osmanlı'nın bölgede uzun süreli hakimiyeti, Kosova'da Türklerin en çok yaşadığı şehir olan Prizren'e damgasını vurmuştur. Osmanlı döneminden kalma camileri, selamlıklı ve bahçeli evleri, dar sokakları, hamamları, taş köprüleri ve çeşmeleri ile Prizren, bir Anadolu şehrini anımsatmakta ve Osmanlı mimarisi ve kültürünü muhafaza etmektedir.

4.2. Bir Etnisite Unsuru Olarak Dil

UNMIK yönetiminden sonra, Kosova Türkleri'nin en önemli problemi, özellikle Türklerin çoğunlukta yaşadığı belediyeler açısından, resmi bir dil olarak kabul edilmeyen Türkçe idi. Bunun nedeni, UNMIK'in Türk azınlığının eski anayasal statüsünü görmezden gelmesi olmuştur. Türkçe ilk kez 1974 yılında Kosova Anayasası ile resmi işlerde işlevliğine sahip olmuş, bundan sonra çıkarılan yasalarla da Türkçe'nin kamu organlarında, adliyelerde, iş örgütlerinde yapılan işlemler sırasında eşit kullanılacağı, kamu, devlet, örgüt evraklarının ve belgelerinin, mühürlerin, afiş, firma, vs. Türkçe yazılacağı, buna saygı göstermeyen örgüt, kuruluş ve bireylerin suç işlediği ve hapis ile para cezasına çarptırılacağı kararı alınmıştır.*

*1974 Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasası'nın ilgili maddeleri şöyledir:

Madde 5

Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nde Arnavutlar, Müslümanlar, Sırp, Türkler, Karadağlılar ve diğer ulus ve halkların, etnik grupların mensupları her alanda eşittirler, aynı hak ve görevlere sahiptirler. Ulus ve halklar arasında eşitliğin sağlanabilmesi için, her alanda özgürce gelişebilmeleri, ulusal kimliklerini ifade edebilmeleri, dil, kültür, tarih ve diğer değerlerini koruyabilmeleri güvence altına alınmaktadır.

Madde 6

Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nde Arnavut, Sırp-Hırvat ve Türk dillerinin, yazılarının eşitliği teminat altındadır.

1992 yılında çıkarılan Yugoslavya Federal Anayasasının 11. maddesi “azınlıkların kendi dillerini, milli varlıklarını, kültürlerini ve dil özelliklerini koruyup geliştirmelerini”; 20. maddesi “herkesin yasalar önünde eşit olduğunu, din özgürlüğünü, azınlıkların kendi kültürlerini ve kimliklerini korumasını” temin etmiştir. 1992 Anayasası’nın dille ilgili olan 45. maddesi ise, devletin resmi dilini Sırpça ve Kiril Alfabesi olarak kabul etmesine rağmen, azınlıkların dillerini de yasaya göre resmi dil olarak tanımıştır. Bunun yanı sıra azınlıklara kültür enstitüleri, dernekler kurma, yurtdışındaki ırkdaşlarıyla temas kurma, adliye ve devlet organlarında kendi dillerini kullanma hakkı verilmiştir. Aynı haklar, Sırbistan Cumhuriyet Anayasası tarafından da tanınmıştır; bu anayasanın 5. maddesine göre cumhuriyet, “azınlıkların kültür, eğitim ve dini etkinliklerini finanse ederek desteklemeli ve onların aleni işlerde ve yerel yönetimde eşitliği sağlayacak sayıda çalışmalarını temin etmeli”dir (Recepoğlu 2004: 6).

UNMIK’in 1999/24 nolu yönetmeliğine göre hala yürürlükte bulunan hükümleri içeren 1977 yılına ait Kosova Özerk Bölgesi’ndeki Diller Yasası, Türk azınlığının yaşamış olduğu bölgelerde Arnavut, Sırp-Hırvat ve Türk dillerinin eşit statüde olmasını sağlamaktadır. Ancak Türkçe’nin belirtilen dillerle eşit statüde kullanılması konusunda uygulamada ciddi boşluklar bulunmaktadır.

Madde 193 (Fıkra II)

Türklerin yaşadığı bölgelerde Türk dili ve yazısı diğer dillerle eşit olarak kullanılır.

Madde 194 (Fıkra I)

İlk, orta ve yüksek öğretim kurumlarında herkesin kendi anadilinde, doğrusu Arnavutça, Sırp-Hırvatça ve Türkçe öğrenim görmesine gereken koşullar temin edilir.

Madde 196 (Fıkra I)

Belediyelerin yönetmeliklerinde, Arnavutça ve Sırp-Hırvatça’nın, Türklerin yaşadığı belediyelerde de Sırp-Hırvatça, Arnavutça ve Türkçe’nin eşit kullandıkları vurgulanmalı, bu eşitlik uygulamada yerine getirilmelidir.

Kosova’da kurulan BM’lerin geçici ara hükümeti (Transnational Council of Kosovo) adına Kouchner’in imzaladığı 1 sayılı ve 25 Temmuz 1999 tarihli genelge Türkleri hayal kırıklığına uğratmıştır. Genelgenin 5. maddesinin 2. fıkrası ile UNMIK’in çıkaracağı kararların Arnavutça, Sırpça ve İngilizce yayınlanacağını düzenlenmiştir. Oysa 12 Aralık 1999 tarihli ve 24 sayılı Kouchner’in imzaladığı UNMIK kararıyla 22 Mart 1989 günü Kosova’da yürürlükte olan yasaların geçerli olduğu düzenlenmişti, Türkçe’ye gelince durum değişmedi. Kosova Anayasası’na zıt olan 1 sayılı kararın uygulanmasıyla, 1974 Kosova Anayasası’ndaki “Kosova meclisinin organ, kuruluş ve şirketlerin yasa ve kararların Arnavutça, Sırpça-Hırvatça ve Türkçe eş metinlerde yayınlanacağı” kararına ters yönde bir uygulama başlamıştır (Recepoğlu 2004: 8).

UNMIK, her ne kadar geçici ara hükümetin görevini yerine getirirken uluslararası arenada kabul edilen insan hakları standartlarına bağlı kalmasını öngörmüş olsa da, hükümet, “Ulusal, Etnik, Dini ve Dil Azınlıklarına Bağlı İnsanların Hakları” konulu BM Deklarasyonuna, Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi’ne, Avrupa Yerel Hükümetler Sözleşmesi’ne bağlı kalmamıştır (Mandacı 1997: 10).

Türkçe konusunda yaşanan sorunun giderilmesi ve dil konusunun netlik kazanması için, Türkçe’nin 1977’deki kanunla aynı duruma getirilmesi gerekmektedir. Bunun anlamı, Türkçe’nin resmi dil olarak, Sırpça ve Arnavutça ile eşit statüde sayılmasıdır. Kosova Türkleri, Yugoslavya Cumhurbaşkanı Miloseviç tarafından alınan haklarının iade edilmesini istemektedirler. Bunun dayanağı ise bir kere kazanılmış hakların geri alınmayacağını BM tarafından teminat altına alınmış olmasıdır. Kosova’daki Avrupa Birliği (AB) ve AGİT misyonları Türkçe’ye uygulanan yasağın yanlış olduğunu kabul etmelerine rağmen, kaldırılması veya düzeltilmesi için yetkileri olmadığını söylemiş ve Türkleri seçim kayıtlarına katılmaları için ikna etmeye çalışmışlardır.

1977 ve 1999 yıllarında Türkçe ile ilgili alınan kararlara rağmen, Mandacı (1997: 8) dil meselesinin, Türk topluluğu ile ara hükümet arasında, daha doğrusu Türk topluluğu ile 2000 yerel seçimleri öncesinde UNMIK temsilcisi olan Koucher arasında en temel ihtilaf nedenini oluşturduğunu belirtmektedir. Türk topluluğu, Türkçe olarak basılmış bir dizi ilanlarla seçim kaydını yaptırmaya çağrılmış, ancak verilen söz yerine getirilmemiş; UNMIK kayıt formları, nüfusun büyük bir kısmının Türk olduğu bölgelerde bile Türkçe olarak basılmamıştı. Bu nedenle Türk Demokratik Birliği (TDB) ve Kosova Türkleri Halk Partisi (KTHP) gibi Türk partileri Ekim ayında yapılacak yerel seçimlere katılacaklarını açıklamış olsalar da, Türk topluluğu seçim kayıt formları Türkçe olarak basılmadıkça oy kullanmayacağını açıklamıştır.

Türk topluluğu ve UNMIK arasındaki gerginlik, özellikle de yerel hükümetlerin idaresi konusunda oluşabilecek herhangi bir demokratik açığın önlenmesine neden olmuştur. Türk topluluğu ile ilgili konuda, 2000/45 sayılı yönetmelikle birlikte UNMIK tarafından bir düzenleme yapılarak, ortada var olan bir takım hatalı uygulamalar düzeltilmiştir. 2000 yılı Ağustos ayında, 2000/45 sayılı UNMIK yasası, belediyelerde, dili Arnavutça ya da Sırpça olmayan topluluklar için, eğer gerekirse Belediye Meclisi ve özel komitelerin tutanaklarının söz konusu toplulukların dillerine çevrilebileceğini öngörmüştür (Fıkra 9/2). Buna ek olarak belediyenin her türlü resmi evrakı gerektiğinde azınlık bir toplumun diline çevrilebilir (Fıkra 9/3). Arnavut ve Sırp halkının çoğunlukta olmadığı yerlerdeki belediyelerin görevi şehir, köy, kasaba, yol ve cadde adları gibi resmi göstergelerin söz konusu toplumun diline çevrilmesidir (Fıkra 9/4). Ancak ilgili belediyelerde bu hükümler nadiren uygulanmıştır. Önemli sayıda Boşnak, Türk ve Rom topluluklarına mensup olan kişilerin yaşamış oldukları belediyelerde kendi dillerinde daha fazla işaretin olmasına yönelik çeşitli talepleri askıda kalmıştır (UNMIK Regulation No: 2000/45 On Self-Government of Municipalities In Kosovo, 11 August 2000).

Örneğin Priştine’de cadde isimlerinin çoğu Arnavutça ve İngilizcedir, bu durum hastane, millet meclisi, polis, vb. gibi kamuya açık olan kurumların çalışmasında aksaklıklara yol açmaktadır. Mahkemelerde Türkçe prosedür yoktur, bunun basit nedeni mahkemelerde yeterli Türkçe bilen elemanın olmamasıdır. İlamlar, mahkeme kararları ve diğer belgeler Türkçe yayınlanmazlar (Shadow Report 2005).

Bu probleme ek olarak Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmenin Danışma Kurulu (2005: 24)’na göre, Arnavut toplumuna ait olmayan kişilerin kayıtlar esnasında isimlerinin ve soy isimlerinin Arnavutça kayıt edilmesi, azınlık topluluğunun mensubu olan kişilerin isimlerinde değişikliklere sebebiyet vermektedir. Danışma Kurulu, geçmişte isimleri değiştirilmiş olan kişilerin isimlerinin, geleneklerine göre orijinal şekilde yazılması için uygun önlemlerin alınması gerektiğini belirtmektedir. Türklerin kişisel kimlik kartları ve diğer kişisel belgelerinin (doğum belgesi, evlilik belgesi, diploma vb.) hala Arnavut alfabesine göre yazılması yine bir yasa ihlalidir, UNMIK yetkilileri bu durumu bilgisayarlarda Türk alfabesindeki bazı harflerin ve işaretlerin olmaması ile açıklamaktadırlar.

Kosova Türkleri’nin dil konusunda yaşadığı problemler, etnik kimliklerini koruyabilmeleri açısından bir takım sıkıntılara yol açmaktaydı. Bu nedenle dil konusundaki problemlerin bir an önce çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Dil konusu, çok yakın bir zaman önce Prizren ve Mamuşa Türkleri için sorun olmaktan çıksa da, Mitroviça, Priştine ve Gilan’da yaşayan Türkler açısından halen sorun olma özelliğini korumaktadır.

Dil konusunda Mahir Yağcılar başkanlığındaki KDTP’nin gösterdiği çabalar sonuç vermiştir. Kosova Meclisinde 27.07.2006 tarihinde kabul edilen Dillerin Kullanımı Yasası’nın, 02.11.2006 tarihinde UNMIK Misyonu Şefi Rücker tarafından imzalanmasıyla Türkçe, Prizren’de Arnavutça ve Sırpçayla eşit statüde resmi dil kabul edilmiş; böylece dil problemi Prizren’de yaşayan Türkler açısından sorun

olmaktan çıkmış ve Prizren Türk topluluğu ile UNMIK arasında dilden kaynaklanan anlaşmazlık aşılmıştır. Aynı zamanda Dil Yasası bir belediyede geleneksel olarak kullanılan topluluk diline de “resmi kullanımda dil” olma hakkı tanımıştır. Geleneksel olarak bir dilin bir belediyede kullanılması, o topluluğa, dillerinin resmi kullanımda olması için belediyeye başvurma hakkı yaratmıştır. KDTP Mitroviça Şubesi Başkanı ve Kosova Kültür Gençlik ve Spor Bakan Vekili Köroğlu, 23.11.2006 tarihinde 280 aile adına bu haktan yararlanmak için Mitroviça Belediye Meclisi’ne resmi başvuruda bulunmuştur Mitroviça, başvurusunu “eşit statüde resmi dil” olarak değil, Dillerin Kullanımı Yasası’nın 2. Madde 4. fıkrasına göre “resmi kullanımda dil” statüsünde olması isteğinde bulunmuştur (Yasa Nr.02/1.-37 tarih 20.10.2006). Mamuşa’da Türkçe’nin resmiyet kazanması ise 27.09.2005 tarihinde Mamuşa’nın pilot belediye seçilmesinden hemen sonra gerçekleşmiştir.

Türkçe’nin Prizren açısından önemi Kosova Türkleri için olduğu kadar Arnavut, Boşnak ve Romlar için de “köylü” (çülü) ve “kentli” (kasabali) ayrımını göstermesi, bir başka deyişle bireyin toplumsal kökenine ilişkin kimliğini tanımlama işlevini yerine getirmesidir. Türkçe, Osmanlı döneminden beri şehirlerde geleneksel olarak kullanılan bir dil olduğu için, Türkler dışındaki etnik gruplar açısından Türkçe bilmek, “şehirli” kimliğinin bir göstergesi iken; Türkçe bilmemek köylü olmanın göstergesidir*.

* Prizren’de bulunduğum 4 ay süresince bunun örnekleriyle çok fazla karşılaşma fırsatı buldum, alışveriş ettiğim mağazada, mahalle bakkalında, Türkiye’yi aramak için gittiğim postanedeki Arnavut postane memuruyla Türkçe konuştum. Kosova’ya gittiğim ilk günlerde sokakta konuşulan Türkçe’yi kullanmış oldukları farklı şiveden (Karadeniz şivesine benzer bir şive) dolayı anlamakta zorluk çeksem de, Türkiye Türkçe’sinden tek farkının vurgu ve şive farkı olması Prizren Türkçe’sini kısa sürede anlamamı sağladı. Prizren ve Mamuşa’da konuşulan Türkçe ile ilgili dikkatimi çeken diğer husus, Türkçe’yi birbirleriyle konuşurken farklı (Prizren Türkçesi dedikleri bir şive); Türkiye’den gelen birisiyle konuşurken farklı (Türkiye Türkçesi) konuşmalarıdır.

Malcolm (1999: 265)'a göre de, Müslümanlığı kabul eden birçok Arnavut aile, kentlerdeki Osmanlı kültürünü öylesine özümsemiştir ki, evlerinde bile Türkçe konuşmaktadırlar.

Tüm Kosova Türkleri'nin evde kullandığı dil olarak anadilin resmîyet kazanması; kültür ve geleneklerin korunması, kültürel aktivitelerin gelişmesi, Türk etnik kimliğinin korunması ve asimilasyon sürecinin önüne geçilebilmesi açısından önem taşımaktadır.

4.3. Bir Asimilasyon Aracı Olarak Din

Malcolm (1999: 36-37), Kosova'nın din kökenine göre dağılımını %95 Müslüman ve %5 Katolik olarak vermektedir. Faruk (1998: 27)'a göre ise Kosova'nın %90'ı Müslüman'dır. Nüfus konusunda netlik olmaması dini kökene göre nüfusun dağılımı hakkında kesin bilgilere ulaşmamızı engellese de, şu kesindir ki Kosova halkının büyük bir çoğunluğu Müslüman'dır.

Paylaşılan dinin etnik sınırlar arasındaki hareketliliği arttırdığını, başka bir deyişle asimilasyon sürecini hızlandırdığını daha önce belirtmiştik, buna bir de Balkanlar genelinde sıkça rastlanan “görece küçük Müslüman toplumların daha büyük Müslüman gruplar tarafından asimile edilmesi” (Kut 2005: 230-231) olgusunu eklediğimizde, Müslüman Kosova Türklerinin, Müslüman Arnavut toplumuna asimile olması için elverişli bir ortamdan bahsedebiliriz.

Özellikle 1970'ler sonrasında Türklerin sosyal ve politik nedenlerle kimliklerini değiştirmeleri veya asimile olma oranları artmıştır. Asimilasyon ve kimlik değiştirme arasındaki başlıca fark, asimilasyon süreci tamamlandığında, asimile olan eski kimliğine dönmez; kimlik değiştirme ise sürekli yinelenabilir bir olgudur. Başka bir

deyişle, kimlik değıştiren toplumlar, uygun sosyo-politik koşullar oluştuğunda eski kimliklerine geri dönerler.

Oran (1994: 18-19) da nüfusun %90'ı Arnavut olan Kosova'da, Türklerin nüfusunun az olmasının, asimilasyon sürecini etkilediğini ifade etmektedir. Ona göre Arnavutların Türkleri asimile etmek için İslam dinini kullanmaları Kosova'da derin bir boyut kazanmıştır. 1946 yılında çıkan Aile Kanunu bu doğrultuda atılmış bir adımdır. 1946'da Arnavutluk'un Yugoslavya'ya katılması söz konusu olduğundan; devlet yetkilileri Türkleri Arnavut olarak kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu tarihte ulusal kimlik kavramı Türkler arasında çok yaygın değildi. Bölgede bu tür durumların kontrolü Arnavutların elindeydi. Bu ortamda, yasanın kabulü ile birlikte, Türklerin soyadlarının sonuna Sırp dilinden gelen bir son ek olan “-i” ve önek “-ievitch” getirilmekteydi. Arnavutluk'un ilhakı ihtimalinin ortadan kalkmasından sonra Türk kimliği tanınmaya başlanmıştır. Ancak, 1974'ten sonra, Kosova'nın özerkliğinin artması ile birlikte, Arnavutların durumu gitgide güçlenmiştir (Oran 1994: 18).

Türklerin Arnavutlar tarafından 'yumuşak' asimilasyonu sürecinde, Arnavutlar Türklerin kendileri ile birlik olmaları gerektiğini öne sürmüşlerdir. Arnavutların Türklerin kendileriyle birlik olması için kullandıkları unsurlar, Kosova Türkleri için problem teşkil eden unsurlar olmuştur. Örneğin Türk okulu olmadığı için, çocuklarını Arnavut okullarına vermeleri gerektiği, Arnavut okullarına giden çocukların gelecekte iş bulma açısından Türk okullarına giden çocuklardan daha avantajlı olduğunu söylemeleri gibi. Bir başka ifadeyle din, “biz” imajı yaratmak için kullanılmış: “Bizler hepimiz din kardeşiyiz, ayrılıkçılığa hiç gerek yok, Türk dili kullanmanıza da gerek yok” ya da “Öldüğümüzde hepimizi bir imam gömecek, gayrimüslimler ise rahipler tarafından gömülecek” söylemi sıkça kullanılan söylemler olmuştur. Arnavutlar “öteki”ni (onlar), Sırpolar olarak değil, gayri-müslimler olarak inşa etmiştir. Din faktörünün etkisi nedeniyle, Kosova'da yaşayan Türklerin,

Sırlar tarafından asimile edilebilme tehlikesi, Arnavutların asimile etme tehlikesine nazaran çok daha az bir seviyede olmuştur.

Ötekinin dinle ilişkilendirerek inşası, yine Balkanlara özgü yapıyla açıklanabilir. Balkanlarda halk uzun zaman Osmanlı hakimiyeti altında bulunduğu için, millet sistemine göre ayırt edilmiştir. Millet sistemi ve ümmetçilik anlayışı, Osmanlı ile “tabi millet ve kavimler” arasındaki ilişkinin niteliğini, dinsel ama etnik temeli olmayan bir çizgiye sokmuştur. Osmanlı Devleti’nde “millet” kavramı ile dini toplulukların kastedildiği konusunda yerli ve yabancı araştırmacılar aynı kanaati paylaşmaktadırlar (Eryılmaz 1990: 17; Bozkurt 1989: 9; Gibb ve Bowen 1969: 207). Millet sisteminde kendi dinlerini değiştirmeden bir İslam devletinin korumasından yararlanan, Müslüman olmayan kişilerin “öteki” olarak inşasına benzer olarak; günümüzde de öteki “din” faktörüne göre kurgulanmaktadır. Bu nedenle Roma Katolisizmi, Ortodoksi ve İslam’ın bir arada bulunduğu Yugoslavya’da din, tarihsel olarak önemli bir rol oynamıştır.

Kosova Arnavutları’nın dinle ilişkilerine bakıldığında, “dinsel olarak esnek bir çizgide oldukları” (Kaleshi 1981: 179) ya da “Arnavutlar arasında İslami bir politik harekete rastlanmadığı” (Malcom 1999: 14) belirtilmektedir. Arnavutların Kosova Türklerini İslam aracılığıyla asimile etmelerinin dinsel açıdan esnek olmalarıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

1990’larda ise Arnavutların ulusal bilincinin artması, uygulanan asimilasyonun şeklini değiştirmiş; yumuşak asimilasyon yerini, şiddet içeren eylemlere bırakmıştır. Şiddet ilk olarak eğitim alanında baş göstermiştir. Arnavutlar okulları, TDB’ni, Kosova’da bulunan Türk siyasi örgütlerini boykot etmişler, daha sonra da 9 Eylül 1991 yılında, 17 Kasım ve Ortakol Okulu’nda okuyan Türk öğrenciler Arnavut arkadaşlarının baskısına uğramışlar; hatta okula gittiklerini belli etmemek için kitaplarını ve kalemlerini plastik çantalarda taşımak zorunda kalmışlardır (Oran 1994: 19).

Günümüzde de din bir asimilasyon aracı olmaya devam etmektedir. Ancak yine kullanılan yöntem “yumuşak asimilasyon”a dönüşmüştür. Dinsel farklılığın olmaması, “din kardeşliği” teması, etnik gruplar arası evlenmelerin yaygın olarak görülmesine ve zamanla Türklerin çoğunluk gruba asimilasyonuna neden olmaktadır. Çok-etnili toplum yapısına uygun olarak, iki etnik grup arasındaki ilişkilerde etnik kimliğin ön plana çıktığı durumlar da gözlenmiştir. Özellikle gençlerle yapılan görüşmelerde dinsel kimliğe, Türk kimliğinden daha çok önem vermenin, Prizren’deki Türklerin en büyük sorunlarından biri olduğu ve insanların bu konuda yeterince bilinçli olmadığı dile getirilmiştir. Etnik kimliğin ön plana çıkması olgusu -nüfus bakımından Türklerin çoğunlukta olması nedeniyle- Mamuşa Köyü’nde daha yaygındır. Geleneksel toplum yapısına uygun olarak köylüler, dinin önemini farkında olduklarını, ancak yaşadıkları toplumun çok-etnili olmasından ötürü Türk kimliğinin geri plana itilmemesi gerektiğini vurgulamışlardır.

UNMIK yönetimi de Arnavutların gizliden gizliye yürüttüğü Türkleri asimile etme politikalarını görmezden gelerek, Arnavutlara bu konuda destek sağlamaktadır. (Mandacı 1997: 7). UNMIK’in söz konusu politikası, Türkleri tedirgin etmekte, böylece hem kendilerini yalnız ve dışlanmış hissetmelerine, hem de UNMIK yönetimine güvenmemelerine neden olmaktadır.

Kosova AGİT Misyonu Demokratikleşme Bölümü (2002: 15)’nün yaptığı bir araştırmada Prizren bölgesinde ziyaret edilen üç topluluğun (Boşnaklar, Türkler ve Romlar), çoğunluğu oluşturan topluluk (Arnavutlar) tarafından eşitsiz muamele gördükleri/diskriminasyon endişesini dile getirdikleri saptanmıştır. Bu doğrultuda herhangi bir anlamda dışlanma, söz konusu toplulukların kendi kimlikleri hakkında endişelerini yükseltmektedir. Bu durum, tüm toplulukların belediyeleri tarafından kendileri için herhangi bir kültürel etkinliğin organize edilmediğini dile getirmesiyle yansımıştır.

Bunun yanı sıra Kosova'daki Türk topluluğunun Din Özgürlüğü Bildirgesi'nde ve Türk toplumunun dini meclisinde dinsel haklarla ilgili herhangi bir sınırlama ve kısıtlama bulunmamaktadır. Belirtilmelidir ki, Türk topluluğu camilerdeki Türkçe din dersinin organizasyonu ile ilgili bazı isteklerini beyan etmiştir (Shadow Report 2005). Türk köyü Mamuşa'da bir cami bulunmakta ve din dersleri Türkçe verilmekte iken; Prizren'de ise sadece bir camide din dersleri Türkçe verilmektedir. Bunun yanı sıra Prizren'de yaşayan birçok etnik grubun (Arnavutlar, Boşnaklar, vb.) Müslüman olmaları, aynı camiye gitmek gibi dinsel konularda ortaklaşa hareket edebilmelerini sağlamaktadır.

Türklerin geçmişte Müslüman Arnavut toplumuna asimile olmaları, Sırp ve Arnavutlar arasında gayr-i müslim olarak ötekileştirdikleri Sırp yerine, Arnavutları tercih etmeleriyle açıklanabilirken; bugün ise Müslüman Arnavut toplumu ile UNMIK yönetimi arasında sıkışan Türklerin yine aynı nedenden dolayı UNMIK'i ötekileştirmesi ve Müslüman olmasından dolayı kendinden gördüğü Arnavutların tarafına geçmeyi tercih etmesiyle açıklanabilir.

Bunun nedeni ise Yugoslavya'da etnik sınırların çatışma için seferber edilmesi ile birlikte küçük etnik toplulukların taraf tutmak zorunda bırakılmasıdır. Limenopoulou (2004: 9) buna örnek olarak Kosova'da 1999 yılında ortaya çıkan krizin ardından Rom azınlık grubunun, Sırp rejimine destek verdiği gerekçesiyle etnik temizliğe maruz kalmasını ve aynı zamanda Kosova Türklerinin ise kimliklerinden vazgeçmek zorunda kalarak kendilerini Arnavut olarak tanıtmak durumunda kalmasını vermektedir.

Özetlersek Arnavutlardan gelen baskılar, Türk nüfusun azlığı, Arnavutlarla dinsel yakınlık ve evlilik bağları kurmaları Kosova Türklerinin Arnavutlaşmasını kolaylaştıran faktörler olarak sıralanabilir. Ancak bu faktörler tek başına asimilasyonu açıklamaya yetmemektedir. Kut (2005: 232), Boşnakların da Müslüman olmalarına ve geleneksel olarak Türklerle evlilik yapmalarına rağmen,

aynı baskıcı ilişkilerin bu iki grup arasında görülmediğini ve Bosna'daki Türklerin etnik kimliklerini daha rahat koruduklarını belirtmektedir. Öyleyse asimilasyon sürecini açıklamak için başvurulacak en son faktör, büyük grubun milliyetçiliğinin gücü ve derecesidir. Yugoslavya'da ve tüm balkanlarda Arnavut milliyetçiliği her zaman en güçlü milliyetçiliklerden biri olmuştur. Bu milliyetçiliğin dinsel ve kültürel açıdan Arnavutlara benzer olan Türklere yansıması, diğer milletlere göre farklı olmuştur. Türkler, diğerleri diye tanımladıkları arasında ayırım yapmayan Arnavut milliyetçileri için daima özel bir grup olmuşlar, diğer sayılmamışlardır.

Türklerin Arnavutlara asimile olmasını hızlandıran diğer bir unsur ise, eğitim dili ve eğitim müfredatı ile ilgilidir.

4. 4. Bir Asimilasyon Unsuru Olarak Eğitim

Kosova'da Türkçe eğitimin derin geçmişi vardır. Osmanlıların Balkanlara gelip bu yerlere yerleşmeleriyle başlayan Türkçe eğitim, Türkiye topraklarında uygulandığı gibi, Kosova'da da medreselerde gelişmiştir. Medreselerde Türklerin yanı sıra Müslüman Arnavutlar ve dilleri Türkçe olmayan diğer Müslümanlar da öğrenim görmüştür (Lika 2002: 37). Daha önce belirtildiği gibi, Türkçe'nin Türk olmayan topluluklar arasında yaygın olarak kullanılmasının ve Türkçe bilmenin kişinin "kentli" olmasını göstermesinin nedenlerinden birisi, Türkçe'nin Osmanlı'dan beri şehirlerdeki medreselerde okutulmasıdır.

Balkan Savaşı'nın patlak vermesiyle, yani 1912 yılına kadar Kosova'da medreselerin yanı sıra iptidai, rüştiye, idadi, darulmualim gibi eğitim kurumları açılmıştır ve bu kurumların açılması Türkçe eğitime yansımıştır. Ancak 1912'den sonra Osmanlıların bu topraklardan çekilmesiyle sayılan eğitim kurumları kapatılmış, sadece din görevlisi (hafız) yetiştiren kimi medreseler açık kalmıştır.

Prizren medresesinde 1943 yılına kadar Türkçe eğitim yapılmış, bu yıldan itibaren 1943-1951 yılı arasında Türkçe eğitime son verilmiştir (Lika 2002: 38).

Balkan savaşları sonrasında ise, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı döneminde toplumsal ve siyasi hayatlarının varlığından söz edebilmenin kesinlikle mümkün olmadığı Türkler, en büyük darbeyi ulusal kimliklerini koruyabilmelerinin, geleceklerini bu topraklarda Türk kimliğiyle yaşamaya devam ederek kurabilmenin temel güvencesi sayılan eğitim ve kültür alanlarında yemişlerdir. Osmanlı döneminde yüzlerce eğitim-öğretim kurumundan yararlanabilme imkanına sahip bulunan Kosova Türkleri, Balkan savaşları sonrasında, ulusal kimliklerinin tamamen yadsınmasıyla birlikte sahip oldukları eğitim-öğretim kurumlarından birdenbire yoksun kalmışlardır. Kosova'da yaşayan, ilkokul çağındaki Türk (ve Arnavut) çocukları, Sırp idaresi altında geçen 1915 yılına kadarki dönemde Sırp Müslüman Okulları adı verilen, ilkokul düzeyindeki okullarda, Sırpça okuyabilme olanağına sahip olmuşlar; 1915-1918 yılları arasındaki dönemde, Kosova'nın Avusturya-Macaristan işgali altında bulunan bölgelerinde eğitimin Arnavutça olması nedeniyle Türk çocukları bu sefer de Arnavutça öğrenim görmüşlerdir (Popoviç 1995: 506). 1945 yılında Yugoslavya'nın kurulmasıyla, bu devlet içinde yaşayan tüm ulus ve azınlıklara kendi ana dillerinde öğrenim görme hakkı verilmişse de, Kosova Türkleri için bu hak altı yıl gecikmiştir.

20 Mart 1951 tarihinde Kosova Ulusal Kurumu'nun 111. oturumunda, Kosova'da yaşayan Türk halkının kendi ana dilinde öğrenim görme hakkı ile Türk okullarının açılması kararı alınmıştır. Bu karardan sonra 1951/52 öğretim yılında ilk ve orta okullar, daha sonra liseler açılmaya başlamıştır. 1951 yılında Türkçe okulların açılmasıyla birlikte Kosova'da yaşamakta olan Türk halkının varlığı da resmen tanınmıştır (Hafız 2002: 55).

1992 yılında çıkarılan Yugoslavya Federal Anayasası da azınlıkların kendi dillerinde öğrenim görme ve haberdar olma hakkını onaylamıştır. NATO

öncülüğünde BM Barış Gücü'nün 14 Haziran 1999 günü Kosova'ya girmesiyle ülkede yeni dönem başlamış; eğitimin Batı Avrupa standartlarına göre yeniden düzenlenip uygulanması planlandığı halde, Kosova'daki geçici sivil yönetim eğitim müfredatının eskisi gibi sürmesine karar vermiştir. Buna en çok tepki gösterenler Türkler ve Boşnaklar olmuştur. Bu azınlık grupları Kosova'da ortak bir eğitim müfredatı uygulanıncaya kadar Türkçe ve Boşnakça eğitim görülen sınıflarda kendi ana ülkelerinde uygulanan eğitim plan ve programlarına göre öğrenimin yapılmasına karar almışlardır. Buna karşın Haşim Taçi'nin başında bulunduğu gayri resmi hükümetin eğitim bakanlığı, geçici sivil yönetim kabul etmediği halde, Türkçe ve Boşnakça eğitim görülen sınıflarda Arnavutça dersinin de okutulmasına karar alıp hemen uygulamaya koymuştur. Kosova Türk Temsil Kurulu ve Türk Öğretmenler Derneği, Türkçe eğitim görülen sınıflarda Arnavutça'nın ders olarak okutulması için bu dersin plan ve programının yapılmasını ve karşılıklı ortam dili olan Türkçe'nin de okutulmasını önermiştir. Bunun yanı sıra Arnavutça dersinin plan ve programını hazırlayacak komisyona muhakkak en az bir Türk eğitim uzmanının katılması gerektiğini de ileri sürmüştür. Ancak bu çabalar sonuç vermemiş; öğretmenler plansız ve programsız şekilde Türkçe eğitim görülen sınıflara gidip Arnavutça dersini okutmaya başlamışlardır (Recepoğlu 2004: 6, 39).

Kosova Türkleri'nin hem dönem dönem anadilde eğitim yapma imkanı bulamamaları, hem de plansız, programsız ve bilinçsiz şekilde sürdürülen Arnavutça dersleri, özellikle tarih dersleri, Türk karşıtı birçok olumsuz düşünce beslemesi nedeniyle asimilasyona yardımcı olmuştur ve olmaktadır*.

* Eğitim dilinin Arnavutlaşma sürecine etkisiyle ilgili olarak ilginç durumlarla karşılaşmak mümkündür. Derneklere yapılan ziyaretlerden birinde, tanıştığım iki kardeşten birisi kendisini "Arnavut", diğeri ise "Türk" olarak tanımlamıştır. Kardeş oldukları halde kendilerini farklı etnik kimliklerle tanımlamalarının nedeni sorulduğunda alınan cevap: Bir kardeşin Türkçe, diğeri Arnavutça eğitim aldığı şeklinde olmuştur.

Kosova'daki Türkçe eğitimin bugünkü durumuna baktığımızda ise; eğitimin Türkçe yapıldığı ilkokullar Prizren, Priştine, Mamuşa, Dobruçan, Gilan ve Mitroviça'da; ortaokul düzeyinde Türkçe eğitim yapılan okullar Priştine, Mamuşa, Prizren ve Gilan'da bulunmaktadır. Türk öğrenciler, ilkokulda ve ortaokulda her hafta iki saat çoğunluk topluluğunun dili olan Arnavutça'yı öğrenmektedirler (Shadow Report 2005).

Aşağıda Kosova'da Türkçe eğitim yapılan ilkokullar, sınıf ve öğrenci sayıları yıllara göre verilmiştir. Bu rakamlar yıldan yıla Türkçe eğitimde değişiklikleri göstermesi bakımından önemlidir.

Tablo 5: 1999/2000 Öğretim Yılında Kosova’da Türkçe Öğrenim Gören İlkokulların Sınıf ve Öğrenci Sayıları

Sınıf	1		2		3		4		5		6		7		8		Toplam	
Okul adı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı
Çıryaz Kardeşler-Prizren	2	44	2	49	2	55	2	47	2	39	2	51	2	48	2	47	16	380
Mustafa Baki-Prizren	1	21	1	13	1	20	1	14	1	20	1	26	1	16	1	19	8	149
Emin Durak-Prizren	1	31	1	26	1	27	1	31	1	28	1	14	1	21	1	37	8	215
Mate Logoretsi-Prizren	1	30	1	24	1	21	1	25	1	24	1	32	1	26	1	25	8	207
Abdül Fraşri-Prizren	1	22	1	9	1	16	1	15	1	12	1	20	1	14	1	13	9	111
Hacı Ömer Lütfü-Mamuşa	3	90	3	92	3	80	2	77	2	67	3	100	2	70	3	77	22	653
Elenora Çika-Prishtine	2	29	2	24	2	31	2	27	2	26	2	27	2	31	2	27	16	222
Mitroviça İlkokulu	-	-	-	1	-	1	-	2	-	1	1	2	1	4	1	5	5	16
Musa Zaymi-Gilan	-	7	-	5	-	5	-	8	-	6	1	4	1	2	1	3	6	40
Nazım Hikmet-Dobruçan	1	4	-	1	-	5	1	3	1	2	1	3	1	4	1	5	7	26
Toplam	12	278	12	244	12	251	13	245	13	225	14	279	13	236	14	258	104	2200

Tablo 6: 2000/2001 Öğretim Yılında Kosova’da Türkçe Öğrenim Gören İlkokulların Sınıf ve Öğrenci Sayıları

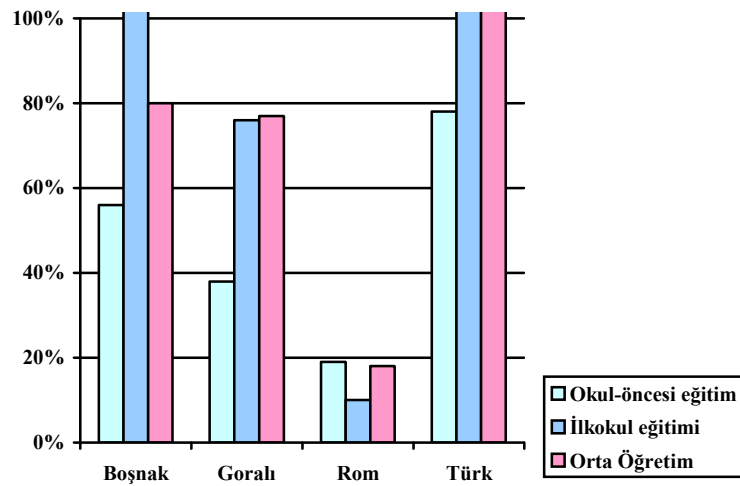
Sınıf	1		2		3		4		5		6		7		8		Toplam	
Okul adı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı	Sınıf Sayısı	Öğrenci Sayısı
Çıryaz Kardeşler-Prizren	2	53	2	45	2	47	2	53	2	47	2	39	2	50	2	49	16	383
Mustafa Baki-Prizren	1	20	1	22	1	14	1	20	1	14	1	20	1	26	1	15	8	151
Emin Durak-Prizren	1	25	1	34	1	27	1	28	1	30	1	29	1	14	1	23	8	210
Mate Logoretsi-Prizren	1	34	1	31	1	31	1	23	1	22	1	25	1	23	1	31	8	220
Abdül Fraşri-Prizren	1	17	1	15	1	22	1	9	1	6	1	17	1	11	1	20	8	117
Hacı Ömer Lutfü-Mamuşa	4	116	3	86	3	89	3	82	3	83	2	75	3	78	2	63	23	672
Elenora Çika-Prishtine	1	27	1	24	1	27	1	26	1	29	1	26	1	26	1	27	8	212
Mitroviça İlkokulu	-	-	-	-	-	1	-	1	1	2	1	1	1	2	1	4	5	11
Musa Zaymi-Gilan	-	8	-	10	-	7	-	8	1	9	1	9	1	4	1	2	6	57
Nazım Hikmet-Dobruçan	-	2	1	5	-	1	1	5	1	2	1	2	1	2	1	3	7	22
Toplam	11	302	11	272	10	266	11	255	13	12	12	243	13	236	12	237	97	2055

Prizren'de (bir tanesi Mamuşa'da olmak üzere) Türkçe eğitim, altı ilkokulda ve birisi meslek lisesi olmak üzere beş lisede yapılmaktadır. Bunun yanı sıra Mamuşa'da Prizren Fen Lisesi'ne bağlı bir bölüm de lise (Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından sağlanan maddi destekle, Kosova Türk Tabur Görev Kuvvet Komutanlığı tarafından yaptırılmıştır) olarak geçmektedir. Prizren'de bulunan Türk

öğretmen sayısı ise, ana sınıfından fakülteye kadar 196 kişidir. Öğretmenlerin tümü KTÖD'nin üyesidir.*

AGİT Kosova Misyonu, Demokratikleşme Bölümü'nün hazırladığı raporda Prizren'deki azınlıklara özel ve kamu hizmetlerine bakış açıları kapsamında; anadilinde eğitimin mevcut bulunup/bulunmadığı sorulduğunda Prizren'de anadilde eğitim konusunda en az sorunlu olan topluluğun Türkler olduğu görülmektedir. Bunu Boşnaklar ve Goralılar izlerken; anadilde eğitim konusunda en sorunlu topluluk ise Romlar'dır.

Şekil 1: Topluluk Başına Anadilinde Eğitim İmkânı

Kaynak: AGİT Kosova Misyonu, Demokratikleşme Bölümü, Azınlıkların Sesi, 2002: 15.

* KTÖD Başkanı Müferra Sinik ile yapılan görüşme, 07.04.2006.

Ancak Kosova'da Türkçe eğitimin başlamasıyla eğitim alanında yer alan sorunlar çözüme kavuşmamıştır. KTÖD Başkanı Müferra Sinik, eğitim alanındaki sorunları

hem Kosova geneli, hem de Prizren Türkleri için şu şekilde sıralamıştır (Müferra Sinik ile görüşme, 07.04.2006):

“Genel olarak sorunumuz eğitimde yetersizliktir. Çünkü üç-dört hatta beş devrede çalışan okullarımız vardır. Bu yetersizliğin üstesinden gelmek çok zor, bu da müdürlüklere ağırlık oluyor ki, bizlerde zorluğunu çekiyoruz. Türkçe eğitimde iki baş sorunumuz ki, hiçbirine birincisi diyemeyiz kitap ve kadro sorunumuz. Kitap sorunları 1951 yılından bu yana hep bizim kanayan bir yaramız oldu. Fakat uzun bir zaman Makedonya’dan -uygun müfredat olduğu için- kitaplar alınıyordu. Ondan sonra da Sırbistan müfredatıyla çalıştığımız da bu, Sırbistan’ın Sırpça kitaplarını Türkçe’ye çevirip yapıldı ki bugün bunların çoğunu kullanmaktayız. Yeni bir müfredat düzenlemesi yapıldığı halde, bu müfredata uygun Türkçe kitap hiç yok.”

Görüldüğü gibi Prizren’deki Türkçe eğitimde en büyük sorun önceleri Türkiye (özellikle Türk tarihi) ile müfredat uyumsuzluğu, müfredatın düzenlenmesinden sonra ise müfredata uygun kitap yetersizliğidir. KTÖD Başkanı “Türkiye’den kitap gelmiyor mu?” sorusuna şu şekilde cevap vermiştir:

“Türkiye’den kitaplar geldi, geliyor da fakat müfredat uyumsuzluğundan dolayı çok fazla kullanamıyoruz, onları yardımcı ders kitabı ya da ana ders kitabına ek olarak kullanabiliyoruz. Hatta en son üç ay önce 3000’e yakın kitap Türkiye’den geldi. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)’nden talep etmiştik geldi, bu arada onlara da teşekkür ederim sayenizde. Ancak müfredata uymuyor, bu yüzden Kosova Eğitim, Bilim, Teknoloji Bakanlığı’ndan iki ay öncesinde Türkçe 7 tane kitabımız çıktı; tarih, resim ve müzik kitapları. Şimdi de çevirisi yapılması gereken diğer kitaplar var. Bazısının çevirisi yapılmıştır fakat CD’lerde bulunmaktadır, hala bekliyor. Neden, Türkçe kitaplar Arnavutça kitaplarla paralel basılmıyor mu? dersiniz bu da ayrı bir sorun, ‘tiraj az olduğundan pahalıya mal oluyor’ gerekçesi gösteriliyor. Bu yüzden kitaplarımız biraz gecikmeli elimize geçiyor.”

Eğitim alanında Türklerin diğer bir önemli sorunu, Türkçe test kitaplarındaki eksikliklerdir. UNMIK’in kuruluşundan itibaren Türkçe dahil olmak üzere hiçbir azınlık dilinde bir tane bile test kitabı yayınlanmamıştır. Bütün bu yıllarda sorunun çözümü için hiçbir şey yapılmamıştır. Bunun için Türk öğrenciler genellikle Türkiye’den

gelen test kitaplarını kullanmaktadırlar. Türk topluluğunun yüz yüze olduğu diğer bir problem ise profesyonel eleman eksikliğidir. Birçok ilkokul ve ortaokul öğretmeni sınıfların az olmasından dolayı yarı-zamanlı (tam-zamanlı için 20 saat derse girmeleri gerekli) çalışırlar; bunun için tam maaş alamazlar. Tam-zamanlı öğretmenlik yapma şansı olmayan birçok öğretmen birden fazla okulda çalışmak zorunda kalmaktadır (Shadow Report 2005). Bu durum öğretmenlerin ekonomik zorluk yaşamalarına neden olmaktadır; ekonomik kaynaklı diğer bir sorun ise, öğretmenler ile yapılan görüşmeler sırasında ortaya çıkmıştır. Hem Prizren, hem de Mamuşa'daki öğretmenler, emeklilik primlerinin düzenli ödenmemesi ya da az olmasından dolayı emeklilik yaşına gelmelerine rağmen (40 yıldır çalışmalarına rağmen) emekli olamadıklarını ifade etmişlerdir*.

Öğretmenlerin ekonomik nedenlerden dolayı emekli olmaması, yeni mezun olan gençlerin öğretmenlik kadrosu bulamamasına ve işsiz kalmalarına yol açmaktadır.

Prizren'deki liselere yapılan ziyaretlerde, öğrencilerin farklı etnik topluluklardan geldiği, başka bir deyişle okulların da toplum yapısına benzer olarak multi-etnik bir nitelik sergilediği gözlenmiştir. İki ya da üç dilde (Arnavutça,Türkçe ve Boşnakça) eğitim veren okullarda, okulların adı ve diğer işaretlerin sadece Arnavutça yazılması dikkat çekicidir.

* Anket uygulamak üzere Mamuşa'ya yaptığım seyahatler sırasında, Mamuşa'daki Xhan Buzuku Lisesi'nde öğretmenlik yapanlarla ettiğim sohbetlerde, öğretmenlerin Prizren'de yaşadıkları, her gün Mamuşa'ya gittikleri ve maaşlarının düzenli olarak ödenmediği öğrenilmiştir. Ayrıca daha önce varolan okul servislerinin kaldırılması nedeniyle, öğretmenler yol paralarını kendi ceplerinden ödemektedirler.

1994 yılının Haziran ayında kurulan KTÖD, eğitimde varolan bu tür sorunlara çözüm bulunması amacıyla kurulmuştur. Müferra Sinik'in ifadesiyle derneğin amacı;

“Derneğimizin amacı, bütün öğretmenlerin bir arada olabilmesi ve eğitimde varolan sorunların halledebilmesidir. Yani kuruluş amacı, eğitim ve öğretimdir. Öğretmenlerin, öğrencilerin varolan sorunlarına çözümlerin bulunması için kurulmuştur. Temel amacı bunlar çünkü burada azınlık konumundayız (...) Genel olarak Kosova Türk Öğretmenler Derneği olarak geçiyor ki, Türk öğretmenleriyle –Türk eğitimiyle direkt ilgilenen bir dernektir. Bizim bakanlıkta Türk memurlarımız var. Ama belli bir Türkçe eğitim masası olmadığı için tabi ki bir yere toplanmamız gerekiyordu, o da bir dernek olarak kuruldu buna ihtiyacımız vardı çünkü.”

Derneğin yaptığı faaliyetler ise şu şekildedir:

“Genel olarak dernek kurultayı, seminer ve kurslar (İngilizce, Arnavutça, Arnavut ve Boşnaklara ise Türkçe) var, bunun yanı sıra yeni müfredatta el işlerine ağırlık verildiği için sınıf öğretmenlerine kumaş boyama eğitimi veriyoruz. Seminerler ister dernekte yapılıyor, ister Türkiye’den gelen hocalarımız seminer tertipliyor ve aynı zamanda 20-30 öğretmen Türkiye’de yapılan birçok seminerlere katılıyor. Her yıl hem MEB’nin düzenlemiş olduğu TİKA destekli hem de onun dışında özellikle üniversite davetleri üzerine öğretmenlerimiz Türkiye’ye seminere gidiyor... Dernek Türkiye’den kitaplar, gerekli iş araçları talep ediyor ve bunlardan okullarda bütün öğrenciler faydalanabiliyor. Maddi durumları iyi olmayan ailelerin çocuklarına şimdiye kadar yardım faaliyetleri yapılmıştır. Türkiye’den gelen kurum ve kuruluşların katkılarıyla ki, savaştan sonra bayağı bir yardım geldi öğretmenler derneği aracılığıyla, ama son bir yıldır benim başkanlık dönemimde böyle bir talepte bulunmadık. Çünkü görünürde herkesin bir şeye ihtiyacı var. Bu yüzden biz fazlasıyla kitap ve iş araçlarına ağırlık veriyoruz.”

KTÖD Başkanı Sinik, derneğin eğitimde varolan sorunların çözümünde sağladığı katkılar konusunda ve Türkiye’deki kurum ve kuruluşlar ile ilişkilerini ise şu şekilde değerlendirmektedir:

“Bu yıl üçüncü yılını tamamlayan eğitim fakültesinin açılmasında KDTP ile ortaklaşa girişim olarak destek sunulmuştur. Bunun yanı sıra derneğimiz, Türkiye’ye büyük öğrenci projesiyle giden öğrencilerimizin sayı ve branşlarının tespit edilmesinde önemli katkı sunmaktadır (...) Sayı olarak derneğimize sorarlar, yani kaç kişi gitmeli diye. Mesela gençlerimizin giderek orda mezun olduktan sonra dönmelerini çok istiyoruz. Onlarda bu fedakarlığı ben görmüyorum maalesef, onlarda bizim öğrencilerimiz (...) 1951 yılından bu yana Türkiye’de eğitim görme hakkına Kosova Türkleri sahip olduğu günden bu yana devamlı sorunlarımız, isteklerimiz, arzularımız dile getirilmiştir, fakat Kosova Türk öğrencilerinin Türkiye’ye gittikten sonra Kosova’ya dönme ve burada yaşama şartlarının yaratılması için bir şekilde Türkiye’den destek istiyoruz hepimiz. Mesela iş adamları olabilir. Buralarda bir iş yeri açıldıktan sonra tabi ki ailesini burada bırakıp Türkiye’ye çalışmaya gitmez. Ama çok doğaldır ki, orada tiptan mezun olmuş ve 5-6 yılını vermiş gelip burada 200 euro maaşa çalışmayı hiçbir gencimiz kabul etmez. Çünkü eskiden bizden önceleri bize ders veren öğretmenlerimiz çok fazla fedakarlık yapmış, ailelerini unutmuş, çok az bir maaşa çalışmış bizleri yetiştirebilmek için ve şimdi hazır oturmuş öğrencilerimizden de biraz fedakarlık bekliyoruz (...) Türkiye ile ilişkilerimiz elbette vardır. Zaten biliyorsunuz burada öğretmenlerin maddi durumları çok fazla iyi olmadığı için biz devamlı hem maddi, hem de manevi desteği Türkiye’den görüyoruz ki, kitaplar, onun dışında öğretmenlerimizin bilgilerini geliştirmek ve yenilemek amacıyla seminerler çok fazla yapılıyor. Öğretmenlerimiz katılıyor işte TİKA’dır, AKV’dir ve MEB’nden destek vardır ve onlarla sıkı bir işbirliği içerisindeyiz. Birçok konuda danışmanlık için de onlara başvuramaktayız (...) T.C’den ise Türkiye dışında bulunan Türkler olarak her zaman eğitime destek vermelerini bekliyoruz ki, Türkiye’den büyük öğrenci projesiyle 1992 yılından bu yana 600’e yakın öğrencimiz mezun olmuştur. Çocuklarımızı Türkiye’de okutmak bizim için çok büyük bir şans bu açıdan Türkiye’ye minnettarız.”

Mamuşa Belediye Başkanı Bütüç ise Mamuşa’daki eğitimle ilgili şunları söylemektedir (Arif Bütüç ile görüşme, 10.06.2006);

“Mamuşa her zaman eğitime önem vermiş bir yerleşim yeridir. Ben, size sadece bir örnek vermek istiyorum. Bir düşünün 1945’lerden sonra İkinci Dünya Savaşı biter bitmez Kosova genelinde beş tane hukukçu var. Ama gel gelelim bu beş hukukçu içerisinde iki tane hukukçu Mamuşalı. Hukukçularımızdan birisi Rifat Tracniç, o dönemin sistemi tarafından öldürülmüş ve halk artık görmüş ki adam yetiştiriyor, fakat karşılığını alamıyor. Taki 1960’lara kadar Mamuşalılar sadece ilköğretim okulunu

tamamlamış ve ilerisine gitmemişler. 1960'lerden sonra tabi yeni yeni cenerasyonlar yetişiyor ve eğitimde ikinci dönem başlıyor ve bugün Mamuşa'da Hacı Ömer Lütfi İlköğretim Okulu'nda aşağı yukarı bin küsür öğrenci ve elli küsür öğretmen vardır. Bunun dışında Mamuşa'da anaokulu vardır. Anaokulunda zannedersen 120 öğrenci var. Şu anda anaokulu sadece Türk dilinde çalışıyor. Bunun dışında Kosova Savaşı biter bitmez Kosova Türk Tabur Görev Kuvvet Komutanlığı'na ben burada şükranlarımı, teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Onların sayesinde Mamuşa'da lise binası yapıldı ve bugün lise binasında ilk cenerasyon mezunlarını vermiş oldu (...)

Mamuşa'daki Alperenler Derneği, gençlere İngilizce, bilgisayar, vb. kurs vermektedir. Hatta geçenlerde Kosova Türk Tabur Görev Kuvvet Komutanlığı tarafından üniversiteye hazırlık için dört tane öğretmen asker arkadaşımızı Türkiye'den buraya getirtip, çocuklara ders yaptılar ve zannedersen bu devam edecektir ta ki sınavlara girmezden önce"

Kosova ve Prizren'de üniversite eğitimi Türk azınlık açısından değerlendirildiğinde; mevcut olan azınlık kanunlarından yararlanarak, 1964/65 öğretim yılında, Türk dilinde öğretmen kadrosunu yetiştirecek öğretmen okulu açılmıştır. 1975/76 yılında ise Prizren'de Türkçe eğitimde okullardaki öğretmen kadrosunu gidermek amacıyla Pedagoji Akademisi kurulmuştur. 1980/81 öğretim yılında derslerin bir kısmının Türkçe, bir kısmının Sırpça verildiği Yüksek Pedagoji Okulu'nda Sınıf Öğretmenliği Bölümü açılmıştır. Bazı Türk öğretmenlerin emekli olmalarıyla, kadro sıkıntısı çekilmesi nedeniyle 1985/86 öğretim yılında Türk dilinde Sınıf Öğretmenliği Bölümü açılmıştır (Hafız 2002: 56).

Yüksek Pedagoji Okulu'nun yetiştirdiği kadro mecliste, belediyede, diğer örgüt ve kurumlarda Türkçe tercümanlara olan ihtiyacı gideremediği için Yüksek Pedagoji Okulu yerine, dört yıllık Türk Dili ve Edebiyatı üzerine bir bölümün açılması gereksinimi ortaya çıkmıştır. 1972/73 öğretim yılında Yüksek Pedagoji Okulu'ndaki Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü kapatılarak, Priştine'de Filoloji Fakültesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün açılması beklenirken, Şarkiyat Bölümü açılmış; kendi başına bir Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ise ancak, 1988/89 öğretim yılında kurulmuştur (Hafız 2002: 58).

Günümüzde Kosova'da Türkçe yükseköğrenim Priştine Filoloji Fakültesi'ndeki Türk Dili ve Edebiyatı ve Prizren Eğitim Fakültesi'ndeki Türkçe Sınıf Öğretmenliği Bölümü'nde devam etmektedir.

Türk öğrencilerinin Türkçe eğitim görülen fakülteler haricinde Priştine Üniversitesi'ndeki diğer fakültelerde üniversite eğitimlerine Arnavutça devam etme seçenekleri vardır. Ancak Danışma Kurulu (2005)'nin tespitlerine göre, şu anda Priştine Üniversitesi'nde azınlık topluluklarına ait kontenjan sistemi mevcut olmasına rağmen, 2004 yılından itibaren yüksek eğitimde azınlıkların katılım sayısında bir yükselme olması gerekirken, üniversitede eğitimin sadece Arnavutça yapılması ve Sırp dilinde sınavlara girme olanağı sunulduğu halde, diğer dillerde giriş sınavları yapılmaması nedeniyle bu beklenti gerçekleşmemiştir.

Kosova Türk halkının resmi temsilcisi TDBP (bugünkü adıyla KDTP) ile M.E.B arasında kurulan işbirliği sayesinde 1991 yılından başlayarak her yıl Kosova Türk öğrencilerine devlet burslusu olarak 30 kadar kontenjan sağlamaya başlanmıştır (Hafız 2002). Türkiye'de yetişen bu öğrenciler Türk Dili ve Edebiyatı ile Türkçe Sınıf Öğretmenliği dışında boş kadro gereksinmelerini karşılamaktadırlar.*

*Türkiye'de üniversite okumak için Kosova'daki Türk öğrencilerin Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Toplulukları (TCS) sınavına girmesi gerekmektedir. Araştırma sürecinde gerçekleşen bu sınavla ilgili olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. Sınavda Türk ve Arnavut uyruklu öğrenciler için farklı kontenjan söz konusu olmakla birlikte, sınavda öğrencilerin uyruklarına bakılmamış; bunun yerine eğitim dilleri esas alınmıştır. Böylece Mehmet Akif Koleji gibi eğitim düzeyi çok iyi olan ve Türkçe eğitim veren koleje devam eden Arnavut uyruklu öğrenciler, Türk uyruklu öğrenci kontenjanından sınava girmişlerdir. Konuyla ilgili olarak KDTP'nin kamuoyuna yaptığı duyuru dikkat çekmektedir. Türkiye'deki üniversitelerde devlet burslusu olarak öğrenim görmek isteyen öğrenciler için Seçme ve Yerleştirme Sınavı (TCS-2006) yapılmış, ancak bu yıl ki uygulama önceki yıllardan farklılık arz ederek, amaçtan sapma görüldüğü sonucuna varılmıştır. Gelecek yıllarda bu durumun tekrarlanmaması için gerekli düzenlemeler yapılmasının önemi vurgulanmış ve konunun T.C. makamları ile görüşülüp, daha doğru mecralara çekilmesi ihtiyacı üzerinde görüş birliğine varılmıştır. Bu yapılırken, Kosova gerçekleri dikkate alınarak, başta KDTP olmak üzere Kosova'daki tüm Türk unsurların görüşlerine başvurulması gerektiği özel olarak vurgulanmıştır. Kosova Türk eğitimine zarar verecek her tür uygulamaya son vermek için, T.C. yetkili organlarının bu husustaki düzenlemelerini gözden geçirerek mevzuatta Kosova'ya özel bir değişiklik yapılmasının önemi dile getirilmiştir. Ayrıca, TCS sınavına yapılan başvuruların titizlikle incelenmesi, dolayısıyla kuşku uyandıracak her tür durumun ve olası usulsüzlüklerin ortadan kaldırılması için önlemlerin alınması gerektiği ifade edilmiştir. (Pr.No: 2006/06/BS/GU, Güner Ureya , KDTP Prizren Şubesi , Basın Sözcüsü).

Prizren’de yapılan görüşmeler sırasında, özellikle gençler Prizren’de Türkçe eğitim yapılan tek bir bölüm olmasını eleştirmiş; herkesin Türkçe öğretmeni olarak mezun olmasının işsizlik problemini arttırdığını ve bu nedenle başka bölümlere ihtiyaç duyulduğunu dile getirmişlerdir. KTÖD başkanına konuyu ilettiğimizde aldığımız cevap; Prizren’de Türkçe eğitim yapılan başka bölüm açılmasının olumsuz olduğu yönündedir. Bunun nedenini ise şu şekilde açıklamıştır;

“Türkçe öğretmenliği ve Türkoloji’den mezun olan herkes Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak çalışmıyor. Yani illa ki oradan mezun olmuş diye orada çalışacak diye bir şey yok... Kendisini geliştirdikten sonra bir sürü farklı yerlerde çalışabilir. Başka bölümler açılması, korkarım hepimiz için yanlış olur, mesela matematik açılırsa kesinlikle karma (Arnavutça-Türkçe) gider (...) Başka bölümlerin açılmasını yanlış buluyorum; çünkü hem karma gidebilir, hem de mesela tarih ve vatandaşlık diye bir ders var, bu derslere özel hocaların gelmesi gerekiyor. Çünkü bizim öğrencilerimiz oralarda çalışabilmek için yetişmedi daha (...) Türkiye’den getirilmesi o ayrı bir masraf (...) Onun dışında bu yıl, gelecek yıl, birkaç yıl devamlı farklı branşlarda açılırsa korkarım ki o büyük öğrenci projesi bir gün kapatılır, durdurulur. Çok normaldir de durdurulması, biz de bütün branşlardan olduğuna göre niye Türkiye masrafa girsin. Bir de burada çok spesifik bir şey var, Prizren için yani, herkes Türkçe bildiği için, yani Türkçe eğitim sorunu diye bir şey de olamaz. Arnavutlar da Türkçe eğitim alırlar çok rahat bir şekilde. Yerli Prizrenli olan Türkçe’yi kesinlikle biliyor yani, etnik ayrım olmadan onlarda (Arnavutlar da) Türkçe eğitimi çok rahat alırlar (...) Keşke öğrenciler çok rahat gelsin girsin, ama korkarım ki o zaman Türkçe eğitimde olan öğrenciler bile yarı Türkçe, yarı başka dillerde eğitim görürler mecburen ve asimilasyon süreci sadece hızlanır, başka hiçbir şey olmaz.”

AGİT Kosova Misyonu’nun Demokratikleşme Bölümü (2002: 30), anadilinde eğitim imkanları başlığı altında; 1999 çatışmasından sonra azınlık topluluklarının mesleki eğitim ve yüksek öğretime erişim yetersizliklerinin istihdam olanaklarını azalttığını ve böylece marjinalleşmenin devam ettiğini belirtmektedir. Çözüm olarak belediyelerin, söz konusu engeller ile karşılaşan etnik topluluklar için kendi anadillerinde ders saatleri yanı sıra özel kurslar düzenlenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, belediyeler kendi yerel azınlık toplulukları için yüksek öğrenim

imkanları oluşturabilmek doğrultusunda merkezi aşamada geçici hükümete etki edebilme görevini üstlenmelidir. Yüksek öğrenim imkanları ve çalışma fırsatlarının azınlıklara sunulması, Kosova'da kalmaları için cesaret verici olacaktır.

4. 5. Ekonomik Faaliyet

Bugün hem genel olarak Kosova'da, hem de Prizren'de çözüme kavuşturulması gereken temel sorun, işsizlik ve diğer ekonomik sorunlardır. Ekonomi, geçmişte yaşanan etnik çatışmalarda önemli bir rol oynadığı için, bugün de ekonomik sorunların giderilmesi başlıca önemdedir.

Prizren'de yürütülen ekonomik faaliyetlere baktığımızda; 1 Mart 2002 tarihi itibarıyla Prizren Belediyesi'ne kayıtlı 33.013 kişi, 21.499'u herhangi bir işte çalışmakta iken, 18.640'ının işsiz olduğu dikkat çekmektedir. Çalışanların 12.371'i özel sektörde, 4.341'i sosyal sektörde ve 4.787'si kamu sektöründe çalışmaktadır. Kamu sektöründe, çalışan kişi sayısı açısından ilk sırada eğitim, ikinci sırada sağlık ve üçüncü sırada Kosova Polis Servisi (KPS) gelmektedir. Özel sektörde ise çalışanların %41'i endüstriyel sektörde, %24.6'sı toptan ve perakende satışta, %20'si hizmet sektöründe ve %13.4'ü ise inşaat sektöründe çalışmaktadır. Bunun yanı sıra özel sektörde çalışan kişi sayısının 12.371 kişiden daha fazla olduğu; sokak satıcıları, evde çalışanlar ya da inşaat işinde çalışanların vergiden muaf olmak için kendilerini kaydettirmedikleri tahmin edilmektedir. Benzer olarak kayıtlı olan işsiz sayısının da daha fazla olduğu; işsizlerin iş bulma umutları kalmadığı için kendilerini kaydettirmedikleri tahmin edilmektedir. İşsizlerin %40'ı köylerde yaşarken; %60'ı şehirde yaşamaktadır (BM Development Agenda, 2002: 13-14). Savaş sırasında iltica etmiş olanların 2001 yılından itibaren, Prizren'e tekrar dönmeleri de şehirdeki işsizlik oranını arttırmıştır.

BM'in hazırlamış olduğu Gölge Raporu (Shadow Report 2005) işsizliği, toplumun büyük kesimini etkileyen bir problem olarak görmekle birlikte, küçük azınlık gruplarını orantısız etkilemiş bir problem olarak değerlendirmektedir. Rapora göre, azınlıkların iş konusunda yüzyüze olduğu problemlerden birisi, belirli bölgelerde işverenlerin gerek gördüğü dil yeterliliğinden kaynaklanmaktadır. Türk topluluğunun Kosova Polis Servisi'nde ve Kosova Koruma Ordusu'ndaki (TMK) temsili göz önüne alındığında durum hiç tatmin edici düzeyde değildir. Buna bir örnek olarak Türk topluluğunun yaşadığı ve halkın %80'inin tarımla uğraştığı Prizren'e bağlı Mamuşa'da Rifat Krasniç (Kosova parlamonta üyesi)'in Mamuşa'daki gençlerin hemen hemen %100'ünün işsiz olduğu yönündeki açıklaması verilmiştir. 2002 senesinde Mamuşa'da liseden mezun olan 300 ve üniversiteden mezun olan 10 kişi işsizdir ve yakın bir gelecekte iş bulacaklarına inanmamaktadırlar. Mamuşa'dan 45 genç, Kosova Polis Koleji'nin cesaretlendirmesiyle, polis okuluna başvurdukları halde, giriş sınavının Arnavutça ya da Sırpça yapılması; ancak Mamuşa'daki gençlerin Türkçe eğitim alması ve giriş sınavının Kosova Arnavutları ve Kosova Sırp'larının tarihleri ve geçmişleriyle ilgili olması nedeniyle, hiçbir Türk adayı giriş sınavını geçip polis okuluna kayıt olamamışlardır ki, bazı adaylar bu dilleri bildikleri halde bu dillerdeki terminoloji eksiklikleri sınavı kazanmalarını engellemiştir. Azınlıkların iş problemlerine ek bir problem ise, iş ilanlarının çoğunun Arnavutça olmasıdır.

Mahkemelerde tercüman, avukat gibi Türk elemanlarında da eksiklik vardır; insan hakları kuruluşlarında ve diğer uluslararası organizasyonlarda da durum benzerdir. Kosova'daki azınlıklarla anlaşmalar yapan değişik bölümlerde, yeterli miktarda profesyonel ve yetenekli Türk eleman yoktur. Bu durum özellikle Kosova'daki Türk topluluğu ile ilgili raporların hazırlanmasında ve bilgilendirici bilgiler verilmesinde olumsuz bir rol oynamaktadır. Türk eleman eksikliği, azınlıklarla ilgili hazırlanan raporların çoğunlukla buradaki azınlıkların gerçek durumlarını temsil etmemelerine neden olmaktadır (Shadow Report 2005).

Benzer olarak Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmenin Danışma Kurulu (2005: 12-14) da bireylerin hangi topluluğa mensup olduğu bilgilerinin belediye düzeyinden başlayarak, eğitimde ve iş verme alanlarında farklı bağlamlarda toplandığını kaydetmiştir. Yargıçlar ve personel dahil olmak üzere, adalet sisteminde azınlık topluluklarına ait çalışan kişilerin sayısı orantıdan çok daha azdır. Bu durum, azınlık topluluklarının adli sisteme güvenlerini güçleştirmektedir. Bunların sonucunda, Danışma Kurulu, birçok alanda Kosova'da azınlık topluluklarına ait olan kişiler için tam ve etkili eşitliği elde etmenin hala uzak olduğunu düşünmektedir. Bunun yanı sıra Danışma Kurulu, Kosova'daki iş verme konusunda genel ekonomi durumunun içler acısı olduğunu ve hatta Arnavutlar arasında da işsizlik oranının yüksek seviyede olduğunu bildiği halde, azınlık topluluklarına ait olan kişiler için bu durumun özellikle zor olduğunu farkındadır.

Hem anket uygulama sırasında yapılan görüşmelerde, hem de gündelik hayat içinde yapılan sohbetlerde Prizren ve Mamuşa Türkleri halen etnik kimliklerinden ötürü işe alınmada sıkıntı yaşadıklarını; hatta çocuklarını ilerde iş bulmaları için Arnavutça eğitim veren okullara gönderdiklerini belirtmişlerdir. İşsizliğin boyutlarının bu denli büyük olmasında savaş ekonomisi de etkili olmaktadır.

Savaştan önceki yıllarda Prizren'de kırk dört tane endüstriyel firma ve tarımsal kooperatif faaliyettedir. Bunlardan en önemlileri; Printeks (tekstil), Progress (sentetik iplik), Progress-Export (gıda ve tarım kooperatifi), Famipa (mutfak malzemesi ve yapay mücevher), Maji (metal), Elan, Unimont (inşaat), Filigran (gümüş, kuyumcu), Farmakos (ilaç), Komuna (ayakkabı) fabrikaları ve şirketleri idi. Buralarda savaştan önce tahminen 15.000 civarında kişi çalışmaktayken, savaş sonrası süreçte kapasitenin %10-60 oranında azaltılması hem çalışan kişi sayısını 7.500 kişiye indirmiş, hem de üretimde azalmaya yol açmıştır (BM Development Agenda 2002: 15). Bunun yanı sıra özelleştirmenin hatalı uygulanması (fabrikaların UNMIK'in denetimi altında değerinden daha düşük fiyata satılması gibi) da ekonomik sorunları arttırmıştır.

Mamuşa'da ise halkın temel geçim kaynağını tarımsal faaliyetler oluşturmaktadır. Mamuşa'da halkın %88'i tarımcılıkla uğraşmaktadır (Arif Bütüç ile görüşme 10.02.2006). Halkın en büyük problemi işsizliktir, 700/800 kişi (Bütüç bu sayıyı 2000'in üzerinde vermektedir) arasında işsiz genç nüfus bulunmaktadır. Mamuşa'da bulunan resmi daireler şu şekildedir: Nüfus müdürlüğü, sağlık ocağı, postane, iki tane okul, yerel birlik binası. Mamuşa'da siyasi kuruluş olarak KDTP Mamuşa Şubesi bulunmaktadır (www.kosovamamusa.com).

Köyde bulunan fabrikalar ise: üç tane un fabrikası, iki tane dokuma (çuval) fabrikası, bir tane oto cam fabrikası, bir tane odun kasa fabrikası, bir tane tavuk çiftliğidir. Mamuşa'da bulunan küçük esnaf; üç tane benzin istasyonu, üç tane pirket/beton blok, altı tane marangoz, iki tane tornacı, iki tane camcı, üç tane köfteci, üç tane kahvehane, beş tane berber, dört tane su-elektrik tesisatı, on yedi tane bakkal dükkanı, iki tane araba-lastik servisi, beş tane oto-mekanik servisi, kırk tane oto-yedek parça dükkanı, iki tane ayakkabı dükkanı, üç tane PVC-alüminyum kapı pencere dükkanı bulunmaktadır (www.kosovamamusa.com). Bunun yanı sıra Mamuşa'da üç tane internet cafe vardır.

Mamuşa Belediye Başkanı ile yapılan görüşmeden (Arif Bütüç ile görüşme 10.02.2006) aktarılan bilgiler, Mamuşa'daki ekonomik faaliyetler ve bu alandaki sorunlarla ilgili fikir vericidir. Belediye olarak amaçlarının, halka hizmet etmek olduğunu belirten Bütüç, ağırlık verdikleri konuların tarımcılık ve hayvancılık olduğunu ifade etmiştir. Ona göre önemli olan, bunları aktif hale getirmek, günün şartlarına uyarlamaktır. Ancak hem Kosova'nın, hem de Mamuşa'nın ekonomik durumu buna imkan vermemektedir. Tarımcılıkta en önemli sorun, Mamuşa'da sulama sisteminin mevcut olmamasıdır. Hayvancılıkla ilgili olarak ise Bütüç, Mamuşa'da herkesin evinde ahır ve bir-iki baş hayvanının muhakkak olduğunu söylemektedir.

Bunun yanı sıra kooperatifçilikle ilgili olarak Bütüç, Mamuşa'da kooperatifçiliğe Kosova Savaşı'ndan epey önce, özellikle 1970'li yılların komünist Yugoslavya'sında önem verildiğini günümüzde ise kooperatifçiliğin ortadan kalktığını belirtmektedir.

Mamuşa'nın ekonomik sorunlarına çözüm getirilmesi için neler yapılması gerektiği sorulduğunda; Kosova Savaşı'ndan sonra Mamuşa'ya yatırım yapılmadığını belirten Bütüç, özellikle Türk iş adamlarının ortama uygun (tarımla ya da seracılıkla ilgili) işyerleri açmalarını, yatırım yapmalarını önermektedir. Ona göre yapılan destekler, Türklerin Kosova'daki 500 yıllık tarihlerini, 1500 yıla uzatmak açısından önem taşımaktadır. Mamuşa'ya bu desteğin verilmesinin oynadığı bir başka rol ise, Mamuşa'nın Kosova'da biricik Türk köyü olması ve Kosova-Türkiye arasında bir köprü işlevi yerine getirmesidir.

4. 6. Kosova'nın Statüsü ve Politik Süreç

10 Haziran 1999 tarihli BM Güvenlik Konseyi 1999/1244 kararı ile Sırbistan ve Karadağ'ın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini tanıırken, Kosova için geçici yönetimi sağlamak amacıyla uluslararası sivil varlık olan UNMIK otoritesini kurmuştur. BM Genel Sekreterinin Özel Temsilcisi azınlık topluluklarıyla ilgili konular dahil olmak üzere, olağanüstü yetkilerle yetkilendirilmiştir. (Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve-Sözleşme 2005: 7). Böylece NATO'nun müdahalesi ile Kosova yeni bir yapılanma sürecine girmiş, güvenliğin sağlanması amacıyla dünyanın birçok ülkesinden gelen askerlerden oluşan K-FOR kurulmuş, bunun yanı sıra AGİT çalışmalarına başlamış, böylece savaş sonrası dönemde Kosova'da protektora (koruyuculuk) kurulmuştur.

Mayıs 2006 yılında yaşanan son gelişmeyle Karadağ'ın bağımsızlığını kazanması, Kosova'nın bağımsızlığını kazanması yolunda umutları yeşertmiştir, ancak Kosova'nın nihai statüsünün ne olacağı konusunda görüşmeler devam etmesine

rağmen, Kosova'nın ne zaman bağımsızlığını kazanacağı ya da bağımsızlığını kazandıktan sonraki durumu belirsizliğini korumaktadır.

BM Kosova Özel Temsilcisi Ahtisaari Kosova'nın nihai statüsü ile ilgili önerisini 2 Şubat 2007'de Sırp yönetimine resmen sunmuştur. Ahtisaari'nin önerisinde "bağımsızlık" tanımı yoktur. Öneride, Sırbistan'dan fiziksel bir ayrılık olmaksızın bir devletin sahip olduğu haklardan yararlanan bir Kosova'ya izin verilebileceği belirtilmektedir. Öneri, Arnavutlarca kabul edilmesine karşın, Kosova'ya bağımsızlık yolu açtığı gerekçesiyle Sırbistan Devlet Başkanı Boris Tadić tarafından reddedilmiştir (<http://www.cnnturk.com/DUNYA/haberdetay.asp?PID=319&haberID=313126>).

10 Mart 2006 tarihi itibarıyla, Kosova'nın nihai statüsünün belirlenmesi için bir yıldır devam eden müzakere süreci, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Yapılan son tur görüşmelerden sonra açıklamada bulunan BM Özel Temsilcisi Ahtisaari, Arnavut ve Sırp taraflar arasında derin görüş ayrılıkları bulunduğunu açıklamıştır. Ahtisaari, Mart ayı sonuna kadar, BM Güvenlik Konseyi'ne önerilerini sunacağını belirtmiştir (http://www.Bbcc.co.uk/turkish/news/story/2007/03/070310_kosovo.shtml).

Benzer olarak UNMIK'in Kosova'da kurmuş olduğu yönetimin Kosova'nın geleceği açısından nasıl bir etkisi olacağı da tartışmalı bir konudur. Mandacı (1997: 1-2)'ya göre Kosova'daki geçici ara hükümet klasik kurumları ile birlikte demokratik rejimi güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Ancak çoğunluk arzusu temeline dayanan demokratik rejimin kurulması, süregelen düşmanlıkları daha da ileri götürebilir. Şu da muhtemeldir ki, mevcut siyasi grupların, siyasi gücü kendi aralarında paylaşımlarına dayanan bir modelin tanıtılması ve kabul edilmesi, derinden ayrılıkları barındıran bir toplumda demokrasiyi kalıcı kılabilir. Etnik veto gibi siyasi prosedürleri kapsayan, sınırları tam olarak belirlenmiş bir güç paylaşımı modeli, Arnavutların aykırı davranması ya da başka bir deyişle itaatsizliğini körükleyebileceğinden ve etnik çatışmaları yeniden tetikleyebileceğinden, etkili ve

kalıcı bir çözüm olarak görülmeyebilir. Böyle bir durumda, Türk topluluğunun eski anayasal statüyü yeniden yapılandırma çağrısı da UNMIK yetkililerince dikkate alınmamıştır. Türklerin rahatsız edici bulduğu bu yaklaşıma ve siyasi statülerinde değişikliğe neden olabilecek herhangi bir yeniliği kabul etmemelerine rağmen; UNMIK, yabancı bir kültüre mensup insanların kültürel haklarının çiğnenmesini engellemek amacıyla, yerel belediyeler düzeyinde, etnik veto gibi daha rahat kabul edebildikleri bir takım siyasi düzenlemeleri gerçekleştirme yoluna gitmiştir.

Demokratik rejimler, kültürel, dilsel ve dinsel unsurlar bakımından toplumun çoğunluğundan farklı özellikleri taşıyan vatandaşların varlığını göz ardı edemez. Demokratik sistemin uygulanmasında sorun, özel hayat ile kamu hayatı arasına çizilen keskin bir sınırla çözülmeye çalışılır. Böyle bir çözüm azınlık dillerinin kaldırılması, etnik törenlerin aleni olarak yapılmaması gibi yaptırımları beraberinde getirir ki, bu da çoğunluğu oluşturan grubun dilinin ve kültürünün egemenliğine, baskın çıkmasına neden olur.

Kosova Geçici Öz-Yönetiminin Anayasal Çerçevesi (2005) (yürürlükteki kanunlar) Kosova'daki etnik grupları azınlık olarak tanımlamamakta, anayasanın 4.1. maddesine göre, aynı etniğe, dine ya da dile sahip kişileri toplumlar/topluluklar olarak tanımlamaktadır. Buna göre Kosova Arnavutları dışındaki topluluklar; Sırp, Boşnaklar, Türkler, Goralılar, Romlar, Aşkaliler, Mısırlılar ve Hırvatlar'dır. Sayılan toplulukların Kosova parlamentosunda temsil edilme hakkı vardır.

Topluluklarla ilgili en önemli konulardan birisi, Kosova'nın geleceği hakkında statü müzakerelerine Türkler ve diğer toplulukların hangi yönde ve nasıl bir şekilde dahil edilecekleri ya da söz konusu bir bağımsızlık durumunda toplulukların konumu konularıdır. Türk azınlığın eski statüsünün ara hükümetin gündemine alınmaması (Türk dilinde yaşanan problemlerin sadece Prizren ve Mamuşa için geç bir tarihte çözüme kavuşması gibi) bu konuda kaygılara neden olmaktadır.

Ortada sorun çıkaran diğer bir konu ise ara yönetimin, Arnavutluk toplumunun içinde eriyip gitmekten korkan Müslüman azınlığın hassas durumunun farkına varır bir şekilde hareket etmemesidir. Müslüman azınlık, aslında, taşıdığı bu korkuda pek de haksız sayılmaz, çünkü geçiş hükümetinin amaçlarından birisi de, vatandaşları arasında homojen bir siyasi topluluk oluşturmaktır. Söz konusu durumda Sırlar homojen bir topluluğu oluşturma çabası içinde farklı bir yere oturtulmaktadır. Türkler, UNMIK tarafından Sırlara gösterilen muameleyi görmemiştir; bu da Türklerin kendini daha dışlanmış hissetmesine neden olmaktadır, çünkü Kosova'daki 1974 Anayasası Türkleri, Sırlarla eş haklara sahip kılmamış; dolayısıyla ayrımcılık ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Türklere zor bir yol görünmüş ve Türkler siyasi isteklerini -1974 Anayasası'nda da belirtildiği üzere- statülerinin yeniden gözden geçirilmesi konusu ile sınırlamıştır. Ara hükümetin Türklere eski statülerini vermemesinin nedenlerinden birisi, Kosova'da yaşayan Türk azınlığın nüfus bakımından küçük bir etnik topluluk oluşturmaması, böylece siyasi otoriteleri kendilerine imtiyaz vermek için ikna ya da zor kullanımı yetisine sahip olmamasıdır (Mandacı 1997: 5, 9).

Türkler ve diğer toplulukların gelecekteki statüleriyle ilgili birtakım demokratik çözüm önerilerinde bulunmaktadır. Çözüm önerilerini ele alan Lijphart (1997: 278-279), bunları dört başlık altında incelemiştir. Buna göre “büyük koalisyon”, her bir gruba mensup siyasi liderin katılımıyla oluşan bir koalisyon; “parçalı otonomi”, toplumun farklı kesimlerine mümkün olduğunca fazla verilmeye çalışılan karar verme yetkisi; “destekleyici prensipler” ve “orantılılık”, toplumun farklı kesimleri arasında mevcut kamu hizmetlerinin ve fonlarının dağıtımı hususunda temel standart; “azınlık/etnik grup vetosu” terimi ise, nüfusu diğer gruplara göre az kalan grupların kendi kültür ve kimliklerini korumalarını sağlamak amacıyla tanınan önemli bir unsurdur.

Lijphart bu önerilerin, özellikle de sonuncu unsuru oluşturan “azınlık/etnik grup vetosu”nun, Kosova Türklerinin karşılaştığı sorunların çözümünde etkin rol

oynayabileceğini ileri sürmektedir. Ona göre, otoritenin çeşitli kesimler arasında paylaşıldığı modellerde, varolan bir siyasi mekanizmanın farklı farklı uygulamalara tabi tutulacağı konusunda kesinlik yoktur. Örneğin, parlamenter sistemde kabineden oluşan büyük bir koalisyon kurulabilir; parçalı otonomi bölgesel federalizm halini alabilir ya da yer ve bölge unsuruna bakılmaksızın toplumun bütününe oluşturan farklı gruplara parçalı otonomi denilen özerklik hakkı tanınabilir. Yapılan siyasi düzenlemeler, her türlü siyasi prosedürde azınlık/etnik grup vetosunu uygulayabilir yahut söz konusu bir etnik azınlığın kültürel haklarıyla ilişkili olarak yasama ile kısıtlayabilir (Ljiphart 1997: 279).

Kosova ile ilgili gelecek senaryolarından bir diğerinde ise, Kosova'nın Yugoslavya sınırları içinde ve uluslararası toplumun garantörlüğü altında bağımsızlıktan az özerlikten çok bir statüyü kavuşturulmasıdır. Bu özerklik formülüne, Sırp'lar daha sıcak bakmakta, Arnavutlar ise bundan rahatsız olduklarını söylemektedirler. Özerklik, ne kadar geniş olursa olsun Arnavutlar açısından bağımsızlık mücadelelerinde ciddi bir geri adım olarak görülmektedir. Oysa Sırp'lar açısından özerklik anlaşması, Kosova'yı ellerinde tutabildiklerinin belgesi olacaktır (Kut 2005: 155).

İlerideki statüsü ne olursa olsun, Kosova'nın geleceği bölgede demokrasinin etkin bir şekilde kurulmasına ve bölgedeki etnik milliyetçiliklerin yumuşamasına bağlıdır. Kosova'da uzun süre etnik milliyetçilikler arasında kalan Türkler, bugün de aşırı Arnavut milliyetçiliği ve UNMIK arasında kalmışlardır. Bu nedenle Balkanlar'da yaşayan Türkler arasında gelecekteki konumlarının belirsiz olması nedeniyle en zor durumda bulunanlar Kosova Türkleri'dir. Söz konusu nedenlerden ötürü, Türklerin kaygı düzeylerinin yüksek olması, onları geçmişte olduğu gibi dış göçe ya da etnik sınırlar arasında hareketliliğe (asimilasyona) itebilir. Türklerin kaygı düzeyinin artmasında etkili olan bir diğer unsur, nüfus açısından sahip oldukları dezavantajlı konumlarıdır.

UNMIK'in yakın zamanda Türk diliyle ilgili almış olduğu karar ya da Kosova'da Sırp ve Arnavutlar dışında topluluklar olduğunu beyan etmesi Türkleri rahatlatmaya yetmemektedir. Bu olan bitenlerle ilgili Kosova Türklerinde iki farklı tepki gelişmiştir: Bir kısmı, kimlik tanımlamalarında etnik kimliğe daha fazla vurgu yaparken; diğer kısım etnik kökene dayalı kimlik tanımlamalardan giderek uzaklaşmaktadırlar.

Gelecekte Kosova'da Türk varlığının korunabilmesi için, Türkiye'den ve Türkiye Türklerinden gelen desteğin artırılması gerekmektedir. Söz konusu destek sayesinde Kosova Türkleri'nin kendilerine güvenlerinin artmasıyla, asimilasyon sürecine dahil olmalarının önüne geçilebilir. Aksi taktirde Kosova Türkleri kendilerini, akraba devletleri tarafından dışlanmış hissedecekler ki, bu da onların etnik kimliklerine yabancılaşarak, çoğunluk toplumuna asimile olmalarını hızlandıracaktır. Ancak, Kosova'nın içinde bulunduğu belirsiz durum, Türk işadamlarının bölgeye yatırım yapması açısından kuşkulara yol açmakta, bu da Kosova Türklerini zor durumda bırakmaktadır. Ekonomik anlamda yaşanan yetersizliklerin Arnavut milliyetçiliği ve UNMIK yönetimi arasında sıkışan Türkleri asimilasyona iteceği düşünülebilir.

Ekonomik problemler, etniler arasında kimlik değiştirme olgusuna yol açabildiği gibi, etnik gruplar arasında çatışmaya da neden olabilmektedir. Örneğin, Tito'nun komünist modeli, 1980'li yıllarda yükselen enflasyon, yüksek işsizlik oranı ve artan etnik adaletsizliklerle sonuçlanan ekonomik krize neden olmuş (Limenopoulou 2004:8); ekonomik sorunlar ise komünist rejim sonrasında çıkan etnik çatışmalarda rol oynamıştır. Ekonomik sorunların, etnik sorunları kışkırttığı sonucuna vardığımızda, günümüz Kosova'sında hakim olan savaş ekonomisi koşullarının hem Türkleri, hem de diğer etnik azınlıkları derinden etkilediği gözlenmekte; bu nedenle gelecekte Kosova'yı bekleyen ihtimallerden birisinin etnik çatışmaların artması olduğunu düşündürmektedir.

Prizren’de yaşayan Türkler ve diğer etnik grupların ekonomik sorunlarını ortaya çıkarabilmek amacıyla, AGİT Kosova Misyonu Demokratikleşme Bölümü (2002: 15)’nün yapmış olduğu araştırma sonuçlarından yararlanılmıştır. Söz konusu araştırmada karşılaşılan ekonomik sorunlar, “kamu hizmetleri” başlığı altında ele alınmıştır. Buna göre bazı Türk grupları haricinde, tüm topluluklar belediye binalarının erişilebilir olduğunu kabul etmişlerdir. Kamu hizmetleri ise genel olarak “zayıf” bulunmuşsa da, daha çok Türk ve Goralı azınlık grupları kendilerine sunulan kamu hizmetlerini daha olumsuz değerlendirmişlerdir. Aşağıdaki tabloda, Prizren bölgesinde yaşayan azınlık topluluklarının belirtilen kamu hizmetlerini nasıl değerlendirdikleri sunulmaktadır:

Tablo 7: Prizren’de Yaşayan Azınlık Topluluklarının Kamu Hizmetlerini Değerlendirmeleri

Azınlıklar	Sürdürülebilir ekonomik kalkınma	Su sağlanması	Çöp yönetimi	Şehiriçi yollar	Şehiriçi ulaşım	Sağlık hizmetleri	Sosyal hizmetler
Boşnaklar	2.18	3.23	2.65	3.40	3.33	2.67	2.24
Goralılar	1.47	1.70	1.43	1.27	1.27	1.77	1.57
Romlar	1.55	3.07	3.29	2.42	2.42	2.42	2.37
Türkler	1.45	1.97	1.9	1.87	1.87	2.4	1.45

Araştırmadan çıkan sonuçlara göre, öncelik verilen kamu hizmetleri alanı; sürdürülebilir ekonomik kalkınma olarak nitelendirilmiştir. Prizren’de yaşayan Türk topluluğu hayat şartlarının düzelmesini sağlayacak bazı pratik çözümler arayışı içerisinde. Toplantılara katılanların çoğunluğu çalışıyor olmasına rağmen - özellikle genç nesiller için- “işsizlik”, topluluğun temel endişesi olarak ifade edilmiştir. Gelişme sürecinde diskriminasyondan sakınmanın gerektiği dile getirilmiş ve geçmişte görülen diskriminasyonu önlemenin takviye edilmesini talep etmişlerdir. Bununla birlikte su sağlanması, gençlik merkezi, sağlık merkezleri, yolların onarım ve inşası, çöplerin toplanması ve kendi anadillerinde üniversite

düzeyinde eğitim imkanlarının sağlanması önemli endişeleri arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, hepsi geleceğe iyimser gözle bakmaktadır.

Tüm bunlar Kosova'nın kurumsal düzenlemelerinin karmaşık ve belirsiz durumda olduğuna işaret etmektedir. Bunun temel nedeni ise yerel ve uluslararası otoritelerin sorumluluklarının net olmamasıdır. Kosova'nın geleceğiyle ilgili statü hakkındaki belirsizlikler işleri daha da karıştırmaktadır.

Güvenlik konusuyla ilgili endişeler ve sınırlı iş imkanları gibi problemler toplumlar arasındaki güvenin ciddi boyutlarda yıpranmasına neden olmaktadır.* Eğitim, kamu ve özel hayatta dillerin kullanışı, azınlıkların katılımı gibi konularda bazı ilerlemeler kaydedilmiş durumdadır. Ancak atılmış olan bu pozitif adımlar, akraba devletleri olmayan kişiler dahil olmak üzere, sayıları az olan azınlık toplumların ihtiyaçları karşısında yetersiz kalmaktadır. Belirli pozitif garantilere rağmen, adalet ve diğer önemli sektörler dahil olmak üzere, azınlık toplumlarına ait olan kişilerin daha etkili katılımı konusunda ilerlemenin kaydedilmesi önemlidir. Etkili katılım konusunun, Kosova'nın geleceğiyle ilgili statü müzakerelerine de yansması gereklidir, dolayısıyla müzakereler Arnavut ve Sırp temsilcileri dışında, diğer toplum temsilcilerini de içermelidir.

UNMIK yönetiminin Türklere karşı yapmış olduğu görmezden gelmelere, Arnavutlar tarafından yapılan baskılara rağmen, Türkler siyasi hayata aktif olarak katılmaktadırlar.

* 18 Mart 2004 tarihinde yaşanan etnik çatışmalar, Kosova'da istikrarın pamuk ipliğine bağlı olduğunu göstermekte, güvenlik konusunda endişe yaşanmasını ve etnik grupların birbirlerine güvensizlik duymalarını haklı çıkarmaktadır. Bu çatışmalar sırasında yakılan evler (Sırlar tarafından boşaltılan) Prizren'e ilk girişten itibaren dikkat çekmekte ve şehrin manzarasına damgasını vurmaktadır.

Kosova'da 22 siyasi parti vardır. Anayasal Çalışma Çerçevesi (2001)'nin dokuzuncu bölümü, parlamentonun 120 üyeden oluşması gerektiğini belirtmektedir; 120 sandalyenin 20'si Arnavut olmayan Kosova topluluklarına verilmelidir. Parlamentodaki sandalyelerin azınlık topluluklarına tahsisi şu şekildedir: 10 sandalye Sırlara verilirken; diğer 10 sandalyenin 3'ü Rom, Aşkali ve Mısırlılara, 4'ü Boşnaklara ve 3'ü Türklere olmak üzere dağıtılmıştır.

24 Ekim 2004 tarihindeki seçimlerde oyların %1.2'sini alan KDTP, oyların %0.7'sini alan Boşnak Partisi VAKAT ile koalisyon yapmıştır. İki partinin koalisyon formu "6+"dır, bunun anlamı, kapılarının diğer topluluklara açık olduğudur. Bu koalisyon aynı zamanda Kosova hükümetiyle koalisyon partneridir. Kosova hükümeti LDK, AAK, PSHDK ve KDTP+VAKAT partilerinin koalisyonundan oluşmaktadır. Şu andaki hükümette Adalet Bakanı ile Kültür Gençlik ve Spor Bakanı yardımcıları Türk'tür.

Şu anda Kosova'da KDTP tek Türk partisi olarak Kosova Türklerini temsil etmektedir. 19.07.1990 tarihinde Türk halkının Kurucu Meclisinin kararına göre Prizren'de kurulan TDB-P (Türk Demokratik Birliği Partisi), 20.06.2001 tarihinde toplanan parti meclisinin oybirliğiyle aldığı kararla KDTP adını almıştır. Merkezi Prizren'de bulunan KDTP, parlamentoda üç üye ile temsil edilmektedir (KDTP Parti Tüzüğü, 20.06.2001). KDTP, ayrı bir Türk kimliğini savunmakta, Arnavutlaştırma hareketlerine karşı çıkmakta ve Kosova'da bulunan bütün etnik grupları sivil işbirliğine çağırmaktadır.

UNMIK'in 2000/16 numaralı yönetmenliğine ve 21.03.2000 tarihli düzenleme kuralına uygun bir biçimde, Mamuşa'da 20.06.2001 tarihinde yapılan parti meclisi toplantısında alınan parti tüzüğüyle ilgili kararlara göre; KDTP siyasi, kültür, eğitim, sanat, bilim, sağlık, dil, din, gelenek ve görenek, Türk halkının her yanlı kalkınması ile genel halk çıkarına olan alanlarda etkinlik sürdürecektir (Madde 3). KDTP'nin esas ödevi ve amacı, örgütlü bir şekilde Türklerin ulusal benliğinin korunması,

savunulması ve hayati önem taşıyan konular üstüne toplumsal yaşamı sağlamaktır (Madde 10) (KDTP Parti Tüzüğü, 20.06.2001).

Azınlıkların Kosova Meclis Komitesi'nde temsili tatmin edici değildir. Meclisin iki ana komitesi, Bütçe Komitesi ve Toplumların Hak ve Çıkarları İle İlgili Komite'dir. Topluluk Hakları Komitesi, meclisteki bütün yasal hareketleri eleştirme ve etnik grupların haklarına karşı yasal şiddet uygulanmasını engelleme hakkına sahiptir. Bu bağlamda komite, azınlıkların haklarını temin eder, belediyesinde yaşayan topluluklarla ilgilenir, bunların belediye içindeki, politik, ekonomik, kültürel ve sosyal hayatlarının kolaylaştırılmasına ve azınlıklar arası karşılıklı güvenin gelişmesine yardım eder. Azınlık topluluklarının temsilcilerinin diğer komitelerde (Finans ve Ekonomi Komitesi, Tarım, Orman ve Kırsal kesimlerin gelişmesinden sorumlu komite, Sağlık Komitesi gibi) de az sayıda sandalyesi bulunmaktadır (Shadow Report 2005).

4.7. Kitle İletişim Araçları

Kosova'da Türkçe yayının köklü bir tarihi vardır; Türk yayıncılığı Osmanlılar'ın bu topraklara gelmeleriyle birlikte başlamıştır. Osmanlılar döneminde Prizren kentinde 1871-1874 yılında Türkçe-Sırpça olarak çıkarılan "Prizren" adında bir gazete ve daha sonraları vilayet merkezinin Priştine'ye taşınmasıyla, 1888 yılında "Kosova" adlı bir gazetenin de Türkçe-Sırpça çıkarıldığı bilinmektedir. II. Meşrutiyetten sonra bu ve diğer resmi gazetelerden başka, "Envai Hürriyet", "Şar" ve "Yıldız" adlarını taşıyan özel ve cemiyet özelliği içeren gazetelerin yanı sıra, "Yeni Mektep" adında bir mesleki dergi de yayınlanmıştır (Vırmiça 1998: 34). Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı yılları arasında, Yugoslavya'da Türkçe olarak hiçbir gazete yayınlanmamıştır. 1919-1920 yılları arasında, "Rehber" ve "Uhuvvet" adında iki gazete yayınlanmaya başlamışsa da, bunların ömürleri çok kısa olmuştur (Hafız 2002).

İki dünya savaşı arası dönemde Kosova'da yaşayan Türklerin toplumsal, siyasal ve kültürel hayatlarındaki suskunluk ve durgunluk Türkçe basın alanına yansımıştır. Bunun önemli kanıtlarından birisi, bu dönemde Türkçe basın alanında herhangi bir girişimin dahi yapılmamış olmasıdır. Yugoslavya'da Türkçe basın konusunda araştırmalar yapan Eren (1989: 71-78; 1966: 51-73) ve Popoviç (1995: 234-236) Yugoslav topraklarında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yugoslavya Krallığı'nda hem İslami basında hem de diğer basın alanlarında Türkçe gazete ya da dergiye rastlanmadığını ileri sürmektedirler. Kosova Türkleri bu dönemde Üsküp'teki Türkçe basın faaliyetiyle yetinmek durumunda kalmışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonunda kurulan yeni Yugoslavya'da (bugünkü Makedonya Cumhuriyeti hariç) da 1945-1951 yılları arasında Türkçe olarak hiçbir gazete yayınlanmamıştır.

Kosova Türkleri'nin 20 Mart 1951 yılında resmi olarak tanınmasıyla Türklerin kendi anadilinde öğrenim görme fırsatına sahip olduklarını belirtmiştik. Bunun yanı sıra aynı yıl Priştine Radyosu'nda Türkçe haber programının yayına girmesi (Ustaibo 1991: 4; Bakü 1991: 8-9) 1969 yılında haftalık "Tan" gazetesinin çıkması (Maksut 1970: 4), Priştine Radyosu Türk Sanat Musikisi Orkestrası'nın kurulması (Medyan 1991: 5) ve 1974 yılında televizyonda Türkçe yayınların başlamasıyla Türkler kendi ulusal benliğini belirtme ve kültürel gelişme haklarına da sahip olmuşlardır.

Tan gazetesi, Arnavut aşırı milliyetçiliğinin 1968 yılından itibaren, diğer etnik unsurlardan arındırılmış bir Kosova yaratılması fikri uyarınca Kosovalı Sırları da açıkça hedef almaya başlamasıyla yayınlanmaya başlamıştır. Böylece Kosova'da Türklerin de yaşadığı "tekrar hatırlanmış", Sırları korumaya yönelik girişimler dahilinde, Kosova Türklerini ilgilendiren bazı meseleler de gündeme getirilmiştir. 16 Temmuz 1968 tarihinde yapılan Kosova Komünistler Birliği Yürütme Komitesi'nin oturumunda, Kosova'da yaşayan Türklerin durumu görüşülmüş, karşılaştıkları sorunların aşılması doğrultusunda bir dizi karar alınmıştır. Ne yazık ki kararlardan sadece birisi, Kosova'da da haftalık Türkçe bir gazetenin yayınlanması kararı

Arnavut engelini aşabilmiş (Maksut 1970: 4); 1969 tarihinde haftalık “Tan” gazetesi yayınlanmaya başlamıştır. Böylece Kosova’da yaşayan Türklerin uzun yıllar yüz yüze geldikleri, fakat kamuoyuna duyuramadıkları sorunlar artık örtbas edilememiştir.

1970’li yıllara girerken Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı’nda da bir dönüm noktası yaşandığına tanık olmaktadır. “Tan” gazetesinin çıkışına kadar, Kosovalı Türk yazarların Makedonya Türk yazarlarının sahip oldukları imkanlardan yararlanmalarıyla gelişen, bir bakıma Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı içinde büyüyen Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı, 1969 yılından sonraki dönemde, Kosova Türkleri’nin kendi yayın etkinliklerini kurmaya başlamalarıyla, o zamana kadar mevcut olan şartlar altında son derece doğal sayılan Üsküp’e bağımlılıktan yavaş yavaş kurtulmaya, gelişimi bakımından daha geniş imkanlara ve daha elverişli şartlara kavuşmaya başlamıştır. İlk patlamayı 1965 yılında, Üsküp’te “Sesler” Aylık Toplum Sanat Dergisi’nin çıkışıyla yaşayan Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı, bu sefer 1973 yılının sonlarına doğru “Çevren” Toplum, Sanat ve Bilim Dergisi’nin devreye girmesi, 1974 yılında “Tan” gazetesi dahilinde kitap yayınlama etkinliğinin başlaması, 1979 yılında “Kuş” Çocuk Dergisi’nin çıkmasıyla, yeni, son derece de önemli ikinci bir patlamaya sahne olmuştur. Burada, bütün zorluklara rağmen, Prizren’de yaşatılmaya çalışılan “Esin” Kültür Sanat Dergisi’nin de saygıya değer bir rolü olmuştur (Arslan 1991; Hafız 2002).

Yine 1971 yılında “Doğru Yol Derneği’nin çabalarıyla daha sonra “Esin” dergisi adını alacak olan, Doğru Yol Kültür Sanat Dergisi yayımlanmaya başlamıştır. Bu dernek çerçevesinde bir ara çocuklara adanmış “Filiz” adında bir dergi de yayınlanmaya başlamıştır. Daha geçlerde Esin Dergisi çerçevesinde kitap yayınları gibi etkinlikler de baş göstermeye başlayınca, bu sahada bugüne kadar birkaç kitap da yayınlanmıştır Genç Prizrenli şair ve yazarların çabalarının ürünü olan “Doğru Yol” Kültür Sanat Dergisi bir bakıma, 1973 yılında “Tan” gazetesinin bir yayını olarak yayın hayatına başlayan “Çevren” Toplum, Sanat ve Bilim Dergisi’ne

öncülük etmiştir. Yugoslavya'da bütün bu yayın etkinlikleri çerçevesinde mutlaka Kosova Türklerini ilgilendiren ve bu halk için büyük önem taşıyan ilkökul ve ortaokullara ait olan Türkçe ders kitapları da yayınlanmaktadır. Dolayısıyla, Yugoslavya katkılarıyla gerçekleşen bu yayın etkinlikleri, 1997 yılında zirvesine ulaşmıştır. Bu yılda tüm ilkökullar için plan ve programlarla öngörülen tüm ders kitapları Türkçe olarak hazırlanmış ve yayınlanmıştır (Muzbeğ 1976; Vırmiça 1998: 36).

Yugoslavya döneminde Türkçe yayın ve basın anlamında Avrupa'da, Türkiye'yi Yugoslavya izlemektedir. Bugüne kadar bu bölgede yayınlanmış ve Türkçe sunulmuş binlerce saat radyo ve televizyon yayını; yanı sıra kitap, dergi, şiir, 30 yıllık bir gazete bunu en iyi biçimde kanıtlamaktadır. Günümüze kadar ki Türkçe yayınlar daha detaylı olarak verildiğinde; 15 kültür-sanat dergisinde 1500'ü aşan etkin üye ve sanatçı, 60 kadar kitabı yayınlanmış yerli Türk yazarı ya da şairi, edebiyat ve araştırma türünde yayınlanan 200 kadar kitap, 10 dergi, 3 gazete, günde 7 saat radyo ve 1 saat Türkçe televizyon yayınları gibi etkinlikler sayılabilir (Vırmiça 1998: 34; Ustaibo 1991: 4; Bakü 1991: 8-9).

Türkçe yayınlar etnik kimlik değıştirme, asimilasyon ya da göçler nedeniyle günden güne sayıları azalan Kosova ve Yugoslavya Türkleri için kimliklerine ve kültürlerine sahip çıkmaları yönünde rol oynamıştır. Türkçe yayın etkinliklerinin diğeri bir işlevi ise, Türk yaşam tarzının, örf, adet, gelenek ve göreneklerinin geniş çevreye yayılmasını sağlamasıdır.

Kosova'da Türk medyasının savaştan sonraki ve günümüzdeki durumuna baktığımızda; 1999'dan önce, Priştine Televizyonu'ndaki Türkçe editör ofisinde otuz tane Türk eleman (gazeteci, editör ve teknik elemanlar) çalışırken ve 20-25 dakikalık günlük Türkçe haber, gençler ve çocuklar için 30 dakikalık program yapılırken; bugün sadece üç gazeteci ve bir muhabir çalışmakta ve günlük beş dakika Türkçe haber ve yarım saat haftalık mozaik programı yapılmaktadır. Radyo

Priştine'deki Türkçe Ofisi ise 1951'de çalışmaya başlayan Kosova'daki ilk ve en eski medya ve haber kaynağıdır. Burada 1999'dan önce yirmi sekiz gazeteci ve teknik eleman çalışırken ve yedi saat Türkçe radyo programı yapılırken; bugün sadece altı eleman (dört gazeteci, bir muhabir ve bir yazıcı) çalışmaktadır ve sadece bir saat haber programı yapılmaktadır ki, bu daha önceki Türkçe programlarının %15'ini bile karşılamamaktadır. Bunun yanı sıra radyoda Türk müziği yapan orkestra çalışmaktaydı. Orkestra bu bölgeye ait otantik Türk şarkılarını yorumlardı ve yüzlerce şarkı düzenleyip konserlerde ve festivallerde çalarak Türk müziğinin, halk danslarının ve kültürel mirasın korunmasına katkı sağlardı. Bugün Priştine Radyosu'nda Türk orkestrası çalışmamaktadır (Shadow Report 2005).

Arnavutlara ait televizyon kanalı olan Kosova Radyo Televizyonu (RTK)'nda yayınlanan programlar Sırpça, Türkçe, Romca ve Boşnakça'dır. Türk ve Rom toplulukları için haftada 2 gün, 45 ve 30 dakikalık programlar ve bunun yanında 10 dakikalık günlük haberler yapılmaktadır. Arnavutça programların yanında, RTK televizyon ve radyo programlarını Sırpça, Boşnakça, Türkçe ve Romca hazırlamakta ve yayınlamaktadır. Ancak, BM Gölge Raporu (Shadow Report 2005), RTK'nın Türkçe radyo ve televizyon programları ile ilgili iki faktörü sömürdüğünü belirtmektedir. Buna göre Türkçe radyo ve televizyon programlarının süresinde 1999'dan önceki dönemle karşılaştırıldığında belirgin bir düşüş vardır ve gazetecilerin, editörlerin ve teknisyenlerin sayısının çok az olması nedeniyle Türkçe programların sayısında ve kalitesinde düşüş yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra Radyo Kosova ve Radyo Blue-Sky azınlık dillerinde program yapan medya kuruluşlarıdır ki, yayınlanan programlar Arnavutça, Sırpça, Türkçe ve Boşnakça'dır.

Türklerin en yoğun yaşadığı Prizren'de ise her gün bir saat olmak üzere Radyo Prizren çerçevesinde Türkçe yayın yapılmaktadır. Bu yayınlar haber, müzik ve reklamlardan oluşmaktadır. 1999 yılında Kosova'da Türkçe yayın yapan Prizren'de

“Yeni Dönem” ve Priştine’de “Kent FM” adıyla iki özel radyo kanalı kurulmuştur. Her iki radyoda da 24 saat ve her gün program yapılmaktadır.

Prizren’deki Radyo Yeni Dönem, yerel bir radyo istasyonudur ve yayınları Prizren, Mamuşa, Rahovaç, Suhareka, Malisevo, Dokovica, Klie, Deçan ve Peja’da dinlenebilmektedir. Radyo Yeni Dönem yirmi bir saat Türkçe, bir saat Boşnakça, bir saat Arnavutça ve bir saat Romca olmak üzere dört dilde yayın yapmaktadır. Bunun yanı sıra Kosova Türkleri’nin bilgi kaynağı olarak 1999 yılında 24 sayfalık ilk bağımsız gazete olan Yeni Dönem Gazetesi ve çok yakın bir dönemde (Kasım 2006) Kosovalı Türklerin ikinci gazetesi olarak yayına başlayan Kosova Haber Gazetesi belirtilmelidir. Nisan 2006 tarihinde ise Kosova’daki ilk Türkçe televizyon kanalı olan Yeni Dönem TV yayın hayatına başlamıştır.

Yeni Dönem radyo, televizyon ve gazetesinin sahibi Mehmet Bütüç, Yeni Dönem gazetesi ve radyosu yayın hayatına başlarken karşılaştıkları zorlukları şu şekilde ifade etmektedir (<http://ilef.ankara.edu.tr/akildefteri/yazi.php?yad=3265>):

“En büyük sıkıntımız tabi ki maddi sıkıntı oldu. Tan’ın çıkamamasının ardından oluşan boşluk bir şekilde kapatılmalıydı. Bunun üzerine ben kendi sermayemden bir bölüm ayırarak Yeni Dönem gazetesinin çıkmasını sağladım. 1,5 yıl sonra radyo yayınlarını da başlattık. Koşullar çok zordu. Kosova’da kağıt yoktu, bilgisayarımız yoktu, en önemlisi elektrik sıkıntısı yaşıyorduk. 24 saat içerisinde iki defa ikişer saat elektrik geliyordu. Jeneratörümüz yoktu. Türk askerinin getirmiş olduğu jeneratörle ilk gazeteyi çıkardık. O dönemde Türkler açısından durum hiç de iç açıcı değildi. Uluslararası örgütler Kosova’da Türklerin olmadığını savunuyorlardı. Biz de varlığımızı kanıtlamak amacıyla 24 Kasım 1999 tarihinde Türkçe yazılan gazetemizin hepsini ücretsiz olarak dağıttık. Gazetemizde Kosova ve dünyadaki gelişmelerin yanı sıra bölgede yaşayan Türkler’in sorunlarını da dile getirdik. Türkçe’nin resmiyeti kalkınca Kosova’daki tüm Türkler’in ilk yerel seçimleri boykot etmesini sağladık. AGİT’in binalarının önündeki posta kutuları halkımızın şikayet mektuplarıyla doldu. O dönemdeki UNMIK temsilcisi Kouchner’in ofisine binlerce protesto mektubu gitti. Bu gazete ile Kosova’daki Türk halkının toplumdaki değişiklikler hakkında bilgilendirilmesi ve farklı şehirlerde yaşayan Türkler’in birbirinden haber alması sağlandı. Bu gazete ile hedefimiz üçüncü bir yorum kaynağı olmaktı. Kosova’da

varolan Sırp ve Arnavut yorumuna bizler üçüncü bir yorumu kattık. Radyomuzda dört dilde yayın yapıyoruz. 21 saat Türkçe, 3 saat de Arnavutça, Boşnakça ve Rom dilinde yayın yapıyoruz. Dört dilde yayını 1 Şubat 2003 tarihinde başlattık ve Kosova'da bunu yapan ilk radyo olduk.”

Ayrıca Kosova Türk Taburu'nun bulunduğu Prizren “Sultan Murat” kışlasından 100.3 frekansından yayın yapan Mehmetçik Radyosu, 2001 yılının Eylül ayı sonlarında yayın hayatına başlamıştır. Yirmi dört saat aralıksız yayın yapan Mehmetçik FM'de, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin beş mensubu ve dört sivil personel görev yapmaktadır. Geniş dinleyici kitlesine sahip olan ve Prizren, İpek, Rauça, Jakova ile Dragaş bölgelerinde dinlenen Mehmetçik Radyosu'nda canlı ve paket programlar da sunulmakta; dinleyicilere yönelik eğitim, sağlık, kültür, müzik-eğlence ve haber programları yapılmaktadır. Mehmetçik Radyosu, Türklerin yanı sıra Arnavut ve Boşnaklar tarafından da dinlenmektedir. Mehmetçik Radyosu ekibi Priştine, Mitroviça ve Gilan'da da yerel radyolarla işbirliği çerçevesinde Ay Yıldız programını hazırlamaktadır. Mehmetçik Radyosu, Kosova'daki Türk Barış Gücü Taburu'nun sadece bölgenin güvenliğine değil, altyapı, kültür, sanat ve eğitime de katkıda bulunduğunun göstergesidir.

Prizren ve Mamuşa için belirtilmesi gereken bir husus, neredeyse bütün Türklerin evinde çanak anten bulunduğu ve genel olarak Türk kanallarını izledikleridir.

4. 8. Kültürel Faaliyetler

Kosova İstatistik Ofisi (KİO) (<http://www.ks-gov.net/esk/esk/english/english.htm>)'nin vermiş olduğu bilgilere göre, Prizren'de sinema yoktur ve profesyonel tiyatro faaliyetleri yapılmamaktadır. Tiyatro etkinliği ancak derneklerin çabalarıyla amatör olarak sürdürülmektedir. Bunun yanı sıra Prizren'de üç müze ve doksan iki adet kültürel ve tarihi eser ile üç tane kütüphane bulunmaktadır. Kültürel faaliyetlerin büyük kısmı derneklerin çatısı altında sürdürüldüğünden, bu başlık altında genel

olarak Kosova'daki ve özelde de Prizren ve Mamuşa'daki Türk dernekleri incelenecektir.

Kosova Türkleri'nin Yugoslavya tarafından resmen tanınması tarihi olan 1951 yılından önceki dönemde Kosova'da, özellikle de Prizren'de kültür, sanat, siyasi ve yardımlaşma derneklerinin varlığından (Recepoğlu 1994: 3), Türkçe tiyatro eserlerinin sahnelenmesinden (Recepoğlu 1991: 18) söz edilmesine rağmen, bu konuda daha geniş bilgilere maalesef sahip değiliz. Bu dönemle ilgili olarak şu kesindir ki, Kosova Türkleri'nin hareketli, örgütlü bir toplumsal, kültürel hayatları söz konusu değildir.

1951 yılından önceki dönemde Türk aydınları arasında görülen hareketlilik, 1936 göçüne paralel olarak başlamıştır. Bu hareketliliğin odak noktası dost meclislerinde başlayan kültür-sanat faaliyetleri olmuştur. Kosovalı Türk aydınlarının örgütlü bir hareketine dönüşemeyen bu hareketler (Selina 1952: 8), yaşanan onca zulüm ve baskıya, Kosova'daki Türk nüfusun azalmasına neden olan iki göçe rağmen, Türklerin ulusal bilinçlenmelerine önemli katkıda bulunmuştur.

Kosova Türkleri, 20 Mart 1951 tarihinde resmen tanındıktan sonra, ulusal benliklerini belirtme ve kültürel gelişme haklarına sahip olmuşlar ve bu yıldan itibaren kültür dernekleri kurmaya başlamışlardır.

Bu dönemden sonra genel olarak “partiden gelen direktifler” doğrultusunda yapılan bu gibi girişimlerden biriyle, 17 Haziran 1951 yılında, Kosova'da her bakımdan adeta “Türklüğün kalesi” olan Prizren'de, “Doğru Yol” Kültür Güzel Sanatlar Derneği kurulmuştur (Muzbeğ 1976). Çok geçmeden, yine Prizren'de kurulan “Branislav Nuşiç” Amatör Tiyatrosu'nda, Sırp ve Arnavut tiyatro kolları ile birlikte, Türk Tiyatro Kolu da faaliyete geçmiştir (Mercan 1992: 8). Aynı yıl içinde Priştine'de daha sonra “Gerçek” “Yeni Hayat” Kültür Güzel Sanatlar Derneğinin kurulduğu da bilinmektedir (Ömer 1991: 10). Prizren ve Priştine'de görülen bu

hareketlilik, Kosova'da Türklerin yaşadığı diğer kent ve köylere de sıçramış, 1951 yılında İpek, Mitrovitsa, Vıçutern, Gilan gibi kent ve kasabalarda da bu gibi dernekler faaliyete geçmiştir (Arslan 1991: 2).

Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nin ilk anayasası olan 1974 Anayasası, Kosova'da yaşayan Türkler için büyük önem taşımaktadır. Anayasa Kosova'da yaşayan bütün ulusal azınlıklara olduğu gibi, Türklere de tanıdığı ve garanti altına aldığı ulusal kimliğini özgürce ifade edebilme hakkı vermiştir. Bu gelişmenin ardından 1978 yılında Prizren Kültürevi, Prizren Amatör Türk Tiyatrosu'nu kendi çatısı altına almıştır. 1979 yılında Mamuşa köyünde "Aşık Ferki" Kültür Güzel Sanatlar Derneği kurulmuştur.

1993 yılından sonra Yugoslavya'ya karşı uygulanan ekonomik yaptırımların ortadan kalkmasıyla, Türklerin sayısı az olmasına rağmen, bazı kentlerde örneğin Prizren'de çok sayıda dernek kurulmaya (Virmişa 1998: 35) başlamıştır.

Kosova'da Türk derneklerinin en fazla olduğu şehir Prizren'dir. Prizren'de Türklere ait 17 tane dernek bulunmaktadır. Bunlardan üç tanesi tiyatro topluluğu (Nafiz Gürcüali Tiyatrosu, Rumeli Tiyatrosu ve Kabara), dernekler arasında en aktif olanları Doğru Yol Kültür ve Dayanışma Derneği, Öğretmenler Derneği ve Zübeyde Hanım Kadın Derneği'dir.* Bunlar dışındaki dernekler ise, Türk dil ustaları, işadamları, balkan aydınları, yazarlar, esnaf derneği ile çeşitli kültür ve sanat dernekleridir. Mamuşa'da ise Aşık Ferki ve Alperenler (milliyetçi çizgide genç nüfus ağırlı bir dernek) olmak üzere iki tane dernek bulunmaktadır.

* Prizren'de iki tane Zübeyde Hanım Kadın Derneği bulunmaktadır. Bunlardan birisinin başkanlığını Vildan Cibo, diğerinin ise başkanlığını Birsan Gota yapmaktadır. İki derneğin de amacı, Türk kadınlarının sorunlarını çözmek, kadınlar için kermes, kurs, toplantı gibi faaliyetler düzenlemektir. İki dernek de kendisinin asıl kadın derneği olduğunu, diğer derneğin ise resmi olmadığını ileri sürmektedir. Bu tip anlaşmazlıklar, azınlık grubunu oluşturan Kosova Türkleri arasında ikiliklere yol açmak gibi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Mamuşa'daki Türk derneklerini değerlendiren Bütüç de, Alperenler Gençlik Derneği, 1979 yılında kurulan Aşık Ferki Kültür-Sanat ve Edebiyat Derneği ve Kosova Savaşı'ndan sonra kurulan İşadamları Derneği'nden söz etmiştir. Bütüç bu derneklerden ilk ikisinin etkin olarak çalıştığını, İşadamları Derneği'nin faaliyetlerinin ise pek yoğun olmadığını belirtmiştir.

Bunun yanı sıra Kosova Savaşı'ndan sonra Mamuşa Spor Klubü de hayata geçirilmiş; ancak maddi imkansızlıklar yüzünden faaliyetlerini gerektiği gibi sürdürememiştir. Bütüç, Prizren'den uzun zamandır bir derneğin Mamuşa'da bir konser vermediğini, ancak buradaki Türkler için kültürel faaliyetlerin çok önemli olduğunu, bunun bir an önce gerçekleştirilmesi gerektiğini söylemiştir (Bütüç ile görüşme 10.02.2007).

Priştine'de ise faal olan üç tane dernek bulunmaktadır; Gerçek Kültür ve Spor Derneği, Hanımeli Kadın Derneği ve Yunus Emre Entegrasyon ve Tolerans Derneği. Gilan'da iki Türk derneği (Yarın ve Atatürkçü Düşünce Derneği), Mitroviça'da ise Birlik Derneği faaliyettedir.

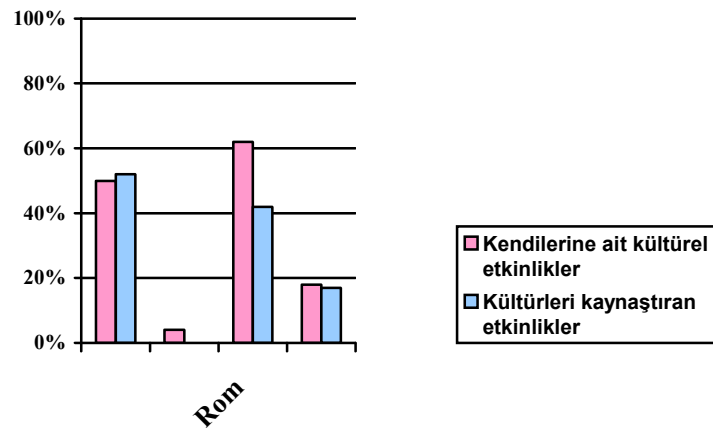
BM Gölge Raporu (Shadow Report 2005)'nda Kosova'da savaş sonrası dönemde nitelikli kültürel faaliyetler, festivaller ve toplantıların organizasyonunda gözle görülür bir ilerleme olmadığı belirtilmiştir. BM raporuna göre Türk topluluğuna gelenek ve görenekler, kültürel mirasının ve dilinin korunması için UNMIK tarafından destek verilmemiş; hatta UNMIK yönetiminin kuruluşunu takiben bu değerlerde gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır.

Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve-Sözleşmenin Danışma Kurulu (2005: 16)'nın almış olduğu bilgi de bunu desteklemektedir. Kültürel faaliyetler konusunda azınlıklara yapılan destek sınırlıdır. Belirli azınlık toplulukları, kültürlerinin promosyonunu yapmak ve desteklemek gibi çabaların yıldan yıla azaldığını belirtmişlerdir.

Türk toplumuna ait kişiler, bu tür endişelerini, tiyatro ve müzik alanlarında kurumların devam ettirilmesinde meydana gelen problemleri vurgulayarak Danışma Kurulu'nun dikkatine sunmuşlardır. Kosova Türkleri'ne göre kültürel kimliklerini ve kültürlerini korumak için yapılan çabalar yeterli değildir.

AGİT Kosova Misyonu Demokratikleşme Bölümü (2005: 16)'nın yaptığı araştırmaya göre, kendi başına yapılan kültürel etkinlikler ve kültürleri kaynaştıran etkinlikler açısından Romlar ve Boşnaklar kendi azınlık gruplarının faaliyetlerini, Goralılar ve Türklere göre daha yeterli görmektedirler.

Şekil 2: Azınlıkların Kültürel Etkinlikleri

Burada 1951 yılında ilk kurulan Türk derneklerinden Prizren'deki "Doğru Yol" Kültür Sanat Derneği ve Priştine'deki "Gerçek" Kültür Sanat ve Spor Derneği Başkanları ile yapılan görüşmelerden kısımlar aktararak, Kosova Türkleri'nin dernekleşmeleri, derneklerin amaçları ve faaliyetleri konusunda bilgi verilecektir.

Doğru Yol Kültür Sanat Derneği Başkanı İrfan Şekerci İle Yapılan Görüşme
(Prizren-03.05.2006):

“Derneğimiz, Doğru Yol Kültür ve Sanat Derneği adıyla 1951 yılında kurulmuştur. O yıllar bura Türkleri için bir dönüm noktası sayılır. Çünkü o yıllarda eğitimde de Türkçe okullar açıldı, çocuklarımız Türkçe okumaya başladı, dolayısıyla Türk dernekleri de kurulmaya başladı. İlk kurulan Türk derneği Doğru Yol’dur. Ardından Priştine’de Gerçek Derneği kuruldu. O zaman derneğimizde aydın kişiler, sanatçılar bir araya geldi ve o zamanın mevcut olan kalitesiyle, yani kadrosuyla bir orkestra kuruldu. Aynı zamanda sanatçılar, şarkıcılar, türkücüler bu orkestra etrafında toplandı.”

- Derneğin kuruluş amacı nedir?

“Kültür, sanat ve bir de o zaman tiyatroyu da kapsamaktır. Bütün aydın kişilerde buradan çıkmıştır. Tiyatrocularımız olsun, Türk halk müziği, Türk sanat müziği şarkıcılarımız olsun, hatta bile yazarlarımız da Doğru Yol’dan çıkmıştır.”

- Derneğin kaç üyesi bulunmaktadır?

“Şu anda 200 kadar üyemiz vardır. Bizim derneğimiz iyi organize edilmiş bir dernektir. Derneğimizde Türk sanat müziği, halk müziği, hafif müziği ve tasavvuf müziği, kütüphane kolu, tarih kolu, halk dansları, çocuk dans ekibi kolu, resim kolu, Aziz Buş Tiyatrosu, çocuk grubu, Esin dergisi, Filiz Dergisi, Türk müziği korosu gibi kollar bulunmaktadır, bunun yanında her yıl İbrahim Brina Balkanlar Türk Kültür hizmet ödülü verilmektedir.”

İrfan Şekerci, Türklerin Prizren’deki dernekleşmelerini ise şu şekilde değerlendirmektedir:

“Bütün bu kurulan küçük dernekler diyeyim bunlara, çünkü hakikaten bize nazaran küçüktürler. Hepsi bir çeşit derneğimizden kopmuştur. Nasıl kopmuştur diyeceksin mesela, Hasan Hüseyin ile anlaşılamamış burada, bireysel bir şeyle demiş ben artık buraya gelmem. Yeni sistemle şimdi savaştan sonra demokrasi geldi buraya. Artık şimdi üç-dört kişinin bir dernek kurma imkanı var. İsterse bir dernek kurarlar. Belediye

sertifika veriyor. Yani bu dernekler böyle kuruldu. Mesela Filiz Derneği, Doğru Yol Derneği'nden kopmuş bir dernektir.”

Şekerci, Prizren'de savaş sonrası dönemde çok sayıda Türk derneği kurulmasını, UNMIK yönetimiyle birlikte gelen demokrasinin dernek kurmayı kolaylaştırmasına ve Türkler arasında yaşanan bireysel sorunlara bağlamaktadır. Şekerci'ye göre Türk derneklerinin sayısındaki artışın diğer bir nedeni ise, derneklerin çeşitli kurumlara önerdiği projeler ile ekonomik çıkar elde etmeleridir. Nüfusun %95'ini Arnavutlar'ın oluşturduğu bir toplumda, Arnavutların tek bir derneği varken, Türklerin az sayılarına rağmen, sadece Prizren'de on yedi tane derneklerinin olmasını eleştirmekte ve bu durumun dernekler arasında koordinasyonu engellediğini belirtmektedir. Şekerci, sorunun çözümü için tüm Türk derneklerinin tek bir çatı (kültür merkezi) altında toplanmasını ve kurulan merkeze, dernek faaliyetlerini denetleme hakkı verilmesini önermektedir.

Doğru Yol Derneği'nin yaptığı faaliyetler sorulduğunda; Şekerci, tiyatro ve folklor gösterileri ile Türk halk müziği, sanat müziği ve tasavvuf müziğindeki konserler konusunda aktif olduklarını belirtmiştir. Dernek, 2005 yılında toplam 46 etkinlik yapmıştır. Bu etkinliklerin arasında en çok başarı gösteren kol ise Türk Tasavvuf Müziği Kolu'dur. Doğru Yol Derneği'nin 1951 yılından günümüze kadar, sadece 6 ay savaş zamanı haricinde, etkinliklerinin kesintisiz sürdüğünü vurgulamaktadır. Dernek Kosova dışında; Türkiye, Arnavutluk, Bosna, Bulgaristan, Makedonya, Almanya, Sırbistan, Hırvatistan ve Karadağ'da etkinlikler düzenlemiştir.

Gerçek Derneği Başkanı Zeynel Abidin Ustibo İle Yapılan Görüşme (Priştine-07.05.1006)

- Derneğin kuruluş amacı nedir?

“Derneğimizin adı, Gerçek Kültür, Sanat ve Spor Derneği, Priştine’de kurulan ilk Türk derneği ‘Yeni Hayat’ ismiyle kurulmuş ilk önce daha

sonra adını değiştirmiş ‘Gerçek’ adını almış. 1951 yılında Doğru Yol ile aynı yılda kurulmuştur. Bunlar, bir bakıma en eski dernekler. O zamanlarda, yani 1951’de Türk azınlığı kabul edilince bu dernekler kuruluyor. Önceden de dernekler varmış. Kuruluş amacı, 1951’de zaten Türk milletinin varolduğunun resmen tanınmasıyla bu derneklerin kurulması o milletin kültür faaliyetlerini, gelenek ve görenekleri korunması amacıyla kurulmuş. Dernekler kurulmadan önce de insanların evlerinde toplanılıp saz çalınır, şarkı ve şiir söylenirmiş. Bu, böyle resmileşince o şekilde artık yalnız bir dernek halini almış ve dernekte çalışmalarına devam etmişler. O zamanlardan bu zamana kadar çeşitli faaliyetlerde bulunulmuş (...) O zamanki rejimden ne kadar destek verilmişse o kadar da faaliyetler olmuş, bunun için de halkımız kendi milli iradesine dayanarak kendi çalışmalarını, düğününü, sözünü, Türkçe’sini ve müziğini yaşatmışlar. Önemli etkinliğimiz yazarlarımız ve şairlerimiz olmuş. Daha ileride tabi radyomuz kurulmuş, televizyonumuz kurulmuş, gazetemiz vardı ve sonra da profesyonel orkestra kurulmuş. Bunların hepsi tabii derneklerden çıkmıştır. Nitekim bugün de aynı şekilde çalışıyoruz”

Gerçek Derneği’nin örgütlenmesi de, Doğru Yol Derneği gibi kollar şeklinde olmaktadır. Folklor, müzik, yazın, dans kolu, resim ve fotoğraf kolu bulunmaktadır. Bunun dışında dernek, spor etkinliklerine katılamayan Türk gençlerine destek olmak amacıyla spor etkinlikleri de yapmaktadır. Bu amaçla dernek kapsamında Spor Okulu kurulmuştur. Derneğin gerçekleştirdiği spor etkinliklerinden en önemlisi masa tenisidir. Kosova’da ilk defa bir Türk takımı Gerçek adıyla masa tenisi turnuvalarına katılmıştır.

- Dernek herhangi bir yerden destek alıyor mu?

“Biz dernek olarak en büyük desteği Priştine belediyesinden gördük, halen de görmekteyiz. Sağolsunlar bizi anlayışla karşılıyorlar. Tabi onların imkanları çok kısıtlı o yüzden bu anlayış sınırlı oluyor, bütün faaliyetlerimizi kapsayamıyor. Tabi maddi durum böyle olunca, biz faaliyetlerimizi istediğimiz gibi, istediğimiz düzeyde yapamıyoruz (...) Başka destek alınmıyor bütün faaliyetlerimiz kendi özverimizle oluyor. Biliyorsunuz ekonomik şartları çok ağır buranın (...) Priştine Türkleri için en büyük sorun, darbeyi yiyen en büyük kısmın Türk halkı, Türk milleti olmasıdır. Tabi ki diğerleri de burada bu ekonomik durumdan sıkıntı çekiyor. Ama bizim insanlarımız daha önceden daha fazla memur olarak çalıştıkları için bu durumda kendilerini pek bulamadılar ya da

buldurmadılar denebilir. Savaştan sonra Priştine'ye çok gelen oldu. Priştine nüfusu 200.000 iken birdenbire savaştan sonra 700.000'e fırladı. Bunun aşağı yukarı 3.000 civarı Türk nüfus. Burada Türkler'in çoğu hakikaten işsiz kaldı bu sefer. Ekonomik durumları çok ağırdır. Biz Gerçek olarak birçok yardımlaşma kampanyaları örgütledik. İstanbul'da kardeş derneğimiz var, İstanbul Priştine Derneği, onlar aracılığıyla Ramazan Bayramları'nda bir parça para, kurban eti dağıtırız. Geçenlerde mesela 400-450 aileye kadar et dağıtımı yapıldı bu da büyük bir organizasyon oldu. Bir de mesela buradaki Kosova Türk Polis Kontenjanı (150 civarında polis), UNMIK'te çalışan polis arkadaşlarımız da kendi ekonomik durumlarına göre bazı yardımlar yaptılar çocuklarımıza. Çanta dağıtımı yaptılar, gıda dağıtımı yaptılar. Biz beraber iç içe olarak bu örgütlenmeyi yaptık. Gerçek şu anda her çeşit faaliyeti kapsamaya çalışıyor. Sorunlarımız büyük tabi. Artık biz burada olan Türk halkı ekonomiye, siyasete katılmak istiyoruz ve katılıyoruz. Buna da karşı taraftan saygıyla bakılıyor.”

Kosova Türkleri'nin Türkiye'den beklentileri nelerdir? sorusuna Ustaibo şu şekilde cevaplandırmıştır:

“Sanıyorum ki çifte vatandaşlık, Türk milleti için birçok problemi çözmüş olacaktır. Dersiniz ki çifte vatandaşlığı alacak gidecek ve burada Türk kalmayacak. Bu düşünceler yanlış olabilir, bunun daha derin bir analizini yapmak lazım. Niye dersiniz, zaten dünyada ekonomi globalleşiyor bizim bir yerde kalmamız ya da ille de Türkiye'de kalmamız global ekonomi açısından bakacak olursanız mecburi değil. Çünkü insan nerden ekmek parasını çıkartırsa orada kalacak. Çifte vatandaşlık ayrı bir konu. Birincisi burada yaşayan Türklerin güvenliğini sağlamak için, ikincisi buradaki ekonomi ilişkilerini çok daha yüksek bir düzeye çıkarmak için önemli bir konu. Çifte vatandaşlık olursa Türkiye ile Kosova arasındaki ilişkiler çok daha rahat gidebilir. Bu adamlar buradan gider Türkiye'den mal getirir. Türkiye'de de problemi olmaz, Kosova'da da problemi olmaz, yani ekonomi açısından çok güzel olaylar olur. Biz buradan mesela, Türkiye'ye kalkıp gitsek varımızı yoğunumuzu satmış olacağız. O zaman burada ne evimiz kaldı diyebiliriz, ne de eserimiz kaldı. Çifte vatandaşlık ayrı bir olaydır. Burada evini satacak satmaz, çifte vatandaşlığın o konuda düşünülmesi lazım, istediği zaman Kosova'ya gelir. Evi var, dükkanı var çalıştırır ama böyle bir şekilde evini de satacak, toprağını da satacak Türkiye'ye gidecek. Türkiye olmazsa tabi ekonomi ağırlaşınca insanlar başka ülkeleri de düşünüyor Türkiye şart değil (...) Yardımlara gelince burada işte Türkiye'den beklentilerimiz ister ekonomik, ister kültürel olsun vakıf kurulması lazım. Çok da vakıf gerekmez ama bir iki tane çalışacak vakıf, bu vakıflarla maddi yardımlar

çok daha kolay sağlanabilir. Karşı tarafta çok daha farklı bakabilir. Bu Türkiye devleti değil vakıf yardımı olur (...) Bizim en büyük sorunumuz eğitimidir. Kitap problemi, öğretmen problemimiz var. Öğretmenlerimiz yeterince sayıda olsa bile maddi durumları çok kötü. Nasıl yardım edeceğiz, nasıl yapacağız biz bu problemi çözemiyoruz. Bu konuda mesela Arnavutlar'ın Miloseviç döneminde öğretmenlere destekleri model alınabilir. Miloseviç onlara para vermeyince onlar kendileri örgütlendiler, kendileri aralarında para topladılar. Hatta paralel sistem olarak hükümetten daha fazla maaş verdiler. Ben paralel sistem demiyorum, hatta Kosova eğitim sistemin içinde olsun, ama model olsun diyorum. Bu öğretmenlere yardım yapılması gerekiyor. Mesele KTÖD'ne yardım yapılabilir. Biz yapmak isteriz ama paramız yok. Vakıflar aracılığıyla öğretmenler desteklenebilir. Öğretmenlere destek sunulmalı ki çocuklarımız daha iyi yetişebilsinler.”

Ustaibo, Kosova'daki dernekleşmenin Türkiye'deki dernek anlayışından farklı olduğunu belirtmektedir. Ona göre;

“Türkiye’de derneğin anlamı bambaşkadır. Burada ise dernekler, bizim kültürümüzü ve geleneğimizi korumak için savaştığımız bir yol. Toplanacaksın, şarkı söyleyeceksin bu dernek işi değil ama çocuklarımıza zengin kültürümüzü aşılama için. Bu kültürümüzü unutturmak bizim için de Türkiye için de günah olur.”

5. BÖLÜM: VERİLERİN ANALİZİ

5.1. BETİMSSEL VERİLERİN ANALİZİ

5.1.1. Örneklemenin Genel Özellikleri

Örneklemenin genel özellikleri başlığı altında; örneklem grubunun yerleşim yeri, cinsiyeti, doğum yeri, eğitim düzeyi ve meslekleri ile ilgili betimsel analizler yer almaktadır.

Tablo 8: Örneklemenin Yerleşim Yerine Göre Dağılımı

Yerleşim Yeri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Prizren	311	74.8	74.8
Mamuşa	105	25.2	25.2
Toplam	416	100.0	100.0

Örneklem grubunun %74.8'i Prizren'de, %25.2'si ise Mamuşa'da yaşamaktadır. Mamuşa'da anket uygulanan kişi sayısının Prizren'e göre daha az olması şu şekilde açıklanabilir. Hem genel olarak Kosova'nın tarihsel, siyasi, etnik yapısı ve uluslararası statüsünün belirsizliğinden kaynaklanan, hem de Mamuşa'nın dışa kapalı kırsal toplum yapısı sergilemesinden kaynaklanan nedenler, Mamuşa halkının dışarıdan gelen bir araştırmacıya karşı şüpheyle yaklaşımlarına neden olmuştur. Bunun yanı sıra araştırma sürecinde Mamuşa'da kalma imkanı olmadığı için, Prizren'de ikamet edilerek, köye günü birlik ziyaretler yapılması, Mamuşa hakkında araştırmacıyı iyi tanımamaktan kaynaklanan güven problemine yol açmıştır. Bunların sonucunda Mamuşa Köyü'nün erkekleri, birçok konuda araştırmacıyla konuşmaya istekli oldukları halde, bu konuşmalarının anket formu üzerine dökülmesinde isteksiz olduklarını belirtirken; Mamuşa Köyü'nün kadınları ise araştırmacıyı Türk kültürüne özgü misafirperverlikle karşıladıkları halde, anket

formunun uygulanması sırasında bu formdaki bilgileri eşlerinin daha iyi bildiğini ve bu nedenle eşlerinin doldurması gerektiğini belirtmişlerdir.

Tablo 9: Örneklemin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Kadın	183	44.0	44.0
Erkek	233	56.0	56.0
Toplam	416	100.0	100.0

Örneklemin %44'ü kadınlar, %56'sı ise erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 10: Örneklemin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
20 yaş ve altı	12	2.9	2.9
25-29	31	7.5	7.5
30-34	59	14.2	14.2
35-39	67	16.1	16.1
40-44	68	16.3	16.3
45-49	73	17.5	17.5
50-54	49	11.7	11.7
55-59	26	6.3	6.3
60-64	19	4.6	4.6
65 yaş ve üstü	12	2.9	2.9
Toplam	416	100.0	100.0

Örneklem grubunun en fazla yer aldığı yaş grubunu %17.5 oranıyla 45-49 yaş grubu oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla 40-44 (%16.3), 35-39 (%16.1), 30-34 (%14.2), 50-54 (%11.7), 25-29 (%7.5), 55-59 (%6.3) ve 60-64 (%4.6) yaş grupları

izlemektedir. En alt ve en üst yaş gruplarını oluşturan 20 yaş ve altı ile 65 yaş ve üstü yaş grupları ise %2.9'luk oranla en son sırada yer almaktadırlar.

Tablo 11: Örneklemin Doğum Yerine Göre Dağılımı

Doğum Yeri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Prizren	295	71.2	71.2
Mamuşa	104	25.0	25.0
Makedonya	1	0.2	0.2
Priştine	7	1.7	1.7
Mitrovica	1	0.2	0.2
Büyük Kruşa	1	0.2	0.2
Gilan	3	0.7	0.7
Brod	1	0.2	0.2
Belgrad	1	0.2	0.2
İstanbul	1	0.2	0.2
Gaziantep	1	0.2	0.2
Toplam	416	100.0	100.0

Örneklemin %71.2'si Prizren, %25'i Mamuşa, %3'ü Priştine, Mitroviça, Büyük Kruşa, Gilan ve Brod gibi Kosova'da bulunan değişik şehir ve köylerde doğmuşlardır. %0.4'ü Makedonya ve Sırbistan, %0.4'ü ise Türkiye olmak üzere %0.8'i ise yurtdışı doğumludur.

Tablo 12: Örneklemin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Okuma-yazma bilmiyor	1	0.2	0.2
Yalnız okur-yazar	6	1.4	1.4
İlkokul mezunu	75	18.0	18.0
Ortaokul mezunu	7	1.7	1.7
Lise mezunu	155	37.3	37.3
Lise dengi meslek okulu mezunu	66	15.9	15.9
Yüksekokul-üniversite mezunu	103	24.8	24.8
Lisansüstü	3	0.7	0.7
Toplam	416	100.0	100.0

Genel olarak bakıldığında örneklem grubunun eğitim düzeyinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Düz lise mezunu olanlar (%37.3) ile lise dengi meslek okulu mezunu (%15.9) olanları bir arada düşündüğümüzde örneklemin yarıdan fazlasının (%53.2) lise mezunu olduğu görülmektedir. Lise mezunlarını %24.8 oranı ile yüksekokul-üniversite mezunları izlemektedir. Örneklem grubunda lisanüstü mezunlarının (%0.7), okuma yazma bilmeyenlerin (%0.2) ve herhangi bir okula gitmeyip, yalnızca okur-yazar olanların (%1.4) oranı ise düşüktür.

Tablo 13: Örneklemin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Meslek Grupları	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Ev hanımı	99	23.8	23.8
Memur	79	19.0	19.0
Serbest Meslek	70	16.8	16.8
Esnaf ve zanaatkar	49	11.8	11.8
İşçi (Vasıflı/Vasıfsız)	47	11.3	11.3
Toprak sahibi veya çiftçi	42	10.1	10.1
İşsiz	12	2.9	2.9
Emekli	10	2.4	2.4
Öğrenci	5	1.2	1.2
Üretici (işadami-işveren)	3	0.7	0.7
Toplam	416	100.0	100.0

Örneklem grubunun meslek gruplarına göre dağılımına baktığımızda; %23.8'i ev hanımı, %19'u memur, %16.8'i serbest meslek, %11.8'i esnaf ve zanaatkar, %11.3'ü vasıflı ya da vasıfsız işçi, %10.1'i toprak sahibi ya da çiftçi, %2.4'ü emekli, %1.2'si öğrenci ve %0.7'si üreticidir. Örneklemin %2.9'u ise herhangi bir yerde çalışmamaktadır. Etnik grupların belirli meslek kategorilerinde yoğunlaşması (Barth 2001; Isajiw 1993; Andrews 1992) yönündeki kuramsal beklentiye karşın, Kosova Türkleri'nin meslek dağılımına baktığımızda böyle bir bulguya ulaşılmadığı görülmektedir.

5.1.2. Etnisitenin Objektif Unsurları Açısından Kosova Türkleri

5.1.2.1. Etnisitenin Objektif Unsuru Olarak Evlilik ve Aile Yapısı

Kültürden kültüre farklılık gösteren evlilikle ilgili özellikler ve aile yapısı etnisitenin dışı vurulan unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başlık altında Kosova'da yaşayan etnik Türklerin Türkiye'deki evlilik ve aile yapısı ile gösterdiği benzerlikler ve farklılıklar ele alınacaktır. Böylece Kosova Türkleri'nin evlilik ve aile yapısıyla ilişkili olarak Türklere özgü unsurları ne ölçüde korudukları ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Evlilikle ilgili olarak; örneklem grubunun medeni durumu, evlilik yaşı, evlilik biçimi, akraba evliliği yapılıp/yapılmadığı, evlenirken uyguladıkları gelenek, görenek, örf ve adetler, örneklemün eşlerinin etnik kökenleri ile ilgili betimleyici analizlere yer verilirken; aile yapısı ile ilgili olarak; evli çiftin, evlendiklerinden sonra kiminle yaşadıkları (kendi anne-babaları ile yaşamaya devam edip etmedikleri) temel alınarak, geleneksel geniş aile ya da modern çekirdek aile yapısından hangisine dahil oldukları sorusunun cevabına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bunun yanı sıra çocuklarla ilgili olarak; örneklemün sahip olduğu çocuk sayısı, çocukların eğitim düzeyi, çocukların eğitim dili, çocukların yetiştirilmesi, okula gitmesi ve meslek seçimleri konusunda kimin etkili olduğu, çocukları için eş tercihleri, çocuklarını ileride yaşlılık güvencesi olarak görüp/görmedikleri gibi bilgilere yer verilmiştir.

Ailede otorite ve karar almayla ilgili olarak ise; ailede otoritenin kim olduğu, aileyi ilgilendiren çeşitli konularda kimin karar aldığı, önemli bir karar alırken kime danıştıkları, kadının ve erkeğin görevlerinin ne olduğu bilgilerine yer verilmiştir.

5.1.2.1.1. Evlilik

Tablo 14: Örneklemen Medeni Duruma Göre Dağılımı

Medeni Durum	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Resmi nikahlı evlilik	45	10.8	10.8
İmam nikahlı evlilik	17	4.1	4.1
Hem resmi, hem imam nikahlı evlilik	338	81.3	81.3
Boşanmış	5	1.2	1.2
Eşi ölmüş	11	2.6	2.6
Toplam	416	100.0	100.0

Örneklemen %81.3'ü evlenirken resmi nikahı ve imam nikahını birlikte yaptırmışlardır. %10.8'i evlenirken sadece resmi nikahı yaptırmayı tercih ederken; % 4.1'i ise sadece imam nikahı yaptırmayı tercih etmiştir. Örneklemen büyük bir kısmının evlenirken resmi nikahı ve imam nikahını birlikte yaptırmaları, etnisite unsurlarından birisini oluşturan dinin, sosyal davranışlarla dışa yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Bunun yanı sıra elde edilen veri, konuyla ilgili Türkiye'de yapılan araştırmalarla benzerlik göstermektedir. Hasanoğlu'nda yaptığı araştırmada benzer sonuçlara ulaşan Yasa (1969: 65), resmi nikahın bir yasa buyruğu olduğu için yerine getirilmeye çalışıldığını; dini nikahın ise dinin gereği olduğu için yerine getirildiğini belirtmiştir.

Ayrıca örneklemde boşanma oranının (%1.2) az olduğu dikkat çekmektedir ki, bu sonuç geleneksel toplum yapısına uymaktadır. Örneklemen %2.6'sının ise eşinin ölmüş olduğu görülmektedir.

Tablo 15: Evlilik Yaşı

Yaş	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
17 yaş ve daha küçük	35	8.4	8.4
18-19	56	13.5	13.5
20-21	69	16.6	16.6
22-23	98	23.6	23.6
24-25	90	21.6	21.6
26 yaş ve üstü	68	16.3	16.3
Toplam	416	100.0	100.0

Tabloya bakıldığında araştırmamız kapsamına giren Kosova Türklerinde evlilik yaşının oldukça küçük olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre örneklemin %23.6'sı 22-23 yaşında, %21.6'sı 24-25, %16.6'sı 20-21, %13.5'i 18-19, %8.4'ü ise 17 yaş ve daha küçük yaşta evlenmiştir. 26 yaş ve üstü yaş grubunda evlenenler ise %16.3 oranındadır.

Tablo 16: Evlenme Biçimi

Evlenme Biçimi	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Görüşüp anlaşarak	289	69.5	69.6
Görücü usulü ile	118	28.4	28.5
Anne-baba baskısı ile	6	1.4	1.4
Kaçırarak / Kaçırılarak	2	0.5	0.5
Toplam	415	99.8	100.0
Cevapsız	1	0.2	
Toplam	416	100.0	

Örneklem grubu evlenme biçimine göre değerlendirildiğinde; %69.6'sının, yani yarıdan fazlasının görüşüp anlaşarak, %28.4'ünün ise görücü usulü (dönürcülük

geleneği) ile evlendiği dikkat çekmektedir. Anne baba baskısı ile evlenenler (%1.4) ile kaçırarak evlenenlerin (%0.5) oranı ise azdır.

Türk kültüründe yaygın olarak uygulanan dünürçülük geleneği, evliliğin gençlerin ortak kararıyla değil, iki ailenin evlilik yoluyla birbirlerine hısım olmayı istemeleri sonucunda gerçekleşmektedir (Özbay 1984: 58; Balaban 1984: 184).

Tablo 17: Akraba Evliliği

Akrabalık Bağı	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Uzak akrabalık bağımız var	8	1.9	1.9
Akrabalık bağımız yok	405	97.4	98.1
Toplam	413	99.3	100.0
Cevapsız	3	0.7	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin neredeyse tamamına yakını (%98.1) evlendikleri kişiyle aralarında akrabalık bağı olmadığını; %1.9'u evlendikleri kişilerle aralarında uzak akrabalık bağı olduğunu belirtmiştir. Araştırma esnasında yapılan görüşmelerde de Kosova Türkleri akraba evliliğini hoş karşılamadıklarını özellikle belirtmişlerdir. Türkiye'de akraba evliliğinin tüm evlilikler içinde %21.10'unu (Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü 1987) oluşturması, Kosova Türkleri'nde akraba evliliğinin Türkiye Türklerine göre daha az tercih edildiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 18: Evlenirken Uygulanan Gelenek

Evlenirken Uygulanan Gelenek	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Başlık parası ödendi	73	17.5	17.5
Mehir yapıldı	7	1.7	1.7
Herhangi bir şey yapılmadı	307	73.9	73.9
Diğer (Evlenilecek kıza 2500 Euro para verilmesi geleneği)	16	3.8	3.8
Çeyiz	13	3.1	3.1
Toplam	416	100.0	100.0

Örneklemin %73.9'u evlenirken düğün dışında herhangi bir şey uygulamadıklarını belirtirken, %17.5'i başlık parası ödediğini, %3.8'i evlenirken -başlık parasından farklı özellikler gösterdiğini özellikle belirttikleri- evlenilecek kıza erkek tarafının günümüzde 2.500 Euro, eskiden ise 5000 Mark para verilmesi geleneğini uygulamaktadırlar

Özellikle Mamuşa'da uygulanan ve başlık parası geleneğine benzeyen bu gelenekte, erkek tarafının verdiği para, evlenilecek kızın ailesine değil, doğrudan kıza verilmektedir. Verilen bu paranın az bir kısmı ile öncelikle, kız isteme töreninden hemen sonra evlenecek kız giyim-kuşam, makyaj malzemeleri gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Kalan para ise yeni kurulacak evin ihtiyaçları için kullanılmaktadır. Yetkili kişiler ve halkla yapılan görüşmeler sırasında da Kosova Türkleri arasında başlık parası geleneğinin uygulanmadığı belirtilmiştir. Bu da başlık parası geleneğini uyguladıklarını belirten %17.5'lik kısmın başlık parası geleneği cevabını verirken, esas olarak 2500 Euro verme geleneğini ima ettiklerini düşündürmektedir.

Örneklemin %3.1'i ise çeyiz hazırladıklarını belirtmişlerdir. Aslında Kosova Türklerinin genelinde çeyiz geleneği olduğu halde, örneklemin çoğu çeyiz

hazırlığını özel bir uygulama olarak görmedikleri için belirtme ihtiyacı duymamışlardır.

Bunun yanı sıra Türk kültürüne uygun olarak, Prizren ve Mamuşa'da düğünden önceki gün kına gecesi yapılmakta; gelin, erkek tarafından evinden alınmaktadır (Bütüç ile görüşme, 10.02.2006).

Tablo 19: Örneklemin Eşlerinin Etnik Kökeni

Etnik Köken	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Türk	402	96.6	96.6
Arnavut	13	3.1	3.1
Makedon	1	0.3	0.3
Toplam	416	100.0	100.0

Etnik bir grupta en sık görülen evlenme geleneği “endogami” (grup içinden evlenme) dir. Kosova Türkleri bu açıdan değerlendirildiğinde endogaminin Türkler arasında yoğun olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre örneklemin %96.6’sı etnik grup içinden, %3.4’ü ise grup dışından (ekzogami) evlilik yapmışlardır.

Tablo 20: Çocuklar İçin Eş Tercihi

Eş Tercihi		1. tercih		2. tercih		3. tercih	
		Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
Türk Olmasına	f	305	307	1	-	-	-
	%	73.3	73.8	0.2	-	-	-
Akraba Olmasına	f	4	4	1	1	-	-
	%	1.0	1.0	0.2	0.2	-	-
Tanıdık Olmasına	f	9	9	7	8	-	-
	%	2.2	2.2	1.7	1.9	-	-
Tahsilli Olmasına	f	36	34	57	59	-	-
	%	8.6	8.2	13.7	14.1	-	-
Ahlaklı Olmasına	f	34	33	224	227	24	26
	%	8.2	7.9	53.8	54.8	5.8	6.2
Zengin Olmasına	f	1	1	63	57	31	31
	%	0.2	0.2	15.2	13.7	7.4	7.4
Müslüman Olmasına	f	2	3	27	26	288	285
	%	0.5	0.7	6.5	6.2	69.2	68.6
Kasabalı Olmasına	f	1	1	2	2	15	15
	%	0.2	0.2	0.5	0.5	3.6	3.6
Karışmam Kendisine Bırakırım	f	15	14	5	5	17	19
	%	3.6	3.4	1.2	1.2	4.2	4.6
Cevapsız	f	9	10	29	31	41	40
	%	2.2	2.4	7.0	7.4	9.8	9.6
Toplam	f	416	416	416	416	416	416
	%	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Çok etnili toplumlarda etnik grupların, egemen gruba asimile olmasının en etkili araçlarından bir tanesi evlilik, diğeri ise eğitimidir. Örneklem grubunun dışarıdan bir

etnik grup üyesi ile yapılan evliliğe karşı düşüncelerini ortaya çıkarmak amacıyla, örneklem grubuna çocuklarının eşlerini seçerken dikkat edecekleri ilk üç özellik sorulmuştur. Buna göre örneklem grubunun gelin adayları ve damat adayları açısından tercihlerinde farklılık olmadığı görülmektedir.

Kosova Türkleri'nin çocuklarının eşlerini seçerken dikkat ettikleri üç husustan Türklük, ilk sırada gelmekte (damat için %73.3, gelin için %73.8), bunu damat ya da gelin adayının ahlaklı olması (damat için %53.8, gelin için %54.8) ve Müslümanlık (damat için %69.2, gelin için %68.6) izlemektedir. Bu verilerden Kosova Türkleri'nin çocuklarının eş tercihinde Türklüğü ön planda tuttukları ortaya çıkmaktadır.

Araştırmada kullanılan katılımlı gözlem tekniği yoluyla Kosova Türklerinin “kendi” ve “öteki” tanımlarında önem verdikleri üç ayrım dikkat çekmiştir. Bunlar “Türk-Arnavut”, “Müslüman-Hıristiyan” ve “kasabalı-köylü” (Prizren Türkçe’siyle kasabalı-çöli) şeklindedir. Anketin uygulanması esnasında yapılan görüşmelerde ve anket sonuçlarında özellikle “Müslüman-Hıristiyan” ve “Türk-Arnavut” ayrımının örneklemin çocuklarının eşlerini seçerken etkili olması bunu desteklemektedir.

Ben-öteki tanımlamasının üçüncü ayağını oluşturan “kasabalı-köylü” ayrımı, örneklemin çocuklarının eşlerini seçerken dikkat ettikleri noktalar arasında ilk sıralarda yer almamaktadır. Örneklemin %3.6’sı damatlarının ve yine %3.6’sı gelinlerinin kasabalı olmasını üçüncü tercihlerinde belirtmişlerdir.

5.1.2.1.2. Aile Yapısı

Kosova Türkleri'nin aile yapısının geleneksel geniş aile ya da modern çekirdek aile mi, olduğunu ortaya çıkarmak amacıyla, örneklem grubuna kimlerle yaşadıkları, çocuklarını ilerde yaşlılık güvencesi olarak görüp/görmedikleri ve çocuk sayıları sorulmuştur.

Tablo 21: Evde Kimlerle Yaşadıkları

Kimlerle Yaşadıkları	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Sadece eşim ve ben	107	25.7	25.7
Erkeğin anne-babası ve bekar/evli kardeşleri ile	215	51.7	51.7
Kadının anne-babası ve bekar/evli kardeşleri ile	5	1.2	1.2
Annem veya babam vefat etti	89	21.4	21.4
Toplam	416	100.0	100.0

Geleneksel geniş ailenin yapısal özellikleri, tek-çizgili baba soyuna dayanması, iki veya daha fazla çekirdek aile biriminin aynı konut içinde yaşaması ve bunların hepsinin baba evinde yerleşmiş olmasıdır (Patai 1970: 133). Kosova Türkleri'ndeki aile yapısı bu açıdan değerlendirildiğinde; örneklem grubunun yarısından fazlasının (%51.7) evde erkeğin anne-babası ve bekar/evli kardeşleriyle, %1.2'sinin ise kadının anne-babası ve bekar/evli kardeşleri ile yaşadıkları görülmektedir. Evde aile büyükleriyle yaşamayanların oranının %25.7 gibi küçük bir oran olduğu (anne veya babası vefat edenlerin oranının %21.4 olduğu da göz önüne alındığında) dikkat çekmektedir. Aile yapısıyla ilgili olarak ortaya çıkan veri, Kosova Türkleri'nde tek-çizgili baba soyuna dayanan, iki veya daha fazla çekirdek aile biriminin aynı konut içinde yaşadığı geleneksel geniş aile yapısının yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma süresince gerçekleştirilen katılımlı gözlemlerde ve yapılan görüşmelerde de, evlenen erkeğin eşini baba evine getirme geleneğinin yaygın olduğu sonucuna varılmıştır. Anne-baba, yeni evlenen oğulları için, kendi evleri içinde ayrı bir yaşam alanı ayırmaktadırlar. Görüşmeler sırasında bunun nedenleri sorulduğunda, Kosova'daki ekonomik durumun (kiralara yüksek olması) etkili olduğu belirtilse de,

asıl nedenin anne-baba yaşlandığı zaman evlatlarının ve gelinin onlara bakması olduğu anlaşılmıştır.

Kosova Türkleri'nde gözlenen geleneksel geniş aile yapısı, sanayileşme ve kentleşme sürecinden önceki dönemde Türkiye'de yaygın olarak gözlenen aile yapısına benzemektedir (Kıray 1998: 117; Goode 1971: 287). Günümüz Türkiye'sinde halen kırsal yerleşim bölgelerinde geleneksel geniş aile yapısı yaygındır.

Tablo 22: Çocuklarını İlerde Yaşlılık Güvencesi Olarak Görüp/Görmedikleri

Yaşlılık Güvencesi	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	164	39.4	40.2
Hayır	84	20.2	20.6
Fikrim Yok	160	38.5	39.2
Toplam	408	98.1	100.0
Cevapsız	8	1.9	
Toplam	416	1000.0	

Prizren ve Mamuşa'da yaşayan Türklerde yaygın olan geleneksel geniş aile yapısının nedenlerini ortaya çıkarmak için, örneklem grubunu oluşturanlara; "çocuklarını ileride yaşlılık güvencesi olarak görüp, görmedikleri" sorusu yöneltilmiştir. Buna göre örneklemin %40.2'si çocuklarını ileride yaşlılık güvencesi olarak görmekte, %39.2'si bu konuda herhangi bir fikri olmadığını belirtmekte ve %20.6'sı ise çocuklarını yaşlılık güvencesi olarak görmemektedir. Çocuklarını yaşlılık güvencesi olarak görenlerin yüksek bir orana sahip olması, geniş aile yapısının en büyük nedenlerinden birisinin erkek çocuğun, evlendikten sonra da ebeveynleriyle ilgilenmeye devam etmesi olduğunu göstermektedir.

Tablo 23: Çocuk Sayısı

Çocuk Sayısı	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Bir Çocuk	90	21.6	22.2
İki Çocuk	148	35.6	36.5
Üç Çocuk	102	24.5	25.1
Dört Çocuk	43	10.3	10.6
Beş Çocuk	21	5.0	5.2
Altı Çocuk	2	0.5	0.5
Toplam	406	97.6	100.0
Cevapsız (Çocuğu olmayanlar)	10	2.4	
Toplam	416	100	

Kofos (1998), etnik uyanışlar sırasında yüksek doğum oranlarının bir topluluğu oluşturan etnik kompozisyonun şekillendirilmesinde demografik bir panzehir olarak etkili olduğunu belirtirken, Barth (2001: 24) da doğum ve ölüm oranlarını nüfusu etkileyen unsurlar olarak sıralamıştır. Bu anlamda etnik bir grupta doğum oranının yüksek olması, nüfus kompozisyonunu etkilemesi açısından önemli bir faktör oluşturmaktadır.

Kosova Türkleri'ni sahip oldukları çocuk sayısı bakımından değerlendirdiğimizde; iki çocuğa sahip olanların oranı (%36.5) en yüksektir. Bunu sırasıyla üç çocuk (%25.1), bir çocuk (%22.2), dört çocuk (%10.6), beş çocuk (%5.2) ve altı çocuk (%0.5) izlemektedir. Oranlar, kuramsal beklentinin aksine, Kosova Türklerinde çocuk sayısının fazla olmadığını ortaya koymaktadır.

5.1.2.1.3. Ailede Otorite ve Karar Alma

Geleneksel geniş ailenin tek-çizgili baba soyuna dayanması, ailede erkek otoritesine işaret etmektedir. Bunun yanı sıra geniş ailede, aile büyükleri hem evlatları hem de torunları üzerinde otoriteye sahiptirler. Burada Kosova Türklerinde ailede otorite ve bununla ilişkili olarak karar almayla ilgili bilgiler ele alınmıştır. Bu nedenle örnekleme ailede otoritenin kimde olduğu, karar alırken kime danıştıkları, erkeğin ve kadının ailedeki görevleri, çocuğun yetiştirilmesi ve meslek seçimi konusunda kimin etkili olduğu soruları sorulmuştur.

Tablo 24:Ailede Otorite

Ailede Otoritenin Kimde Olduğu	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Babada	141	33.9	34.1
Annede	3	0.7	0.7
Anne ve babada eşit şekilde	158	38.0	38.2
Aile büyüklerinde (Yaşlı kişide)	107	25.7	25.8
Diğer (Anne-Baba-Aile büyükleri)	5	1.2	1.2
Toplam	414	99.5	100.0
Cevapsız	2	0.5	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin %38.2'si ailede otoritenin kadın ve erkekte eşit şekilde dağıldığını, %34.1'i otoritenin erkekte, %25.8'i yaşlı kişide (aile büyüklerinde), %1.2'si hem eşlerde hem de aile büyüklerinde, %0.7'si ise otoritenin kadında olduğu cevabını vermişlerdir. Ailedeki otorite konusuna baktığımızda, otoritenin kadın ve erkekte eşit şekilde dağıldığını söyleyenler en yüksek oranı (%38.2) oluştursa da, aile büyüklerinin aile içi otoritesinin %25.8 gibi oldukça yüksek bir orana sahip olması, Kosova Türkleri'nde hakim olan geleneksel geniş aile yapısıyla açıklanabilir.

Tablo 25: Karar Alırken Kime Danıştıkları

Karar Alırken Kime Danışıldığı	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Kimseye danışmam bildiğimi yaparım	60	14.4	14.4
Anne/babama danışırım	49	11.8	11.8
Eşime danışırım	199	47.8	47.8
Arkadaş veya komşuma danışırım	2	0.5	0.5
Çocuklarıma danışırım	9	2.2	2.2
Aile üyelerime danışırım	92	22.1	22.1
Diğer (Anne-Baba ve Eş)	5	1.2	1.2
Toplam	416	100.0	100.0

Örnekleme grubuna önemli bir karar alırken kime danıştıkları sorulduğunda; %47.8'i eşine, %22.1'i aile üyelerine, %11.8'i anne ve babalarına, %2.2'si çocuklarına, %1.2'si hem anne-babalarına hem de eşlerine, %0.5'i arkadaşlarına ve komşularına danıştıkları şeklinde cevap vermişlerdir. %14.4'ü ise kimseye danışmadıklarını belirtmiştir. Alınan cevaplar arasında en yüksek oranı %47.8 ile "eşime danışırım" cevabı oluşturmaktadır. Bu cevap Kosova Türklerinde eşitlikçi aile yapısına işaret etse de, ailede otorite kimdir sorusuna benzer olarak, örneklem karar alırken de anne-babasının görüşlerini (%11.8) dikkate almaktadır. Aile üyelerinin tümüne danıştıkları (%22.1) cevabı da göz önüne alındığında bu oranın bir hayli yüksek olduğu dikkat çekmektedir ki, bu veri araştırma sahasında gözlemlenen geleneksel geniş aile yapısı ile açıklanabilir.

Tablo 26: Erkeğin En Önemli Görevleri

Erkeğin Görevleri		1. tercih	2. tercih	3. tercih
Ailenin geçimini sağlamak	f	387	12	8
	%	93.0	2.9	1.9
Ailenin son kararlarını vermek	f	1	102	51
	%	0.2	24.8	12.4
Kadın ve Kızların davranışlarını denetlemek	f	1	21	21
	%	0.2	5.1	5.1
Çocukların Eğitimi İle İlgili Kararlar Vermek	f	6	127	52
	%	1.4	30.2	12.5
Çocukları terbiye etmek	f	5	50	111
	%	1.2	12.2	27.0
Ailedeki işbölümünü belirlemek	f	-	16	25
	%	-	3.9	6.1
Aileyi temsil etmek	f	16	83	143
	%	3.8	20.2	34.2
Cevapsız	f	-	5	5
	%	-	1.2	1.2
Toplam	f	416	416	416
	%	100.0	100.0	100.0

Örneklemden aile açısından erkeğin en önemli üç görevini derecelendirmeleri istendiğinde; örneklemin neredeyse tamamı (%93) ailenin geçimini sağlamanın erkeğin en önemli görevi olduğunu, %3.8'i aileyi temsil etmeyi ve %1.2'si ise çocukların eğitimi ile ilgili kararlar vermeyi erkeğin birinci görevi olarak sıralamışlardır.

Örneklem grubundakiler erkeğin ikinci görevi olarak ilk üç sırada çocukların eğitimiyle ilgili kararlar vermek (%30.2), ailenin son kararlarını vermek (%24.8) ve aileyi temsil etmeyi (%20.2) erkeğin görevleri olarak sıralamışlardır.

Erkeğin aile açısından üçüncü önemli görevi ise örneklemin %34.2'sine göre aileyi temsil etmek, %12.5'ine göre çocukların eğitimiyle ilgili kararlar almak ve %12.4'üne göre ailenin son kararlarını vermektir.

Tablo 27: Kadının En Önemli Görevleri

Görevler		1. tercih	2. tercih	3. tercih
Ev işleri yapmak	f	275	38	30
	%	66.1	9.2	7.3
Çocukları yetiştirmek ve terbiye etmek	f	58	205	12
	%	13.9	49.8	2.9
Eşine ve çocuklarına bakmak	f	63	82	115
	%	15.1	19.9	27.5
Eşine ve çocuklarına manevi destek olmak	f	6	46	70
	%	1.4	11.2	17.0
Aile içi huzur ve uyum sağlamak	f	11	28	126
	%	2.6	6.8	30.2
Ailenin sosyal ilişkilerini düzenlemek	f	-	8	36
	%	-	1.9	8.7
Aileyi temsil etmek	f	2	4	10
	%	0.5	1.0	2.4
Aile bütçesini ayarlamak	f	1	1	13
	%	0.2	0.2	3.2
Cevapsız	f	-	4	4
	%	-	1.0	1.0
Toplam	f	416	416	416
	%	100.0	100.0	100.0

Örnekleme aile açısından kadının yapması gereken en önemli üç görev sorulduğunda alınan cevaplar şu şekildedir: %66.1'i kadının en önemli görevinin ev işleri olduğunu, %15.1'i eşine-çocuklarına bakmak ve %13.9'u çocukları yetiştirmek ve terbiye etmek olduğunu belirtmişlerdir.

Kadının aile açısından yapması gereken ikinci önemli görev için örneklemin %49.8'i çocukları yetiştirmek ve terbiye etmek, % 19.9'u eşine, çocuklarına bakmak ve %11.2'si eşine ve çocuklarına manevi destek olmayı; üçüncü önemli görev için ise %30.2'si aile içi huzur ve uyum sağlamayı, %27.5'i eşine, çocuklarına bakmayı ve %17'si ise eşine ve çocuklarına destek olmayı sıralamışlardır.

Genel olarak bakıldığında örneklemin tamamına yakınının (%93) erkeğin aile açısından yapması gereken en önemli görevin, "ailenin geçimini sağlamak" ve büyük bir kısmının (%66.1) ise kadının aile açısından yapması gereken en önemli görevin "ev işleri yapmak" olduğunu belirtmişlerdir.

Erkeğin ve kadının aile açısından görevleri ile ilgili el elde edilen veriler geleneksel aile yapısına sahip olduklarını destekler niteliktedir. Geleneksel aile yapısında erkekten dışarıda çalışması, ekmek parası kazanması; kadından ise başta yemek olmak üzere, diğer ev işlerini yapması beklenmektedir (Aziz 2000: 102).

Tablo 28: Çocuğun Yetiştirilmesi ve Büyütülmesinde Kimin Etkili Olduğu

Çocukların Yetiştirilmesi ve Büyütülmesinde Kim Etkili	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Anne	78	18.8	19.3
Baba	10	2.4	2.5
Bazen anne-bazen baba	32	7.7	7.9
Hem anne-hem baba	150	36.1	37.0
Aile büyükleri	17	4.1	4.2
Anne-baba ve aile büyükleri	118	28.4	29.1
Toplam	405	97.4	100.0
Cevapsız	11	2.6	
Toplam	416	100	

Çocukların yetiştirilmesi ve büyütülmesinde daha çok anne-baba birlikte (%37) etkili olmaktadır. Bunu %29.1 oranıyla anne-baba ve aile büyükleri, %19.3 ile sadece anne, %7.9 ile bazen anne-bazen baba, %4.2 ile aile büyükleri, %2.2 ile sadece baba izlemektedir. Anne-baba ve aile büyükleri (%29.1) ile sadece aile büyükleri (%4.2) birlikte ele alındığında aile büyüklerinin çocuklarının yetiştirilmesi ve büyütülmesinde %33.3 gibi yüksek bir oranda etkili oldukları görülmektedir. Bu oran Kosova Türkleri'nde genel olarak gözlemlenen geleneksel geniş aile yapısı ile açıklanabilir. Evlendikten sonra erkek çocuğun anne-baba evinden ayrılmayıp, gelini anne-babasının evine getirmesi, aile büyüklerinin evlenen çift ve onların çocukları üzerinde söz sahibi olmasını devam ettirmektedir.

Tablo 29: Çocuğun Meslek Seçiminde Kimin Etkili Olduğu

Çocukların Meslek Seçiminde Kimin Etkili Olduğu	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Anne	11	2.6	2.7
Baba	33	7.9	8.1
Bazen anne-bazen baba	10	2.4	2.5
Anne-baba birlikte	81	19.5	19.9
Çocuğun kendisi	270	64.9	66.3
Öğretmeni	2	0.5	0.5
Toplam	407	97.8	100.0
Cevapsız	9	2.2	
Toplam	416	100.0	

Çocuğun meslek seçiminde kimin etkili olduğuna baktığımızda; bu kararın daha çok çocuğun kendisine (%66.3) bırakıldığını görmekteyiz. Bunun dışında çocuğun meslek seçiminde %19.9 annesi ve babası birlikte, %8.1 sadece babası, %2.7 sadece annesi, %2.5 bazen annesi, bazen babası ve %0.5 oranında öğretmeni etkili olmaktadır.

5.1.2.2. Etnisitenin Objektif Unsuru Olarak Dil

Anadil, bir grubun “etnik” olarak tanımlanmasında en önemli kriterlerden birini teşkil etmektedir (Önder 2002; Fenton 2001). Bu nedenle anadil konusu, etnik gruplarla ilgili araştırmalarda, bir etnik grubu diğerlerinden ayırt etmenin en önemli unsurlarından birisidir.

Bu başlık altında örneklem grubunun Türkçe’yi nereden öğrendikleri, Türkçe okuma-yazma bilme durumları, çocuklarının hangi dilde eğitim gördükleri ya da

hangi dilde eğitim görmesini istedikleri, günlük hayatlarında/sosyal ilişkilerinde en çok hangi dili kullandıkları, kitle iletişim araçları ile ilgili olarak hangi dili tercih ettikleri soruları betimleyici analizlerle ortaya çıkarılmıştır.

Örneklemin bildikleri diller, “diğer” şıkkı oluşturularak sorulmuştur. Buna göre örneklem grubunda 416 kişi Türkçe, 401 kişi Arnavutça, 314 kişi Sırpça, 315 kişi Boşnakça, 92 kişi İngilizce, 12 kişi Almanca, 11 kişi Makedonca, 8 kişi Rusça, 5 kişi Fransızca, 2 kişi Hırvatça ve 1 kişi ise Arapça bildiğini belirtmiştir.

Tablo 30: Türkçe’yi Nereden Öğrendikleri

Türkçe’yi Nereden Öğrendikleri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Anadilim	404	97.1	97.1
Okul	8	1.9	1.9
Arkadaş	1	0.2	0.2
Diğer (Eş veya televizyon)	3	0.7	0.7
Toplam	416	100.0	100.0

Örneklemin tamamına yakını (%97.1) Türkçe’nin anadili olduğunu belirtmiştir. %1.9’u Türkçe’yi okuldan, %0.7’si eşinden ya da televizyondan, %0.2’si ise arkadaşından öğrenmiştir.

Tablo 31: Türkçe Okuma-Yazma Bilme Durumları

Türkçe Okuma-Yazma Bilme Durumları		Evet	Hayır	Toplam
Okuma	f	415	1	416
	%	99.8	0.2	100.0
Yazma	f	415	1	416
	%	99.8	0.2	100.0

Örneklemin tamamına yakını Türkçe okuma (%99.8) ve yazma (%99.8) bilmektedir. Türkçe okuma-yazma bilmeyen bir kişi ise örneklemin eğitim düzeyini gösteren Tablo 12’de görüleceği üzere genel olarak okuma-yazma bilmemektedir.

Tablo 32: Çocukların Hangi Dilde Eğitim Gördükleri

Çocukların Eğitim Dili	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Türkçe	354	85.1	93.6
Arnavutça	23	5.5	6.1
İngilizce	1	0.2	0.3
Toplam	378	90.9	100.0
Cevapsız (çocuğu olmayan ya da okula gitmeyenler)	38	9.1	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin %93.6’sının çocukları Türkçe, %6.1’inin Arnavutça ve %0.3’ünün ise İngilizce eğitim görmektedir. Çocukları Arnavutça eğitim gören bireylere bunun nedeni sorulduğunda; ya eşlerinin Arnavut olması nedeniyle çocukları için bu tercihi yaptıkları ya da Arnavutça eğitim görenlerin iş bulma konusunda daha avantajlı oldukları için çocuklarının Arnavutça okumasını tercih ettikleri cevapları alınmıştır.

Mamuşa Belediye Başkanı’nın söyledikleri eğitim dili konusunda çıkan bulguyu destekler niteliktedir. “Mamuşa’da Türkçe’nin yanında konuşulan diller var mı?” sorusuna Bütüç; “Tabi Arnavutça ve Romca konuşanlar vardır. Ama yoğunluk %95 Türkçe konuşur. Öğrenci sayısı da bunu en iyi bir şekilde göstermektedir” (Arif Bütüç ile görüşme 10.02.2006) şeklinde cevap vermiştir.

Tablo 33: Çocuklarının Hangi Dilde Eğitim Görmesini İstedikleri

Diller	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Türkçe	400	96.2	96.9
Arnavutça	5	1.2	1.2
İngilizce	8	1.9	1.9
Toplam	413	99.3	100.0
Cevapsız	3	0.7	
Toplam	416	100.0	

Çocuklarının hangi dilde eğitim gördükleri yerine, çocuklarının hangi dilde eğitim görmesini istedikleri sorulduğunda; Türkçe eğitim cevabını verenlerin %93.6'dan, %96.9'a çıkması dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra çocuklarının Arnavutça eğitim yapmasını isteyenlerin oranı %6.1'den, %1.2'ye düşerken; İngilizce eğitim yapmasını isteyenlerin oranında %1.6'lık artış olmuştur.

Tablo 34: Günlük Hayatta/Sosyal İlişkilerinde En Çok Hangi Dili Kullandıkları

Günlük Hayatlarında En Çok Kullandıkları Dil	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Türkçe	351	84.4	85.0
Arnavutça	7	1.7	1.7
Türkçe ve Arnavutça	55	13.2	13.3
Toplam	413	99.3	100.0
Cevapsız	3	0.7	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin %85'i günlük hayatlarında ve sosyal ilişkilerinde en çok Türkçe'yi kullanırken, %1.7'si Arnavutça'yı kullanmaktadır. Sosyal ilişkilerinde Arnavutça ve Türkçe'yi eşit şekilde kullananların oranı ise %13.3'tür.

Tablo 35: Okudukları Gazeteler

Gazeteler		Evet	Hayır	Cevapsız- Okumayan	Toplam
Yeni Dönem	f	346	55	15	416
	%	83.2	13.2	3.6	100.0
Koha Ditore	f	79	322	15	416
	%	19.0	77.4	3.6	100.0
Kosova Sot	f	27	374	15	416
	%	6.5	89.9	3.6	100.0
Türk Gazeteleri	f	22	379	15	416
	%	5.3	91.1	3.6	100.0

Burada örneklem grubunun okudukları gazeteden ziyade, okudukları gazetenin dili önem taşımaktadır. Buna göre Kosova Türkleri'nin en çok (%83.2) okuduğu gazetenin 24 Kasım 1999'dan sonra kurulan, Kosova Türkleri'nin ilk bağımsız gazetesi olan ve Türkçe yayınlanan Yeni Dönem gazetesi olduğu görülmektedir. Yeni Dönem gazetesini Arnavutça gazeteler olan Koha Ditore (%19) ve Kosova Sot (%6.5) izlemektedir. Örneklemin %5.3'ü ise internetten Türkiye'de çıkan gazeteleri takip ettiklerini belirtmişlerdir.

Yeni Dönem Gazetesi, Kosova ve dünyadaki gelişmelerin yanı sıra bölgede yaşayan Türkler'in sorunlarını da dile getirmesi, Türk halkının toplumdaki değişiklikler hakkında bilgilendirilmesi ve farklı şehirlerde yaşayan Türklerin birbirinden haber olması açısından bölgedeki Türk varlığı açısından önem teşkil etmektedir.

Burada belirtilmesi gereken husus, Mamuşa Köyü'ne gazete ulaşması konusunda sıkıntı yaşanmasıdır. "Köye gazete geliyor mu?" sorusuna Bütüç şu cevabı vermiştir (Arif Bütüç ile görüşme 10.02.2007);

“Gelmiyor. Şu anda Yeni Dönem Gazetesi var, bu benim elime geçmiyor. Geçerse de bir arkadaşım sebep oluyor, getiriyor, veriyor ya da o şekilde benim elime geçiyor Ben onu bir yerlerden satın alıyorum. Ama bir belediyeye gazetenin gönderilmemesi de beni biraz üzüyor. Hatta ben bütün Arnavut gazetelerine de Kosova’daki olayları yakından takip etmek için özellikle abonmam olmak istiyorum. Bütün gazetelerin buraya gelmesi lazım.”

Tablo 36: Dinledikleri Radyo Kanalları

Radyo Kanalları		Evet	Hayır	Radyo Dinlemeyen	Toplam
Mehmetçik	f	339	71	6	416
FM	%	81.4	17.0	1.4	100.0
Yeni	f	280	130	6	416
Dönem	%	67.3	31.2	1.4	100.0
Radyo	f	30	380	6	416
Prizren	%	7.2	91.3	1.4	100.0

Kosova Türkleri’nin en çok dinledikleri radyo kanallarına baktığımızda; en yüksek oranının %81.4 ile Kosova Türk Tabur Görev Kuvvet Komutanlığı’nın bünyesinde yayın yapan Mehmetçik FM radyosuna ait olduğu görülmektedir. Mehmetçik FM’i %67.3’lük dinlenme oranıyla Yeni Dönem Radyosu ve %7.2 oranıyla Arnavutça yayın yapan Radyo Prizren izlemektedir.

Kosova Türk Taburu’nun bulunduğu “Prizren Sultan Murat” kışlasından 100.3 frekansından yayın yapan Mehmetçik Radyosu, 2001 yılının Eylül ayı sonlarında yayın hayatına başlamıştır. Dört yıldır Prizren bölgesinde, “Ay Yıldız” programı ile Kosova’da en çok dinlenen radyolar arasına girmeyi başarmıştır. Geniş dinleyici kitlesine sahip olan ve Prizren, İpek, Rauça, Yakova ile Dragaş bölgelerinde dinlenen Mehmetçik Radyosu’nda canlı ve paket programlar da sunulmakta; dinleyicilere yönelik eğitim, sağlık, kültür, müzik-eğlence ve haber programları

yapılmaktadır. Mehmetçik Radyosu, Türklerin yanı sıra Arnavut ve Boşnaklar tarafından da dinlenmektedir.

Yeni Dönem Radyosu'nun ise 1 Şubat 2003 tarihinden itibaren Kosova'da ilk defa dört dilde yayın yapmaya başlaması, radyonun bölgede yaşayan Türklerin yanı sıra Arnavutlar, Boşnaklar ve Romlar tarafından da dinlenmesine neden olmuştur. Radyoda 21 saat Türkçe, 3 saat de Arnavutça, Boşnakça ve Rom dilinde yayın yapılmaktadır.

Tablo 37: İzledikleri TV Kanalları

TV Kanalları		Evet	Hayır	Cevapsız	Toplam
Türk TV kanalları	f	414	-	2	416
	%	99.5	-	0.5	100.0
Yeni dönem TV	f	16	398	2	416
	%	3.8	95.7	0.5	100.0
RTK	f	34	380	2	416
	%	8.2	91.3	0.5	100.0
BESA	f	5	409	2	416
	%	1.2	98.8	0.5	100.0

Kosova Türkleri'nin tamamına yakını (%99.5) çanak anten kullanmakta ve Türkiye'deki televizyon kanallarını seyretmektedir. Soruya cevap vermeyen iki kişinin, televizyon seyretmediklerini belirtmesi bizi Kosova Türkleri'nin geneli için Türk televizyon kanallarını izledikleri sonucuna götürmektedir. Araştırma sahasında kalınan süre içerisinde çanak anten kullanma ve Türk televizyon kanallarının izlenme oranının Arnavutlar arasında da yaygın olduğu gözlenmiştir. Türk televizyon kanallarını Arnavutça yayın yapan RTK (%8.2), Türkçe yayın yapan Yeni Dönem TV (%3.8) ve yine Arnavutça yayın yapan BESA (%1.2) izlemektedir.

Kosova'daki tek Türkçe televizyon kanalı olan Yeni Dönem Televizyonu'nun izlenme oranının %3.8 gibi düşük bir orana sahip olmasının nedeni, televizyon kanalının araştırma sürecinin son bir ayında açılmış olması (13 Nisan 2006) ve araştırma sürerken Yeni Dönem TV'nin halen test yayını yapmasıdır. Yeni Dönem Gazetesi'nin okunma oranının ve Yeni Dönem Radyosu'nun dinlenme oranının fazlalığı, çok yakın bir tarihte Yeni Dönem TV'nin izlenme payıyla ilgili ipuçları sunmaktadır.

Örnekleme izledikleri televizyon kanalları açık uçlu olarak sorulduğunda alınan cevaplar şu şekildedir: 207 kişi kanal ayrımı yapmadan tüm Türkiye TV kanallarını izlediklerini belirtmişlerdir, kanala göre dağılımda ise, 189 kişi TRT, 129 kişi Show TV, 119 kişi ATV, 117 kişi Kanal D, 83 kişi Star TV, 66 kişi STV, 52 kişi NTV, 34 kişi RTK, 22 kişi Kanal 7, 22 kişi TGRT, 20 kişi CNN-Türk, 16 kişi Yeni Dönem, 5 kişi Besa, 4 kişi Kanal 21, 3 kişi CNBC-e, 2 kişi Kanal 8, 2 kişi Euro Türk, 2 kişi Haber Türk ve 1 kişi Sky Türk televizyon kanallarını izlediklerini belirtmişlerdir.

Kosova'da yaygın olarak çanak anten kullanımı ve Türkiye'deki televizyon kanallarının izlenmesi, Kosova Türkleri'nin evlerinde, dillerinde ve yaşam şekillerinde Türkiye'ye ait değerlerin yeniden üretimini sağlamış; Kosova Türkleri'nin yaşadıkları toplumla asimile olmalarında etkili olmuştur.

Kosova Türkleri, Türk televizyon kanallarının yaygın olarak izlenmesinin, özellikle genç nesillerin Türkçe'lerinde Prizren Türkçesi'nden, Türkiye Türkçe'sine kayma yönünde bir eğilime neden olduğunu belirtmişlerdir.

Bütüç'ün "Mamuşa'da herkesin evinde çanak anten vardır.Hangi Mamuşalı'nın evine girmiş olursanız olun, kimisi Kanal 7'yi, kimisi Show'u, kimisi Kanal D'yi veya kimisi Samanyolu'nu seyreder" (Arif Bütüç ile görüşme 10.02.2007) şeklindeki ifadesi de anket sonuçlarını ve gözlemlerimizi destekler niteliktedir.

Tablo 38: Televizyonda En Çok Hangi Programları İzledikleri

TV Programları		1. tercih	2. tercih	3. tercih
Hemen tüm programları	f	49	1	-
	%	11.8	0.2	-
Yabancı ve yerli diziler	f	117	6	2
	%	28.1	1.4	0.5
Haberler	f	203	83	2
	%	48.8	19.9	0.5
Sinema	f	16	84	29
	%	3.8	20.2	7.0
Özel eğlence programları	f	8	40	59
	%	1.9	9.6	14.1
Dini yayınlar	f	9	74	50
	%	2.2	17.8	12.0
Spor haberleri ve spor yayınları	f	7	46	64
	%	1.7	11.0	15.4
Eğitsel-kültürel yayınlar	f	3	36	42
	%	0.7	8.6	10.1
Tarihi belgeseller	f	-	4	104
	%	-	1.0	25.0
Diğer	f	-	-	4
	%	-	-	1.0
Cevapsız	f	4	42	60
	%	1.0	10.1	14.4
Toplam	f	416	416	416
	%	100.0	100.0	100.0

Kosova Türkleri'ne televizyonda en çok izledikleri programlar üç tercih şeklinde sorulduğunda; birinci tercihte ilk üç sırada haberler (%48.8), yabancı ve yerli diziler (%28.1) ve hemen tüm programlar (%11.8); ikinci sırada sinema (%20.2), haberler (%19.9) ve dini yayınlar (%17.8); üçüncü sırada ise tarihi belgeseller (%25), spor haberleri ve yayınları (%15.4) ve özel eğlence programları (%14.1) gelmektedir.

Daha öncede belirttiğimiz gibi, Kosova Türkleri'nde uydu yayını, yani Türkiye televizyon kanallarının izlenme oranının yüksek olması ve haber seyretme oranının hem birinci tercih (%48.8) hem de ikinci tercihte (%19.9) yüksek bir orana sahip

olması, Kosova Türkleri'nin anavatanlarından haberdar olma ihtiyaçlarına işaret etmektedir.

5.1.2.3 Etnisitenin Objektif Unsuru Olarak Etnik Yiyecek Tüketimi

Etnik yiyeceklerin üretimi ve tüketimi konusu, etnik grupları incelerken önem verilen objektif kriterlerden birini oluşturması (Isajiw 1993) açısından önem taşımaktadır. Bir başka ifadeyle etnik yiyecek üretimi ve tüketimi, o etnik grubun hangi etnik gruba ait olduğunun, dışa vurulan göstergesidir. Bu nedenle Kosova Türkleri'ne, Türkiye'de evlerde üretimi yapılan ve yaygın olarak tüketilen yiyecekleri üretme ve tüketme durumları sorulmuştur.

Tablo 39: Evde Yapılan Yiyecekler

Evde Yapılan Yiyecekler		Evde Yapılan	Evde Yapılmayan	Cevapsız	Toplam
Ayvar (Salça)	f	336	80	-	416
	%	80.8	19.2	-	100.0
Yoğurt	f	302	114	-	416
	%	72.6	27.4	-	100.0
Turşu	f	378	38	-	416
	%	90.9	9.1	-	100.0
Reçel	f	368	48	-	416
	%	88.5	11.5	-	100.0
Yufka (Erişte)	f	235	181	-	416
	%	56.5	43.5	-	100.0
Bulgur	f	29	385	2	416
	%	7.0	93.0	0.5	100.0
Pekmez	f	115	299	2	416
	%	27.6	71.8	0.5	100.0

Sebze Kuruşu	f	131	284	1	416
	%	31.4	68.4	0.2	100.0
Meyve Kuruşu	f	100	316	-	416
	%	24.0	76.0	-	100.0
Tarhana	f	172	242	2	416
	%	41.3	58.2	0.5	100.0
Peynir	f	159	257		416
	%	38.2	61.8	-	100.0
Ekmek	f	206	208	2	416
	%	49.5	50.0	0.5	100.0
Tereyağı	f	94	322	-	416
	%	22.6	77.4	-	100.0

Genel olarak bakıldığında Kosova Türkleri'nde etnik yiyecek üretme ve tüketme oranlarının oldukça yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Evde yapılan yiyeceklerin yiyecek çeşitlerine göre dağılımı şu şekildedir: Evlerinde %90.9'u turşu, %88.5'i reçel, %80.8'i ayvar (salça), %72.6'sı yoğurt, %56.5'i yufka (erişte), %49.5'i ekmek, %41.3'ü tarhana, %38.2'si peynir, %31.4'ü sebze kuruşu, %27.6'sı pekmez, %24'ü meyve kuruşu, %22.6'sı tereyağı ve %7'si bulgur yapmaktadır. Örneklemin evlerinde en fazla yapılan yiyecek çeşidi turşu, en az yapılan yiyecek ise bulgurdur. Uygulanan anket formunda salça ve erişte olarak sorulan yiyecekler, görüşülen kişilerin yaptığı açıklamalar doğrultusunda, Kosova Türklerinde salça yerine kullanılan ayvar ve erişte yerine kullanılan yufka şeklinde değiştirilmiştir.

5.1.3. Etnisitenin Subjektif Unsurları Açısından Kosova Türkleri

5.1.3.1. Kimlik Kavramı

Kosova Türkleri'nin Türklük ve tarih bilinçlerini ortaya çıkarmak amacıyla etnik kimlik ve milli kimlikleriyle ilgili; kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi, millet/etnik grup ile milli kimlik/etnik kimlik kavramlarını tanımlamaları, etnik kimliklerinden kaynaklanan sorunları olup/olmadığı, varsa bu sorunların neler olduğu, atalarının Kosova'ya nereden geldikleri, dünyadaki bütün Türklerin paylaştığı unsurların neler olduğu ve Türkiye hakkındaki düşünceleri sorulmuştur.

Tablo 40: Kendilerini Tanımlarken Öncelik Verdikleri Kimlik Çeşidi

Kimlik Çeşidi	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Dini Kimlik (Müslüman)	255	61.3	61.3
Etnik Kimlik (Türk)	143	34.4	34.4
Vatandaşlık Kimliği (Kosovalı)	14	3.4	3.4
Siyasi Kimlik (Parti)	4	1.0	1.0
Toplam	416	100.0	100.0

Kosova Türkleri, kendileri tanımlarken onlar için en önemli kimlik çeşidinin dini kimlikleri (Müslüman) (%61.3) olduğunu, bunu etnik kimliklerinin (Türk) (%34.4) ve vatandaşlık kimliklerinin (Kosovalı) (%3.4) izlediğini ifade etmişlerdir. Kendilerini öncelikle dini temelde tanımlamaları, kuramsal çerçevede de belirttiğimiz gibi, dinsel açıdan Türkleri, egemen etnik grup olan Arnavutlar ile birleştirmekte, böylece Türklerin, Arnavutlara yumuşak asimilasyon adını verdiğimiz asimilasyon süreciyle asimile olmalarına neden olmaktadır.

Tablo 41: Millet Kavramından Ne Anladıkları

Millet kavramı	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Aynı toprak parçası üzerinde yaşayan insan topluluğu	65	15.6	15.8
Ortak kültüre sahip insan topluluğu	166	39.9	40.4
Ortak dile sahip insan topluluğu	98	23.6	23.8
Ortak inanca sahip insan topluluğu	72	17.3	17.5
Fikrim yok	10	2.4	2.4
Toplam	411	98.8	100.0
Cevapsız	5	1.2	
Toplam	416	100	

Örneklemin millet kavramını tanımlamaları şu şekildedir: %40.4'ü milleti; ortak kültüre sahip insan topluluğu, %23.8'i ortak dile sahip insan topluluğu, %17.5'i ortak inanca sahip insan topluluğu, %15.8'i aynı toprak parçası üzerinde yaşayan insan topluluğu olarak tanımlamıştır. %2.4'ü ise millet tanımıyla ilgili herhangi bir fikirleri olmadığını belirtmişlerdir.

Tablo 42: Milli Kimliklerini Nasıl Tanımladıklarını

Milli Kimlik Tanımları	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Türk	315	75.6	75.6
Kosovalı	11	2.6	2.6
Müslüman	31	7.5	7.5
Kosova Türkü	49	11.8	11.8
Müslüman Kosova Türkü	10	2.4	2.4
Toplam	416	100.0	100.0

Örnekleme milli kimliklerini nasıl tanımladıkları sorulduğunda; %75.6'sı milli kimliklerini Türk, %11.8'i Kosova Türkü, %7.5'i Müslüman, %2.6'sı Kosovalı ve %2.4'ü ise Müslüman Kosova Türkü olarak tanımlamışlardır.

Tablo 43: Etnik Grup Kavramından Ne Anladıkları

Etnik Grup Kavramı	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Ortak duygu, düşünce ve zevklere sahip topluluk	22	5.3	5.4
Ortak dile sahip topluluk	47	11.3	11.4
Ortak dine sahip topluluk	37	8.9	9.0
Ortak tarihi anılara, dile, dine ve kültüre sahip topluluk	250	60.1	60.9
Aynı soydan gelen topluluk	55	13.2	13.4
Toplam	411	98.8	100.0
Cevapsız	5	1.2	
Toplam	416	100	

Örneklemin etnik grup kavramını tanımlamaları şu şekildedir: %60.9'u etnik grubu, ortak tarihi anılara, dile, dine ve kültüre sahip topluluk, %13.4'ü aynı soydan gelen topluluk, %11.4'ü ortak dile sahip topluluk, %9'u ortak dine sahip topluluk ve %5.4'ü ise ortak duygu, düşünce ve zevklere sahip topluluk olarak tanımlamıştır.

Tablo 44: Etnik Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları

Etnik Kimlik Tanımları	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Türk	353	84.9	84.9
Arnavut-Türk	1	0.2	0.2
Kosovalı	6	1.4	1.4
Müslüman	21	5.0	5.0
Kosova Türkü	21	5.0	5.0
Müslüman Kosova Türkü	14	3.4	3.4
Toplam	416	100.0	100.0

Örneklemin %84.9'u etnik kimliklerini Türk, %5'i Müslüman, %5'i Kosova Türkü, %3.4'ü Müslüman Kosova Türkü, %1.4'ü Kosovalı ve %0.2'si ise Arnavut-Türk olarak tanımlamıştır.

Burada dikkat çeken nokta, ilk sırada önem verdikleri kimlik çeşidinde dini kimliğin oranı %61.3 iken, bu oranın milli kimlik tanımında %7.5, etnik kimlik tanımında ise %5 oranına düşmesidir. Buna benzer olarak ilk sırada önem verdikleri kimlik çeşidinde Türklük %34.4 iken, bu oranının milli kimlik tanımında %75.6'ya, etnik kimlik tanımında ise %84.9'a yükselmesidir. Sonuç olarak kimlikle ilgili bulgular, Kosova Türkleri'nin dini kimlik, milli kimlik ve etnik kimlik kavramları arasındaki ayrımların farkında olduklarını; ancak buna rağmen en önemli kimlik olarak dini kimliği tercih ettiklerini göstermektedir ki, egemen etnik gruba asimile olmalarının paylaşılan dinle ilişkisi düşünüldüğünde, Kosova Türkleri'nin din temelinde yapmış oldukları kimlik tanımlamaları, hızlı ve tüm topluma yayılabilecek bir asimilasyona işaret etmektedir.

Tablo 45: Etnik Kimliklerinden Kaynaklanan Sorun Yaşayıp/Yaşamadıkları

Sorun Yaşama Durumu	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	276	66.3	66.7
Hayır	138	33.2	33.3
Toplam	414	99.5	100.0
Cevapsız	2	0.5	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin yarıdan fazlası (%66.7) etnik kimliklerinden kaynaklanan sorun yaşadıklarını, %33.3'ü ise yaşamadıklarını belirtmiştir.

Tablo 46: Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorunları

Sorunlar		1. tercih	2. tercih	3. tercih
İşsizlik	f	115	15	14
	%	27.6	3.6	3.4
Mesleki kariyerde yükselme	f	28	62	14
	%	6.7	14.9	3.4
Sosyal İlişkilerde yaşanan problemler	f	41	50	58
	%	14.8	12.0	13.9
Eğitim Sürecinde karşılaşılan problemler	f	18	52	47
	%	9.8	12.5	11.3
Kültürel alışkanlıkların uygulanmasında yaşanan problemler	f	1	8	22
	%	0.2	1.9	5.3
Dini inançların uygulanmasında yaşanan problemler	f	2	2	10
	%	0.5	0.5	2.4
Türkçe'nin kullanılmasında yaşanan problemler	f	72	62	76
	%	17.3	14.9	18.3
Diğer (genel olarak etnik ayrımcılık yapılması)	f	-	3	2
	%	-	0.7	0.5
Problem yaşamayanlar	f	139	162	173
	%	33.4	38.9	41.6
Toplam	f	416	416	416
	%	100.0	100.0	100.0

Örneklem grubuna etnik kimliklerinden kaynaklanan sorunlarını 1,2,3 şeklinde önem derecesine göre sıralamaları istenmiştir. Buna göre örneklem grubunun etnik kimlikten kaynaklanan en önemli sorunlarının dağılımı şu şekildedir; %27.6'sı işsizlik problemi, %17.3'ü Türkçe'nin kullanılmasında yaşanan problemler, %14.8'i sosyal ilişkilerde yaşanan problemler, %9.8'i eğitim sürecinde karşılaşılan problemler, %6.7'si mesleki kariyerde yükselme, %0.5'i dini inançların uygulanmasında yaşanan problemler, %0.2'si kültürel alışkanlıkların

uygulanmasında yaşanan problemleri etnik kimliklerinden kaynaklanan en önemli problem olarak sıramışlardır.

Örneklem grubu etnik kimliklerinden kaynaklanan ikinci sorunları olarak; %14.9'u Türkçe'nin kullanılmasında yaşanan problemler, %14.9'u mesleki kariyerde yükselme, %12.5'i eğitim sürecinde karşılaşılan problemler, %12'si sosyal ilişkilerde yaşanan problemler, %3.6'sı işsizlik, %1.9'u kültürel alışkanlıkların uygulanmasında yaşanan problemler, %0.7'si genel olarak etnik ayrımcılık yapılması, %0.5'i ise dini inançların uygulanmasında yaşanan problemlere işaret etmişlerdir.

Etnik kimlikten kaynaklanan üçüncü derecede önemli problemler olarak örneklem %18.3'ü Türkçe'nin kullanılmasında yaşanan problemler, %13.9'u sosyal ilişkilerde yaşanan problemler, %11.3'ü eğitim sürecinde karşılaşılan problemler, %5.3'ü kültürel alışkanlıkların uygulanmasında yaşanan problemler, %3.4'ü mesleki kariyerde yükselme, %3.4'ü işsizlik, %2.4'ü dini inançların uygulanmasında yaşanan problemler ve %0.5'i genel olarak etnik ayrımcılık yapılması cevaplarını vermişlerdir.

Genel olarak bakıldığında Kosova Türkleri'nin etnik kimliklerinden kaynaklanan en önemli sorunlarının işsizlik (%27.6), ikinci sorunlarının Türkçe'nin kullanılmasında yaşanan problemler ve mesleki kariyerde yükselme (%14.9) ve üçüncü derecede önemli problemlerinin ise yine Türkçe'nin kullanılmasında yaşanan problemler (%18.3) olduğu görülmektedir.

Bunun yanı sıra örneklem en az sıkıntı yaşadıkları alanının dini inançlarının uygulanmasında olduğu görülmektedir, ki bu sonuç Kosova Türkleri'nin toplumdaki hakim grubu oluşturan Arnavutlar'ın büyük bir kısmı ile aynı dini paylaşmasıyla ilişkilidir. Bu veri örneklem çocukları için eş tercihi yaparken* dinin önem verdikleri üç husustan birisi olması ve en çok önem verdikleri kimlik çeşidinin dini

kimlik** birlikte düşünüldüğünde dinin, etnik bilincin (Türklüğün) önüne geçtiği ve bunun da Kosova Türkleri'nin çoğunluk toplumuna asimilasyon sürecini hızlandırdığı sonucuna varılabilir.

Tablo 47: Atalarının Kosova'ya Nereden Geldiklerini Bilip/Bilmedikleri

Atalarının Nereden Geldiklerini Bilip/Bilmedikleri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	246	59.1	59.4
Hayır	168	40.4	40.6
Toplam	414	99.5	100.0
Cevapsız	2	0.5	
Toplam	416	100	

Etnik grupların, “mitik evlat ve ecdat bağlarıyla bağlı geniş bir aile oluşturan birbirleriyle ilişkili ailelerden mürekkep bir grup” (Horowitz 1985: 28-34) olarak tanımlanması, örneklemin atalarının geldiği yer hakkında fikir sahibi olmalarını önemli kılmaktadır. Bu bağlamda örneklemin %59.4'ü atalarının Kosova'ya nereden geldiğini bilmekte, %40.6'sı ise bilmemektedir.

* Bakınız Tablo 20

** Bakınız Tablo 40

Tablo 48: Atalarının Kosova'ya Nereden Geldikleri

Atalarının Kosova'ya Nereden Geldikleri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Türkiye	210	85.4	85.4
Osmanlı	18	7.3	7.3
Arnavutluk	2	0.8	0.8
Karadağ	2	0.8	0.8
Sırbistan	2	0.8	0.8
Makedonya	3	1.2	1.2
Yunanistan	4	1.6	1.6
Azerbaycan	2	0.8	0.8
Kafkasya	1	0.4	0.4
Yerlisi	2	0.8	0.8
Toplam	246	100.0	100.0

Örneklem grubunun atalarının Kosova'ya nereden geldikleri sorusuna cevabı şu şekildedir: Kosova'ya nereden geldiklerini belirtenlerin %85.4'ü Türkiye, %7.3'ü Osmanlı, %1.6'sı Yunanistan, %1.2'si Makedonya, %0.8'i Arnavutluk, %0.8'i Karadağ, %0.8'i Sırbistan ve yine %0.8'i Azerbaycan'dan, son olarak da %0.4'ü Kafkasya'dan geldiklerini belirtmişlerdir. %0.8'i ise Kosova'ya herhangi bir yerden gelmediklerini, buranın yerlisi oldukları cevabını vermişlerdir. Örneklemin bu konuda Türkiye ve Osmanlı ayrımı yapmalarında atalarının sorulmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Kosova Türkleri'nin kimlik tanımlamalarında kendilerini "Osmanlı" olarak tanımlamak yerine, "Türk" olarak tanımlamaları bu yorumu desteklemektedir.

Atalarının Türkiye ya da Osmanlı'dan geldiğini söyleyen 228 kişiye, atalarının hangi bölge ya da şehirden geldikleri açık uçlu olarak ayrıntılı sorulduğunda alınan

cevaplar ise şu şekildedir: 81 kişi Karadeniz, 69 kişi Tokat, 49 kişi Konya, 17 kişi Bursa, 12 kişi Afyon, 8 kişi İstanbul ve 2 kişi Çukurova cevaplarını vermişlerdir.

Araştırma süresince yapılan gözlemler de Kosova Türkleri'nin bu bölgeye Karadeniz bölgesinden, özellikle Mamuşalıların ise Tokat civarından geldiğini ya da oradan geldiklerini varsaydıklarını desteklemektedir. Bu gözlemlere örnek olarak Prizren ve Mamuşa'da konuşulan Türkçe'nin Karadeniz şivesini andırması, Mamuşa'daki köy kahvesinde Karadeniz TV'nin izlenmesi ve Mamuşa'da bir fırının isminin "Tokat Fırını" olması verilebilir. Bunun yanı sıra Mamuşa Belediye Başkanı Arif Bütüç ile yapılan görüşme de, Mamuşalıların Tokat civarından getirilip, buraya yerleştirilmiş Türkler olduklarına işaret etmektedir. Ona göre;

"Mamuşa'nın tarihine bakmış olursak, burası elimizdeki bilgiler veya rivayetlere göre daha Osmanlı döneminde kurulan bir yerleşim alanıdır. Özellikle Anadolu'nun iç kısımlarından Tokat ve yöresinden işte o dönemde seçme aileler buralara gelip bura topraklarını vatan edinmiş ve yüzyıllarca burada yaşamış, gün bugün de burada yaşamaktadır." (Arif Bütüç ile yapılan görüşme,10.02.2006)

Tablo 49: Türk Dünyasını Birbirine Bağlayan Unsurlar

Türk Dünyasını Birbirine Bağlayan Unsurlar		1. tercih	2. tercih	3. tercih
Ekonomik ilişkiler	f	18	3	4
	%	4.3	0.7	1.0
Türkçe/Anadil	f	187	125	40
	%	45.2	30.3	9.7
Ortak tarihi anılar	f	25	61	61
	%	6.0	14.0	14.8
Müslümanlık	f	95	93	47
	%	22.6	22.6	11.4

Ortak yurt inancı	f	3	17	9
	%	0.7	1.5	2.2
Örf,adet,gelenek ve görenekler	f	6	58	145
	%	1.4	15.8	35.1
Milliyetçilik bağı	f	80	55	107
	%	19.3	14.1	25.1
Cevapsız	f	2	4	3
	%	0.5	1.0	0.7
Toplam	f	416	416	416
	%	100.0	100.0	100.0

Kosova Türkleri'ni, Türkiye Türkleri ve dünyadaki diğer Türkler ile birbirlerine bağlayan unsurlar, 1,2,3 şeklinde önem derecesine göre sorulmuştur. Buna göre Türk toplumunu bir arada tutan birinci önemdeki unsurları; %45.2'si Türkçe, %22.6'sı Müslümanlık, %19.3'ü milliyet bağı, %6'sı ortak tarih anılar, % 4.3'ü ekonomik ilişkiler, %1.4'ü örf ve adetler, gelenek ve görenekler ve %0.7'si ortak yurt inancı olarak sıralamışlardır.

Kosova Türkleri'ne göre Türk dünyasını bir arada tutan ikinci derecede önemli unsurların dağılımı şu şekildedir: %30.3 Türkçe, %22.6 Müslümanlık, %14 ortak tarihi anılar, %15.8 örf ve adetler, gelenek ve görenekler, %14.1 milliyet bağı, %1.5 ortak yurt inancı ve %0.7 ekonomik ilişkiler.

Türk dünyasını bir arada tutan üçüncü derecede önemli unsurlara örneklemenin %35.1'i örf ve adet, gelenek ve görenekler, %25.1'i milliyet bağı, %14.8'i ortak tarihi anılar, %11.4'ü Müslümanlık, %9.7'si Türkçe, %2.2'si ortak yurt inancı ve %1'i ekonomik ilişkiler cevaplarını vermişlerdir.

Tablo 50: Türkiye Hakkındaki Düşünceleri

Türkiye Hakkında Düşünceleri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Anavatanım	335	80.5	80.9
Dost ve kardeş ülke	47	11.3	11.4
Yaşamak istediğim ülke	29	7.0	7.0
Hiçbir şey düşünmüyorum	3	0.7	0.7
Toplam	414	99.5	100.0
Cevapsız	2	0.5	
Toplam	416	100	

Örneklemin %80.9'u Türkiye'yi "anavatanım", %11.4'ü "dost ve kardeş ülke", %7'si "yaşamak istediğim ülke" olarak tanımlarken; %0.7'si Türkiye hakkında hiçbir düşünceleri olmadığını belirtmişlerdir.

5.1.4. Sosyo-Ekonomik Düzey

Sosyo-ekonomik düzey başlığı altında araştırma kapsamımıza giren Kosova Türkleri'nin hanelerine giren aylık gelirleri, temel uğraşları dışında ek gelir elde etme durumları, herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yardım alıp/almadıkları, oturdukları evin mülkiyeti ve sahip oldukları tüketim malları, gelir durumlarını diğer ailelere göre nasıl değerlendirdikleri, kazandıkları parayı harcama şekilleri, tasarruflarını nasıl değerlendirdikleri, işsizlik oranları ve işsiz olanların ne tür iş aradıkları betimleyici analizlerle ortaya konulacaktır. Ekonomik sorunların etnik gruplar arasındaki ilişkileri olumsuz etkilediği ve gerginliği arttırdığı düşünüldüğünde, bir etnik grup olarak Kosova Türkleri'nin ekonomik durumlarının gözler önüne serilmesi araştırma açısından önem taşımaktadır.

Tablo 51: Haneye Giren Aylık Gelir

Aylık Gelir	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
200 Euro'dan az	170	40.9	40.9
200-400 Euro	180	43.3	43.3
400-600 Euro	41	9.9	9.9
600-800 Euro	9	2.2	2.2
800-1000 Euro	9	2.2	2.2
1000 Euro ve üstü	7	1.7	1.7
Toplam	416	100.0	100.0

Haneye giren aylık gelirin örneklemin %43.3'ünde 200-400 Euro arası, %40.9'unda 200 Eurodan az, %9.9'unda 400-600, %2.2'sinde 600-800, %2.2'sinde 800-1000 Euro ve %1.7'sinde ise 1000 Eurodan fazla olduğu görülmektedir.

Haneye giren aylık gelir oranları açısından değerlendirildiğinde örneklemin gelir durumlarının çok iyi olmadığı görülmektedir. Ancak bu değerlendirmeyi yaparken temkinli olmakta yarar vardır. Araştırmacının Türkiye'den geldiğinin anket uygulanan Kosova Türkleri tarafından bilinmesi ve Tablo 88'den de görüleceği gibi yarısından fazlasının (%55.8) Türkiye Cumhuriyeti'nden maddi destek beklediklerini belirtmelerinin, haneye giren aylık gelirlerini daha düşük göstermelerine neden olabileceği göz önüne alınmalıdır.

Tablo 52: Temel Uğraş Dışındaki Ek Gelir Durumu

Ek Gelir	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Yok	312	75.0	77.0
Ticaret	46	11.1	11.4
Gayri menkul	27	6.5	6.7
Maaş-Ücret	5	1.2	1.2
40 Euro emeklilik parası	8	1.9	2.0
Ek iş	7	1.7	1.7
Toplam	405	97.4	100.0
Cevapsız	11	2.6	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin %77'sinin temel uğraş dışında gelir kaynağı yoktur, %11.4'ü temel uğraşları dışında ticaretle uğraşmakta, %6.7'si gayrimenkulden (kira geliri) kazanç sağlamakta, %2'si emeklilik maaşı almakta, %1.7'si ek iş yapmakta ve %1.2'si ise maaş ya da ücret almaktadır.

Tablo 53: Herhangi Bir Sosyal Güvenlik Kurumundan Yardım Alma Durumları

Yardım Alma Durumları	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Almıyor	344	81.7	85.1
Çalışma primi	44	10.6	10.9
Hastaneden sigortalı	4	1.0	1.0
NATO	2	0.5	0.5
Sigortalı	10	2.4	2.5
Toplam	404	97.1	100.0
Cevapsız	12	2.9	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin büyük bir oranı (%85.1), herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yardım almadıklarını belirtmişlerdir. Yardım aldığını söyleyenlerin (%14.9) ise almış oldukları yardımlar şu şekildedir: çalışma primi (%10.9), çalışmakta oldukları kurumun (%2.5) ya da hastanenin (%1) yapmış olduğu sigorta ve NATO (%0.5) yardımudur. Örneklemin büyük bir kısmının herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yardım almaması, Kosova'nın bağımsız bir devlet olmaması ve statüsünün belirsizliğinden kaynaklanmaktadır. Problemin çözülebilmesi için UNMIK yönetimi altındaki Kosova'nın bağımsızlığına kavuşması gerekmektedir.

Tablo 54: Oturulan Evin Mülkiyeti

Oturulan Evin Mülkiyeti	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Kendime	89	21.4	21.4
Babama	146	35.1	35.1
Anneme	11	2.6	2.6
Eşime	86	20.7	20.7
Oğluma	1	0.2	0.2
Kardeşime	2	0.5	0.5
Kayınpederime	67	16.1	16.1
Kayınvalideme	2	0.5	0.5
Akraba	2	0.5	0.5
Kira	10	2.4	2.4
Toplam	416	100.0	100.0

Örneklemin %35.1'inin oturdukları evin mülkiyeti babalarına, %21.4'ünün kendilerine, %20.7'sinin eşlerine, %16.1'inin kayınpederlerine, %2.6'sının annelerine, %0.5'inin kardeşlerine, %0.5'inin kayınvalidelerine, %0.5'inin akrabalarına ve %0.2'sinin ise oğullarına aittir. Örneklem grubu içerisinde kirada oturanların oranı (%2.4) oldukça düşüktür. Oturulan evin mülkiyetinin aile büyüklerinde (baba, anne, kayınpeder ve kayınvalide) olmasının toplam %54.3 gibi

yüksek bir oranda olması, baba soyuna dayanan geleneksel geniş aile yapısıyla ilişkilidir.

Kirada oturanların da az sayıda olması ise, hem aile yapısıyla hem de Prizren'de kiralardan maaşa göre oldukça yüksek olmasıyla açıklanabilir. Ev kiralalarının 100 Eurodan başladığı ve öğretmenin 200, hemşirenin 150, polisin 150 ve uzman doktorun 220 Euro civarında maaş aldığı göz önüne alındığında kirada oturanların az sayıda olması şaşırtıcı değildir. Kiraların yüksek olması aynı zamanda geleneksel geniş aile yapısının devam etmesine de katkı sağlamaktadır. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir ki, görüşülen kişilerden bir kısmı baba evinde yaşama nedenlerinin sadece yüksek kira olmadığını, bunun geleneksel olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 55: Dayanıklı Tüketim Malları

Dayanıklı Tüketim Malları		Var	Yok	Cevapsız	Toplam
Televizyon	f	416	0	-	416
	%	100.0	0	-	100.0
Buzdolabı	f	410	6	-	416
	%	98.6	1.4	-	100.0
Bulaşık makinesi	F	161	252	3	416
	%	38.7	60.6	0.7	100.0
Çamaşır Makinesi	f	399	17	-	416
	%	95.9	4.1	-	100.0
Elektrik Süpürgesi	f	398	17	1	416
	%	95.7	4.1	0.2	100.0
Fırın	f	374	41	1	416
	%	90.0	9.8	0.2	100.0
Mikro-dalga Fırın	f	98	316	2	416
	%	23.5	76.0	0.5	100.0
Video	f	199	213	4	416
	%	47.8	51.2	1.0	100.0

VCD	f	153	260	3	416
	%	36.8	62.5	0.7	100.0
DVD	f	145	271	-	416
	%	34.9	65.1	-	100.0
Telefon	f	367	42	7	416
	%	88.2	10.0	1.7	100.0
Cep Telefonu	f	280	133	3	416
	%	67.3	32.0	0.7	100.0
Bilgisayar	f	186	229	1	416
	%	44.7	55.0	0.2	100.0
Araba	f	235	180	1	416
	%	56.4	43.2	0.2	100.0
Traktör	f	87	329	-	416
	%	20.9	79.1	-	100.0

Dayanıklı tüketim mallarına sahip olma açısından değerlendirdiğimizde; örneklemin hepsinde televizyon vardır. Bunun yanı sıra örneklemin çoğunluğu buzdolabı (%98.6), çamaşır makinesi (%95.9), elektrik süpürgesi (%95.7), fırın (%90), telefon (%88.2), cep telefonu (%67.3) ve arabaya (%56.4) sahipken; çoğu bulaşık makinesi (%60.6), mikro-dalga fırın (%76), video (%51.2), VCD (%62.5), DVD (%65.1) ve bilgisayara (%55) sahip değildir.

Tablo 56: Diğer Ailelere Göre Gelir Durumlarını Nasıl Değerlendirdikleri

Gelir Durumlarını Nasıl Değerlendirdikleri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Çok iyi	22	5.3	5.3
İyi	89	21.4	21.4
Orta	243	58.4	58.6
Kötü	57	13.7	13.7
Çok kötü	4	1.0	1.0
Toplam	415	99.8	100.0
Cevapsız	1	0.2	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin yarısından fazlası (%58.6) diğer ailelere göre gelir durumlarını orta, %21.4'ü iyi, %13.7'si kötü, %5.3'ü çok iyi, %1'ise çok kötü olarak değerlendirmiştir.

Tablo 57: Kazanılan Paranın Nerelere Harcandığı

Kazanılan Paranın Nerelere Harcandığı		1. tercih	2. tercih	3. tercih
Çocukların Eğitimine Harcarım	f	151	-	-
	%	36.2	-	-
Evin ihtiyaçlarını karşılarım	f	167	98	-
	%	40.1	23.5	-
Kendi ihtiyaçlarımı karşılarım	f	15	23	26
	%	3.6	5.5	6.2
Aile ve akrabalarımın yardım ederim	f	4	2	20
	%	1.0	0.5	4.8
Eşime veririm	f	4	3	9
	%	1.0	0.7	2.2
Tasarruf yaparım	f	8	5	10
	%	1.9	1.2	2.4

Yatırım yaparım	f	14	2	2
	%	3.4	0.5	0.5
Diğer	f	21	-	-
	%	5.0	-	-
Fikrim Yok	f	32	283	348
	%	7.7	68.0	83.6
Toplam	f	416	416	416
	%	100.0	100.0	100.0

Örneklemden kazandıkları parayı en çok nerelere harcadıkları konusunda üç tercih yapmaları istenmiş, bunun önem derecesine göre sıralanmasına dikkat edilmemiştir. Tablodan da görüldüğü gibi örneklemin kazandıkları parayı en çok harcadıkları yerler; %40.1 ev ihtiyaçları, %36.2 çocuklarının eğitimi ve %3.6 kendi ihtiyaçlarıdır.

Tablo 58: Tasarruflarını Nasıl Değerlendirdikleri

Tasarruflarını Nasıl Değerlendirdikleri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Altın olarak	7	1.7	1.7
Bankaya yatırarak	51	12.3	12.3
Gayrimenkul olarak	48	11.5	11.5
Döviz olarak	15	3.6	3.6
Tasarruf yapmıyorum	295	70.9	70.9
Toplam	416	100	100.0

Örneklemin %70.9'u tasarruf yapmamakta, %29.1'i tasarruf yapmaktadır. Tasarruf yapanların tasarruflarını nasıl değerlendirdiklerinin dağılımı şu şekildedir: %12.3'ü tasarruflarını bankaya yatırmakta, %11.5'i gayrimenkul almakta, %3.6'sı döviz almakta, %1.7'si ise altın almaktadır. Örneklemin çoğunluğunun tasarruf yapamadığını belirtmesi, gelir durumlarının çok iyi olmadığını desteklemektedir.

Tablo 59: Hane Halkında İşsizlik Durumu

İş Arayanlar	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	233	56	56.1
Hayır	182	43.8	43.9
Toplam	415	99.8	100.0
Cevapsız	1	0.2	
Toplam	416	100	

Örneklemin %56.1'inin hanesinde iş arayan birey varken, %43.9'unun hanesinde iş arayan birey bulunmamaktadır. Hanesinde iş arayanların oranının yarısından fazla olması (%56.1), işsizliğin Kosova Türkleri için ciddi bir problem teşkil ettiğine işaret etmektedir.

Hanesinde iş arayan birey olduğunu söyleyenlerin örneklem grubunun yarısından fazlasını oluşturması, Tablo 46'daki örneklemin etnik kimliklerinden kaynaklanan en önemli problemlerinin işsizlik olması ile paralellik göstermektedir.

5.1.5. Etnik Grup Arasındaki Sosyal İlişkiler: Akrabalık-Komşuluk

Etnik gruplar, “ortaklaşa bir soydan ve aynı gruptan geldiklerini kabul eden akrabalık gruplarının bir araya toplanması” (Parsons 1959: 172) ya da “mitik evlat ve ecdat bağlarıyla bağlı geniş bir aile oluşturan birbirleriyle ilişkili ailelerden mürekkep bir grup” (Horowitz 1985: 28-34) olarak tanımlandığında; aynı etnik grup üyelerinin birbirlerine yoğun duygusal bağlarla bağlı oldukları ve aralarında dayanışma olduğu kabul edilmektedir.

Aslında etnik gruplara böyle bir bakış açısı, Geertz (1963)'in öncüsü olduğu primordial bakış açısını yansıtmaktadır. Ona göre de etnik bağlar esas olarak akrabalık bağına işaret etmektedir. Etnik bağların verili olma durumu, kalıtım

yoluyla kana aktarılan bir tür biyolojik öz anlamına gelmez. Daha çok, insanların kimlere karşı yükümlü olduklarını ve nasıl davranmaları gerektiğini öğrenirlerken içselleştirdikleri bir süreçtir.

Geertz (1963)'e göre, etnik bağlar kişiyi, akrabalarına, komşularına, dindaşlarına, kişisel sevgisinden değil, pratik nedenlerle, ortak menfaat veya önceden ortaya çıkmış zorunluluklar nedeniyle, ama en çok da ilişkinin açıklanmayan, mutlak zorunluluğu yüzünden bağlıdır.

Bu başlık altında bir etnik grup olarak Kosova Türkleri arasındaki sosyal ilişkiler, akrabalık/komşuluk ilişkileri ve dayanışma duygusu ele alınacaktır. Bunu ortaya çıkarmak için örnekleme ihtiyaç duydukları zaman kimden yardım isteyecekleri sorulmuştur.

Tablo 60: Gerektiğinde Kendilerine Kimin Yardımcı Olacağı

		Evet	Hayır	Hiç Kimse	Toplam
Akraba	f	367	44	5	416
	%	88.2	10.6	1.2	100.0
Komşu	f	288	120	8	416
	%	69.2	28.8	1.9	100.0

Örneklemin %88.2'si ihtiyaç duyduklarında akrabalarından, %69.2'si komşularından yardım almakta; %1.2'si hiç kimseden yardım almamaktadır. Hem akrabadan hem de komşudan yardım almanın yüksek olması, Kosova Türkleri'nin aralarındaki dayanışma duygusunun göstergesidir.

5.1.6. Etnik Sınırlar Arasındaki Hareketliliği Etkileyen Bir Unsur Olarak Toplumsal Hareketlilik Ve Göç

Barth (2001), çok-etnili toplumlarda kişi ve grup hareketlerinin önemli olduğunu ve göçlerin nüfusun yeniden dağılımı ve düzenlenmesi konusunda önemli etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda etnik hareketlilik ve göç olgusu, etnik gruplara karşı uygulanan politikaların doğrudan sonucunu oluşturmaktadır (Petroviç ve Blagojeviç: 1992; Veremis ve Kofos: 1998).

Toplumsal hareketlilik ve göç başlığı altına araştırmamız kapsamına giren Kosova Türklerinin kaç yıldır Prizren ve Mamuşa'da yaşadıkları, buraya nereden geldikleri, yaşadıkları yerden memnun olup/olmadıkları ve memnun olmayanların nerelere ve neden göç etmek istedikleri, daha önce Kosova'dan göç eden akrabaları olup/olmadığı ve akrabalarının nerelere göç ettikleri, örneklem grubunun bulundukları il/şehir veya köy dışına çıkma sıklıkları ve nedenleri, hangi ülkelere ve niçin gittikleri konularıyla ilgili betimleyici analizlere yer verilmiştir.

Tablo 61: Yaşadıkları Yerde Bulunma Süresi

Yaşadıkları Yerde Bulunma Süresi	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Doğduğumdan beri	392	94.2	94.9
20 yıl ve daha fazla	8	1.9	1.9
11-14 yıl	4	1.0	1.0
6-10 yıl	1	0.2	0.2
3-5 yıl	6	1.4	1.5
2 yıl ve daha az	2	0.5	0.5
Toplam	413	99.3	100.0
Cevapsız	3	0.7	
Toplam	416	100.0	

Örneklem grubunda Prizren ve Mamuşa'ya dışarıdan göç etme oranının (%5.1) düşük olduğu görülmektedir. Buna göre örneklemin tamamına yakını (%94.9) Prizren ya da Mamuşa doğumludur. % 1.9'u 20 yıl ve daha fazla süredir, %1.5'i 3-5 yıldır, %1'i 11-14 yıldır, %0.5'i 2 yıl ve daha az süredir, %0.2'si ise 6-10 yıldır Prizren ve Mamuşa'da yaşamaktadır.

Tablo 62: Örneklemin Yaşadıkları Yere Nereden Geldikleri

Nereden Geldikleri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Yerli	394	94.7	94.7
Kosova içi bir köy ya da şehirden	17	4.8	4.8
Makedonya	2	0.5	0.5
Türkiye	2	0.5	0.5
Çek Cumhuriyeti	1	0.2	0.2
Toplam	416	100.0	100.0

Örneklemin yaşadıkları yere nereden geldikleri sorulduğunda; %94.7'si yaşadıkları yerin yerlisi olduklarını, %4.8'i Kosova içi bir köy (Brod, Büyük Kruşa) ya da şehirden (Priştine, Mitroviça, Gilan) yaşadıkları yere geldiklerini, %0.5'i Makedonya'dan (Üsküp), %0.5'i Türkiye'den (Gaziantep, İstanbul) ve %0.2'si ise Çek Cumhuriyeti'nden (Prag) yaşadıkları yere göç ettikleri cevabını vermişlerdir.

Tablo 63: Yaşanılan Yerden Memnuniyet

Yaşadıkları Yerden Memnuniyet	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	275	66.1	66.6
Hayır	138	33.2	33.4
Toplam	413	99.3	100.0
Cevapsız	3	0.7	
Toplam	416	100.0	

Örnekleme yapılan yerden memnuniyet düzeyi yüksektir; %66.6'sı yaşadıkları yerden memnun iken, %33.4'ü memnun değildir.

Tablo 64: Nereye Göç Etmek İstendiği

Göç Etmek İstedikleri Şehir/Ülke	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Türkiye	126	30.3	30.3
Batı Avrupa	11	2.6	2.6
Amerika	1	0.2	0.2
Kosova içi	4	1.0	1.0
Makedonya	2	0.5	0.5
Göç etmek istemeyenler	272	65.4	65.4
Toplam	416	100.0	100.0

Örneklem grubuna yaşadıkları yerden memnun olup/olmadıkları sorulduğunda %33.4'ü (138 kişi) memnun olmadıklarını belirttikleri halde, nereye göç etmek istedikleri sorulduğunda %34.6'sı (144) kişi göç etmek istediği yeri belirtmiştir.

Göç etmek isteyenlerin, hangi ülkelere göç etmek istediklerinin dağılımına baktığımızda; %30.3'ü Türkiye, %2.6'sı Batı Avrupa, %1'i Kosova içinde bir yerleşim birimine, %0.5'i Makedonya ve %0.2'si Amerika'ya göç etmek istemektedir. Göç edilmek istenen ülkeler arasında Türkiye'nin diğerlerine nazaran çok daha fazla tercih edilmesi dikkat çekmektedir.

Örneklem grubundakilerinden Türkiye'ye göç etmek isteyenler şehir ismiyle bunu belirtmelerine rağmen, diğer ülkelere göç etmek isteyenler sadece göç etmek istedikleri ülkenin adını vermişlerdir. Türkiye'ye göç etmek isteyenlerin şehirlere göre dağılımı ise şu şekildedir: 58 kişi Bursa, 45 kişi İstanbul, 6 kişi Ankara, 1 kişi Eskişehir, 14 kişi İzmir, 2 kişi Kuşadası cevabını vermiştir.

Tablo 65: Örneklemin Göç Etmek İsteme Nedenleri

Göç Etmek İsteme Nedenleri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
İş bulmak için	26	6.2	6.2
Çocukların eğitimi için	6	1.4	1.4
Daha iyi yaşam koşulları için	95	22.8	22.8
Can ve mal güvenliği için	2	0.5	0.5
Politik/ ideolojik sorunlar nedeniyle	15	3.6	3.6
Göç etmek istemeyenler	272	65.4	65.4
Toplam	416	100.0	100.0

Kosova Türkleri'nin büyük bir kısmı (%22.8) göç etmeyi isteme nedenlerini daha iyi yaşam koşulları, %6.2'si iş bulmak, %3.6'sı politik/ideolojik sorunlar nedeniyle, %1.4'ü çocukların eğitimi için, %0.5'i can ve mal güvenliği için olarak cevaplandırmışlardır.

Örneklemin göç etme nedenlerine değerlendirdiğimizde; yedi yıl öncesine kadar etnik ve dinsel unsurların çatıştığı bölgede, politik/ideolojik ya da can ve mal güvenliği cevaplarını birlikte düşündüğümüz zaman oranın (%4.1) yüksek çıkmaması bölgede tarihsel olarak sürüp giden çatışmaların –BM denetiminin etkisiyle de- hafiflediğini ve bunun yerini ekonomik kaygıların aldığını göstermektedir. Daha iyi yaşam koşulları, işsizlik problemiyle bir arada düşünüldüğünde %29 gibi yüksek bir oran çıkması, ekonomik sorunların Kosova Türkleri'nin en büyük kaygısı olduğuna işaret etmektedir. Göç etmek isteme nedenlerinin ekonomik problemlerde belirginleşmesi, araştırmamızın işsizlik ve ekonomik kalkınmayla ilgili ortaya çıkardığı sonuçlarla paralellik taşımaktadır.

Tablo 66: Daha Önce Başka Yerlere Göç Eden Akrabalarının Dağılımı

Daha Önce Göç Eden Akrabalar	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	349	83.9	84.3
Hayır	65	15.6	15.7
Toplam	414	99.5	100.0
Cevapsız	2	0.5	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin büyük bir kısmının (%84.3) akrabaları Kosova'dan daha önce başka yerlere göç etmiş, %15.7'sinin ise göç etmemiştir.

Tablo 67: Örneklemin Akrabalarının Göç Ettikleri Ükelere Göre Dağılımı

Ülkeler		f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Türkiye	Evet	294	70.7	82.1
	Hayır	64	15.4	17.9
	Toplam	358	86.1	100.0
	Cevapsız	58	13.9	
	Toplam	416	100.0	
Batı Avrupa	Evet	128	30.8	35.8
	Hayır	230	55.3	64.2
	Toplam	358	86.1	100.0
	Cevapsız	58	13.9	
	Toplam	416	100.0	
Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri	Evet	24	5.8	6.7
	Hayır	334	80.3	93.3
	Toplam	358	86.1	100.0
	Cevapsız	58	13.9	
	Toplam	416	100.0	

Güney Avrupa	Evet	12	2.9	3.4
	Hayır	346	83.2	96.6
	Toplam	358	86.1	100.0
	Cevapsız	58	13.9	
	Toplam	416	100.0	
ABD ve Kanada	Evet	14	3.4	3.9
	Hayır	344	82.7	96.1
	Toplam	358	86.1	100.0
	Cevapsız	58	13.9	
	Toplam	416	100.0	

Örnekleme akrabalarının hangi ülkelere göç ettiği sorusu açık uçlu olarak sorulmuş, daha sonra bu ülkeler kategorileştirilmiştir.

Buna göre;

- Batı Avrupa kategorisinde: En çok Almanya olmak üzere, İsviçre, İsveç, Avusturya, Finlandiya, İngiltere,
- Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri kategorisinde: En çok Makedonya olmak üzere, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan,
- Güney Avrupa kategorisinde; En çok Arnavutluk olmak üzere, İtalya cevapları verilmiştir.

Kosova Türkleri'nin akrabalarının en çok göç ettiği ülkelerin başında Türkiye (%82.1) gelirken, bunu Batı Avrupa ülkeleri (%35.8), Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri (%6.7), ABD-Kanada (%3.9) ve Güney Avrupa ülkeleri (%3.4) izlemektedir.

Kosovalı Türkler ile yapılan görüşmeler sırasında Türkiye'ye halen devam eden göçün engellenmesi ve böylece Kosova'da Türk nüfusun varlığını sürdürmesi için,

Türkiye'nin "çifte vatandaşlık" hakkını vermesi gerektiği belirtilmiştir. Devam eden göçün Kosova'daki Türklerin sonunu getireceğini düşündüklerinden dolayı, göçe karşı olan ya da Kosova'nın statüsünün belirsizliğinden kaynaklanan nedenlerden ötürü Türk nüfusu nasıl bir geleceğin beklediğinden emin olmadıklarından ötürü göçü destekleyenler şeklinde Kosova Türkleri göç konusunda ikiye bölünmüş durumdayken, çifte vatandaşlık konusunda aralarında böyle bir görüş ayrılığı yaşanmaması dikkat çekicidir. Görüşülen kişilerin tamamına yakını, çifte vatandaşlık hakkının Kosova'dan Türk göçünü engelleyeceği konusunda hem fikirdirler.

Tablo 68: Örneklemin Yurtdışına Çıkma Dağılımları

Yurt Dışına Çıkma	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	369	88.7	89.1
Hayır	45	10.8	10.9
Toplam	414	99.5	100.0
Cevapsız	2	0.5	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin %89.1'i yurtdışına çıkmışken, %10.9'u yurt dışına çıkmamıştır. Elde edilen veriden örneklemin yurt dışına çıkma oranının fazla olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 69: Hangi Ülkelere/Bölgelere Gittikleri

Ülkeler/Bölgeler		Evet	Hayır	Cevapsız-Gitmeyen	Toplam
Türkiye	f	314	54	48	416
	%	75.5	13.0	11.5	100.0
Batı Avrupa	f	53	315	48	416
	%	12.7	75.7	11.5	100.0
Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri	f	199	168	49	416
	%	47.8	40.4	11.8	100.0
Güney Avrupa	f	133	235	48	416
	%	32.0	56.5	11.5	100.0
ABD-Kanada	f	-	368	48	416
	%	-	88.5	11.5	100.0

Örnekleme hangi ülkelere gittikleri sorulduğunda; %75.5'i Türkiye, %47.8'i Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri, %32'si Güney Avrupa, %12.7'si Batı Avrupa'da bulunan bir ülkeye gittikleri cevaplarını vermişlerdir.

Tablo 70: Yurtdışına Çıkma Nedenleri

Yurtdışına Çıkma Nedenleri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Hiç çıkmam	41	9.9	10.6
Okumak için	14	3.4	3.6
İş aramak için	8	1.9	2.1
Çalışmak için	40	9.6	10.3
Alış-veriş için	37	8.9	9.5
Akrabalarımı ziyaret etmek için	157	37.7	40.5
Seyahat etmek için	91	21.9	23.5
Toplam	388	93.3	100.0
Cevapsız	28	6.7	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin yurt dışına çıkma nedenleri arasında “akraba ziyareti” cevabının yüksek bir oranda (%40.5) olması yurtdışında akrabalarının çok olması cevabını destekler niteliktedir. Bunun yanı sıra örneklemin %23.5’i seyahat etmek, %10.3’ü çalışmak, %9.5’i alış-veriş yapmak, %3.6’sı okumak, %2.1’i iş aramak için belirli bir süre yurtdışında bulunmuşlardır. Kosova Türkleri’nin %10.6’sı ise yurtdışına çıkmamıştır.

Tablo 71: İl/Köy Dışına Çıkma Nedenleri

İl/Köy Dışına Çıkma Nedenleri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Hiç çıkmam	81	19.5	20.4
Okumak için	4	1.0	1.0
İş aramak için	9	2.2	2.3
Çalışmak için	77	18.5	19.3
Alış-veriş için	81	19.5	20.4
Akrabalarımı ziyaret etmek için	100	24.0	25.1
Seyahat etmek için	46	11.1	11.6
Toplam	398	97.5	100.0
Cevapsız	18	4.3	
Toplam	416	100.0	

Kosova Türkleri’ne bulundukları il ya da köy dışına çıkma sıklıkları sorulduğunda; %25.1’i akraba ziyareti, %20.4’ü alış-veriş yapmak, %19.3’ü çalışmak, %11.6’sı seyahat etmek, %2.3’ü iş aramak, %1’i okumak için il ya da köy dışına çıktıklarını belirtmişlerdir.

5.1.7. Asimilasyon Unsuru Olarak Din

Etnik grupların özelliklerinden bir tanesini oluşturan “aynı dini paylaşma” ya da dinin etnik gruplar arasındaki ayırt edici niteliği Kosova örneğinde geçerli değildir.

Osmanlı'nın etkisiyle Müslümanlaşan bu topraklarda bir etnik grup olan Kosova Türkleri, egemen grubu oluşturan Arnavutlar ile aynı dini paylaşmaktadır. Bu nedenle din, çalışmada bir etnisite unsurundan ziyade, bir asimilasyon unsuru olarak kabul edilmiştir. Dinin bir asimilasyon aracı olarak işlev görmesi, Kosova Türkleri'nin dinsel inançlarını ve tutumlarını çalışmamız açısından önemli hale getirmektedir.

Bu nedenle din başlığı altında; namaz kılma, oruç tutma, kurban kesme, hacca gitme gibi dini ibadetleri yerine getirme durumları ve çocuklarına dini bilgi verilmesini isteyip/istemedikleri, eğer istiyorlarsa dini bilginin nerede verilmesini tercih ettikleri gibi sorulara verilen cevaplar betimleyici analizlerle ele alınmıştır.

Tablo 72: Namaz Kılma

Namaz Kılma	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Günde beş vakit	85	20.4	20.5
Ara sıra	141	33.9	34.0
Sadece Cuma namazları	103	24.8	24.8
Sadece bayram namazları	19	4.6	4.6
Namaz kılmam	48	11.5	11.6
Boş zamanımda	5	1.2	1.2
Cuma ve bayram namazları	14	3.4	3.4
Toplam	415	99.8	100.0
Cevapsız	1	0.2	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin %34'ü ara sıra, %24.8'i sadece Cuma namazları, %20.5'i günde beş vakit, %4.6'sı sadece bayram namazlarını, %3.4'ü Cuma ve bayram namazlarını kılmakta, %11.6'sı namaz kılmamakta, %1.2'si ise boş zamanlarında namaz kılmaktadır.

Tablo 73: Oruç Tutma

Oruç Tutma	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Üç aylarda dahil ramazanın tamamı	42	10.1	10.1
Ramazanın tamamı	337	81	81.2
Ramazan ayında kısmen	28	6.7	6.7
Oruç tutmam	8	1.9	1.9
Toplam	415	99.8	100.0
Cevapsız	1	0.2	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin %81.2'si Ramazan ayının tamamında, %10.1'i üç aylarda dahil Ramazan ayının tamamında, %6.7'si ramazan ayında kısmen oruç tutmakta, %1.9'u ise oruç tutmamaktadır. Genel olarak bakıldığında araştırmamız kapsamına giren Kosova Türkleri'nde namaz kılma ve oruç tutma oranlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 74: Kurban Kesme

Kurban Kesme	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Her kurban bayramı	106	25.5	25.5
Maddi duruma bağlı	245	58.9	58.9
Ara sıra	29	7.0	7.0
Kurban kesmem	36	8.7	8.7
Toplam	416	100.0	100.0

Örneklemin %58.9'u kurban kesmelerinin maddi durumlarına bağlı olduğunu belirtmiştir. %25.5'i her kurban bayramı, %7'si ara sıra kurban kesmekte, %8.7'si ise kurban kesmemektedir.

Tablo 75: Örneklem Grubunun Hacca Gitme Dağılımı

Hacca Gitme Dağılımı	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	16	3.8	3.9
Hayır	398	95.7	96.1
Toplam	414	99.5	100.0
Cevapsız	2	0.5	
Toplam	416	100.0	

Örneklemde hacca gitme oranının düşük olduğu görülmektedir. Buna göre örneklemin %96.1'i hacca gitmediğini, %3.9'u ise gittiğini belirtmiştir. Anket uygulanması esnasında görüşülen kişilerin çoğunluğu, hacca gitmek istediklerini fakat maddi durumlarının buna izin vermediğini ifade etmişlerdir.

Tablo 76: Çocuklarına Dini Bilginin Nerede Verilmesini Tercih Ettikleri

Çocuklarına Dini Bilginin Nerede Verilmesini Tercih Ettikleri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Verilmesini istemeyenler	7	1.7	1.7
Okulda dini eğitim verilmesi	205	49.3	49.3
Camide	108	26.0	26.0
Evde	20	4.8	4.8
Okul-cami-ev	50	12.0	12.0
Okul-cami	18	4.3	4.3
Cami-ev	6	1.4	1.4
Okul-ev	2	0.5	0.5
Toplam	416	100.0	100.0

Örneklemin %49.3'ü okulda, %26'sı camide, %12'si hem okulda, hem camide ve hem de evde, %4.8'i sadece evde, %1.4'ü camide ve evde, %0.5'i okulda ve evde

çocuklarına dini eğitim verilmesini istemektedirler. %1.7'si ise çocuklarına dini eğitim verilmesini istememektedir.

Çocuklarına dini eğitim verilmesini isteyenlerden %66.1'inin bu yerler arasında okulu belirtmesi, Kosova'daki okullarda uygulanan müfredatta dini eğitimin olmaması ile ilişkilidir. Okulda eğitim verilmesini isteyenlerin oranının yüksek olması, Kosova Türkleri'nin müfredatta din dersinin eklenmesini istedikleri şeklinde yorumlanabilir.

5.1.8. Siyasi Katılım

Çok-etnili toplumda yer alan bir etnik grubun siyasete katılım göstermesi, onların haklarını koruyan etnik partilerinin olması, etnik derneklere, kamu kurum ve kuruluşlarına üyelikleri, kamu kurum ve kuruluşlarına kolayca erişebilmeleri önemlidir.

Tablo 77: Siyasetle İlgilenme

Siyasetle İlgilenme	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
İlgilenirim	107	25.7	25.8
Az ilgilenirim	172	41.3	41.5
Hiç ilgilenmem	135	32.5	32.6
Toplam	414	99.5	100.0
Cevapsız	2	0.5	
Toplam	416	100	

Örneklemin %41.5'i siyasetle az ilgilenmekte, %32.6'sı hiç ilgilenmemekte ve %25.8'i ilgilenmektedir.

Tablo 78: Kosova'nın Sorunlarına Hangi Partinin Çözüm Getireceğini Düşündükleri

Siyasi Partiler	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Hiçbiri	140	33.7	39.4
KDTP	184	44.2	51.8
Fikrim yok	30	7.2	8.5
MHP	1	0.2	0.3
Toplam	355	85.3	100.0
Cevapsız	61	14.7	
Toplam	416	100	

Örnekleme Kosova'nın sorunlarına hangi partinin çözüm getirebileceğini düşündükleri sorulduğunda; yarısından fazlası (%51.8) Kosova'daki tek Türk Partisi KDTP'nin sorunlarına çözüm getirebileceği cevabını vermiştir. %39.4'ü hiçbir partinin problemlerini çözemeyeceğini, %8.5'i bu konuda fikirleri olmadığını, %0.3'ü ise Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi partisi olan Milliyetçi Hareketçi Partisi'nin (MHP) sorunlarını çözebileceğini belirtmişlerdir. Örneklemin %14.7 gibi büyük bir oranı ise bu soruya cevap vermek istememiştir.

Tablo 79: Herhangi Bir Örgüte Üye Olma Durumları

Herhangi Bir Örgüte Üyelik	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Hayır	183	44.0	44.1
Sendika	1	0.2	0.2
Dernek	70	16.8	16.9
Birlik	1	0.2	0.2
Parti	85	20.4	20.5
Ülkü ocağı	2	0.5	0.5
Dernek ve parti	73	16.8	17.6
Toplam	415	99.8	100.0
Cevapsız	1	0.2	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin yarısına yakınının (%44.1) herhangi bir örgüte üyeliği bulunmamaktadır. %20.5'inin KDTP'ye, %17.6'sının hem KDTP'ye hem de bir Türk derneğine, %16.9'unun bir Türk derneğine, %0.5'inin ülkü ocağına, %0.2'sinin bir sendikaya ve yine %0.2'sinin bir birliğe üyeliği bulunmaktadır.

Tablo 80: Seçimlerde Bir Partiye Oy Verirken Neye Dikkat Ettikleri

Oy Verirken Neye Dikkat Ettikleri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Türklerin meselelerine önem vermesi	334	80.3	80.3
Ülkenin kalkınmasına inandırıcı çözümler vaat etmesi	27	6.5	6.5
Dini değerlere bağlı olması	15	3.6	3.6
Partinin ve adayların dürüst olması	40	9.6	9.6
Toplam	416	100.0	100.0

Örnekleme grubundakilerin seçimlerde bir partiye oy verirken dikkat ettikleri hususlar şu şekildedir: %80.3'ü partinin Türkler'in meselelerine önem vermesine, %9.6'sı partinin ve adayların dürüst olmasına, %6.5'i ülkenin kalkınmasına inandırıcı çözümler vaat etmesine ve %3.6'sı partinin dini değerlerine bağlı olmasına dikkat etmektedirler.

Tablo 81: Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Erişebilirlik

Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Erişebilirlik	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	23	5.5	5.5
Bazen	93	22.4	22.4
Hayır	299	71.9	72.0
Toplam	415	99.8	100.0
Cevapsız	1	0.2	
Toplam	416	100.0	

“Örnekleme kamu kurum ve kuruluşlarına kolayca ulaşabiliyor musunuz?” sorusu yöneltildiğinde; %72'si rahatça ulaşamadıklarını, %22.4'ü bazen ulaşabildiklerini ve %5.5'i ise kamu kurum ve kuruluşlarına ulaşmalarının zor olduğunu belirtmişlerdir.

Kosova Türkleri'nin kamu kurum ve kuruluşlarına rahatça ulaşamadıklarını belirtmeleri, BM (Shadow Report 2005) ve Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmenin Danışma Kurulu (2005: 12-14)'nın sunduğu raporlarda belirtilen durum ile paralellik göstermektedir. Buna göre mahkemelerde, insan hakları kuruluşlarında ve diğer uluslararası organizasyonlarda yeterli miktarda Türk eleman çalışmamaktadır. Benzer olarak da bireylerin hangi topluluğa mensup olduğu bilgilerinin belediye düzeyinden başlayarak, eğitimde ve iş verme alanlarındaki farklı bağlamlarda toplandığı kaydedilmiştir. Bunların sonucunda, hem kamu kurum ve kuruluşlarında çalışma, hem de buralara erişebilirlik açısından

Kosova'da azınlık topluluklarına ait olan kişiler için tam ve etkili eşitlikten söz edilememektedir.

5.1.9. Sağlık Kurumu

Kosova'daki sağlık kurumuyla ilgili olarak, örneklemin sağlık sorunları olduğunda nereye başvurdukları, sağlık hizmetlerinden memnuniyet durumları, eğer memnun değillerse bunun nedenleri ve de bilinçli bir şekilde doğum kontrol yöntemi uygulayıp, uygulamadıkları ile ilgili betimleyici analizler yer almaktadır. Sağlık kurumuyla ilgili veriler, Kosova Türkleri'ne UNMIK yönetimi ve toplumdaki egemen etnik grup olan Arnavutlar tarafından ayrımcılık uygulanıp, uygulanmadığı açısından önemlidir.

Tablo 82: Sağlık Sorunları Olduğunda Nereye Başvurdukları

Sağlık Sorunu Olduğunda Nereye Başvurulduğu	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Sağlık Ocağına giderim	208	50.0	50.1
Polikliniğe giderim	5	1.2	1.2
Hastaneye giderim	106	25.5	25.5
Özel doktora giderim	75	18.0	18.1
Türk taburunun revirine giderim	16	3.8	3.8
Sağlık ocağı ve hastaneye giderim	5	1.2	1.2
Toplam	415	99.8	100.0
Cevapsız	1	0.2	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin %50.1'i, yani yarısı herhangi bir sağlık sorunları olduğunda sağlık ocağına, %25.5'i hastaneye, %18.1'i özel doktora, %3.8'i Türk taburunun revirine,

%1.2'si polikliniğe ve %1.2'si ise sağlık ocağı ve hastaneye gitmektedir. Uygulama esnasında katılımcıların sağlık sorunları olduğunda Türk Taburu'nun revirine gitme oranının düşük olduğu dikkat çekmiş ve bunun nedeni sorulmuşsa da konuyla ilgili olarak özel bir neden gösteren olmamıştır.

Tablo 83: Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyleri

Sağlık Hizmetlerinden Memnuniyet	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	50	12.0	12.0
Hayır	366	88.0	88.0
Toplam	416	100.0	

Örneklemin %88'i sağlık hizmetlerinden memnun değil iken; %12'si memnundur. Örneklemin sağlık hizmetlerinden memnun olmama nedenleri aşağıda sunulmuştur.

Tablo 84: Sağlık Hizmetlerinden Memnun Olmama Nedenleri

Sağlık Hizmetlerinden Memnun Olmama Nedenleri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Hastane kuyrukları	6	1.4	1.6
Hastane personelinin hastaya karşı olumsuz tutumları	113	27.2	30.2
Doktorların yetersiz olmaları	111	26.7	29.7
Hastanedeki teknik donanım yetersizliği	112	26.9	30.0
Muayene ücretlerinin yüksek olması	4	1.0	1.1
Etnik diskriminasyon yapılması	7	1.7	3.8
Doktorların bilinçsiz olması	1	0.2	0.3
Hepsi	14	3.4	3.6
Toplam	368	88.5	100.0
Memnun olanlar	48	11.5	
Toplam	416	100.0	

Örneklemin %88'i sağlık hizmetlerinden memnun olduklarını belirtmiştir. Sağlık hizmetlerinden memnun olmama nedenleri sorulduğunda, memnun olmayanların oranında %0.5'lik bir artış meydana gelmiştir. Sağlık hizmetlerinden memnun olmayanların, memnun olmama nedenlerinin dağılımı şu şekildedir: %30.2 hastane personelinin hastaya karşı olumsuz tutumları, %30 hastanedeki teknik donanım yetersizliği, %29.7 doktorların yetersiz olması, %3.8 etnik diskriminasyon yapılması, %1.6 hastane kuyrukları, %1.1 muayene ücretlerinin yüksek olması, %0.3 doktorların bilinçsiz olmasıdır. Katılımcıların %3.6'sı ise sağlık hizmetlerinden memnun olmama nedenlerini, sıralanan tüm nedenler olarak belirtmişlerdir.

Bunun yanı sıra uygulama esnasında “doktorların yetersiz olması” şikkını işaretleyenler bunun nedenini, savaş koşulları altında doktorların okullarda eğitim alamamalarına bağlamaktadırlar.

Mamuşa'daki sağlık hizmetleriyle ilgili olarak Bütüç, Mamuşa'da bir doktor olduğunu ve onun da uzman olmadığını belirttikten sonra;

“Buradaki (Mamuşa'daki) bir vatandaş diyelim ki bir kan tahlili yaptırmak için ta Prizren'e gidiyor, 20 km. gidip geliyor. İşte bunların zaman içerisinde Mamuşa'da yapılması lazım hatta bu konularda geç kalınmış. Sağlık ocağı, savaştan önce bina olarak çok kötü durumdaydı. Fakat Kosova Türk Tabur Görev Kuvvet Komutanlığı tarafınca çok güzel bir sağlık ocağı yapıldı ve günümüz şartlarına göre yapıldı.” (Arif Bütüç ile görüşme, 10.02.2006)

Tablo 85: Herhangi Bir Doğum Kontrol Yöntemi Uygulayıp/Uygulamadıkları

DKY Yöntemi Uygulama Durumu	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Evet	127	30.5	32.2
Hayır	267	64.2	67.8
Toplam	394	94.7	100.0
Cevapsız	22	5.3	
Toplam	416	100.0	

Daha önce belirttiğimiz gibi, yüksek doğum oranları bir topluluğu oluşturan etnik kompozisyonun şekillendirilmesinde etkilidir. Bu nedenle çalışmamız açısından Kosova Türkleri'nin bilinçli olarak doğum kontrol yöntemi kullanıp, kullanmadıklarına bakmak önem taşımaktadır.

Örneklemin %67.8'i herhangi bir doğum kontrol yöntemi uygulamazken, %32.2'si uygulamaktadır. Ancak Prizren ve Mamuşa'nın geleneksel ve muhafazakar toplum yapısı sergilemesi bu konudaki cevapların gerçeği yansıtmadığını düşündürmektedir. Örneklemin %5.3'ünün soruyu cevapsız bırakması bu düşünceyi desteklemektedir.

Tablo 23'te örneklemin sahip olduğu çocuk sayısına baktığımızda da, örneklem grubunda en yüksek oranı iki çocuğa sahip olanların (%36.5) oluşturması, bunu sırasıyla üç çocuk (%25.1), bir çocuk (%22.2), dört çocuk (%10.6), beş çocuk (%5.2) ve altı çocuğa (%0.5) sahip olanların izlemesi de, Kosova Türkleri'nin doğum kontrol yöntemi uyguladıklarını desteklemektedir. Kuramsal beklentinin aksine Kosova Türkleri nüfuslarının artışı için bilinçli bir politika izlememektedirler. Bunun en büyük nedeni ise, Kosova'nın statüsünün belirsiz olması ve bundan kaynaklanan ekonomik sıkıntılardır.

5.1.10. Kosova Türkleri'nin Sorunları ve Beklentileri

Bu başlık altında Kosova Türkleri'nin sorunlarına ve bu sorunların çözülmesi için hem Türkiye Cumhuriyeti'nden, hem de UNMIK yönetiminden beklentilerine yer verilmiştir.

Tablo 86: Kosova'nın En Önemli Sorunları

Kosova'nın Sorunları		1. tercih	2. tercih	3. tercih
Sosyal adaletsizlik	f	22	30	24
	%	5.3	7.7	6.2
Sanayileşme	f	11	31	18
	%	2.7	7.9	4.7
İşsizlik	f	303	33	18
	%	73.4	8.4	4.7
Yolsuzluk/rüşvet	f	4	39	16
	%	1.0	9.9	4.2
Nüfus artışı	f	1	6	2
	%	0.2	1.5	0.5
Eğitim ve sağlık kurumlarındaki aksaklıklar	f	15	92	56
	%	3.6	23.5	14.5
İnsan hakları ihlalleri	f	20	83	92
	%	4.8	21.2	23.9
Çevre kirliliği	f	-	5	7
	%	-	1.3	1.8
Ahlaki çöküntü	f	3	10	15
	%	0.7	2.6	3.9
Dini duyguların zayıflığı	f	5	17	42
	%	1.2	4.3	8.0
Gelir eşitsizliği	f	4	17	46
	%	1.0	4.3	11.9
Kosova'nın geleceğinin belirsizliği	f	11	17	29
	%	2.7	4.3	7.5
Elektrik kesintisi	f	3	9	17
	%	0.7	2.2	0.8
Ekonomi	f	-	1	-
	%	-	0.5	-

Emekli maaşlarının düzenli ödenmemesi	f	-	2	3
	%	-	0.3	4.4
Hepsi	f	11	-	-
	%	2.7	-	-
Cevapsız	f	3	24	31
	%	0.7	2.3	5.0
Toplam	f	416	416	416
	%	100.0	100.0	100.0

Örneklem grubundan Kosova'nın en sorunlarını 1,2,3 şeklinde önem derecesine göre sıralamaları istendiğinde; ilk sıradaki sorunların başında işsizlik (%73.4) gelmektedir, bunu sosyal adaletsizlik (%5.3) ve insan hakları ihlalleri (%4.8) izlemektedir.

Kosova Türkleri, Kosova'nın ikinci önemli problemi olarak eğitim ve sağlık kurumundaki aksaklıkları (%23.5) ilk sırada, insan hakları ihlallerini (%21.2) ikinci sırada ve yolsuzluk ve rüşveti (%9.9) üçüncü sırada belirtmişlerdir.

Kosova'nın üçüncü önemli sorunu olarak ise en fazla cevap verilen üç şık; insan hakları ihlalleri (%23.9), eğitim ve sağlık kurumundaki aksaklıklar (%14.5) ve gelir eşitsizliği (%11.9) dir.

İşsizliğin %73.4 gibi yüksek bir oranla Kosova'nın ilk sorununu oluşturması, işsizliğin etnik kimlikten kaynaklanan ilk sorununu oluşturması (%27.6) ve örneklemin yarısından çoğunun (%56.1) hanesinde iş arayan birey olması birbirini destekleyen sonuçlardır.

Mamuşa ve Prizren'de yapılan görüşmeler esnasında Türk gençleri arasında, Türkçe eğitim yapmak için üniversitenin Türkçe Sınıf Öğretmenliği ve Türkoloji bölümlerinde okumanın yaygın olarak tercih edilmesi nedeniyle, bu bölümlerde yığılma olduğu belirtilmiştir. Bu bölümlerde varolan yığılma, gençler arasında

işsizliğin artmasının nedenlerinden birisidir. Bunun yanı sıra Kosova'nın içinde bulunduğu siyasal ve ekonomik krizden dolayı 40 Euro olan emekli maaşlarının düzenli ödenememesi (%4.7) nedeniyle, emeklilik yaşını doldurmuş öğretmenlerin emekli olmayı istememesi de buna eklenince, gençlere yeni kadrolar açılmamakta, bu da işsizlik probleminin daha da büyümesine neden olmaktadır.

Kosova'nın geleceğinin belirsizliğinin %7.5 oranla üçüncü derecede önem verilmesi dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra Kosova'nın sorunları arasında elektrik kesintisi örneklem grubunun az bir kısmı tarafından belirtilmişse de (birinci sırada %0.7, ikinci sırada %2.2, üçüncü sırada %0.8) Kosova'da kalınan dört ay süresince elektriklerin hemen hemen her gün uzun saatler süresince kesildiğine tanık olunmuş, elektrik sıkıntısının Kosova'nın geneli için geçerli olduğu öğrenilmiştir. Elektrik kesintisinin nedenleri araştırıldığında; elektriğin pahalı olmasından ötürü halkın fatura ödeyememesi, ancak bölgede varolan düzensizlikten ötürü Kosova Elektrik Kurumu (KEK) memurları tarafından –özellikle köylerde- elektrik faturasını ödemeyen hanelerin elektriklerinin kesilememesi; bunun yerine tüm şehirler ve köylerde genel elektrik kesintisi uygulandığı öğrenilmiştir. Yapılan düzenlemeye göre bölgeler elektrik kesintisine göre A, B ve C gruplarına ayrılmıştır. Elektrik kesintisi A bölgesinde daha az uygulanırken, B bölgesinde daha çok, köylerden oluşan C bölgelerinde (Mamuşa'nın da içinde yer aldığı) neredeyse bütün günü kapsayacak kadar uzun saatler süren elektrik kesintisi uygulanmaktadır.

Bunun yanı sıra Mamuşa Belediye Başkanı, Mamuşa'nın temel sorunlarını ve sorunların çözümü için yapılması gerekenleri şu şekilde sıralamıştır;

- Sulama sisteminin yetersizliği,
- Köy içindeki ve köyü ana yola bağlayan yolun bir an önce onarım gerektirmesi ve köyün içinden geçen yolun ana yola bağlanması,
- Yeni bir okula ihtiyaç duyulması,
- Köye yatırım yapılması,
- Organize sanayi bölgesi kurulması.

Tablo 87: Türkiye Cumhuriyeti ve Kosova Yönetiminden Beklentileri Olup/Olmadığı

Türkiye ve Kosova'dan Beklenti		f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Türkiye	Var	377	90.6	95.4
	Yok	18	4.3	4.6
	Toplam	395	95.0	100.0
	Cevapsız	21	5.0	
	Toplam	416	100.0	
Kosova	Var	319	76.7	79.0
	Yok	85	20.4	21.0
	Toplam	404	97.1	1000.0
	Cevapsız	12	2.9	
	Toplam	416	100.0	

Tablo 88'den de görüldüğü gibi Türkiye'den beklentisi olanların oranı (%95.4), Kosova'dan beklentisi olanlardan (%79) daha yüksek iken; Türkiye ve Kosova'dan beklentisi olmayanlar için ise bunun tersi geçerlidir. Buna göre Türkiye'den beklentisi olmayanların oranı %4.6 iken , Kosova'dan beklentisi olmayanların oranı %21'dir. Bu oranlardan örneklem grubunda Türkiye'den beklentinin, kendi yönetimlerinden beklentiden daha yüksek olduğu sonucuna varılabilir.

Bütüç, Mamuşa'nın Türkiye'den beklentilerini şu şekilde ifade etmektedir;

“Türkiye’den beklentimizi ben iki kelimeyle ifade etmek istiyorum. Bakın biz yeni doğan bir bebeğiz. Bebek yeni doğduğunda neye ihtiyacı vardır. Anne sütüne ihtiyacı vardır. Bizim istediğimiz, Türkiye’den beklentilerimiz anne sütüne ihtiyaç duyduğumuzu burada ifade etmek istiyorum” (Bütüç ile görüşme 10.02.2006).

Yukarıdaki ifadede de anlaşılacağı üzere, Kosova Türkleri için Türkiye, “anavatan” olarak kabul edilmektedir.

Tablo 88: Türkiye’den Beklenti Konuları

Türkiye’den Beklenti Konuları		Evet	Hayır	Toplam
Maddi destek	f	184	232	416
	%	44.2	55.8	100.0
Manevi destek	f	340	76	416
	%	81.7	18.3	100.0
Eğitim desteği	f	38	378	416
	%	9.1	90.9	100.0

Örneklem grubunda Türkiye’den maddi destek (Türk iş adamlarının yatırım yapması, Kosova Türkleri’ne maddi destek verilmesi) bekleyenlerin oranı %44.2, manevi destek (çifte vatandaşlık, Kosova Türkleri’ne sahip çıkılması, Türkler’e diğer etnik gruplara nazaran daha çok ilgi gösterilmesi, Türk taburunun (K-FOR) Prizren’den ve Kosova’dan gitmemesi) bekleyenlerin oranı %81.7 ve eğitim desteği (Türkçe eğitim için kitap desteği, üniversite sınavında Kosova Türk öğrencileri için kontenjanın artırılması) bekleyenlerin oranı ise %9.1’dir. Görüldüğü gibi Türkiye’den manevi destek bekleyenlerin oranı en yüksektir.

Tablo 89: Kosova'dan Beklenti Konuları

Kosova'dan Beklenti Konuları		Evet	Hayır	Toplam
Bağımsızlık-Devlet olması)	f	140	276	416
	%	33.7	66.3	100.0
Maddi destek	f	159	257	416
	%	38.2	61.8	100.0
Manevi destek	f	105	311	416
	%	25.2	74.8	100.0

Örneklemin %33.7'si Kosova'dan bağımsızlığını kazanmasını (devlet olmasını) beklerken, %38.2'si maddi destek (işsizlik sorununun çözülmesi, ekonominin düzelmesi, emeklilik maaşlarının ödenmesi, elektrik ve su kesintisinin giderilmesi) ve %25.2'si manevi destek (Türkçe'nin resmi dil statüsü kazanması, etnik ayrımcılık yapılmaması) beklemektedir. Örneklem grubundakiler Türkiye'den daha çok manevi destek beklerken (%81.7), kendi devletlerinden daha çok maddi destek (%38.2) beklemektedirler.

5.1.11. Boş Zaman Faaliyetleri

Boş zaman faaliyetleri başlığı altında, örneklem grubunun boş zamanlarında neler yaptıkları ile kitap/gazete/dergi okuma ve tiyatro/sinemaya gitme sıklıkları ele alınmıştır.

Tablo 90: Boş Zaman Faaliyetleri

Faaliyetler		1. tercih	2. tercih	3. tercih
Arkadaşları,akrabaları, komşuları ziyaret etmek	f	158	1	1
	%	38.0	0.2	0.2
Müzik dinlemek	f	9	7	-
	%	2.2	1.7	-
Radyo dinlemek	f	7	14	3
	%	1.7	3.4	0.7
TV seyretmek	f	115	102	18
	%	27.8	24.5	4.3
Kitap okumak	f	25	28	12
	%	6.1	6.7	2.9
Evde oturmak	f	23	74	65
	%	5.6	17.8	15.6
Elişi yapmak	f	10	17	54
	%	2.4	4.1	13.0
Boş zamanım yok	f	50	1	-
	%	12.1	0.2	-
Derneğe/Partiye gitmek	f	14	3	12
	%	3.4	0.7	2.9
Bilgisayar-internet	f	1	2	3
	%	0.2	0.5	0.7
Spor yapmak	f	1	3	5
	%	0.2	0.7	1.2
Tiyatroya gitmek	f	-	2	-
	%	-	0.5	-
Ders çalışmak	f	-	1	1
	%	-	0.2	0.2
Cevapsız	f	3	161	241
	%	0.7	38.7	57.9
Toplam	f	416	416	416
	%	100.0	100.0	100.0

Örnekleme boş zamanlarında neler yaptıkları sıklık derecesine göre (sık sık, ara sıra, nadiren) sorulduğunda, her bir ölçek için ilk üç sırayı oluşturan boş zaman faaliyetlerinin dağılımı şu şekildedir: Örneklemin %38'i sık sık akraba, arkadaş ve komşu ziyaretleri yaptığını, %27.8'i sık sık televizyon seyrettiğini ve %12.1'i boş zamanı olmadığını belirtmişlerdir. Örneklemin %24.5'i ara sıra televizyon seyretmekte, %17.8'i evde oturmakta ve %6.7'si kitap okumaktadır. Son olarak ise

örneklemin %15.6'sı nadiren evde oturmakta, %13'ü eliş yapımakta ve %4.3'ü televizyon seyretmektedir.

Tablo 91: Kitap-Gazete/Dergi Okuma ve Tiyatro/Sinemaya Gitme Sıklıkları

Kitap-Dergi/ Gazete Okuma ve Tiyatro/ Sinemaya Gitme		Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiç	Cevapsız	Toplam
Kitap	f	65	159	111	80	1	416
	%	15.6	38.2	26.7	19.2	0.2	100.0
Gazete/dergi	f	121	185	74	36	-	416
	%	29.1	44.5	17.8	8.7	-	100.0
Tiyatro/sinema	f	11	115	108	180	2	416
	%	2.7	27.8	26.1	43.5	0.5	100.0

Oranlara baktığımız zaman Kosova Türkleri'nde kitap ve gazete-dergi okumak açısından en yüksek oranın "ara sıra" (kitap okumak için %38.2, gazete/dergi okumak için %44.5) cevabına ait olduğu, tiyatro ve sinemaya gitmek açısından ise en yüksek oranın "hiç" (%43.5) cevabına ait olduğu görülmektedir.

5.1.12. Kosova'nın Statüsü Hakkındaki Görüşler

Kosova'nın uluslararası statüsünün belirsizliğini koruması ve acilen bir çözüme kavuşması ihtiyacı; Kosova Türkleri'ne, Kosova'nın geçmişi, bugünü ve geleceği hakkındaki değerlendirmeleri ortaya çıkaran soruları önemli kılmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde Kosova Türklerinin, Kosova'nın durumu hakkındaki görüşlerini içeren betimleyici analizlere yer verilmiştir.

Tablo 92: Savaştan Önceki Durumlarına Göre Bugünkü Durumlarını Nasıl Değerlendirdikleri

Değerlendirmeleri	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Daha İyi	61	14.7	14.7
Aynı	121	29.1	29.1
Daha Kötü	234	56.3	56.3
Toplam	416	100.0	100.0

Kosova Türkleri'nin %56.3'ü Kosova'nın bugünkü durumunu savaştan öncesine göre daha kötü, %29.1'i savaştan önceki dönemle aynı ve %14.7'si ise daha iyi olduğunu düşünmektedirler. Bu veriler, Kosova Türkleri'nin büyük bir kısmının savaştan önceki durumdan memnun olduklarını ve bugünkü durumla ilgili olarak karamsarlık taşıdıklarını göstermektedir.

Tablo 93: Kosova'nın Bugünkü Durumu Hakkındaki Görüşler

Bugünkü Durum	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Özerk bir bölge	11	2.6	2.7
BM'in denetimi altında bir bölge	369	88.7	89.6
Sırbistan'a bağlı bir bölge	20	4.8	4.9
Bağımsız bir ülke	5	1.2	1.2
Belirsiz	1	0.2	0.2
Fikrim yok	6	1.4	1.5
Toplam	412	99.0	100.0
Cevapsız	4	1.0	
Toplam	416	100.0	

Kosova, uluslararası hukuk anlamında Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge olduğu halde, bu bağlılık kağıt üzerinde kalmaktadır. Uygulamada ise Kosova, UNMIK yönetimi altında özerk bir bölge konumundadır.

Kosova Türkleri'nin %89.6'sı Kosova'nın UNMIK'e bağlı özerk bir bölge, %4.9'u Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge, %2.7'si özerk bir bölge, %1.2'si bağımsız bir ülke olarak değerlendirmekte; %1.5'i bu konuda fikirleri olmadığını, %0.2'si ise Kosova'nın durumunun belirsiz olduğunu belirtmektedirler.

Tablo 94: Kosova'nın Gelecekteki Durumu Hakkındaki Görüşler

Gelecekteki Durum	f	Yüzde (%)	Geçerli Yüzde
Özerk bir bölge	27	6.5	6.5
BM'in denetimi altında bir bölge	60	14.4	14.5
Sırbistan'a bağlı bir bölge	38	9.1	9.2
Bağımsız bir ülke	177	42.5	42.7
Şartlı bağımsızlık	29	7.0	7.0
Daha kötü	4	1.0	1.0
Belirsiz	2	0.5	0.5
Tahmin yok	77	18.5	18.6
Toplam	414	99.5	100.0
Cevapsız	2	0.5	
Toplam	416	100.0	

Kosova Türkleri'nin %42.7'si Kosova'nın gelecekte bağımsızlığını kazanacağını, %14.5'i UNMIK denetimi altında kalmaya devam edeceğini, %9.2'si Sırbistan'a bağlı özerk bir bölge olarak kalacağını, %7'si şartlı bağımsızlık kazanacağını, %6.5'i özerk bir bölge olarak kalacağını, %1'i geleceğin bugünkü durumdan daha kötü (savaş ya da etnik çatışmalar) olacağı değerlendirmesini yaparken; %18.6'sı bu konuda tahminde bulunamayacağını ve %0.5'i ise durumun belirsizlik taşıdığını belirtmişlerdir.

5.1.13. Gelecek Beklentileri

Tablo 95: Gelecek Beklentileri

Gelecek Beklentileri		1. tercih	2. tercih	3. tercih
Eşim ve çocuklarımla mutlu, sağlıklı yaşamak	f	365	-	1
	%	87.7	-	0.2
Maddi durumu iyileştirmek	f	20	135	1
	%	4.8	32.7	0.2
Çocuklarımı okutmak	f	6	141	61
	%	1.4	33.9	14.7
Çocuklarımı evlendirmek	f	3	38	35
	%	0.7	9.1	8.4
Çocuklarıma maddi yardımda bulunmak	f	3	20	7
	%	0.7	4.8	1.7
Çocuklarıma dükkan, işyeri açmak	f	2	8	23
	%	0.5	1.9	5.5
Sağlıklı bir biçimde emekli olmak ya da işimden ayrılmak	f	2	13	32
	%	0.5	3.1	7.7
Emekli olup bir işyeri açmak	f	1	5	9
	%	0.2	1.2	2.2
İlerde ne olacağımızı kestirmek zor, Allah bilir	f	12	37	117
	%	2.9	8.9	28.1
Kendime ait hiçbir şey istemiyorum, çocuklarım mutlu olsun	f	2	7	61
	%	0.5	1.7	14.7
Bağımsızlık	f	-	3	43
	%	-	0.7	10.3
Diğer (iş bulma)	f	-	-	5
	%	-	-	1.2
Cevapsız	f	-	9	21
	%	-	2.2	5.0
Toplam	f	416	416	416
	%	100.0	100.0	100.0

Kosova Türkleri'ne gelecek beklentileri üç tercih şeklinde sorulduğunda; birinci tercih için en yüksek oranda “eşim ve çocuklarımla mutlu, sağlıklı yaşamak” (%87.7), ikinci tercih için “çocuklarımı okutmak” (%33.9) ve üçüncü tercih için “ilerde ne olacağımızı kestirmek zor Allah bilir” (%28.1) cevapları verilmiştir.

5.2. HİPOTEZLERİN SINANMASI

Bu başlık altında yerleşim yeri (Prizren-Mamuşa), cinsiyet, haneye giren aylık gelir ile etnisitenin objektif ve subjektif kriterleri arasındaki ilişkiler analiz edilecektir.

5.2.1. Yerleşim Yeri İle İlgili Hipotezlerin Sınanması

Burada yerleşim yeri ile örneklemin eğitim düzeyleri, evlenme biçimleri, evlenirken uyguladıkları gelenek, hanelerine giren aylık gelirleri, ek gelir elde etme durumları, çocuklarının hangi dilde eğitim gördükleri, günlük hayatlarında ve sosyal ilişkilerinde en çok hangi dili kullandıkları, kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi, etnik ve milli kimliklerini nasıl tanımladıkları, etnik kimliklerinden kaynaklanan sorun yaşayıp yaşamadıkları, siyasete ilgileri, hangi partinin Kosova'nın sorunlarına çözüm getireceğini düşündükleri ve herhangi bir kuruluşa üye olup/olmadıkları arasındaki ilişki ele alınacaktır.

Tablo 96: Yerleşim Yeri ve Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi		Yerleşim Yeri		Toplam	χ^2 - Analizi
		Prizren	Mamuşa		
Okuma-yazma bilmiyor	f	-	1	1	$\chi^2 = 101,163$ df = 63 p < 0,002 (Değerler arasında ilişki vardır)
	%	-	0.2	0.2	
Yalnız okur-yazar	f	2	4	6	
	%	0.5	1	1.4	
İlkokul mezunu	f	24	51	75	
	%	5.8	12.3	18	
Lise mezunu	f	123	39	162	
	%	29.6	9.4	39	
Lise dengi meslek okul mezunu	f	64	2	66	
	%	15.4	0.5	15.9	
Yüksekokul-üniversite mezunu	f	95	8	103	
	%	22.8	1.9	24.8	
Lisansüstü	f	3	-	3	
	%	0.7	-	0.7	
Toplam	f	311	105	416	
	%	74.8	25.2	100.0	

Örneklemin yerleşim yeri ile eğitim düzeyi arasında ilişki vardır. Okuma-yazma bilmeyen (Prizren'de okuma-yazma bilmeyen yok, Mamuşa'da %0.2) okula gitmeyip sadece okur-yazar olanlar (Prizren %0.5, Mamuşa %1) ve ilkokul mezunları (Prizren'de %5.8, Mamuşa'da %12.3) açısından Mamuşa'daki oranlar Prizren'deki oranlardan daha yüksektir. Lise (Prizren %29.6, Mamuşa %9.4), lise dengi meslek okul (Prizren %15.4, %0.5), yüksekokul-üniversite (Prizren %22.8, Mamuşa %1.9) ve lisanüstü (Prizren %0.7, Mamuşa'da lisanüstü mezunu yok) mezuniyeti açısından ise Prizren'deki oranlar daha yüksektir.

Prizren ve Mamuşa arasındaki eğitim açısından farklılaşmada, köyde erkek çocukların baba mesleği olan çiftçiliğe devam etmeleri için okulu erken yaşta bırakmaları ve kız çocuklarının okutulmaması konusundaki geleneksel tutumlarının etkili olduğu gözlenmiştir. Mamuşa'daki köylülerin, köylerinden ilk kez bir kız öğrencinin üniversite sınavına 2005 yılında girdiğini belirtmesi, Mamuşa'da kız çocuklarının okutulması yönündeki değişime işaret etmektedir.

Tablo 97: Yerleşim Yeri ve Evlenme Biçimi Arasındaki İlişki

Evlenme Biçimi		Yerleşim Yeri		Toplam	χ^2 – Analizi
		Prizren	Mamuşa		
Görüşüp anlaşarak	f	255	34	289	$\chi^2 = 97,968$ df = 3 p < 0,000 (Değişkenler arasında ilişki vardır)
	%	61.4	8.2	69.6	
Görücü usulü ile	f	52	66	118	
	%	12.5	15.9	28.4	
Anne-baba baskısı ile	f	1	5	6	
	%	0.2	1.2	1.4	
Kaçırarak/Kaçırılarak	f	2	-	2	
	%	0.5	-	0.5	
Toplam	f	310	105	415	
	%	74.7	25.3	100.0	

Prizren'de yaşayan Türklerin %61.4'ü, Mamuşa'da yaşayanların %8.2'si görüşüp anlaşarak; Prizren'de yaşayan Türklerin %12.5'i görücü usulü ile, Mamuşa'da yaşayanların ise %15.9'u görücü usulüyle evlenmiştir. Evlenme biçimiyle ilgili olarak elde edilen oranlar görüşüp anlaşarak evlenmenin Prizren'de, görücü usulü evlilik geleneğinin ise Mamuşa'da daha yaygın olduğunu göstermektedir. Ayrıca anne-baba baskısıyla evlenenlerin oranı Mamuşa'da (%1.2), Prizren'den (%0.2) daha yüksektir. Mamuşa'da kız kaçırma geleneğine rastlanmazken, Prizren'de sadece iki kişi kız kaçırma yoluyla evlenmiştir. Buradan yola çıkarak Prizren'de de kız kaçırarak evlenme geleneğinin görülmediğini söyleyebiliriz. Oranlardan da anlaşıldığı üzere örneklemin yerleşim yeri ile evlenme biçimi arasında ilişki vardır.

Mamuşa Belediye Başkanı da, görücü usulü evliliğin Mamuşa'da halen yaygın olarak uygulandığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Bütüç, Mamuşa dışından evlenme oranının çok yaygın olmadığını, evliliklerin ağırlıklı olarak köy içinden yapıldığını ifade etmiştir (Arif Bütüç ile görüşme 10.02.2006).

Tablo 98: Yerleşim Yeri ve Evlenirken Uygulanan Gelenek

Evlenirken Uygulanan Gelenek		Yerleşim Yeri		Toplam	χ^2 - Analizi
		Prizren	Mamuşa		
Başlık parası ödendi	f	-	73	73	$\chi^2 = 294,106$ df = 4 p < 0,000 (Değişkenler arasında ilişki vardır)
	%	-	17.5	17.5	
Mihir yapıldı	f	7	-	7	
	%	1.7	-	1.7	
Herhangi bir şey yapılmadı	f	286	21	307	
	%	68.8	5.0	73.8	
Diğer (Evlenilecek kıza 2500 Euro verilmesi geleneği)	f	-	16	16	
	%	-	3.8	3.8	
Çeyiz	f	13	-	13	
	%	3.1	-	3.1	
Toplam	f	311	105	416	
	%	74.8	24.2	100.0s	

Mamuşa'da örneklemin %21.3'ü tarafından başlık parası ya da evlenirken evlenilecek kıza erkek tarafından 2.500 Euro verilmesi geleneği uygulanmaktadır. Bu gelenek Prizren'de yaşayan Türkler tarafından uygulanmamaktadır.

Mihir uygulaması ise sadece Prizren'de örneklemin %1.7'si tarafından uygulanmaktayken, Mamuşa'da uygulanmamaktadır. Evlenirken hem imam, hem de resmi nikah yaptırma (%81.3) ve sadece imam nikahı yaptırma (%4.1) oranının oldukça yüksek olduğu Prizren ve Mamuşa Türkleri'nde mihirin bu kadar az uygulanması şaşırtıcıdır. Bu konuda Kosova Türkleri'nin mihir uygulamasını farklı şekilde adlandırdığı düşünülmektedir. Uygulama esnasında örnekleme konuyla ilgili soru sorulmuş ancak net bir cevap alınamamıştır.

Prizrenlilerin %68.8 gibi büyük bir oranı, Mamuşalıların ise %5'i evlenirken herhangi bir şey uygulamadıklarını, Prizrenli'lerin %3.1 i ise evlenirken çeyiz hazırladıklarını belirtmişlerdir. Daha önce de belirtildiği gibi araştırma sahasında geçirilen sürede Kosova Türkleri arasında çeyiz hazırlamanın yaygın olduğu gözlenmiştir. Çeyiz hazırlamanın özel olarak belirtilmemesinin nedeni, bu geleneğin yaygın olması nedeniyle Kosova Türkleri tarafından belirtilmesi gereken, özel bir gelenek olarak görülmemesidir.

Tablo 99: Yerleşim Yeri ve Haneye Giren Aylık Gelir Arasındaki İlişki

Haneye Giren Aylık Gelir		Yerleşim Yeri		Toplam	χ^2 – Analizi
		Prizren	Mamuşa		
200 Euro'dan az	f	121	49	170	$\chi^2=19,419$ df =5 p<0,002 (Değişkenler arasında ilişki vardır)
	%	29.1	11.8	40.9	
200-400 Euro	f	14.2	38	180	
	%	34.1	9.1	43.3	
400-600 Euro	f	35	6	41	
	%	8.4	1.4	9.9	
600-800 Euro	f	6	3	9	
	%	1.4	0.7	2.2	
800-1000 Euro	f	6	3	9	
	%	1.4	0.7	2.2	
1000 Euro ve üstü	f	1	6	7	
	%	0.2	1.4	1.7	
Toplam	f	311	105	416	
	%	74.8	25.2	100.0	

Örneklemin yerleşim yeri ile hanelerine giren aylık gelir arasında ilişki vardır. Prizren'de örneklemin çoğunun (%34.1) aylık geliri 200-400 euro iken; Mamuşa'da (%11.8) 200 eurodan az dır. Prizren'de aylık gelirleri 200 eurodan az olanlar (%29.1) ikinci sırada yer alırken, Mamuşa'da aylık 200-400 euro gelirleri olanlar (%29.1) ikinci sırada gelmektedir. Aylık 400-600 euro gelirleri olanların oranı

Prizren'de %8.4, Mamuşa'da %1.4, aylık 600-800 ve 800-1000 euro geliri oranların oranı Prizren'de %1.4, Mamuşa'da %0.7, aylık 1000 euro üzeri geliri olanlar Prizren'de %0.2, Mamuşa'da ise %1.4'tür. Görüldüğü gibi aylık 1000 euro geliri olanların oranı Mamuşa'da daha fazladır.

Tablo 100: Yerleşim Yeri İle Ek Gelir Elde Etme Arasındaki İlişki

Ek Gelir Elde Etme Durumu		Yerleşim Yeri		Toplam	χ^2 – Analizi
		Prizren	Mamuşa		
Yok	f	242	70	312	$\chi^2=38,341$ df =5 p<0,000 (Değişkenler arasında ilişki vardır)
	%	59.8	17.3	17.3	
Ticaret	f	18	28	46	
	%	4.4	6.9	11.4	
Gayri menkul	f	23	4	27	
	%	5.7	1	6.7	
Maaş-Ücret	f	5	-	5	
	%	1.2	-	1.2	
40 Euro emeklilik parası	f	7	1	8	
	%	1.7	0.2	2	
Ek iş	f	7	-	7	
	%	1.7	-	1.7	
Toplam	f	302	103	405	
	%	74.6	25.4	100.0	

Temel uğraşları dışında ek gelir elde edenlerin, ek gelir elde ettikleri kaynaklara göre dağılımı yerleşim yerine göre farklılık göstermektedir. Buna göre ticaretten ek gelir elde oranların oranı Mamuşa'da yüksek (%6.9) iken; gayri menkulden (%5.7) ve emeklilik maaşından (%1.7) kazanç sağlayanların oranı Prizren'de daha yüksektir. Prizren'de örneklemin %1.2'si maaş-ücretten ve %1.7'si ek işten ek gelir

sağlarken, Mamuşa'da temel uğraşı dışında maaş-ücret alan ya da ek iş yapan yoktur.

Tablo 101: Yerleşim Yeri İle Çocuklarının Hangi Dilde Eğitim Gördükleri Arasındaki İlişki

Çocukların Eğitim Dili		Yerleşim Yeri		Toplam	χ^2 – Analizi
		Prizren	Mamuşa		
Türkçe	f	249	105	354	$\chi^2 = 9,857$ df = 2 p > 0,007 (Değişkenler arasında ilişki yoktur)
	%	65.9	27.8	93.7	
Arnavutça	f	23	-	23	
	%	6.1	-	6.1	
İngilizce	f	1	-	1	
	%	0.3	-	0.3	
Toplam	f	273	105	378	
	%	72.2	27.8	100.	

Yerleşim yeri ile örneklemin çocuklarının eğitim dili arasındaki ilişkiye baktığımızda; Mamuşa'daki tüm çocukların eğitim dilinin Türkçe olduğu dikkat çekmektedir. Prizren'de eğitim dili Türkçe olan çocukların oranı %65.9, Arnavutça olanların %6.1, İngilizce olanların ise %0.3'tür. Mamuşa'da ise çocukların tamamına yakınının (%27.8) eğitim dili Türkçe'dir. Hem Prizren'de, hem de Mamuşa'da çocukların büyük çoğunluğunun eğitim dili Türkçe'dir. Yerleşim yeri ile çocukların eğitim dili arasında ilişki yoktur.

Anket uygulama esnasında yapılan görüşmelerde, Mamuşalılar, Mamuşa'daki çocukların Türkçe dışında dil (özellikle Arnavutça) bilmedikleri, bu nedenle de Priştine Üniversitesi'nin Arnavutça eğitim yapılan bölümlerinde okuyamadıklarını belirtmişlerdir. Mamuşalılar bu soruna çözüm olarak Türkçe Sınıf Öğretmenliği ve Türkoloji dışında Türkçe eğitim yapılan bölümler açılmasını, Türkiye'deki

üniversitelerde, Priştine Üniversitesi'nde Türkçe eğitim yapılan bölümlerdeki kontenjan yerine, başka bölümlerde kontenjanlar açılması ve Türkiye'deki üniversitelerin kontenjanının artırılmasını istemektedirler.

Tablo 102: Yerleşim Yeri İle Örneklemin Günlük Hayatlarında/Sosyal İlişkilerinde En Çok Hangi Dili Kullandıkları Arasındaki İlişki

Günlük Hayatlarında Kullandıkları Dil		Yerleşim Yeri		Toplam	χ^2 – Analizi
		Prizren	Mamuşa		
Türkçe	f	249	102	351	$\chi^2=18,709$ df =2 p<0,000 (Değişkenler arasında ilişki vardır)
	%	60.3	24.7	85	
Arnavutça	f	7	-	7	
	%	1.7	-	1.7	
Türkçe ve Arnavutça	f	53	2	55	
	%	12.8	0.5	13.3	
Toplam	f	309	104	413	
	%	74.8	25.2	100.0	

Yerleşim yeri ile günlük hayatta en çok kullanılan dil arasında anlamlı ilişki vardır. Prizren'de günlük hayatta sadece Arnavutça'yı kullananların oranı %1.7 iken; Mamuşa'da günlük hayatında sadece Arnavutça'yı kullanan yoktur. Prizren'de günlük hayatlarında hem Arnavutça hem de Türkçe'yi kullananların oranı %12.8, Mamuşa'da %0.5'tir. Yerleşim yerleri arasındaki dilsel açıdan farklılaşmanın nedeni, nüfusun neredeyse tamamının Türk olması nedeniyle Mamuşa'da günlük hayatta Arnavutça ya da başka dillere gerek duyulmamasıdır. Ancak Prizren'de yaşayan Türkler, gerek özel hayatlarında gerekse kamusal ilişkilerinde Arnavutlarla temas içinde olduklarından Arnavutça'yı kullanmaktadırlar.

Tablo 103: Yerleşim Yeri İle Kendilerini Tanımlarken Öncelik Verdikleri Kimlik Çeşidi Arasındaki İlişki

Kimlik Çeşidi		Yerleşim Yeri		Toplam	χ^2 - Analizi
		Prizren	Mamuşa		
Dini Kimlik	f	184	71	255	$\chi^2 = 2,400$ df =3 p>0,494 (Değişkenler arasında ilişki yoktur)
	%	44.2	17.1	61.3	
Siyasi kimlik	f	3	1	4	
	%	0.7	0.2	1.0	
Etnik kimlik	f	113	30	143	
	%	27.2	7.2	34.4	
Vatandaşlık kimliği	f	11	3	14	
	%	2.6	0.7	3.4	
Toplam	f	311	105	416	
	%	74.8	25.2	100.0	

Yerleşim yeri ile örneklemin kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi arasında ilişki yoktur. Buna göre Prizren ve Mamuşa'daki Türkler, kendilerini tanımlarken ilk sırada dini kimliğe (Prizren için %44.2, Mamuşa için %17.1), ikinci sırada etnik kimliğe (Prizren için %27.2, Mamuşa için %7.2) ve üçüncü sırada ise vatandaşlık kimliğine (Prizren için %2.6, Mamuşa için %0.7) önem vermektedirler.

Tablo 104:Yerleşim Yeri İle Etnik Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki

Etnik Kimlik Tanımları		Yerleşim Yeri		Toplam	χ^2 – Analizi
		Prizren	Mamuşa		
Türk	f	270	83	353	$\chi^2 = 40,826$ df =5 p<0,000 (Değişkenler arasında ilişki vardır)
	%	64.9	20.0	84.9	
Arnavut	f	-	1	1	
	%	-	0.2	0.2	
Kosovalı	f	6	-	6	
	%	1.4	-	1.4	
Müslüman	f	18	3	21	
	%	4.3	0.7	5.0	
Kosova Türkü	f	16	5	21	
	%	3.8	1.2	5.0	
Müslüman Kosova Türkü	f	1	13	14	
	%	0.2	3.1	3.4	
Toplam	f	311	105	416	
	%	74.8	25.2	100.0	

Yerleşim yeri ile örneklemin etnik kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki vardır. Prizren’de örneklemin %64.9’u, Mamuşa’da %20’si etnik kimliklerini Türk olarak tanımlamıştır. Mamuşa’da kendisini Arnavut olarak tanımlayanların oranı %0.2 iken, Prizren’de kendisini Arnavut olarak tanımlayan olmamıştır. Prizren’de ise kendisini Kosovalı olarak tanımlayanların oranı %1.4 iken; Mamuşa’da kendisini Kosovalı olarak tanımlayan olmamıştır. Bunun dışında Prizren’de örneklemin %4.3’ü kendisini Müslüman, %3.8’i Kosova Türkü, %0.2’si Müslüman Kosova Türkü olarak tanımlarken; Mamuşa’da örneklemin %0.7’si kendisini Müslüman, %1.2’si Kosova Türkü ve %3.1’i Müslüman Kosova Türkü olarak tanımlamıştır.

Tablo 105: Yerleşim Yeri İle Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorun Yaşayıp/Yaşamadıkları Arasındaki İlişki

Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorun Yaşayıp/Yaşamadıkları		Yerleşim Yeri		Toplam	χ^2 - Analizi
		Prizren	Mamuşa		
Evet	f	204	72	276	$\chi^2 = 0,411$ df =1 p>0,522 (Değişkenler arasında ilişki yoktur)
	%	49.3	17.4	66.7	
Hayır	f	106	32	138	
	%	25.6	7.7	33.3	
Toplam	f	310	104	414	
	%	74.9	25.1	100.0	

Örneklemin yerleşim yeri ile etnik kimlikten kaynaklanan sorunları olup/olmadığı arasında ilişki yoktur. Hem Prizren, hem de Mamuşa'da etnik kimlikten kaynaklanan sorun yaşadıklarını söyleyenler, yaşamadığını söyleyenlerden daha fazladır. Prizren'de bu oran %49.3 iken, Mamuşa'da %17.4'tür.

Tablo 106: Yerleşim Yeri İle Milli Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki

Milli Kimlik Tanımları		Yerleşim Yeri		Toplam	χ^2 - Analizi
		Prizren	Mamuşa		
Türk	f	235	80	315	$\chi^2 = 14,026$ df =4 p>0,007 (Değişkenler arasında ilişki yoktur)
	%	56.5	19.2	75.7	
Kosovalı	f	8	3	11	
	%	1.9	0.7	2.6	
Müslüman	f	20	11	31	
	%	4.8	2.6	7.5	
Kosova Türkü	f	44	5	49	
	%	10.6	1.2	11.8	
Müslüman Kosova Türkü	f	4	6	10	
	%	1.0	1.4	2.4	
Toplam	f	311	105	416	
	%	74.8	25.2	100.0	

Yerleşim yeri ile örneklemin milli kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki yoktur. Her iki yerleşim yerinde de ilk sırada Türk kimliği (Prizren için %56.5, Mamuşa %19.2) gelmektedir. Bunu Prizren’de %10.6 ile Kosova Türkü, %4.8 ile Müslüman, %1.9 ile Kosovalı ve %1 ile Müslüman Kosova Türkü izlerken; Mamuşa’da %2.6 ile Müslüman, %1.4 ile Müslüman Kosova Türkü, %1.2 ile Kosova Türkü ve %0.7 ile Kosovalı izlemektedir.

Tablo 107: Yerleşim Yeri İle Siyasetle İlgilenme Arasındaki İlişki

Siyasetle İlgilenme		Yerleşim Yeri		Toplam	χ^2 – Analizi
		Prizren	Mamuşa		
İlgilenirim	f	77	30	107	$\chi^2 = 7,557$ df =2 p>0,023 (Değişkenler arasında ilişki yoktur)
	%	18.6	7.2	25.8	
Az ilgilenirim	f	92	43	135	
	%	22.2	10.4	32.6	
Hiç İlgilenmem	f	140	32	172	
	%	33.8	7.7	41.5	
Toplam	f	309	105	414	
	%	74.6	25.4	100.0	

Yerleşim yeri ile siyasetle ilgilenme arasında ilişki yoktur. İki yerleşim yeri açısından örneklemin siyasetle ilgilenmesi açısından en önemli farklılık, Prizren’de en fazla verilen cevabın “siyasetle ilgilenmem” (%33.8) cevabı olmasıdır. Mamuşa’da ilk sırayı “siyasetle az ilgilenirim” (%10.4) cevabı almaktadır.

Tablo 108: Yerleşim Yeri İle Hangi Partinin Kosova’nın Sorunlarına Çözüm Getireceğini Düşündükleri Arasındaki İlişki

Siyasi Partiler		Yerleşim Yeri		Toplam	χ^2 – Analizi
		Prizren	Mamuşa		
Hiçbiri	f	114	26	140	$\chi^2 = 20,944$ df =3 p<0,000 (Değişkenler arasında ilişki vardır)
	%	32.1	7.3	39.4	
KDTP	f	144	40	184	
	%	40.6	11.3	51.8	
Fikrim yok	f	13	17	30	
	%	3.7	4.8	8.5	
MHP	f	1	-	1	
	%	0.3	-	0.3	
Toplam	f	272	83	355	
	%	76.6	23.4	100.0	

Yerleşim yeri ile örneklem grubunun Kosova'nın sorunlarına hangi partinin çözüm getireceğini düşündükleri arasında ilişki vardır. KDTP partisine üyeliğin Prizren'de (%40.6), Mamuşa'ya göre (%11.3) çok daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Benzer olarak Prizren'de Kosova'nın sorunlarına hiçbir partinin çözüm bulamayacağını düşünenlerin oranı %32.1 iken; Mamuşa'da bu oran %7.3'tür. İki yerleşim yerinde de soruya "fikrim yok" cevabını verenlerin oranları (Prizren için %3.7, Mamuşa için %4.8) birbirine yakındır.

Tablo 109: Yerleşim Yeri İle Herhangi Bir Örgüte Üyelik Arasındaki İlişki

Herhangi Bir Kuruluşa Üyelik		Yerleşim Yeri		Toplam	χ^2 – Analizi
		Prizren	Mamuşa		
Hayır	f	120	63	183	$\chi^2 = 43,122$ df =6 p<0,000 (Değişkenler arasında ilişki vardır)
	%	28.9	15.2	44.1	
Sendika	f	-	1	1	
	%	-	0.2	0.2	
Dernek	f	66	4	70	
	%	15.9	1.0	16.9	
Birlik	f	1	-	1	
	%	0.2	-	0.2	
Parti	f	54	31	85	
	%	13.0	7.5	20.5	
Ülkü ocağı	f	2	-	2	
	%	0.5	-	0.5	
Dernek ve parti	f	67	6	73	
	%	16.1	1.4	17.6	
Toplam	f	310	105	415	
	%	74.7	25.3	100.0	

Yerleşim yeri ile herhangi bir örgüte üye olma arasındaki ilişkiye baktığımızda; Prizren'de örgüte üyeliğin Mamuşa'dan daha fazla olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Prizren'de örneklemin %15.9'u derneğe, %13'ü partiye ve %16.1'i dernek ile partiye üye iken; Mamuşa'da derneğe üyelik %1, partiye üyelik %7.5 ve dernek ile partiye üyelik ise %1.4 oranındadır. Oranların Prizren'de daha yüksek olmasında, derneklerin ve parti merkezinin Prizren'de olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

5.2.2. Cinsiyet İle İlgili Hipotezlerin Sınanması

Burada cinsiyet ile örneklemin kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi, etnik ve milli kimliklerini nasıl tanımladıkları, etnik kimliklerinden kaynaklanan sorun yaşıyıp/yaşamadıkları arasındaki ilişki ele alınacaktır.

Tablo 110: Cinsiyet İle Kendilerini Tanımlarken Öncelik Verdikleri Kimlik Çeşidi Arasındaki İlişki

Kimlik Çeşitleri		Cinsiyet		Toplam	χ^2 – Analizi
		Kadın	Erkek		
Dini Kimlik	f	113	142	255	$\chi^2 = 4,15$ df = 3 p>0,245 (Değerler arasında ilişki yoktur)
	%	27.2	34.1	61.3	
Siyasi Kimlik	f	-	4	4	
	%	-	1.0	1.0	
Etnik Kimlik	f	62	81	143	
	%	14.9	19.5	34.4	
Vatandaşlık Kimliği	f	8	6	14	
	%	1.9	1.4	3.4	
Toplam	f	183	233	416	
	%	44.0	56.0	100.0	

Cinsiyet ile örneklemin kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi arasında ilişki yoktur. Hem kadınlarda (%27.2) hem de erkeklerde (%34.1) öncelik verilen kimlik çeşidi dini kimlik iken; bunu etnik kimlik (kadınlarda %14.9, erkeklerde %19.5) ve vatandaşlık kimliği (kadınlarda %1.9, erkeklerde %1.4) izlemektedir. Siyasi kimlik kadınların öncelik verilen kimlik çeşitleri arasında yer almazken, erkeklerin ise %1'i kendilerini tanımlarken siyasi kimliğe öncelik verdiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 111: Cinsiyet İle Etnik Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki

Etnik Kimlik Tanımları		Cinsiyet		Toplam	χ^2 – Analizi
		Kadın	Erkek		
Türk	f	158	195	353	$\chi^2 = 5,810$ df = 5 p > 0,325 (Değerler arasında ilişki yoktur)
	%	38.0	46.9	84.9	
Arnavut	f	-	1	1	
	%	-	0.2	0.2	
Kosovalı	f	3	3	6	
	%	0.7	0.7	1.4	
Müslüman	f	12	9	21	
	%	2.9	2.2	5.0	
Kosova Türkü	f	6	15	21	
	%	1.4	3.6	5.0	
Müslüman Kosova Türkü	f	4	10	14	
	%	1.0	2.4	3.4	
Toplam	f	183	233	416	
	%	44.0	56.0	100.0	

Cinsiyet ile örneklemin etnik kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki yoktur. Hem kadınlarda (%38), hem de erkeklerde (%46.9) Türk cevabı ilk sırada yer almaktayken; kadınlar için bunu %2.9 ile Müslüman, %1.4 ile Kosova Türkü, %1 ile

Müslüman Kosova Türkü, %0.7 ile Kosovalı cevabı izlemektedir. Kadınlar arasında kendisini Arnavut olarak tanımlayan olmamıştır. Erkekler için ise %3.6 ile Kosova Türkü, %2.4 ile Müslüman Kosova Türkü, %2.2 ile Müslüman, %0.7 ile Kosovalı ve %0.2 ile Arnavut cevabı izlemektedir.

Tablo 112: Cinsiyet ile Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorun Yaşayıp/Yaşamadıkları

Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorun		Cinsiyet		Toplam	χ^2 – Analizi
		Kadın	Erkek		
Evet	f	120	156	276	$\chi^2 = 0,078$ df =1 p>0,779 (Değişkenler arasında ilişki yoktur)
	%	29.0	37.7	66.7	
Hayır	f	62	76	138	
	%	15.0	18.4	33.3	
Toplam	f	182	232	414	
	%	44.0	56.0	100.0	

Kadınlarda (%29) da, erkeklerde (%37.7) de etnik kimlikten sorun yaşadıklarını belirtenlerin oranı, etnik kimlikten kaynaklanan sorunu olmadığını belirtenlerden daha yüksektir. Cinsiyet ile etnik kimlikten kaynaklanan sorun yaşama arasında ilişki yoktur.

Tablo 113: Cinsiyet İle Milli Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki

Milli Kimlik Tanımları		Cinsiyet		Toplam	χ^2 – Analizi
		Kadın	Erkek		
Türk	f	137	178	315	$\chi^2 = 0,222$ df = 4 p>0,994 (Değerler arasında ilişki yoktur)
	%	32.9	42.8	75.7	
Kosovalı	f	5	6	11	
	%	1.2	1.4	2.6	
Müslüman	f	14	17	31	
	%	3.4	4.1	7.5	
Kosova Türkü	f	22	27	49	
	%	5.3	6.5	11.8	
Müslüman Kosova Türkü	f	5	5	10	
	%	1.2	1.2	2.4	
Toplam	f	183	233	416	
	%	44.0	56.0	100.0	

Cinsiyet ile örneklemin milli kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki yoktur. Hem kadınlarda (%32.9) hem de erkeklerde (%42.8) ilk sırada Türk cevabı gelmekteyken; bunu Kosova Türkü (kadınlar için %5.3, erkekler için %6.5), Müslüman (kadınlar için %3.4, erkekler için %4.1), Kosovalı (kadınlar için %1.2, erkekler için %1.4) ve Müslüman Kosova Türkü (kadınlar için %1.2, erkekler %1.2) cevapları izlemektedir.

5.2.3. Gelir Durumu İle İlgili Hipotezlerin Sınanması

Bu başlık altında haneye giren aylık gelir ile örneklemin kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi, etnik ve milli kimliklerini nasıl tanımladıkları, etnik kimliklerinden kaynaklanan sorun yaşıyıp/yaşamadıkları arasındaki ilişki ele alınacaktır.

Tablo 114: Haneye Giren Aylık Gelir İle Kendilerini Tanımlarken Öncelik Verdikleri Kimlik Çeşidi Arasındaki İlişki

Aylık Gelir		Kimlik Çeşitleri				Toplam	χ^2 -Analizi
		Dini Kimlik	Siyasi Kimlik	Etnik Kimlik	Vatandaşlık Kimliği		
200 €'dan az	f	108	2	56	4	170	$\chi^2 = 11,568$ df = 15 p > 0,711 (Değişkenler arasında ilişki yoktur)
	%	26.0	0.5	13.5	1.0	40.9	
200-400 €	f	111	2	60	7	180	
	%	26.7	0.5	14.4	1.7	43.3	
400-600 €	f	18	-	20	-	41	
	%	4.3	-	4.8	-	9.9	
600-800 €	f	5	-	4	-	9	
	%	1.2	-	1.0	-	2.2	
800-1000 €	f	7	-	2	-	9	
	%	1.7	-	0.5	-	2.2	
1000-1200 € üstü	f	6	-	1	-	7	
	%	1.4	-	0.2	-	1.7	
Toplam	f	255	4	143	14	416	
	%	61.3	1.0	34.4	3.4	100.0	

Haneye giren aylık gelir ile örneklemin kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi arasında ilişki yoktur. 400-600 € gelire sahip olanların kendilerini tanımlarken etnik kimliğe önem vermeleri dışında (%4.8) tüm gelir gruplarındaki bireyler, kendilerini tanımlarken dini kimliğe önem vermektedirler. Buna göre aylık geliri 200 €'dan az olanların %26'sı, 200-400 € olanların %26.7'si, 600-800 € olanların %1.2'si, 800-1000 € olanların %1.7'si ve 1000-1200 € üstü olanların %1.4'ü kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidini "dini kimlik" olarak ifade etmişlerdir.

Tablo 115: Haneye Giren Aylık Gelir İle Etnik Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki

Aylık Gelir		Etnik Kimlik Tanımları							χ^2 -Analizi
		Türk	Arnavut	Kosovalı	Müslüman	Kosova Türkü	Müslüman Kosova Türkü	Toplam	
200 €'dan az	f	140	1	2	9	14	4	170	$\chi^2=59,730$ df =25 p<0,000 (Değişkenler arasında ilişki vardır)
	%	33.7	0.2	0.5	2.2	3.4	1.0	40.9	
200-400 €	f	159	-	1	11	4	5	180	
	%	38.2	-	0.2	2.6	1.0	1.2	43.3	
400-600 €	f	34	-	3	-	2	2	41	
	%	8.2	-	0.7	-	0.5	0.5	9.9	
600-800 €	f	9	-	-	-	-	-	9	
	%	2.2	-	-	-	-	-	2.2	
800-1000 €	f	7	-	-	1	1	-	9	
	%	1.7	-	-	0.2	0.2	-	2.2	
1000-1200 € üstü	f	4	-	-	-	-	3	7	
	%	1.0	-	-	-	-	0.7	1.7	
Toplam	f	353	1	6	21	21	14	416	
	%	84.9	0.2	1.4	5.0	5.0	3.4	100.0	

Haneye giren aylık gelir ile örneklemin etnik kimlik tanımları arasında ilişki vardır. Buna göre tüm gelir gruplarında en yüksek orana sahip olan “Türk” cevabıdır. Bunun yanı sıra Arnavut cevabı sadece 200 €’dan az (%0.2) gelir grubunda verilmiştir. Kosovalı cevabı en yüksek oranla (%2.6) 200-400 € arası gelir grubunda, Kosova Türkü cevabı (%3.4) 200 €’dan az gelir grubunda ve Müslüman Kosova Türkü cevabı (%1.2) ise 200-400 € arası gelir grubunda verilmiştir.

Tablo 116: Haneye Giren Aylık Gelir İle Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorun Yaşayıp/Yaşamadıkları

Aylık Gelir		Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorun			χ^2 -Analizi
		Evet	Hayır	Toplam	
200 €'dan az	f	129	40	169	$\chi^2=14,476$ df = 5 p>0,013 (Değişkenler arasında ilişki yoktur)
	%	31.2	9.7	40.8	
200-400 €	f	110	70	180	
	%	26.6	16.9	43.5	
400-600 €	f	22	19	41	
	%	5.3	4.6	9.9	
600-800 €	f	5	4	9	
	%	1.2	1.0	2.2	
800-1000 €	f	5	4	9	
	%	1.2	1.0	2.2	
1000-1200 € üstü	f	5	1	6	
	%	1.2	0.2	1.4	
Toplam	f	276	138	414	
	%	66.7	33.3	100.0	

Her gelir seviyesini oluşturan örneklem grubundakilerin etnik kimlikten kaynaklanan sorunları olduğu yönündeki cevapları (200 €'dan az için %31.2, 200-400 € arası için %26.6, 400-600 € arası için %5.3, 600-800 € arası için %1.2, 600-800 € arası için %1.2, 800-1000 € arası için %1.2 ve 1000-1200 € arası için %1.2), sorunları olmadığı cevaplarından daha yüksektir. Bu anlamda haneye giren aylık gelir ile etnik kimlikten kaynaklanan sorun yaşama arasında ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 117: Haneye Giren Aylık Gelir İle Milli Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki

Aylık Gelir		Milli Kimlik Tanımları						χ^2 - Analizi
		Türk	Kosovalı	Müslüman	Kosova Türkü	Müslüman Kosova Türkü	Toplam	
200 €'dan az	f	131	4	10	21	4	170	$\chi^2 = 25,921$ df =20 p>0,168 (Değişkenler arasında ilişki yoktur)
	%	31.5	1.0	2.4	5.0	1.0	40.9	
200-400 €	f	134	5	18	20	3	180	
	%	32.2	1.2	4.3	4.8	0.7	43.3	
400-600 €	f	32	1	2	5	1	41	
	%	7.7	0.2	0.5	1.2	0.2	9.9	
600-800 €	f	7	-	-	2	-	9	
	%	1.7	-	-	0.5	-	2.2	
800-1000 €	f	6	-	-	1	2	9	
	%	1.4	-	-	0.2	0.5	2.2	
1000-1200 € üstü	f	5	1	1	-	-	7	
	%	1.2	0.2	0.2	-	-	1.7	
Toplam	f	315	11	31	49	10	416	
	%	75.7	2.6	7.5	11.8	2.4	100.0	

Her gelir grubu, “milli kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna “Türk olarak tanımlarım” cevabını vermiştir. Buna göre 200 €’dan az gelir grubu için %31.5, 200-400 € arası gelir grubu için %32.2, 400-600 € arası gelir grubu için %7.7, 600-800 € arası gelir grubu için %1.7, 800-1000 € arası gelir grubu için %1.4 ve 1000-1200 € arası gelir grubu için %1.2 oranıyla “Türk” cevabı verilmiştir. Oranlardan da görüldüğü üzere örneklem grubunun hanesine giren aylık gelir ile milli kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki yoktur.

5.2.4. Eğitim Düzeyi İle İlgili Hipotezlerin Sınanması

Burada eğitim düzeyi ile örneklemin siyasetle ilgilenme ve herhangi bir örgüte üyelik durumları, kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi, etnik ve milli kimliklerini nasıl tanımladıkları, etnik kimliklerinden kaynaklanan sorun yaşıyıp/yaşamadıkları arasındaki ilişki ele alınacaktır.

Tablo 118: Eğitim Düzeyi İle Siyasetle İlgilenme Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi		Siyasetle ilgilenme				χ^2 - Analizi
		İlgilenirim	Az İlgilenirim	Hiç ilgilenmem	Toplam	
Okur-yazar değil	f	-	1	-	1	$\chi^2 = 68,174$ df = 14 p < 0,000 (Değişkenler arasında ilişki vardır)
	%	-	0.2	-	0.2	
Yalnızca okur-yazar	f	2	3	1	6	
	%	0.5	0.7	0.2	1.4	
İlkokul mezunu	f	16	42	17	75	
	%	3.9	10.1	4.1	18.1	
Lise mezunu	f	22	49	90	161	
	%	5.3	11.8	21.8	38.9	
Lise dengi meslek okulu	f	21	19	25	65	
	%	5.1	4.6	6.0	15.7	
Yüksekokul-üniversite	f	43	21	39	103	
	%	10.4	5.1	9.4	24.9	
Lisanüstü	f	3	-	-	3	
	%	0.7	-	-	0.7	
Toplam	f	107	135	172	414	
	%	25.8	32.6	41.5	100.0	

Eğitim düzeyi ile siyasetle ilgilenme arasında ilişki vardır. Okur-yazar olmayan (%0.2), herhangi bir okul mezuniyeti olmayıp, yalnız okur-yazar olan (%0.7) ve ilkokul mezunlarında (%10.1) en fazla cevap “siyasetle az ilgilendikleri” yönünde iken; yüksekokul-üniversite (%10.4) ve lisanüstü mezunlarında (%0.7) en fazla verilen cevap “siyasetle ilgilendikleri” yönünde olmuştur. Lise (%21.8) ve lise-dengi meslek okulu mezunlarının (%6) siyasetle hiç ilgilenmedikleri cevabının, diğer cevaplardan fazla olması şaşırtıcıdır.

Tablo 119: Eğitim Düzeyi İle Herhangi Bir Örgüte Üye Olmaları Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi		Herhangi Bir Örgüte Üyelik								χ^2 – Analizi
		Hayır	Sendika	Dernek	Birlik	Parti	Ülkü Ocağı	Dernek parti	Toplam	
Okur-yazar değil	f	1	-	-	-	-	-	-	1	$\chi^2 = 86,874$ df = 42 p < 0,000 (Değişkenler arasında ilişki vardır)
	%	0.2	-	-	-	-	-	-	0.2	
Yalnızca okur-yazar	f	4	1	-	-	2	-	-	6	
	%	1.0	0.2	-	-	0.5	-	-	1.4	
İlkokul mezunu	f	50	-	12	-	10	-	2	75	
	%	12.0	-	2.9	-	2.4	-	0.5	18.1	
Lise mezunu	f	76	-	26	-	40	1	19	162	
	%	18.3	-	6.2	-	9.6	0.2	4.5	39	
Lise dengi meslek okulu	f	24	-	14	1	12	-	14	65	
	%	5.8	-	3.4	0.2	2.9	-	3.4	15.7	
Yüksekokul-üniversite	f	28	-	18	-	18	1	38	103	
	%	6.7	-	4.3	-	4.3	0.2	9.2	24.8	
Lisanüstü	f	-	-	-	-	3	-	-	3	
	%	-	-	-	-	0.7	-	-	0.7	
Toplam	f	183	1	70	1	85	2	73	415	
	%	44.1	0.2	16.9	0.2	20.5	0.5	17.6	100.0	

Örneklemin eğitim düzeyi ile bir örgüte üyeliği arasında ilişki vardır. Eğitim düzeyi yükseldikçe, bir kuruluşa üye olma oranı artmaktadır. Buna göre ilkokul mezunlarında dernek %2.9, parti %2.4, dernek-parti üyeliği %0.3; lise mezunlarında dernek %6.2, parti %9.6, dernek-parti üyeliği %4.5; lise dengi meslek okulu mezunlarında dernek %3.4, parti %2.9, dernek-parti üyeliği %3.4 ve yüksekokul-üniversite mezunlarında dernek %4.3, parti %4.3, dernek-parti üyeliği %9.2'dir.

Tablo 120: Eğitim Düzeyi İle Kendilerini Tanımlarken Öncelik Verdikleri Kimlik Çeşidi Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi		Kimlik Çeşitleri				Toplam	X ² - Analizi
		Dini kimlik	Siyasi kimlik	Etnik kimlik	Vatandaşlık kimliği		
Okur-yazar değil	f	1	-	-	-	1	$\chi^2 = 36,670$ df = 21 p > 0,018 (Değişkenler arasında ilişki yoktur)
	%	0.2	-	-	-	0.2	
Yalnızca okur-yazar	f	2	-	3	1	6	
	%	0.5	-	0.7	0.2	1.4	
İlkokul mezunu	f	54	1	16	4	75	
	%	13.0	0.2	3.8	1.0	18.0	
Lise mezunu	f	111	3	45	3	162	
	%	26.7	0.7	10.8	0.7	39.0	
Lise dengi meslek okulu	f	37	-	27	2	66	
	%	8.9	-	6.5	0.5	15.9	
Yüksekokul -üniversite	f	50	-	49	4	103	
	%	12.0	-	11.8	1.0	24.8	
Lisanüstü	f	-	-	3	-	3	
	%	-	-	0.7	-	0.7	
Toplam	f	255	4	143	14	416	
	%	61.3	1.0	34.4	3.4	100.0	

Örneklemin eğitim düzeyini baz alarak kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidine bakıldığında, herhangi bir okuldaki mezun olmadığı halde, sadece okuma yazma bilenler (%0.7) ile lisanüstü mezunlarının (%0.7) kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik açısından benzerlik göstermeleri şaşırtıcıdır. Her iki grup da kendilerini tanımlarken önceliği etnik kimliğe vermektedirler. Bunun dışında her eğitim düzeyindeki bireyler, kendilerini tanımlarken dini kimliğe öncelik

vermektedirler. Sonuç olarak örneklemin eğitim düzeyi ile kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi arasında ilişki yoktur.

Tablo 121: Eğitim Düzeyi İle Etnik Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi		Etnik Kimlik Tanımı							χ^2 – Analizi
		Türk	Arnavut	Kosovalı	Müslüman	Kosovalı Türk	Müslüman Kosova Türkü	Toplam	
Okur-yazar değil	f	1	-	-	-	-	-	1	$\chi^2 = 22,059$ df = 35 p > 0,956 (Değişkenler arasında ilişki yoktur)
	%	0.2	-	-	-	-	-	0.2	
Yalnızca okur-yazar	f	6	-	-	-	-	-	6	
	%	1.4	-	-	-	-	-	1.4	
İlkokul mezunu	f	59	1	2	3	4	6	75	
	%	14.2	0.2	0.5	0.7	1.0	1.4	18.0	
Lise mezunu	f	137	-	-	11	8	6	162	
	%	32.9	-	-	2.6	1.9	1.4	39.0	
Lise dengi meslek okulu	f	59	-	1	2	3	1	66	
	%	14.2	-	0.2	0.5	0.7	0.2	15.9	
Yüksekoku l-üniversite	f	88	-	3	5	6	1	103	
	%	21.2	-	0.7	1.2	1.4	0.2	24.8	
Lisansüstü	f	3	-	-	-	-	-	3	
	%	0.7	-	-	-	-	-	0.7	
Toplam	f	353	1	6	21	21	14	416	
	%	84.9	0.2	1.4	5.0	5.0	3.4	100.0	

Eğitim düzeyi ile örneklemin etnik kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki yoktur. Her eğitim düzeyindeki örneklem grubunda etnik kimliklerini Türk olarak tanımlama oranı en yüksektir. Buna göre okur-yazar olmayanlarda %0.2, herhangi bir okuldan mezuniyeti olmayıp, yalnızca okur-yazar olanlarda %1.4, ilkokul mezunlarında %14.2, lise mezunlarında %32.9, lise dengi meslek okulu mezunlarında %14.2, yüksekokul-üniversite mezunlarında %21.2 ve lisansüstü mezunlarında %0.7 oranıyla “Türk” cevabı verilmiştir.

Tablo 122: Eğitim Düzeyi İle Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorun Yaşayıp/Yaşamadıkları Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi		Etnik Kimlikten Kaynaklanan Sorun Yaşama			χ^2 – Analizi
		Evet	Hayır	Toplam	
Okur-yazar değil	f	-	1	1	$\chi^2 = 7,357$ df =7 p>0,393 (Değişkenler arasında ilişki yoktur)
	%	-	0.2	0.2	
Yalnızca okur-yazar	f	6	-	6	
	%	1.4	-	1.4	
İlkokul mezunu	f	53	22	75	
	%	12.8	5.3	18.1	
Lise mezunu	f	105	56	161	
	%	25.4	13.5	38.9	
Lise dengi meslek okulu	f	39	26	65	
	%	9.4	6.3	15.7	
Yüksekokul -üniversite	f	71	32	103	
	%	17.1	7.7	24.9	
Lisanüstü	f	2	1	3	
	%	0.5	0.2	0.7	
Toplam	f	276	138	414	
	%	66.7	33.3	100.0	

Eğitim düzeyi ile örneklemin etnik kimlikten kaynaklanan sorun yaşayıp/yaşamadıkları arasında ilişki yoktur. Okur-yazar olmayan bir kişi dışında tüm eğitim seviyelerindeki örneklem grubunun, etnik kimlikten kaynaklanan sorun yaşıyor musunuz? sorusuna “evet” cevabı verme oranları daha yüksektir. Buna göre herhangi bir okul mezunu olmadığı halde okuma yazma bilenlerin %1.4’ü, ilkokul mezunu olanların %12.8’i, lise mezunu olanların %25.4’ü, lise dengi meslek okulu mezunu olanların %9.4’ü, yüksekokul-üniversite mezunu olanların %17.1’i ve

lisansüstü mezunlarının %0.5'i etnik kimlikten kaynaklanan sorunları olduğu yönünde cevap vermişlerdir.

Tablo 123: Eğitim Düzeyi İle Milli Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi		Milli Kimlik Tanımı						χ^2 – Analizi
		Türk	Kosovalı	Müslüman	Kosovalı Türk	Müslüman Kosova Türkü	Toplam	
Okur-yazar değil	f	1	-	-	-	-	1	$\chi^2 = 21,148$ df = 28 p > 0,819 (Değişkenler arasında ilişki yoktur)
	%	0.2	-	-	-	-	0.2	
Yalnızca okur-yazar	f	6	-	-	-	-	6	
	%	1.4	-	-	-	-	1.4	
İlkokul mezunu	f	59	2	8	3	3	75	
	%	14.2	0.5	1.9	0.7	0.7	18.0	
Lise mezunu	f	118	2	14	24	4	162	
	%	28.3	0.5	3.3	5.8	1.0	39.0	
Lise dengi meslek okulu	f	52	1	2	10	1	66	
	%	12.5	0.2	0.5	2.4	0.2	15.9	
Yüksekokul -üniversite	f	76	6	7	12	2	103	
	%	18.3	1.4	1.7	2.9	0.5	24.8	
Lisansüstü	f	3	-	-	-	-	3	
	%	0.7	-	-	-	-	0.7	
Toplam	f	315	11	31	49	10	416	
	%	75.7	2.6	7.5	11.8	2.4	100.0	

Eğitim düzeyi ile örneklemin milli kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki yoktur. Etnik kimlik tanımlarına benzer olarak, her eğitim düzeyindeki örneklem grubunda milli kimliklerini Türk olarak tanımlama oranı en yüksektir. Buna göre okur-yazar olmayanlarda %0.2, herhangi bir okuldan mezuniyeti olmayıp, yalnızca okur-yazar olanlarda %1.4, ilkokul mezunlarında %14.2, lise mezunlarında %28.3, lise dengi meslek okulu mezunlarında %12.5, yüksekokul-üniversite mezunlarında %18.3 ve lisansüstü mezunlarında %0.7 oranıyla “Türk” cevabı verilmiştir.

5.2.5. Kimlik Kavramı İle İlgili Hipotezlerin Sınanması

Tablo 124: Etnik Grup Tanımı İle Etnik Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki

Etnik Kimlik		Etnik Grup Tanımları						χ^2 - Analizi
		Ortak duygu, düşünce ve zevklere sahip topluluk	Ortak dile sahip topluluk	Ortak dine sahip topluluk	Ortak tarihi anılara, dile, dine ve kültüre sahip topluluk	Aynı soydan gelen topluluk	Toplam	
Türk	f	15	39	25	218	51	348	$\chi^2 = 42,984$ df=20 p<0,002 (Değişkenler arasında ilişki vardır)
	%	3.6	9.5	6.1	53.0	12.4	84.7	
Arnavut	f	-	1	-	-	-	1	
	%	-	0.2	-	-	-	0.2	
Kosovalı	f	1	-	-	5	-	6	
	%	0.2	-	-	1.2	-	1.5	
Müslüman	f	3	4	7	5	2	21	
	%	0.7	1.0	1.7	1.2	0.5	5.1	
Kosova Türkü	f	2	1	4	13	1	21	
	%	0.5	0.2	1.0	3.2	0.2	5.1	
Müslüman Kosova Türkü	f	1	2	1	9	1	14	
	%	0.2	0.5	0.2	2.2	0.2	3.4	
Toplam	f	22	47	37	250	55	411	
	%	5.4	11.4	9.0	60.8	13.4	100.0	

Örneklem grubunu oluşturanların etnik grup kavramından ne anladıkları ile etnik kimliklerini nasıl tanıdıkları arasında ilişki vardır. Etnik kimliğini Türk olarak tanımlayanların yarıdan fazlası (%53) etnik grup kavramını “ortak tarihi anılara, dile, dine ve kültüre sahip topluluk” olarak tanımlarken, bunu %12.4 oranıyla “aynı soydan gelen topluluk” ve % 9.5 oranıyla “ortak dile sahip topluluk” olarak tanımlama izlemektedir.

Etnik kimliğini Arnavut ve Müslüman olarak tanımlayanlarda “ortak dine sahip topluluk” cevabının oranı yüksek iken; Kosovalı, Kosova Türkü, Müslüman Kosova

Türkü olarak tanımlayanlarda “ortak tarihi anılara, dile, dine ve kültüre sahip topluluk” cevabı daha yüksektir.

Tablo 125: Millet Kavramının Tanımı İle Milli Kimliklerini Nasıl Tanımladıkları Arasındaki İlişki

Milli Kimlik		Millet Kavramı Tanımları						χ^2 – Analizi
		Aynı toprak parçası üzerinde yaşayan topluluk	Ortak kültüre sahip topluluk	Ortak dile sahip topluluk	Ortak inanca sahip topluluk	Fikrim yok	Toplam	
Türk	f	48	143	77	33	9	310	$\chi^2 = 42,984$ df =20 p<0,002 (Değişkenler arasında ilişki vardır)
	%	11.7	34.8	18.7	8.0	2.2	75.4	
Kosovalı	f	2	3	3	3	-	11	
	%	0.5	0.7	0.7	0.7	-	2.7	
Müslüman	f	1	7	3	20	-	31	
	%	0.2	1.7	0.7	4.9	-	7.5	
Kosova Türkü	f	12	9	15	12	1	49	
	%	2.9	2.2	3.6	2.9	0.2	11.9	
Müslüman Kosova Türkü	f	2	4	-	4	-	10	
	%	0.5	1.0	-	1.0	-	2.4	
Toplam	f	65	166	98	72	10	411	
	%	15.8	40.4	23.8	17.5	2.4	100.0	

Örneklem grubunun millet kavramını tanımlaması ile milli kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki vardır. Milli kimliğini Türk olarak tanımlayanların %24.8’i millet kavramını “ortak kültüre sahip insan topluluğu”, %18.7’si “ortak dile sahip insan topluluğu”, %11.7’si “aynı toprak parçası üzerinde yaşayan insan topluluğu” olarak, %8’i “ortak inanca sahip insan topluluğu” olarak tanımlarken, %2.2’si bu konuda herhangi bir fikirleri olmadığını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra milli kimliğini Müslüman olarak tanımlayanlar %4.9’luk bir oranla millet kavramını en çok, “ortak dini paylaşan insan topluluğu”, Kosova Türkü olarak tanımlayanlar %3.6’lık bir oranla en çok “ortak dili paylaşan insan topluluğu” ve Müslüman Kosova Türkü olarak tanımlayanlar ise %1’lik en çok oranla “ortak bir kültürü ya da dini paylaşan insan topluluğu” olarak tanımlamaktadırlar.

6. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu başlık altında durum saptayıcı (betimsel) ve ilişki arayıcı (hipotez sınavıcı) sonuçları yer almaktadır.

6.1. Durum Saptayıcı (Betimsel) Verilerin Değerlendirilmesi

Örneklemin Genel Özellikleri ile İlgili Sonuçlar;

Örneklemin %74.8'i Prizren'de, %25.2'si ise Mamuşa'da yaşayan Türkler'den oluşmaktadır. Cinsiyete göre dağılıma baktığımızda; örneklemin %56'sının erkek, %44'ünün ise kadın olduğu görülmektedir. Yaş dağılımı açısından incelendiğinde örneklemin %75.8'inin 30 ve 54 yaş grubunda olduğu dikkat çekmektedir.

Örneklemin neredeyse tamamı (%96.2) Prizren ya da Mamuşa doğumludur. Eğitim durumuna bakıldığında; yarıdan fazlası (%53.2) lise veya lise dengi meslek okulu mezunu iken; bunu sırasıyla yüksekokul-üniversite (%24.8) ve ilkokul (%18) mezunları izlemektedir.

Örneklemin ait olduğu meslek gruplarında ilk sırada ev hanımları (%23.8) gelmekte; bunu %19 ile memurlar ve %16.8 ile serbest meslek sahipleri izlemektedir. Üretici/işveren pozisyonundaki Kosova Türkleri'nin ise %0.7 gibi çok küçük bir orana sahip olduğu görülmektedir.

Etnisitenin Objektif Unsurlarıyla İlgili Sonuçlar;

- Evlilik ve Aile Yapısı

Evlilik şekli açısından Kosova Türkleri ile Türkiye Türkleri birtakım benzerlikler göstermektedir. Bu benzerliklerden bir tanesi, örneklemin büyük bir kısmının

(%81.3) evlenirken hem imam nikahı, hem de resmi nikahı birarada yaptırmasıdır. Örneğin Hasanoğlu'nda yaptığı araştırmada aynı veriye ulaşan Yasa (1969: 65), resmi nikahın bir yasa buyruğu olduğu için yerine getirilmeye çalışıldığını; dini nikahın ise dinin gereği olduğu için yerine getirildiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra köyde görücü usûlü evlilik, şehirde ise görüşüp anlaşarak evlenme oranları daha yüksektir.

Türk kültüründe yaygın olarak rastlanan endogami (İçten evlilik) Kosova Türkleri arasında da yaygındır. Tezcan (2000) endogami geleneğinin Türk kültüründeki uygulamasının "aşiret" biçimi bir toplumsal örgütlenme ile bağlantılı olduğunu dile getirmektedir. Aşiret biçimi parçalandıktan sonra, aynı gelenek etkinliğini sürdürmüştür. Özellikle aşiret ya da kabile toplumsal kimliğinin sürdürülmesi, soy içi evliliği gerekli kılmakta; bu nedenle aile içi evlilik ya da soy içi evlilik tercih edilmektedir. Böyle bir evliliğin yerine getirdiği işlev, soy birliğinin dayanışmayı ve siyasal bağı güçlendirme işlevleridir.

Örneklemin eşlerinin etnik kökenine bakıldığında neredeyse tamamının (%96.6) Türk olduğu görülmektedir. Benzer olarak, örneklemin çocukları için eş tercihinde de hem damadın (%73.3), hem de gelinin (%73.8) "Türk" olması tercihi ilk sırada gelmekte, bunu "ahlaklı" olması ve "Müslüman" olması tercihleri izlemektedir. Çocukları için eş tercihinde Müslümanlığa önem verilmesi, egemen etnik grubu oluşturan Arnavutlar ile azınlık etnik grubu oluşturan Kosova Türkleri arasında evliliğe izin vermektedir.

Evlenme şekli açısından bir diğer benzerlik ise, başlık geleneğine benzeyen ancak birtakım farklılıklar arzeden evlenecek kıza 2500 € verme geleneğidir. Anket uygulama sırasında öğrenildiğine göre Mamuşa'da rastlanan bu gelenekte, erkek tarafı, evlenilecek kıza hem kendi ihtiyaçları, hem de yeni kurulacak evin ihtiyaçları için 2500 € (savaştan önce 5000 Mark) vermektedir. Bu gelenekte başlık parası

geleneğinden farklı olarak, erkek tarafının verdiği para, kızın ailesine değil, bizzat evlenilecek kıza verilmektedir. Nicel araştırma sonuçlarına göre geleneğin uygulanma oranı %3.8 çıksa da, Mamuşa Belediye Başkanı ve Mamuşalıları ile yapılan görüşmeler sonucunda bu geleneğin daha yaygın olarak uygulandığı ve Mamuşa’da başlık parasının uygulanmadığı öğrenilmiştir. Bu nedenle “başlık parası geleneğini uygulayım” (%17.5) cevabını verenler ile “2500 € verme geleneğini uygulayım” (%3.8) cevabını verenlerin birarada (%21.3) düşünülmesi gerekmektedir.

Türkiye’den farklı olarak Kosova’da, yakın akrabalar arası evliliğe (%98.1) rastlanmamış; sadece %1.9 gibi küçük bir oranı uzak akrabasıyla evlenmiştir. Yapılan görüşmelerde Kosova Türkleri, Türkiye’de yapılan akraba evliliklerini kınadıklarını, bunun onlar için “ayıp” kabul edildiğini belirtmişlerdir.

Literatürde "çeşitli evlilik bağlarıyla akraba olan kimselerin, özellikle yeğenlerin birbirleri arasındaki evlilik" olarak tanımlanan akraba evliliği, Türkiye’de oranı oldukça yüksek olan, yaygın bir evlenme geleneğidir. Bu konuda yapılan araştırmalar ülkemizde akraba evliliğinin yaygın olduğunu ortaya çıkarmıştır (Tezcan 2000). Türkiye’de akraba evliliğine sık rastlandığını ortaya çıkaran Timur (1972: 77)’un araştırmasında, evli çiftlerin üçte birinin birbirleriyle akraba oldukları; akraba olan eşlerin %80’inin ise kardeş çocukları oldukları belirtilmektedir. Bir başka araştırmada ise Türkiye’deki akraba evliliklerinin %83’ünün birinci ve ikinci derecedeki akraba evlilikleri olduğu ileri sürülmektedir (Tunçbilek ve Ulusoy 1989).

- Aile Yapısı

Kosova Türkleri’nde yaygın olan aile yapısı, Türkiye’de sanayileşme ve kentleşme sürecinden önce oldukça yaygın olan (Kıray 1998: 117; Goode 1971: 287), günümüzde de özellikle kırsal alanlarda gözlenen geleneksel geniş aile yapısıdır. Patai (1970: 133)’nin de belirttiği gibi, geleneksel geniş ailenin yapısal özellikleri;

tek-çizgili baba soyuna dayanması, iki veya daha fazla çekirdek aile biriminin aynı konut içinde yaşaması ve bunların hepsinin baba evinde yerleşmiş olmasıdır.

Geleneksel geniş aile yapısına uygun olarak örneklem grubunun büyük bir çoğunluğu (%40.2) çocuklarını yaşlılık güvencesi olarak görmektedirler. Burada karşılıklı bağımlılık durumu söz konusudur; bağımlılık, önce çocuğun ana-babaya bağımlılığı, yaşlılıkta da ana-babanın yetişkin evlatlarına bağımlılığı biçiminde kendisi göstermektedir. Bu durumun olduğu ev ortamı, çocuğun ailesel ve komünal değerlerle sosyalleşmesini sağlamaktadır (Kağıtçıbaşı 1991: 143).

Sosyal güvenlik sistemlerinin gelişmediği ülkelerde sözkonusu karşılıklı bağımlılık, özellikle çocuğun genel maddi değeri (yaşlılık güvencesi değeri de dahil olmak üzere) ile ilgilidir; sosyal güvenlik sistemlerinin geliştiği ülkelerde ise yaşlılık güvencesi için alternatif kaynaklar oluşmakta ve yaşlılar yaşamlarını sürdürmek için çocuklarına muhtaç olmamaktadırlar, bu ülkelerde karşılıklı bağımlılık, çocuğun psikolojik değeri üzerinde temellenmektedir. Savaş sonrası koşullar, UNMIK geçici yönetimi ve statü belirsizliği gibi nedenlerden ötürü Kosova'da etkili bir sosyal güvenlik hizmetinden bahsedilememektedir. Araştırmamıza göre, örneklemin %85.1'i herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yardım almadığını belirtmiştir. Bu durum Kosova'da anne-baba ve çocuk arasındaki karşılıklı bağımlılığın, çocuğun maddi değeriyle ilgili olduğuna işaret etmektedir.

Kosova Türkleri için çocuk sahibi olmanın maddi avantajları olduğu şeklindeki saptamamız, Kosova Türkleri'ndeki ekonomik problemlerle ilişkilidir. Yaşanılan ekonomik problemler örneklem grubunun iki ya da üçten fazla çocuk doğurmamasını da etkilemektedir. Örneklemin yarısından fazlası (%58.7) bir ya da iki çocuğa sahiptir.

Bu durum Kofos (1998)'un "etnik uyanışlar sırasında yüksek doğum oranları bir topluluğu oluşturan etnik kompozisyonun şekillendirilmesinde demografik bir

panzehir olarak etkili” olmaktadır şeklindeki kuramsal beklentisinin Kosova Türkleri için geçerli olmadığını göstermektedir. Başka bir deyişle, Kosova Türkleri azınlıkta olan bir etnik grup olarak, yaşadıkları toplumdaki nüfus kompozisyonunu etkilemek ve daha avantajlı bir konum elde etmek açısından çok çocuk sahibi olma yoluna başvurmamaktadırlar.

Bu konudaki tercihin bilinçli olup/olmadığını ortaya çıkarmak amacıyla, örneklem grubuna “herhangi bir doğum kontrol yöntemi kullanıp/kullanmadıkları” sorulduğunda alınan cevapların, yaşadıkları toplumun geleneksel yapısından kaynaklanan nedenlerden ötürü yanıltıcı olduğu düşünülmektedir. Buna göre örneklemin %67.8’i herhangi bir doğum kontrol yöntemi kullanmadığını belirtmiştir. Ancak sahip olunan çocuk sayısının azlığı, örneklemin bilinçli olarak herhangi bir doğum kontrol yöntemine başvurduklarına, ancak bunu dile getirmekten çekindiklerine işaret etmektedir.

- Ailede Otorite ve Karar Alma

Örneklem grubunun büyük bir çoğunluğunun (%51.7) erkeğin anne-babası ve bekar/evli kardeşleriyle yaşamaları Kosova Türkleri’nde tek-çizgili baba soyuna dayanan ve aile büyüklerinin de aile içi kararlarda söz sahibi olduğu geleneksel geniş aile yapısına rastlandığı tespitinde bulunmamızı sağlamıştır. Ancak aile içi ilişkilerin dayandığı otoriteye göre ailenin yapısı değişiklik arz edebilir. Sanayi Devrimi ile birlikte aile içi ilişkiler, karşılıklı işbölümü ve paylaşım esasına dayalı olarak gelişmeye başlamıştır. Bu anlamda ailede sadece erkeğin egemenliğinden söz edilemez.

Bu bağlamda örneklem grubuna ailede otoritenin kimde olduğu sorulduğunda örneklem grubunun büyük bir bölümü (%38.2) “annede-babada eşit şekilde” cevabını verirken; %25.8’i “yaşlı kişide” (aile büyüklerinde) cevabını vermiştir. Bu

veri, Kosova Türk aile yapısının hem modern ve eşitlikçi, hem de geleneksel özellik taşıdığına işaret etmektedir.

Karar alırken örneklemin yarıya yakınının (%47.8) eşlerine danıştıklarını belirtmesi modern/eşitlikçi aile yapısının niteliğidir. Erkeğin en önemli görevi olarak %93 oranıyla ailenin geçimini sağlamak, kadının görevi olarak da %66 oranıyla ev işleri yapmak cevaplarının verilmiş olması ise geleneksel aile yapısının niteliğine uygundur. Aziz (2000: 102)'in de belirttiği gibi geleneksel aile yapısında erkekten dışarıda çalışması, ekmek parası kazanması; kadından ise başta yemek olmak üzere, diğer ev işlerini yapması beklenmektedir

Sonuç itibarıyla Kosova Türkleri evlilik, aile yapısı ile ailede otorite ve karar alma konularında Türkiye'deki aile yapısına benzer olarak hem geleneksel, hem de modern aile niteliği göstermektedirler. Buna göre evlenirken uygulanan gelenek, evlilik yaşı, evde kimlerle yaşadıkları, çocuklarını ileride yaşlılık güvencesi olarak görmeleri, doğum kontrol yöntemi kullanmamaları, erkeğin ve kadının görevleri açısından geleneksel; akraba evliliği yapmamaları, az çocuğa sahip olmaları, otoritenin anne ve babada eşit şekilde dağılması, karar alırken en fazla eşlerine danışmaları, çocuğun yetiştirilmesi ve büyütülmesinde en fazla anne ve babanın birlikte karar vermesi, çocuğun meslek seçimini çocuğa bırakmaları açısından ise modern aile nitelikleri sergilemektedirler. Sayılan tüm bu nitelikler, Aydın (2000: 64)'ın Türk ailesi için belirttiği hem Batı görünümlü biçimiyle, hem de geleneksel kalıplar içindeki geçiş dönemi ailesi ile benzerlik göstermektedir.

- Dil

Isajiw (1993), May (1999), Fenton (2001), Barth (2001) ve Önder (2002) gibi birçok kuramcı, etnik grup tanımında anadilin merkezi bir konumda olduğunu öne sürmüşlerdir. Onlara göre anadil, bir grubun "etnik" olarak tanımlanmasında ve bir

etnik grubun diğerlerinden ayırt edilmesinde en önemli kriterlerden birisini teşkil etmektedir.

Araştırmamız kapsamına giren Kosova Türkleri anadil açısından değerlendirildiğinde tamamı Türkçe bilmekte, tamamına yakını (%97.1) ise Türkçe'yi "anadili" olarak tanımlamaktadır.

Örneklemin çocuklarının %93.6'sı Türkçe eğitim görmekte iken; %96.9'u çocuklarının Türkçe eğitim görmesini istediklerini belirtmişlerdir. Oranlardan da anlaşılacağı üzere çocukları Türkçe eğitim görmediği halde, Türkçe eğitim görmesini isteyenler %3.3'lük bir artış göstermektedir. Örneklem grubu ileride daha iyi iş bulmaları ya da işsiz kalmamaları için çocuklarını Arnavutça eğitim görülen sınıflarda okuttuklarını belirtmişlerdir. Bu veri Banton (1983), Bell (1975) ve Ross (1982)'un temsilciliğini yaptığı durumsal etnisite anlayışına uymaktadır. Durumsal etnisite anlayışına göre etnik bağ, herhangi bir durumda verilmiş mantıklı bir karar olarak tanımlanmaktadır.

Örneklem grubunun büyük bir kısmı (%85) günlük hayatlarında/sosyal ilişkilerinde en çok Türkçe'yi kullandıklarını belirtmişlerdir. Bunu destekler şekilde örneklemin büyük çoğunluğu (%83.2) Türkçe gazete olan Yeni Dönem Gazetesi'ni okumakta, yine büyük bir çoğunluğu (%81.4) Türkçe radyo kanalı olan Mehmetçik FM'i dinlemekte ve %99.5'i ise çanak anten kullanarak Türkiye'deki Türkçe televizyon kanallarını izlemektedirler. Yaygın çanak anten kullanımı ve Türk televizyon kanallarının seyredilmesi Kosova Türkleri'nin evlerinde, dillerinde, yaşam şekillerinde ve kültürlerinde Türk kültürüne ait değerlerin yeniden üretimini sağlaması açısından önemlidir. Türkiye'deki televizyon kanallarının yoğun olarak seyredilmesinin, gençlerin Türkiye Türkçe'si ile konuşmasında etkili olduğu gözlenmiştir.

- Etnik Yiyecek Tüketimi

Etnik yiyeceklerin üretimi ve tüketimi konusu, etnik grupları incelerken önem verilen objektif kriterlerden birisini (Isajiw 1993) oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle etnik yiyecek üretimi ve tüketimi, o etnik grubun hangi etnik gruba ait olduğunun, dışa vurulan göstergesidir.

Kosova Türkleri'nde etnik yiyecek tüketimi Türkiye ile benzerlik göstermektedir. Turşu (%90.9), reçel (%88.5), salça (%80.8), yoğurt (%72.6) oldukça yoğun üretilip tüketilen yiyecek çeşitleridir.

Etnisitenin Subjektif Unsurlarıyla İlgili Sonuçlar;

- Kimlik Tanımları

Araştırma grubumuzu oluşturan örneklemin yarısından fazlası (%61.3) kendilerini tanımlarken dini kimliğe öncelik vermektedirler. Öncelik verilen kimlik çeşidi olarak etnik kimliğin (Türk) oranı ise %34.4'dür.

Millet kavramını en yüksek oranda (%40.4) "ortak kültüre sahip topluluk" olarak tanımlayan örneklem grubu, milli kimliklerini "Türk" (%75.6); etnik grup kavramını en yüksek oranda (%60.9) "ortak tarihi anılara, dile, dine ve kültüre sahip topluluk" olarak tanımlayan örneklem grubu ise, etnik kimliklerini yine "Türk" (%84.9) şeklinde tanımlamışlardır.

Örnekleme genel olarak ilk sırada önem verdikleri kimlik çeşidi sorulduğunda dini kimliğin oranı %61.3 iken; bu oranın milli kimlik tanımında %7.5, etnik kimlik tanımında ise %5 oranına düşmesi dikkat çekicidir. Buna benzer olarak ilk sırada önem verdikleri kimlik çeşidinde "Türk" cevabının oranı %34.4 iken, bu oran milli

kimlik tanımında %75.6'ya, etnik kimlik tanımında ise %84.9'a yükselmiştir. Sonuç olarak kimlikle ilgili veriler, Kosova Türkleri'nin dini kimlik, milli kimlik ve etnik kimlik kavramları arasındaki ayrımların farkında olduklarını; ancak buna rağmen en önemli kimlik olarak dini kimliği tercih ettiklerini göstermektedir ki, egemen etnik gruba asimile olmalarının paylaşılan dinle ilişkisi düşünüldüğünde, Kosova Türkleri'nin din temelinde yapmış oldukları kimlik tanımlamaları, uzun vadede tüm topluma yayılacak bir asimilasyonun ipucu olarak kabul edilebilir.

Ayrıca örneklemin büyük bir kısmı (%66.7) etnik kimlikten kaynaklanan sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir ki, bu sorunların başında işsizlik (%27.6) gelmektedir. BM ve AGİT raporlarıyla da desteklenen bu veri, işsizlik sorununun bir an önce çözüme kavuşturulması gerektiğini göstermektedir. Ancak Kosova'nın içinde bulunduğu statü belirsizliği, yabancı yatırımcıların Kosova'ya yatırım yapmasını engellemektedir. Bu nedenle statü görüşmelerinin bir an önce çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Azınlık etnik gruplarının işsizlikten orantısız şekilde etkilenmesi, diskriminasyon endişesini akla getirmektedir.

Örneklem grubundakilerin neredeyse tamamı (%92.7) atalarının Kosova'ya Anadolu'dan geldiklerini belirtmişlerdir. Bu kadar yüksek bir oranının kendilerini Türk soyundan gelmiş olarak görmeleri, Shills (1957), Geertz (1963), Isaacs (1975) ve Stack (1986)'in temsilcileri olduğu primordialist yaklaşımla açıklanabilir. Bu yaklaşım, etnisitenin doğumla birlikte kazanılmış, insan topluluklarında klan yapısının bir sonucu olarak ortaya çıkmış olduğunu savunmaktadır. Geertz (1963), primordialiteyi sosyal varoluşun verili unsurlarından ya da daha doğrusu verili olduğu varsayılanlardan kaynaklanan yakın olma durumu olarak tanımlamaktadır. Kan (soy), dil, gelenek gibi unsurlarda ortak olmak, kendi içlerinde ve kendilerinden kaynaklanan tarifsiz ve bazen de ezici bir zorlayıcılığa sahiptir.

Primordializm kavramı, derin bir biçimde hissedilen bağlılıklara işaret eden görüntüsü içinde, etniyi akrabalıkla ilişkilendirir. Shills (1957) ise, primordial bağları

köken ve akrabalıkla bağlantılandırır. Primordialist yaklaşımın temsilcilerinden Isaacs'a göre ise kişinin doğuştan edindiği etnik kimlik; "fiziksel özellikler, isim, içine doğulan topluluğa üyelik, bu topluluğun tarihi, dini, dili, kültürü ve coğrafyası" olmak üzere sekiz değişken tarafından belirlenir ve yaşam sürecinde değişmez (Cornell&Hartmann 1998:48).

Yine primordialist yaklaşıma uygun olarak, tüm dünyadaki Türkleri birbirlerine bağlayan unsurlara ilk sırada anadil/Türkçe (%45.2) cevabı verilmiştir. Türkiye hakkındaki düşünceleri sorulduğunda ise %80.9'u Türkiye'yi "anavatan" olarak gördükleri cevabını vermişlerdir.

Sosyo-Ekonomik Düzey İle İlgili Sonuçlar;

Örneklem grubumuzun haneye giren aylık gelirlerinin düşük olması (%84.2'sinin haneye giren aylık geliri 200 €'dan az ya da 200-400 € arasındır), örneklemin büyük bir kısmının (%77) temel uğraşları dışında ek gelirlerinin olmaması, %40.1'inin kazandıkları parayı evin ihtiyaçları gibi temel ihtiyaçlara ayırmaları, büyük çoğunluğunun (%70.5) tasarruf yapamamaları, yarısından fazlasının (%56.1) hanesinde iş arayan birey olması ve lüks dayanıklı tüketim mallarına sahip olma oranının düşük olması Kosova Türkleri'nin ekonomik sıkıntı yaşadıklarını göstermektedir.

Sosyo-ekonomik düzeyle ilgili verilerin birbirini desteklemesi, Kosova Türkleri'nin ekonomik durumlarıyla ilgili olarak Türkiye'den maddi destek beklemeleri (%44.2) ve araştırmacının Türkiye'den geldiğini bilmelerine rağmen, cevaplarda samimi olduklarına işaret etmektedir.

Burada birbirini destekleyen bir başka sonuç ise oturulan evin mülkiyeti ve geleneksel geniş aile yapısıyla ilişkilidir. Örneklemin yarısından fazlasının (%54.3) oturdukları evin mülkiyeti aile büyüklerinden birisine ait iken; %21.4'ünün kendisine

aittir. Bu sonuç Kosova Türkleri'ndeki geleneksel geniş aile yapısıyla birlikte düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır.

- *Etnik Grup Arasındaki Sosyal İlişkiler: Akrabalık ve Komşuluk İle İlgili Sonuçlar;*

Etnik gruplar, “ortaklaşa bir soydan ve aynı gruptan geldiklerini kabul eden akrabalık gruplarının bir araya toplanması” (Parsons 1959: 172) ya da “mitik evlat ve ecdat bağlarıyla bağlı geniş bir aile oluşturan birbirleriyle ilişkili ailelerden mürekkep bir grup” (Horowitz 1985: 28-34) olarak tanımlandığında; aynı etnik grup üyelerinin birbirlerine yoğun duygusal bağlarla bağlı oldukları ve aralarında dayanışma olduğu kabul edilmektedir.

Etnik gruplara böyle bir bakış açısı Geertz (1963)'in vurguladığı primordial bağlarla alakalıdır. Ona göre etnik bağlar esas olarak akrabalık bağına işaret etmektedir. Etnik bağların verili olma durumu, daha çok, insanların kimlere karşı yükümlü olduklarını ve nasıl davranmaları gerektiğini öğrenirlerken içselleştirdikleri bir sürece işaret etmektedir. Örneklem grubumuz kurdukları sosyal ilişkilere göre incelendiğinde, %88.2 gibi büyük bir oranı ihtiyaç duyduklarında akrabalarından, %69.2'si ise komşularından yardım almaktadırlar. Elde edilen veri, örneklem grubunun akrabaları ve komşuları ile dayanışma içinde olduklarını ortaya çıkarmaktadır.

- *Toplumsal Hareketlilik ve Göç İle İlgili Sonuçlar;*

Barth (2001), çok-etnili toplumlarda kişi ve grup hareketlerinin önemli olduğunu ve göçlerin nüfusun yeniden dağılımı ve düzenlenmesi konusunda önemli etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda etnik hareketlilik ve göç olgusu, etnik gruplara karşı uygulanan politikaların doğrudan sonucunu oluşturması (Petroviç ve Blagojeviç: 1992; Veremis ve Kofos: 1998) bakımından da önem arz etmektedir.

Toplumsal hareketlilik açısından değerlendirildiğinde, örneklemin neredeyse tamamı (%94.9) doğduklarından beri burada yaşamaktadırlar. Örneklemin yarısından fazlası (%66.6) yaşadıkları yerden memnun iken; %34.6'sı memnun olmadığını belirtmekte ve göç etmek istemektedir. Göç etmek isteyenlerin neredeyse tamamı (%30.3) Türkiye'ye göç etmek istemektedir. Göç etmek isteğinin temel nedeni ise, daha iyi yaşam koşullarına kavuşmaktır.

Örneklemin büyük bir kısmının (%84.3) akrabaları daha önce başka ülkelere göç etmiştir. Başka ülkelere göç edenlerin büyük bir kısmı (%82.1) Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye'ye göçün bu denli fazla çıkması, kuramsal çerçevemizde belirtmiş olduğumuz Kosova'dan Türk ailelerinin Türkiye'ye göçlerinin hiç durmadığı ve günümüzde de halen devam ettiği yönündeki bilgiyi desteklemektedir. Örneklem grubundakilerin göç etmek istedikleri ülke olarak en çok Türkiye'yi belirtmeleri de kuramsal bilgilerle uyumaktadır (Recepoğlu 1994; Kut 2005).

Kosova Türkleri ile yapılan görüşmeler sırasında Türkiye'ye halen devam eden göçün engellenmesi ve böylece Kosova'da Türk nüfusun varlığını sürdürmesi için, Türkiye'nin "çifte vatandaşlık" hakkını vermesi gerektiği belirtilmiştir. Devam eden göçün Kosova'daki Türklerin sonunu getireceğini düşündüğünden dolayı, göçe karşı olanlar ya da Kosova'nın statüsünün belirsizliğinden kaynaklanan nedenlerden ötürü Türk nüfusu nasıl bir geleceğin beklediğinden emin olmadıklarından ötürü göçü destekleyenler şeklinde Kosova Türkleri göç konusunda ikiye bölünmüş durumdayken, çifte vatandaşlık konusunda aralarında böyle bir görüş ayrılığı yaşanmaması dikkat çekicidir. Görüşülen kişilerin tamamına yakını, çifte vatandaşlık hakkının Kosova'dan Türk göçünü engelleyeceği konusunda hem fikirdirler. Bu nedenle konunun uzmanlarının Kosova için çifte vatandaşlık konusunu gözden geçirmeleri ve yeniden değerlendirmelerinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Örneklemin çoğu (%89.1) yurtdışına çıkmıştır. Yurtdışında en çok gittikleri ülke, yine göç etmek istedikleri ülkeye benzer olarak Türkiye'dir. Örneklem grubunda hem yurtdışına çıkma (%89.5), hem de yaşadıkları il ya da köy dışına çıkma (%79.7) oranları yüksektir. Hem yurtdışına, hem de yaşanılan il ya da köy dışına çıkma nedenlerinin başında "akraba ziyareti" gelmektedir ki, bu sonuç daha önce başka ülkelere göç eden akrabalarının yüksek oranda çıkmasını destekler niteliktedir.

Genel olarak bakıldığında araştırmamız kapsamına giren Kosova Türkleri'nde toplumsal hareketlilik ve göç oranlarının yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Ancak oranlardan da anlaşılacağı üzere, Kosova'da iç göç oranı düşük, dış göç oranı yüksektir. Kosova'da Türk varlığının korunması için, Kosova'dan göçün mümkün olduğunca önüne geçilmesi gerekmektedir.

- *Asimilasyon Unsuru Olarak Din İle İlgili Sonuçlar;*

Etnik sosyoloji perspektifinden etnik gruplar; kültürel, dilsel, dinsel ve kökensele birlik taşıyan gruplar (Isajiw 1974) olarak tanımlanmasına rağmen, çalışmamızda din bir etnisite unsuru yerine, bir asimilasyon unsuru olarak ele alınmaktadır. Bunun temel nedeni Kosova'da etnik azınlık grubu oluşturan Kosova Türkleri'nin, toplumdaki egemen etnik grup olan Kosova Arnavutları ile aynı dini paylaşımları ve paylaşılan ortak dinin azınlık grubun, egemen gruba asimile olmasını kolaylaştırmasıdır.

Örneklem grubu dini tutum, davranış ve düşünceleri açısından değerlendirildiğinde; ara sıra namaz kılma oranının (%34), günde beş vakit namaz kılma oranından (%20.5) yüksek olduğu görülmektedir. Ramazan ayının tamamında oruç tutma oranı (%81.2) yüksek iken; kurban kesmenin maddi durumlarına bağlı olduğunu söyleyenlerin oranı (%58.9) en yüksektir. Örneklem grubunda hacca gitme oranı

(%96.1) ise düşüktür. Örneklem grubundakiler hacca gidememelerinin nedenini, maddi durumlarının buna imkan vermemesiyle açıklamışlardır.

Örneklemin neredeyse tamamı (%98.3) çocuklarına dini bilginin verilmesini istediklerini, bunun %49.3'ü ise dini eğitimin okulda verilmesi gerektiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Okulda din eğitimi verilmesi oranının yüksek çıkması, eğitim müfredatında din dersi olmaması ile açıklanabilir. Kosova genelinde din dersleri camilerde sürdürülmektedir. Prizren'de tek bir camide Türkçe din eğitimi verilmekte, Mamuşa'da ise bir cami bulunmakta ve bu camide Türkçe din dersleri verilmektedir.

- *Siyaset Kurumu İle İlgili Sonuçlar;*

Bir toplumda azınlığı oluşturan etnik bir grubun, siyasetle ilgilenmesi, siyasete aktif olarak katılması ya da siyasi örgütlenmesi, topluluğun haklarını korumak açısından önem arz etmektedir.

Kosova Türkleri siyasi katılım açısından değerlendirildiklerinde siyasete ilginin düşük (%32.6) olduğu dikkat çekmektedir. Hangi partinin Kosova'nın ve Kosova Türkleri'nin sorunlarını çözeceği sorulduğunda ise, örneklemin yarıdan fazlası (%51.8) Kosova'daki Türklerin tek partisi olan KDTP'nin sorunlarını çözeceği cevabını vermişlerdir. Kosova'da tek Türk partisi olduğu göz önüne alındığında bu oranın düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Örneklemin %80.3'ünün seçimlerde bir partiye oy verirken dikkat ettikleri hususun başında "partinin Türklerin meselelerine önem vermesi" gelmektedir. Kosova Türkleri'nde herhangi bir örgüte (parti, dernek, birlik, vb.) üye olma oranı %55.9'dur.

Bunun yanı sıra kamu kurum ve kuruluşlarına erişebilirlikleri sorulduğunda, %72 ile yüksek bir oranı kamu kurum ve kuruluşlarına rahatça erişim imkanları olmadığını belirtmişlerdir. Bu oran BM (Shadow Report 2005) ve Milli Azınlıkların Korunması

İçin Çerçeve Sözleşmenin Danışma Kurulu (2005: 12-14)'nın sunduğu raporlarda belirtilen durum ile paralellik göstermektedir. Buna göre mahkemelerde, insan hakları kuruluşlarında ve diğer uluslararası organizasyonlarda yeterli miktarda Türk eleman çalışmamaktadır. Benzer olarak da bireylerin hangi topluluğa mensup olduğu bilgilerinin belediye düzeyinden başlayarak, eğitimde ve iş verme alanlarındaki farklı bağlamlarda toplandığı kaydedilmiştir. Bunların sonucunda, hem kamu kurum ve kuruluşlarında çalışma, hem de buralara erişebilirlik açısından Kosova'da azınlık topluluklarına ait olan kişiler için tam ve etkili eşitlikten söz edilememektedir.

- *Sağlık Kurumu İle İlgili Sonuçlar;*

Örneklemin büyük bir kısmı (%88) ülkelerindeki sağlık kurumlarından memnun olmadıklarını bildirmişlerdir. Sağlık hizmetlerinden memnun olmamalarının nedeni en yüksek oranla (%30.2) hastane personelinin hastaya karşı olumsuz tutumlarıdır. Sağlık kurumlarında etnik diskriminasyon yapıldığı için sağlık hizmetlerinden memnun olmama oranı ise %3.8 ile düşük bir orandadır. Bu veri, Kosova'da sağlık alanındaki sorunların sadece Türk topluluğunun üyeleri için geçerli olmadığına işaret etmektedir. Örneklem grubuyla yapılan görüşmelerde, hem savaş döneminde doktorların yeterli eğitim alamaması, hem de savaş ekonomisi koşullarından kaynaklanan imkansızlıklar nedeniyle Kosova'daki sağlık hizmetlerinin aksadığı bildirilmiştir.

- *Kosova Türkleri'nin Sorunları ve Beklentileri İle İlgili Sonuçlar;*

Kosova Türkleri, ülkelerinin en önemli problemi olarak işsizliği (%73.4) görmektedirler. Bunu eğitim ve sağlık kurumundaki aksaklıklar ile insan hakları ihlalleri izlemektedir. En önemli sorunun işsizlik olarak görülmesi, etnik kimliklerinden kaynaklanan en önemli sorunlarının işsizlik olması (%27.6) ve

yarısından fazlasının (%56.1) hanesinde iş arayan birey olması sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Örneklem grubunun Türkiye Cumhuriyeti ve kendi yönetimlerinden (UNMIK yönetimi) beklentilerine bakıldığında; Türkiye’den beklentinin (%95.4), Kosova yönetiminden beklentiden (%79) daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye’den daha fazla beklentileri olması, “Kosova Türkleri’nin en büyük desteği akraba devletlerinden bekledikleri” şeklindeki kuramsal beklentimizi doğrulamaktadır. Türkiye’den daha çok manevi destek (%81.7), Kosova yönetiminden ise daha çok maddi destek (%38.2) beklemeleri dikkat çekicidir.

- *Kosova’nın Statüsü Hakkındaki Görüşler İle İlgili Sonuçlar;*

Araştırmamız kapsamına giren Kosova Türkleri’nin çoğu (%56.3) savaştan önceki duruma göre, bugünkü durumlarını “daha kötü” olarak değerlendirmektedirler. Bu veri, örneklem grubunun savaştan sonra Kosova’nın yönetimini ele alan UNMIK yönetiminden memnun olmadıklarını ve bağımsızlık isteklerini ortaya koymaktadır.

Örneklem grubunun neredeyse tamamı (%89.6) Kosova’nın bugünkü durumunu “BM’in denetimi altında bir bölge” şeklinde tanımlarken; çok daha düşük bir oranı (%42.7) gelecekte Kosova’nın bağımsızlığını kazanacağına inanmaktadırlar. Bu durum Kosova Türkleri’nin bağımsızlıkla ilgili karamsar olduklarına işaret etmektedir.

6.2. İlişki Arayıcı (Hipotezlerin Sınanması) Sonuçlar

Yerleşim yeri, cinsiyet, eğitim düzeyi ve haneye giren aylık gelir ile etnisitenin objektif ve subjektif unsurlar bağlamında kurduğumuz hipotezlerden; yerleşim yeri ile etnisitenin objektif unsurlarından evlilik şekli, evlenirken uygulanan gelenek,

günlük hayatlarında ve sosyal ilişkilerinde en çok kullandıkları dil arasında ilişki kurulurken; yerleşim yeri ile çocukların eğitim dili arasında ilişki kurulamamıştır.

Yerleşim yeri, cinsiyet, eğitim düzeyi ve haneye giren aylık gelir ile etnisitenin subjektif unsurları arasında ise sadece yerleşim yeri ve haneye giren aylık gelir ile etnik kimlik tanımı arasında ilişki bulunmuş; örneklemin kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi, milli kimlik tanımları ve etnik kimlikten kaynaklanan sorun yaşamaları arasında ilişki kurulamamıştır. Buna göre hem Prizren’de, hem de Mamuşa’da yaşayan Kosova Türkleri, hem kadınlar hem de erkekler, her eğitim düzeyindekiler ve haneye giren aylık gelirleri düşük ya da yüksek olanların büyük bir kısmı kendilerini tanımlarken dini kimliğe öncelik vermekte, milli kimliklerini “Türk” olarak tanımlamakta ve etnik kimlikten kaynaklanan sorunlar yaşamaktadırlar.

Yerleşim yeri ve haneye giren aylık gelir ile etnik kimlik tanımı arasında ise kurulan ilişki şu şekildedir; hem Prizren’de hem de Mamuşa’da yaşayan ve her gelir grubundan olan Türkler, etnik kimliklerini ilk sırada “Türk” olarak tanımlamakta, ancak ikinci ve üçüncü sıradaki etnik kimlik tanımlarında farklılıklar göstermektedirler. Örneğin Prizren’de etnik kimliği “Müslüman” olarak tanımlama, Mamuşa’da ise “Müslüman Kosova Türkü” olarak tanımlama oranı daha yüksektir. Bu sonuç, Mamuşa gibi nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu bir yerleşim yerinde etnik kimlik tanımlamalarında tercih edilen cevaplarda “Türk” nitelemesine daha fazla vurgu yapıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Örneklem grubunu oluşturanların etnik grup kavramından ne anladıkları ile etnik kimliklerini nasıl tanıdıkları arasında ilişki vardır. Etnik kimliğini Türk olarak tanımlayanlarda (%53) etnik grup kavramını “ortak tarihi anılara, dile, dine ve kültüre sahip topluluk” olarak, etnik kimliğini Arnavut ve Müslüman olarak tanımlayanlarda “ortak dine sahip topluluk” olarak tanımlama oranı yüksek iken; etnik kimliğini Kosovalı, Kosova Türkü, Müslüman Kosova Türkü olarak

tanımlayanlarda “ortak tarihi anılara, dile, dine ve kültüre sahip topluluk” cevabının oranı daha yüksektir.

Örneklem grubunun millet kavramını tanımlaması ile milli kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki vardır. Buna göre milli kimliğini Türk olarak tanımlayanların %24.8’i millet kavramını “ortak kültüre sahip insan topluluğu”, %18.7’si “ortak dile sahip insan topluluğu”, %11.7’si “aynı toprak parçası üzerinde yaşayan insan topluluğu” olarak, %8’i “ortak inanca sahip insan topluluğu” olarak tanımlarken, %2.2’si bu konuda herhangi bir fikirleri olmadığını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra milli kimliğini Müslüman olarak tanımlayanlar %4.9’luk bir oranla millet kavramını en çok, “ortak dini paylaşan insan topluluğu”, Kosova Türkü olarak tanımlayanlar %3.6’lık bir oranla en çok “ortak dili paylaşan insan topluluğu” ve Müslüman Kosova Türkü olarak tanımlayanlar ise %1’lik en çok oranla “ortak bir kültürü ya da dini paylaşan insan topluluğu” olarak tanımlamaktadırlar.

Sonuç olarak, yerleşim yeri ile eğitim düzeyi, evlenme biçimi, evlenirken uygulanan gelenek, haneye giren aylık gelir, ek gelir elde etme, gündelik hayatta ve sosyal ilişkilerde en çok kullanılan dil, etnik kimliklerini nasıl tanımladıkları, hangi partinin Kosova’nın sorunlarına çözüm getireceği, herhangi bir örgüte üyelik arasında ilişki olduğu yönündeki beklentimiz doğrulanırken; yerleşim yeri ile çocukların eğitim dili, kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi, etnik kimlikten kaynaklanan sorunları olduğu, milli kimliklerini nasıl tanımladıkları ve siyasetle ilgilenmeleri arasında ilişki olduğu yönündeki beklentimiz doğrulanmamıştır.

Cinsiyet ile öncelik verilen kimlik çeşidi, etnik kimliklerini nasıl tanımladıkları, etnik kimlikten kaynaklanan sorunları olduğu, milli kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki olduğu yönündeki beklentimiz doğrulanmamıştır.

Haneye giren aylık gelir ile etnik kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki olduğu yönündeki beklentimiz doğrulanırken; haneye giren aylık gelir ile kendilerini

tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi, etnik kimlikten kaynaklanan sorunları olduğu, milli kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki olduğu yönündeki beklentimiz doğrulanmamıştır.

Eğitim düzeyi ile siyasetle ilgilenme arasında ilişki olduğu yönündeki beklentimiz doğrulanırken; eğitim düzeyi ile kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi, etnik kimlikten kaynaklanan sorunları olduğu ve milli kimliklerini nasıl tanımladıkları arasında ilişki olduğu yönündeki beklentimiz doğrulanmamıştır.

Kimlik kavramıyla ilgili olarak ise; örneklemin etnik grup kavramından ne anladıkları ile etnik kimlik tanımlamaları arasında ve de millet kavramından ne anladıkları ile milli kimlik tanımları arasında ilişki saptanmıştır. Genel olarak bakıldığında yerleşim yeri, cinsiyet, haneye giren aylık gelir ve eğitim düzeyi ile milli kimlik tanımlarını tanımlama arasında ilişki bulunamamıştır. Bu sonuç Prizren’de ve Mamuşa’da yaşayan Kosova Türkleri’nin cinsiyetleri, aylık gelirleri ve eğitim düzeyleri fark etmeksizin kendilerini “Türk” olarak tanımlamaları ile ilgilidir.

SONUÇ

Çalışmada etnik sosyoloji perspektifinden ele alınan Prizren’de ve Mamuşa’da yaşayan Kosova Türkleri, etnisitenin objektif ve subjektif unsurları açısından durum saptayıcı ve ilişki arayıcı analizler yardımıyla karşılaştırılmıştır.

Etnisitenin objektif (dışa vurulan, gözlenebilen özellikler) ve subjektif (kimlik tanımları, aidiyet hisleri) unsurlarına göre yapılan analizlerde önem verilen nokta, araştırmamız kapsamına giren Kosova Türkleri’nden Prizren ve Mamuşa’da yaşayanların hem birbirleriyle hem de Türk kültür bütünüyle taşıdıkları benzerlik ve farklılık noktalarının ortaya çıkarılması olmuştur.

Etnisitenin objektif unsurlarından birisini oluşturan aile; bireylerin etnik kodları, etniye ait örf, adet ve değerleri öğrendikleri ilk kurum olması açısından önem taşımakta, bu nedenle etnisite çalışmalarında aileyi ilgilendiren özellikler temel alınmaktadır. Prizren ve Mamuşa’da yaşayan Kosova Türkleri evlenme biçimi, evlenme yaşı ve evlenirken uygulanan gelenek açısından farklılıklar gösterirken; Kosova Türkleri ile Türkiye Türkleri arasında akraba evliliği ve başlık geleneğinin uygulanması açısından farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Objektif unsurlardan bir diğerini oluşturan dil de, etnisite çalışmalarında merkezi rol verilen (May 1999; Isajiw 1993; Barth 2001) unsurlardan birisini oluşturmaktadır. Kosova açısından ise dil, egemen etnik grup ile azınlık etnik grubu ayıran en temel faktör olması açısından önemlidir. 1951 yılından itibaren anadillerine kavuşan Kosova Türkleri, 1974 yılından itibaren anadilin resmiyet kazanmasıyla rahatlamış, ancak savaş sonrası dönemde 1999’dan sonra UNMIK geçici yönetimi ile Türk topluluğunun arasında Türkçe’den kaynaklanan anlaşmazlıklar yaşanmaya başlamıştır. Yaşanan anlaşmazlıklar 2007 yılında Kosova’da Türklerin en yoğun yaşadığı Prizren ve Mamuşa için çözülmüş olmasına rağmen, Türk nüfus barındıran diğer yerleşim yerleri için devam etmektedir. Prizren ve Mamuşa’da

yaşayan Kosova Türkleri'nin kullandığı Türkçe ile Türkiye Türkçesi arasında lehçe (Karadeniz lehçesine benzer bir lehçe) farkı dışında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır.

Etnik literatürde objektif kriterlerden birisi olarak ele alınan din ise, çalışmamızda etnisite değil, asimilasyon unsuru olarak ele alınmıştır. Bunun temel nedeni, Türk topluluğu ile egemen etnik grubun ortak din temelinde birleşmesinin, dinin etnik grupları ayıran bir unsur olarak değil, onları birleştirici ve böylece asimilasyonu hızlandırıcı işlev yerine getirmesidir.

Ötekinin dinle ilişkilendirerek inşası, Balkanlara özgü yapıyla açıklanabilir. 1389 I. Kosova Savaşı'ndan, 1912 Balkan Savaşı'na kadar Osmanlı hakimiyeti altında bulunan bu bölgede, halk millet sistemi ve ümmetçilik anlayışına göre ayırt edilmiştir. Bu bağlamda multi-etnik toplum yapısı sergileyen Kosova'da çeşitli topluluklar arasındaki ilişkinin niteliği, dinsel ama etnik temeli olmayan bir çizgide olmuştur. Arnavutlar "öteki"ni (onlar), Sırlar olarak değil, gayri-müslimler olarak inşa etmiştir. Din faktörünün etkisi nedeniyle, Kosova'da yaşayan Türklerin, Sırlar tarafından asimile edilebilme tehlikesi, Arnavutların asimile etme tehlikesine nazaran çok daha az bir seviyede olmuştur.

Günümüzde de din bir asimilasyon aracı olmaya devam etmektedir. Kullanılan yöntem "yumuşak asimilasyon" dur. Dinsel farklılığın olmaması, "din kardeşliği" teması, etnik gruplar arası evlenmelerin yaygın olarak görülmesine ve zamanla Türklerin çoğunluk gruba asimilasyonuna neden olmaktadır.

Türklerin geçmişte Müslüman Arnavut toplumuna asimile olmaları, Sırlar ve Arnavutlar arasında gayr-i müslim olarak ötekileştirdikleri Sırlar yerine, Arnavutları tercih etmeleriyle açıklanabilirken; bugün ise Müslüman Arnavut toplumu ile UNMIK yönetimi arasında sıkışan Türklerin yine aynı nedenden dolayı UNMIK'i ötekileştirmesi ve Müslüman olmasından dolayı kendinden gördüğü Arnavutların

tarafına geçmeyi tercih etmesiyle açıklanabilir. Bunun nedeni ise Yugoslavya’da etnik sınırların çatışma için seferber edilmesi ile birlikte küçük etnik toplulukların taraf tutmak zorunda bırakılmasıdır. Özetlersek Arnavutlardan gelen baskılar, Türk nüfusun azlığı, Arnavutlarla dinsel yakınlık ve evlilik bağları kurmaları Kosova Türklerinin Arnavutlaşmasını kolaylaştıran faktörler olarak sıralanabilir.

Asimilasyona etki eden diğer bir faktör olan eğitim ise, özellikle eğitim dili, eğitim düzeyi ve tarih dersini kapsayan eğitim müfredatı ile ilgilidir. Eğitimin asimilasyona etkisinin en güzel örneğini, birisi Arnavutça diğeri Türkçe eğitim gören iki kardeşten Arnavutça eğitim görenin kendisini Arnavut, Türkçe eğitim görenin ise kendisini Türk olarak tanımlamasıdır.

Objektif kriterlerden sonuncusunu ise örneklem grubunun etnik yiyecek üretimi ve tüketimi oluşturmaktadır. Etnik yiyecekler, çalışmamızda Kosova Türkleri’nin akraba devletleri ile birleştirici ya da uzaklaştırıcı özelliklerini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Örneklem grubumuzu oluşturan Kosova Türkleri’nin evlerinde ürettikleri ve tükettikleri yiyecekler (turşu, reçel, salça, peynir, vb.) bakımından Türkiye Türkleri’ne oldukça benzedikleri dikkat çekmektedir.

Etnisitenin subjektif unsurları olarak ise, örneklem grubunun aidiyet hissi ve kimlik tanımlamaları ele alınmıştır. Burada örneklemin kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidi, etnik ve milli kimlik tanımlamaları, etnik grup ve millet kavramı tanımları gibi unsurlar üzerinde durulmuştur. Böylece kendilerini etnik, milli, vb. bakımından nereye ait hissettikleri ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda Kosova Türkleri’nin kendilerini tanımlarken öncelik verdikleri kimlik çeşidinin “dini kimlik” olduğu; etnik ve milli kimliklerini ise oldukça büyük bir kısmının “Türk” olarak tanımladıkları belirtilmelidir. Etnik ve milli kimliklerini “Türk” olarak tanımlamalarında yerleşim yeri, cinsiyet, eğitim düzeyi ve haneye giren aylık gelir gibi faktörlerin etkili olmadığına ortaya koyulması, çalışmanın en önemli sonuçlarından birisini oluşturmaktadır. Buna göre hem Prizren’de, hem de Mamuşa’da yaşayan Türkler

dini kimliğe öncelik verdikleri halde, etnik ve milli kimlik tanımlarında Müslüman ya da Kosovalı gibi tanımlamaları geri plana atmakta; kendilerini “Türk” olarak tanımlamaktadırlar.

Araştırmanın önemli sonuçlarından bir diğeri ise hem Prizren’de, hem de Mamuşa’da yaşayan Türklerin etnik kimliklerinden kaynaklanan sorun yaşadıklarıdır. Bu sorunların başında işsizlik, Türkçe’nin kullanılmasında yaşanan problemler, insan hakları ihlalleri, eğitim ve sağlık gibi kurumlarda aksaklıklar oluşturmaktadır.

Sıralanan problemlerden özellikle işsizlik, Kosova’da yaşayan tüm etnik toplulukları etkilese de, BM ve AGİT raporlarında da belirtildiği gibi azınlık topluluklarını orantısız olarak etkilemektedir. Kosova AGİT Misyonu Demokratikleşme Bölümü (2002: 15)’nin yaptığı bir araştırmada Prizren bölgesinde ziyaret edilen üç topluluğun (Boşnaklar, Türkler ve Romlar), çoğunluğu oluşturan topluluk (Arnavutlar) tarafından eşitsiz muamele gördükleri/diskriminasyon endişesini dile getirdikleri saptanmıştır. Bu doğrultuda herhangi bir anlamda dışlanma, söz konusu toplulukların kendi kimlikleri hakkında endişelerini yükseltmektedir. Buna bir de ekonomik anlamda yaşanan sıkıntılar, çifte vatandaşlığın verilmemesi, kamu kurum ve kuruluşlarına rahat ulaşamama, Kosova’nın bağımsız olacağına inancın giderek azalması ve gelecekle ilgili karamsarlıklar gibi sorunlar eklendiği zaman, bölgedeki Türklerin öncelikle Türkiye’ye olmak üzere, diğer ülkelere göç etmek istedikleri ortaya çıkmaktadır.

Çok etnili, çok dilli, çok dinli ve çok kültürlü bir toplum olan Kosova’da, azınlıklara/etnik gruplara özgürlük, ekonomik refah, kendilerini ifade alanı tanınmadıkça ve sorunları çözülmedikçe, gerçek anlamda “çok kültürlülük” e ulaşmanın mümkün olmayacağını belirtmekte fayda vardır.

Yüzyıllardır farklı etnik gruplardan olan ve farklı dinlere inanan bireylerin bir arada yaşadığı Kosova’da, biraradalığın kurulabilmesi için çokkültürlülük esastır. Burada kastedilen farklılıkların kamusal ve özel hayat bağlamında kalması, ancak tek hukuk ve tek politik sistem egemenliğinin kabul edilmesidir. Bir başka ifadeyle herkes eşit koşullarda adalet önünde yargılanabilmeli, siyaset yapabilmeli ve ekonomiye katkı sağlamalıdır. Buna ulaşabilmek için amaç asimilasyon değil, entegrasyon olmalıdır. Asimilasyon, entegrasyondan farklı olarak , yöntem her ne olursa olsun, içinde zorunlu uyumu barındırmaktadır. Ancak Kosova için çözüm, farklı kültürlerin bir toplumda birlikte yaşaması anlamındaki “kültürel çeşitlilik” (Rex 1996: 242)’in kurulmasıdır.

Ancak tek hukuk ve tek politik sisteme ulaşmak için Kosova’nın statüsü hakkındaki 2 Şubat 2007 tarihinde başlayan müzakerelerin sonuçlanması ve bir çözüme kavuşması gerekmektedir. Bu çözüm bağımsızlık da olsa, uluslararası toplumun garantörlüğü altında bağımsızlıktan az, özerklikten çok bir statü de olsa Kosova’daki mevcut sorunlarının çözümüne katkıda bulunacaktır. Bir başka ifadeyle her türlü sorunun altında yatan statü belirsizliği konusunun bir an önce çözüme kavuşması gerekmektedir. Kosova’nın statüsü belirlendikten sonra ise, demokrasinin etkin şekilde kurulması hem etnik milliyetçiliklerin yumuşamasını, hem de gerilimlerin azalmasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak Kosova sorunu adil, kalıcı, yasal, meşru ve moral değerleri dışlamayan bir çözüme kavuşturulamadığı sürece, uluslararası sistemde meydana gelen dönemsel gelişmelerin etkisi altında, uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturma durumunu koruyacaktır. Buraya kadar söylenenler bizi şu sonuca ulaştırmaktadır: Mevcut sorunlar arasında temel-tali, önemli-önemsiz ayrımı yapmayan, fakat bunlar arasındaki bağlantıları kavramayı da ihmal etmeyen, bunlar arasından birisinin aşılmasını diğerine havale etmeyen bir yöntem Kosova için çözüm sağlayacaktır. Bunu eşitlikçi-özgürlükçü-dayanışmacı toplum ve ona ait perspektif olarak ifade edebiliriz.

ÖNERİLER

- Kosova'nın nüfusu ve bu nüfusun etnik kökene göre dağılımı hakkında mevcut olan bilgiler kesin ve güvenilir değildir, sadece tahmin seviyesinde kalmaktadır. Nüfusla ilgili veriler birçok konuda anlaşmazlık kaynağı olmaktadır. Mümkün olan en kısa sürede gerçeği yansıtan ve güvenilir bir nüfus sayımı yapılması, statü görüşmelerinde etnik grupların hakları içinde faydalı olacaktır. Bunun yanı sıra nüfusla ilgili güvenilir bilgi olmaması, azınlıklar hakkındaki yasaları, siyasetleri ve programları geliştirmeyi ve uygulamayı zorlaştırmaktadır. Nüfus sayımı, azınlık topluluklarına ait olan kişilere eğitim ve diğer alanlarda destek vermek, azınlık dillerine gereken desteği sağlamak ya da etkili şekilde kamu kurumlarına katılmalarını sağlamak açısından uygun önlemleri belirlemek ve uygulamak için önemlidir. Sayısal standartları içeren ve tasavvur edilmiş dil yasasının objektif ve etkili yönde uygulanması için de nüfus sayımı ön şarttır. UNMIK yönetiminin Kosova İstatistik Ofisi'nin mevcut olan kapasite problemlerinin çözülmesi ve Sırp'lar dahil tüm toplulukların sayıma katılmasının sağlanması için her türlü desteği vermesi gerekmektedir.
- Türk topluluğu ile UNMIK arasında Türkçe konusunda yaşanan anlaşmazlık, Mahir Yağcılar başkanlığındaki KDTP'nin gösterdiği çabalar sonucunda çözülmüştür. Kosova Meclisinde 27.07.2006 tarihinde kabul edilen Dillerin Kullanımı Yasası'nın, 02.11.2006 tarihinde UNMIK Misyonu Şefi Rücker tarafından imzalanmasıyla Türkçe, Prizren'de Arnavutça ve Sırpça ile eşit statüde resmi dil kabul edilmiş; böylece dil problemi Prizren'de yaşayan Türkler açısından sorun olmaktan çıkmıştır. Aynı zamanda Dil Yasası bir belediyede geleneksel olarak kullanılan topluluk diline de "resmi kullanımda dil" olma hakkı tanımıştır. Geleneksel olarak bir dilin bir belediyede kullanılması, o topluluğa, dillerinin resmi kullanımda olması için belediyeye başvurma hakkı yaratmıştır. KDTP Mitroviça Şubesi Başkanı ve Kosova

Kültür Gençlik ve Spor Bakan Vekili Köroğlu, 23.11.2006 tarihinde 280 aile adına bu haktan yararlanmak için Mitroviça Belediye Meclisi'ne resmi başvuruda bulunmuştur Mitroviça, başvurusunu "eşit statüde resmi dil" olarak değil, Dillerin Kullanımı Yasası'nın 2. Madde 4. fıkrasına göre "resmi kullanımda dil" statüsünde olması isteğinde bulunmuştur (Yasa Nr.02/1.-37 tarih 20.10.2006). Türkçe konusunun Prizren ve Mamuşa dışında Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı şehirlerde de çözüme kavuşması gerekmektedir.

- Kosova Türkleri için milli kimliklerini ve milli kültürlerini koruyabilmelerinin temel güvencesi 1951 yılından itibaren kazandıkları ve 1992 yılında da Yugoslavya Federal Anayasası tarafından onaylanan Türkçe eğitim hakkıdır. Ancak UNMIK geçici yönetiminde 1999 yılından sonra Türkçe eğitim görülen sınıflarda bilinçsiz ve denetimsiz bir şekilde okutulan Arnavutça dersleri, halen Sırpça ders kitaplarının Türkçe'ye çevrilmesinden ibaret olan ders kitaplarının kullanılması (özellikle tarih dersi kitapları), anavatanından kopuk müfredat okutulması gençlerin Türk karşıtı olumsuz düşünceler kazanmasına yol açarak, Kosova Türkleri'nin uzun vadede egemen etnik gruba asimile olması gibi bir tehlike barındırmaktadır. Bunun önüne geçebilmek için T.C Milli Eğitim Bakanlığı'nın destekleriyle, yeni bir müfredat düzenlemesi yapılması ve yeni müfredata uygun kitap temin edilmesi konusunda hem UNMIK geçici yönetimi, hem de yerel ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından her türlü desteğin verilmesi gerekmektedir.
- Bunun yanı sıra eğitim alanında; bina yetersizliğinden kaynaklanan eğitim yoğunluğu (üç-dört hatta beş evrede çalışan okullar), Türkçe ders ve test kitabı yetersizliği, profesyonel öğretmen kadrosu sıkıntısı, öğretmenlerin yaşamış oldukları ekonomik sıkıntıların (hem çalıştıkları zaman, hem de emekli oldukları zaman düşük maaş almaları ve maaş ödemelerindeki

düzensizlik) çözümü konusunda hem UNMIK geçici yönetimi, hem de yerel ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından her türlü desteğin verilmesi ve Kosova Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'nda Azınlık/Türkçe Eğitim Masası kurulması gerekmektedir.

- Eğitim alanında yaşanan problemlerin ve eğitimdeki profesyonel kadro sıkıntısının çözümü için Türkiye'de okuyan öğrencilerin, mezun olduktan sonra Kosova'ya dönüp bilgilerini oradaki Türklere aktarmaları, Kosova'da Türk kültürünün korunması yönünde önemli bir hizmet olacaktır.
- Türk Dili ve Edebiyatı ve Türkçe Sınıf Öğretmenliği bölümleri dışında Priştine Üniversitesi'nin diğer bölümlerinde eğitim dili ve sınavlar Arnavut ve Sırp dillerinde yapılmakta, bu nedenle Türkler sınavlarda başarısız olmaktadır. Priştine Üniversitesi'ne yeni Türkçe bölümler açılması, KTÖD Başkanı Sinik tarafından, Prizren'deki tüm Arnavutlar'ın Türkçe bilmesi nedeniyle, eğitimin bir süre sonra karma (Türk-Arnavut) gideceği ve böylece asimilasyonu arttıracığı, bazı derslere girebilecek profesyonel kadro eksikliği ve zamanla Türkiye Cumhuriyeti büyük öğrenci projesinin durdurulacağı gibi kaygılarla uygun görülmemektedir. Bu taktirde çözüm TCS sınavı için Türkiye'nin verdiği kontenjanın, Priştine Üniversitesi'ndeki iki Türkçe bölüm dışındaki bölümlerden olmasında yarar vardır.
- Bunun yanı sıra araştırma sırasında yapılan TCS sınavında Arnavut olup, Türkçe eğitim gören öğrencilerin sınavda Arnavutlar için değil de, Türkler için ayrılan kontenjandan başvurmaları, Kosova'da Türk gençler arasında sorunlara neden olmuştur. Aynı sorunların tekrar yaşanmaması için TCS sınavında eğitim diline değil, etnik uyruğa bakılması, ilgili mevzuatta Kosova için özel düzenleme yapılması ve başvuruların titizlikle incelenmesi gerekmektedir. Yüksek öğretime erişim yetersizlikleri, istihdam olanaklarını

azaltması nedeniyle yükseköğretimdeki problemlerin bir an önce çözüme kavuşturulması önemlidir.

- BM'in hazırlamış olduğu raporlardan Kosova'nın genel sorunu olan işsizliğin, küçük azınlık gruplarını orantısız etkilemekte olduğu bilgisi elde edilmiştir. İşe alma sınavlarının ve iş ilanlarının Arnavutça olması, sınavlarda Kosova Arnavutları ve Sırları'nın tarihleriyle ilgili sorular sorulması Türklerin iş bulmalarını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle Türkçe işe alma sınavlarının yapılması ve Türkçe iş ilanlarının da verilmesi gerekmektedir. Bu konudaki problemin çözülmesi, Türk topluluğu temsilcilerine polis akademisinde eğitim görme olanağı sunması açısından önemlidir. Belediye sivil hizmetlerinde, merkezi ve yerel düzeyde azınlık topluluklarına ait olan kişilere çalışma fırsatı konusunda daha fazla dikkatin verilmesi gerekmektedir.
- Adliye ve mahkemelerde tercüman, avukat, vb. gibi çalışan Türk elemanlarının sayısı tatmin edici değildir. Tam ve etkili eşitlik için adalet sisteminde çalışan Türk nüfusun sayısının artırılması önemlidir.
- Benzer olarak azınlıklar hakkında raporlar hazırlayan uluslararası kurumlarda Türk topluluğu hakkında tatmin edici bilgilere ulaşılabilmesi için Türk eleman sayısının artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Akraba devletten gelen destek, kendilerini dışlanmış hissetmemeleri ve etnik kimliklerinden yabancılaştırmamaları için Kosova'daki Türk azınlığa sunulacak en büyük destektir. Ekonomik sorunların etnik sorunları kışkırtacağı düşünüldüğünde, Türk işadamları tarafından bölgeye yapılacak yatırımlar çok önemlidir. Ancak bu konuda da sıkıntı yaşanmaktadır. Kosova'nın gelecekteki statüsünün belirsizlik taşıması uluslararası sermayeyi tedirgin etmekte ve bölgeye yatırım yapmalarını engellemektedir. Bu nedenle müzakerelerin bir an önce netliğe kavuşması gerekmektedir.

- Uluslararası örgütlerin hem genel olarak hem de statü görüşmelerinde Kosova'daki Türk varlığına sahip çıkması ve Kosova'da Türk olduğunu hatırlaması gerekmektedir. Bunun için kültür, eğitim, sanat, sağlık, din, gelenek ve görenekler bakımından Türk halkının her yanlı kalkınmasına destek olunmalı, meclis komitesinde azınlıklara yeterli derecede temsil hakkı ve sandalye verilmelidir.
- Araştırma yöresinde profesyonel tiyatro faaliyetleri yapılmamakta; sadece derneklerin kültür evinde düzenlemiş oldukları amatör tiyatro faaliyetleri ve konser türü faaliyetler yapılmaktadır. Bunun yanı sıra yörede sinemada bulunmamaktadır. BM'in hazırlamış olduğu Gölge Rapor (Shadow Report 2005)'u UNMIK tarafından Türk topluluğuna gelenek ve görenekler, kültürel mirasın ve dilin korunması için destek verilmediğini, hatta UNMIK yönetiminin kuruluşundan sonra bu değerlerde düşüş yaşandığını belirtmektedir. Aynı bilgi, Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmesi Danışma Kurulu (2005)'nin raporunda da yer almaktadır. Bu nedenle UNMIK geçici yönetiminin ve yerel kuruluşların katkılarıyla bölgedeki azınlıkların kültürel faaliyetlerin desteklenmesi ve UNMIK'in raporlarında Türklerin ve diğer azınlıkların kimlik, kültür ve tarihlerine sahip çıkmaları yönünde avantaj sağlaması için onların sıkıntılarından bahsedilmesi gerekmektedir.
- Kosova'daki Türk dernekleri, Türk azınlığının kültürel faaliyetlerini sürdürmek, Türk kimliğini, gelenek ve göreneklerini korumak için önemli bir işlev yerine getirmektedir. Ancak Kosova'da ekonomik menfaatler de dahil olmak üzere, farklı amaçlarla kurulan pek çok dernek olması ve derneklerin arasında koordinasyon kurulamaması derneklerin bu işlevi yerine getirmesinde soruna yol açmaktadır. Kosova'da bulunan Türk derneklerinin belirtilen işlevleri yerine getirebilmesi için, ya birkaç büyük dernek altında

birleştirilmeleri ya da ortak bir çatı altında tek bir merkeze bağlanmaları yararlı görülmektedir. Dernekler arasında işbirliği arttırılmalı ve koordinasyon kurulmalıdır.

- Araştırmamız kapsamına giren Kosova Türkleri, Türkiye Cumhuriyeti tarafından Kosova Türkleri'ne yapılan yardımların vakıf aracılığıyla verilmesi ve böylece yardımların egemen etnik grup ya da UNMIK yönetimi tarafından dikkat çekmemesi için, Türkiye'nin Kosova'da vakıf kurmasını istemektedirler. Konunun uzmanlar tarafından düşünülerek, değerlendirilmesi yararlı görülmektedir.
- Araştırmamız kapsamına giren Kosova Türkleri'nin büyük kısmı Türkiye'den en büyük beklentilerinin çifte vatandaşlık olduğunu belirtmişlerdir. Çifte vatandaşlığa geçmelerinin Türkiye'ye giriş çıkışlarda, ekonomik ve ticari faaliyetlerin sürdürülmesinde, Türkiye'ye veya başka ülkelere göçün engellenmesinde; böylece Kosova'daki Türk varlığının korunmasına yardımcı olacağı, vb. konularda avantajlar sağlayacağını düşünmektedirler. Çifte vatandaşlık konusunun Başbakanlık, Dış İşleri Bakanlığı vb. kurumlardaki uzmanlar tarafından avantajları ve dezavantajlarının yeniden değerlendirilerek ele alınmasında yarar görülmektedir.
- Borcunu ödemeyen hanelerin elektriğini kesmek yerine, tüm şehre uygulanan elektrik kesintilerinin, sadece fatura ödeyemeyen ailelere uygulanması gerekmektedir. Ancak statü belirsizliğinden kaynaklanan yetersiz denetim buna imkan tanımamaktadır.
- Kosova'ya refah getirecek ve sürekliliği olan bir ekonominin (gerek Kosova, gerek bölgenin istikrarı için şarttır) gelişmesi bağımsızlığa dayanmaktadır. Uluslararası idarenin varlığının devam etmesi ve Kosova'nın geleceği konusundaki belirsizlik, bir takım temel kurallar ve yöntemlerin

uygulanmasını engellemektedir, ki bunlar olmadan da Kosova'nın dünyanın diğer bölgeleriyle normal iş ilişkileri yürütmesi mümkün olmamaktadır. Yapılan sayısız uluslararası araştırmalar enerji üretimi ve ithalat endüstrisi için Kosova'daki muazzam kömür yataklarının varlığına dikkat çekmektedir. Ancak, sekiz yıllık uluslararası idareden sonrası şurası açık ki, yabancı yatırımcıları buraya çekmek için gereken istikrar ve öngörülebilir siyasi ortamın yaratılmasında bağımsızlığın büyük önemi var.

Mamuşa ile ilgili olarak ise;

- Türk işadamlarının tarımcılık ve seracılık alanlarında yatırım yapmaları,
- Mamuşa'da sulama sistemi mevcut olmadığından, sulama sisteminin kurulması,
- Köy içindeki ve köyü ana yola bağlayan yolun onarılması ve köyün içinden geçen yolun anayola bağlanması,
- Yeni bir okula ihtiyaç duyulduğu için okul yapılması,
- Köyde organize sanayi bölgesi kurulması ve
- Osmanlı döneminden kalma 220 yıllık saat kulesinin tamir edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ABDULLAH, Avni. "Bu Nice İştir?", *Birlik Gazetesi*, Üsküp, 21 Temmuz 1990.

AGIT Kosova Misyonu. *Demokratikleşme Bölümü, Azınlıkların Sesi*, Kosova, 2002.

ALLARDT, Erik. "Implications of The Ethnic Revival In Modern,Industrialized Society: A Comparative Study of The Linguistik Minorities In Western Europe", *Commentationes Scientiarum Socialium*, Vol. 12, Helsinki: Societas Scientarum Fennica, 1979.

ALKAN, Necmettin. "Kosova Meselesinin Tarihi, Kültürel ve Siyasi Altyapısı", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, Ankara: Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayınları, Kış 2002: 83-101.

ANAR, Erol. *Öte Kıyıda Yaşayanlar, Azınlıklar, Yerli halklar ve Türkiye*, İstanbul: Belge Yayınları, 1997.

ANDERSON, Benedict. *Hayali Cemaatler*, (Çev. İskender Savaşır), İstanbul: Metis Yayınları, 1993.

ANDREWS, P.Alford. *Türkiye’de Etnik Gruplar*, İstanbul: Ant Yayınları, 1992.

ARSAVA, Ayşe Füsün. *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1993.

ARSLAN, İbrahim. "Yeni Hayatın Kırkında", *Tan Gazetesi*, Priştine, 21 Aralık 1991:2.

AYDIN, Suavi. "Türk Kavramının Sınırları ve Genişletilmesi Üzerine", *Birikim Dergisi*, Sayı: 71-72, Mart-Nisan, 1995: 50-64.

AZİZ, A. *Kırsal Alanda Kadının İstihdama Katılımı*, Ankara: T.C Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 2000.

BALAMAN, A. R. "Kırsal Kesimde Aile Kurma, Çözme, Aile-İçi Etkileşim ve İlişkiler", *Türkiye'de Ailenin Değişimi-Toplumbilimsel İncelemeler*, Yayına Hazırlayan: Erder Türköz, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1984: 183-193.

BALİBAR, E. ve I. WALLERSTEİN. *İrk, Ulus, Sınıf-Belirsiz Kimlikler*, (Çev. Nazlı Ökten) İstanbul: Metis Yayınları, 1995.

BAKÜ, Enver. "Priştine Radyosu Türk Halkının Haberleşme ve Kültür Kaynağı Olmuştur", *Tan Gazetesi*, Priştine, 2 Kasım 1991: 8-9.

BANTON, Michael. *Racial and Ethnic Competition*, New York: Cambridge University Press, 1983.

BARTH, Fredrik. *Etnik Gruplar ve Sınırları*, (Çev. Ayhan Kaya ve Seda Gürkan), İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001.

BAYMAK, Osman. *Hamit Altınparmak'ın Tüm Bilimsel Çalışmaları, Kosova Prizren'de Osmanlı Eserleri*, Prizren: Bay Yayınları, 2001.

BELL, Daniel. "Ethnicity and Social Change", *Ethnicity*, (Ed. N. Glazer and D.P. Moynihan), MA: Harvard University Press, 1975: 141-174.

BLAKU, Rifat. *The Census of Population And Demographic Development of Kosova*, Priştine, 2004.

BOAS, Franz. *Race, Language and Culture*, Chicago: University of Chicago Press, 1982.

BOAS, Franz. *Race, Language and Culture*, New York: The Free Press, 1940.

BOAS, Franz. *General Anthropology*, Boston, 1938.

BONACICH, Edna. "A Theory of Ethnic Antagonism: The Split Labor Market", *American Sociological Review*, Vol. 37, 1972: 547-559.

BOZBORA, Nuray. *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*, İstanbul: Boyut Yayınları, 1997.

BRETON, Raymond. W.W. ISAJIŴ, W.E. KALBACH ve J.G. REİTZ. *Ethnic Identity and Equality: Varieties of Experience In A Canadian City*, Toronto: University of Toronto Press, 1990.

CAPORTI, F. *Study On The Rights of Persons Belonging To Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, UN Doc E/CN.4/Sub.2/384/Rev 1, para 568, 1979.

CASTELLAN, Georges. *History of The Balkans*, (Çev. Nicholas Bradley), New York: Columbia University Press, 1992.

COHEN, Anthony P. *Self Consciousness. An Alternative Anthropology of Identity*. London: Routledge, 1994.

CONNOLLY, William E. *Kimlik ve Farklılık*, (Çev. Ferma Lekesizalın), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1991.

CONNOR, W. Beyond. "Reason: The Nature of The Ethnonational Bond", *Ethnic and Racial Studies*, 1 G (3), 1993: 373-390.

CORNELL, Stephen ve Douglas, HARTMANN. *Ethnicity and Race*. Londra: Pine Forge Press, 1998.

DÖNMEZER, Sulhi. *Sosyoloji*, Ankara: Savaş Yayıncılık, 1984.

DUKA, Ferit. "XV.-XVIII. Yüzyıllarda Arnavut Nüfusunun İslamlaşması Sürecinin Gidişatı Üzerine Gözlemler", *XI. Türk Tarih Kongresi*, C.IV, 1990.

EMİROĞLU, Hüseyin. *Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu*, Ankara: Orient Yayınları, 2006.

EREN, İsmail. "Yugoslavya'da Türkçe Basın (1866-1986)", *Sesler Aylık Toplum Sanat Dergisi*, Üsküp, Sayı 237, Haziran 1989: 71-78.

EREN, İsmail. "Yugoslav Topraklarında Türkçe Basın", *Sesler Aylık Toplum Sanat Dergisi*, Üsküp, Sayı 9, Ekim 1966: 51-73.

ERİKSEN, Thomas H. *Ethnicity, Race, Class and Nation, Ethnicity*, (Ed. John Hutchinson and Anthony Smith), Oxford University Press, 1996: 31-42.

ERİKSEN, Thomas, H. *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspective*, Londra: Pluto Press, 1993.

ERİKSEN, Thomas. H. "Us and Them In Modern Society: Ethnicity and Nationalism In Trinidad", *Mauritius and Beyond*, Oslo: Scandinavian University Press, 1992.

- ERMACORA, F. "The Protection of Minorities Before The United Nations", *Recueil des Cours*, 1983: 247-270.
- ERYILMAZ, B. *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Tebanın Yönetimi*, İstanbul, 1990.
- FARUK, Muhammed. "Kosova'da İslamın Yayılışı", *Yürüyüş Dergisi*, Sayı 1, Aralık III, 1998.
- Federal Statistical Office. *The Census of The Population in 1953*, Book III, Belgrade, 1960.
- Federal Statistical Office. *The Census of The Population in 1961*, Book XII, Belgrade, 1968.
- Federal Statistical Office. *The Census of The Population and Flats in 1971*, Population, Chapter I, Belgrade, 1973.
- FENTON, Steve. *Etnisite: Irkçılık, Sınıf ve Kültür*, (Çev. Nihat Şad), Ankara: Phonex Yayınevi, 2001.
- FRASHERİ, Kristo. *The History of Albania*, Tirana, 1964.
- FRANCİS, E. K. "The Nature of The Ethnic Group", *ASR*, 53, 1947: 393-400.
- GEERTZ, C. "The Integrative Revolution: Promordial Sentiments and Civil Politics in The New States", *Old Societies and New States*, New York: Free Press, 1963: 105-157.

GERAY, Cevat. "Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskanı (1923 1961)", *Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi*, No. 9, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü, 1962.

GİBB, H. A. R. ve H, Bowen. *Islamic Society and the West*, London: Oxford University Press, 1969.

GLAZER, N. ve D, MOYNIHAN. *Ethnicity*, Cambridge: Harward University Press, Mass, 1975.

GOFFMAN, Erving. *The Presentation of Self Everday Life*, Garden City New York: Doubleday Anchor, 1959.

GOOD, William. "The Revolution and Family Patterns", *Urbanizm In World Perpective*, (Ed. Sylvia F. Fava), 1971.

GORDON, Milton. M. *Assimilation In American Life*, New York: Oxford University Press, 1964.

GÖKALP, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*, (Haz. Mahir Ünlü ve Yusuf Çotuksöken) İstanbul: Inkılap Kitabevi, 1994.

GÜVENÇ, Bozkurt. *İnsan ve Kültür*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.

GÜVENÇ, Bozkurt. *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu(1839-1914)*, Ankara, 1989.

GUİBERNAU, Montserrat. *Milliyetçilikler*, (Çev. Neşe N. Domaniç), İstanbul: Sarmal Yayınları, 1996.

GUİDERİ ve PELİZZİ, “Deconstructing/Reconstructing Ethnicity”, *Nations and Nationalism*, Blackwell, 1988.

Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü. *1983 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*, Ankara: Hacettepe Üniversite Yayını, 1987.

HAFİZ, Nimetullah. “Kosova’da Üniversite Düzeyinde Türkçe Eğitim”, *Medeniyet Araştırma Bilim Dergisi*, Sayı 2, Yıl 1, Kosova: Prizren Türk Araştırmacıları Derneği Yayınları, 2002: 55-61.

HALL, S. “New Ethnicities”, *Race: Culture and Difference*, (Ed. J. Donalds ve A. Rattansi), Londra: Sage Publications, 1992: 252-259.

HAMZA, Yusuf. “Osmanlı Öncesi Balkan Türklüğü”, *Medeniyet Araştırma Bilim Dergisi*, Sayı 1, Yıl 1, Kosova: Prizren Türk Araştırmacıları Derneği Yayınları, 2002: 51-68.

HARTADAN, Kesit. “Önce Türk Olmak”, *Çığ Yazın-Sanat Dergisi*, Sayı 11, Prizren, 1992.

HECHTER, Michael. “Group Formation and The Cultural Division of Labour”, *American Journal of Sociology*, Vol. 84, 1978: 293-318.

HOROWİTZ, Donald. *Ethnic Groups In Conflict*, Berkeley: Los Angeles&Landra, University of California Press, 1985.

HUTCHİNSON, John ve Anthony, D. Smith. *Ethnicity*, New York: Oxford University Press, 1996.

- İBRAHİMGİL, Mehmet. "Kosova'daki Türk Eserleri Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *Medeniyet Araştırma Bilim Dergisi*, Sayı 2, Yıl 1, Kosova: Prizren Türk Araştırmacıları Derneği Yayınları, 2002: 29-36.
- İNALCIK, Halil. "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar*, İstanbul: OBİV Yayınları, 1993.
- İNALCIK, Halil. "Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyetinin Yerleşmesi ve İskender Bey İsyanının Menşei", *Fatih ve İstanbul*, Cİ, Sayı 2, İstanbul, 1953.
- ISAACS, H. *Idols of The Tribe: Group Identity and Political Change*, Cambridge: Harward University Press, 1975.
- ISAJİW, Wsevolod. W. "Definition and Dimensions of Ethnicity: A Theoretical Framework, Challenges of Measuring An Ethnic World, Science, Politics and Reality: Proceedings of The Joint Canada-United States Conference On The Measurement of Ethnicity", *Statistics Canada and U.S Bureau of The Census*, Washington D.C: U.S Goverment Printing Office, 1993: 407-27
- ISAJİW, Wsevolod. W. "Definitions of Ethnicity", *Ethnicity*, Vol. 1, 1974: 111-124.
- ISAJİW, Wsevolod. W. "Ethnic-Identity Retention", *Ethnic Identity and Equlatiy: Varieties of Experience In A Canadian City*, (Ed. R. Breton, et. al.), Toronto: University of Toronto Press, 1990: 35-38.
- JACQUES, Edwin. E. *The Albanians An Ethnic History From Prehistoric Times To The Present*, Nort California, 1995.
- JELAVİCH, Barbara. *History of The Balkans*, Vol. II, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

JELAVICH, Charles and Barbara. *The Balkans*, New Jersey: Prentice Hall, 1963.

KALESHI, Hasan. "Türklerin Balkanlara Girişi ve İslamlaştırılması, Arnavut Halkının Etnik ve Milli Varlığının Korunmasının Sebepleri, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, No: X-XI, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1980.

KIRAY, Mübeccel. *Değişen Toplum Yapısı, M. Belik Kıray'ın Toplu Eserleri 3*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1998.

KOFOS, Evangelos. "The Two-Headed Albanian Question In Kosovo", *Avoiding Another Balkan War*, (Ed. Thanos Veremis and Evangelos Kofos), ELIAMEP, 1998.

KORO, Bedrettin. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve Türklerin Balkanlara Yerleşmeleri I", *Sofra Dergisi*, Sayı 3, 8, Prizren, 1994.

KORO, Bedrettin. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu ve Türklerin Balkanlara Yerleşmeleri II", *Sofra Dergisi*, Sayı 3, 9, Prizren, 1994.

Kosova Demokratik Türk Partisi Parti Tüzüğü, Prizren, 20.06.2001.

KUT, Şule. *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

LEVİ-STRAUSS, Claude. *İrk, Tarih ve Kültür*, (Çev. Işık Ergüden, Arzu Oyacıoğlu, Reha Erdem, Haldun Bayrı), İstanbul: Metis Yayınları, 1997.

LİKA, Salih. "Kosova'da İlkokul ve Ortaokul Düzeyinde Türkçe Eğitim", *Medeniyet Araştırma Bilim Dergisi*, Sayı 2, Yıl 1, Kosova: Prizren Türk Araştırmacıları Derneği Yayınları, 2002: 37-55.

- LJIPHART, Arendt. "Self-Determination Versus Predetermination of Ethnic Minorities In Power Sharing Sytems", *The Rights of Minority Cultures*, (Ed. Will Kymlicka), Oxford: Oxford University Press, 1997: 275-287.
- LİMENOPOULOU, K. "Amnesty International's Concerns For The Human Rights of Minorities In Kosovo", *Winners And Losers Among The Minority Groups In Former Yugoslavia*, Kosovo, 29 April 2004.
- MACİONİS, J.J. ve K., Plummer. *Sociology: A Global Introduction*, New York: Prentice-Hall, 1997.
- MAKSUT, Şakir. "Türk Halkının Sorunları Toplumumuzun Sorunlarıdır", *Tan Gazetesi*, Priştine, 17 Kasım 1970: 4.
- MALCOLM, Noel. *Kosova : Balkanları Anlamak İçin*, (Çev. Özden Arıkan), İstanbul: Sabah Kitapları, 1999.
- MALINOWSKI, Bronislaw. *A Scientific Theory of Culture and Other Essays*, Durham: University of North Carolina Press, 1944: 177-222.
- MANDACI, Nazif. *The Turks of Kosovo and the Protection of Minority Culture at The Local Level*, <http://www.google.com/search?q=cache:opW4Elx4dtwJ:www.sam.gov.tr/perceptions/Volume9/JuneAugust2004/nazif.pdf+ljiphart%2Bkosovo&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=1>, 1997.
- MANTRAN, Robert. *XVI.-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi, 1995.

MARMALLAKU, Ramadan. *Albania and Albanians*, London, 1975.

MAY, S. *Language Education and Minority Rights*, London: Longman, 1999.

MEB Yayinevi. *İslam Ansiklopedisi*, VI. Cilt, İstanbul: MEB Basınevi, 1993.

MEDYAN, Emin. "Kırk Yıl Sazında, Kırk Yıl Hazzında", *Çığ Yazın Sanat Dergisi*, Prizren, 1991: 5-10.

MERCAN, Hasan. "Kaygılı Kuşak", *Tan Gazetesi*, Priştine, 15 Şubat 1992: 8.

MORRIS, H. S. "Ethnic Group", *International Encyclopedia of Social Science*, New York: Mac Millan and Free Press, 1968.

MURDOCK, George. Peter. *Atlas of World Cultures*, Pittsburgg: University of Pittsburgh Press, 1981.

MUZBEĞ, İskender. "Doğru Yol İçin Yazılamayan Anılar", *Tan Gazetesi*, Priştine, 15 Mayıs 1976: 6.

NAGATA, Judith. "What is Malay? Situational Selection of Ethnic Identity In A Plural Society", *American Ethnologist*, Vol. I, 1982: 127-143.

NARROL, Raqul. "Ethnic Unit Classification", *Current Anthropology*, 5, No. 4, 1964.

OMARİ, L. "The Constitutional Changes and The Autonomy of Kosova", *TOK*, Serbia: Belgrad, 1989.

ORAN, Baskın. *Küreselleşme ve Azınlıklar*, Ankara: İmaj Yayinevi, 2000.

- ORAN, Baskın. "Religious And National Identity Among The Balkan Muslims: A Comparative Study On Greece, Bulgaria, Macedonia and Kosovo", 18 Aralık tarihinde *Cahier d'etudes sur la Mediterranee Orientale et le monde Turco-Iranien Konferansı'nda sunulan bildiri*, 1994.
- O'LEARY, McGarry ve Brendan. "The Macro-Political Regulation of Ethnic Conflict", *The Politics of Ethnic Regulation*, Routledge, 1993.
- ÖMER, Şerafettin. "Gerçek KGSD'nin 40. Yıl Dönümü Dolayısıyla-On Yıllık Suskunluk", *Tan Gazetesi*, Priştine, 10 Ağustos 1991: 10.
- ÖNDER, A., Tayyar. *Türkiye'nin Etnik Yapısı, Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler*, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2002.
- ÖZERGİN, K., H. KALEŞİ ve İ. ERGEN. "Prizren Kitabeleri", *Vakıflar Dergisi*, Sayı VII, İstanbul, 1968.
- ÖZBAY, Ferhunde. "Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişimlerinin Aile İşlevlerine Yansımaları", *Türkiye'de Ailenin Değişimi-Toplumbilimsel İncelemeler*, (Yayına Hazırlayan Ender Türköz), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1984: 35-69.
- ÖZKALP, Enver. *Sosyolojiye Giriş Dersleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi- Eğitim, Sağlık ve Dil Araştırmaları Çalışmaları Vakfı Yayınları, No. 34, 1984.
- PAREKH, B. *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*, London: MacMillan, 2000.
- PARK, Robert Ezra "The Problem of Cultural Differences", *Race and Culture*. Glencoe: The Free Press, 1931.

- PARK, R.E. ve E., W. Burges. *Introduction To The Science of Sociology*, Chicago: University of Chicago Press, 1969.
- PARSONS, Talcott. *The Structure of Social Action: A Study in Social Theory With Special Reference To A Group of Recent European Writers*, 2nd ed. 2 vols. Vol. 1. New York: Free Press, 1968.
- PATAI, Pephael. *Society, Culture and Change In The Middle East*, Cilt 1, 1970.
- PETROVIÇ, T. ve F., Blagoviç. *The Migration of Serbs and Montenegrins From Kosovo and Metohija: Results of The Survey Conducted In 1985-1986*, (Ed. Macura Milos), Volume III, Serbian Academy of Sciences and Arts, Demographic Studies, 1992.
- POPOVIÇ, Alaxendar. *Balkanlar'da İslam*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- POULTON, Hugh. *Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*, İstanbul: Sarmal Kitabevi, 1993.
- PUTO, Arben ve Stefanaq, POLLO. *The History of Albania, From Its Origins To The Present Day*, London: Boston and Henley, 1981.
- RECEPOĞLU, Altay Suroy. *Kosova'da Türkçe veya Kimlik Mücadelesi*, Prizren: Kosova Türk Yazarlar Derneği Yayınları: 6, Sıprint Basımevi, 2004.
- RECEPOĞLU, Altay Suroy. "Kosova Türklerinin Tarihi ve Nüfus Sayısı", 7-10 Nisan arasında İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Balkan Konferansı'nda okunan bildiri, 1994.

RECEPOĞLU, Altay Suroy. "Derneklerimiz-Uzun Yıllık Emeklerimiz", *Birlik Gazetesi*, Üsküp, 26 Ekim 1991: 18.

REPİSHTİ, S. *The Evolution of Kosova's Autonomy Within The Yugoslav Constituonal Framework*, SOK, 1968.

Republican Statistical Office of Serbia. *Demografic Statistics*, Book 3, Belgrade, 1945.

REX, John. "Multiculturilism in Europe", *Ethnicity*, (Ed. John Hutchinson and Anthony Smith), Oxford University Press, 1996: 240-251.

ROSE, A., M. *Minorities, International Encylopedia of Social Science*, New York: Mac Millan and Free Press, 1961.

ROOSENS, Eugene. *Creating Ethnicity: The Process of Ethnogenesis*. Newbury Park, CA: Sage Pub., 1989.

ROSS, Jeffrey A. "Urban Development and The Politics of Ethnicity: A Conceptual Approach", *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 5, 1982: 440-456.

SAİD, Edward. *Şarkiyatçılık-Batı'nın Şark Anlayışları*, (Çev: Berna Ülner), İstanbul: Metis Yayınları, 2006.

SAİT, Burhan. "Reform Geleceğimizin Önkoşulu", *Tan Gazetesi*, Priştine, 13 Haziran, 1992.

SAİT, Burhan. "Yabancılaşıyoruz?", *Tan Gazetesi*, Priştine, 21 Mart 1992.

- SCHERMERHORN, Richard, A. "Ethnicity and Minority Groups", *Ethnicity*, (Ed. John Hutchinson and Anthony Smith), Oxford University Press, 1996:15-24.
- SELİNA, Durmuş. "Niçin Annem Halamı Sevmiyor Piyesi Prizren Sahnesinde", *Birlik Gazetesi*, Üsküp, 28 Şubat 1952: 8.
- SEVİMLİ, İbrahim. *Kimliksiz Cemaatler, Konumları, Sorunları ve Gelecekleriyle Avrupa'daki Anadolu Kökenliler*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 2000.
- SHİBUTİ, T. ve K. KWAN. *Ethnic Stratification: A Comparative Approach*, New York: Macmillan Co., 1965.
- SHİLLS, E. "Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties", *British Journal of Sociology*, No. 8, 1957: 130-145.
- SMİTH, Anthony D. *Milli Kimlik*, (Çev: Bahadır Sina Şener), İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.
- SMİTH, Anthony D. *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford: Blackwell, 1986.
- SOMERSAN, Semra. *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.
- SOROKİN, Pitirim. *Society, Culture, and Personality*. New York: Harper and Brothers, 1947.
- STACK, John F. "The Primordial Challenge", *Westport*, CT: Greenwood Press, 1986.

THEODORSON, G.A., ve A.G. THEODORSON. *A Modern Dictionary of Sociology*. New York: Harper and Row, 1969.

THOMAS, William I. *The Unadjusted Girl*, Boston: Little Brow Company, 1966.

TOPÇUOĞLU, Abdullah. "Ulus-Devlet ve Etnisite Olgusu", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 33, 1995: 101-110.

TÖNNIES, Ferdinand. *Comunity and Society*, (Çev: Charles P. Loomis), Michigan: The Michigan State University Press, East Lansing, 1957

UNMIK, Milli Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmenin Danışma Kurulu, ACFC/OP/I(2005)004, Strassburg, 2005.

UNMIK, United Nation Shadow Report, Kosovo: Priştine, 2005.

UNMIK, Municipality of Prizren, Development Agenda, , Municipality Public Information Office, April 2002.

UNMIK, Kosova Geçici Öz-Yönetiminin Anayasal Çerçevesi, 2001/9 Sayılı Yönetmelik, Priştine, 15 Mayıs 2001.

UNMIK Regulation No: 2000/45 On Self-Goverment of Municipalities In Kosovo, 11 August 2000.

USTAİBO, Muhammed. "40 Yıl Halkın Hizmetinde", *Çığ Yazım Sanat Dergisi*, Prizren, 1991: 4-11.

WALLERSTEİN, Immanuel. "Halklığın İnşası: Irkçılık, Milliyetçilik ve Etniklik", *İrk, Ulus, Sınıf-Belirsiz Kimlikler*, İstanbul: Metis Yayınları, 1995.

WARNER, W. L. and L. SROLE. *The Social Systems of American Ethnic Groups*, New Haven CT.Yale University Press, 1945.

WEBER, Max. "What is an Ethnic Group", *Economy and Society*, (Ed. Roth and Wittich) Volume I, New York: Bedminster, 1968.

WEBER, Max . "The Origins of Ethnic Groups", *Ethnicity*, (Ed. A. Smith ve J. Hutchinson), Oxford: Oxford University Press, 1996: 35-40.

WOLF, Robert Lee. *The Balkans In Our Times*, Cambridge: Harvard University Press, Massachusetts, 1956.

VEREMİS, Thanos ve Evangeles, KOFOS. "The Kosovo Puzzle In Kosovo", *Avoiding Another Balkan War*, (Ed. Thanos Veremis and Evangelos Kofos), ELIAMEP, 1998.

VİRMİÇA, Raif. "Tarihi Kent Prizren", *Medeniyet Araştırma Bilim Dergisi*, Sayı 2, Yıl 1, Kosova: Prizren Türk Araştırmacıları Derneği Yayınları, 2002: 117-142.

VİRMİÇA, Raif. *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri*, Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.

VİRMİÇA, Raif. "Yugoslavya'da Türkçe Yayın Hayatı", *Çığ Kültür, Yazın, Sanat Dergisi*, Sayı: 17, Ocak-Nisan 1998:

YASA, İbrahim. *25 Yıl Hasanoğlan Köyü (Karşılaştırmalı Bir Toplum Bilimsel Araştırma)*, No: 170, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1969.

ZİELYK, Ihor V. "Two Types of Ethnic Communities", *Sounds Canadian: Languages and Cultures in Multi-Ethnic Society*, (Ed. P. Migus), Toronto: Peter Martin Associates, 1975: 147-157.

İnternet Kaynakları

<http://www.ks-gov.net/esk/esk/english/english.htm>.

<http://dogruyol-tksd.org/content/view/20/40/>

www.kosovamamusa.com

http://www.cnnturk.com/DUNYA/haber_detay.asp?PID=319&haberID=313126, 10 Mart, 2007 18:01:00 (TSİ)

http://www.Bbcco.uk/turkish/news/story/2007/03/070310_kosovo.shtml, Mart, 2007 18:01:00 (TSİ)

<http://ilef.ankara.edu.tr/akildefteri/yazi.php?yad=3265>

EK 1:**Anket Formu**

İl Adı:

Köy Adı:

1. **Cinsiyetiniz:** 1. () Kadın 2. () Erkek2. **Yaşınız:**

1. () 20 yaş ve altı	6. () 50-54
2. () 25-29	7. () 55-59
3. () 30-34	8. () 60-64
4. () 40-44	9. () 65 yaş ve üstü
5. () 45-49	

3. **Doğum yerinizi belirtiniz?**4. **Eğitim durumunuz nedir?**

1. () Okuma-yazma bilmiyor	6. () Lise mezunu
2. () Yalnız okur-yazar	7. () Lise dengi meslek okulu meslek okul mezunu
3. () İlkokul mezunu	8. () Yüksekokul-üniversite mezunu
4. () Ortaokul mezunu	9. () Lisansüstü
5. () Ortaokul dengi meslek okulu mezunu	

5. **Mesleğiniz nedir?**

1. () Ev hanımı	6. () Toprak sahibi veya çiftçi
2. () Memur	7. () İşsiz
3. () Serbest Meslek	8. () Emekli
4. () Esnaf ve Zanaatkar	9. () Üretici/işadamı
5. () İşçi (Vasıflı/Vasıfsız)	10. () Diğer.....

6. **Medeni durumunuz nedir?**

1. () Resmi nikahlı evlilik	4. () Boşanmış
2. () İmam nikahlı evlilik	5. () Eşi ölmüş
3. () Hem imam, hem de resmi nikahlı evlilik	6. () Eşinden ayrı yaşıyor

7. **Kaç yaşında evlendiniz?**

1. () 17 ve daha küçük	4. () 22-23
2. () 18-19	5. () 24-25
3. () 20-21	6. () 26 yaş ve üstü

8. **Eşinizle nasıl evlendiniz?**

1. () Görüşüp anlaşarak	4. () Kaçırarak/kaçırılarak
2. () Görücü usulü ile	5. () Zorla kaçırarak/zorla kaçırılarak
3. () Anne-baba baskısı ile	

9. Eşinizle aranızda akrabalık bağı var mı?

1. () Teyze/dayı çocuklarıyız	3. () Uzak akrabalık bağımız var
2. () Hala/amca çocuklarıyız	4. () Akrabalık bağımız yok

10. Evlenirken aşağıdakilerden hangisi uygulandı?

1. () Başlık parası ödendi	4. () Herhangi bir şey yapılmadı
2. () Mihir yapıldı	5. () Diğer.....
3. () Başlık ve mihir birlikte yapıldı	

11. Eşinizin etnik kökenini belirtiniz?

1. () Türk
2. () Arnavut
3. () Diğer.....

12. Evinizde kimlerle yaşıyorsunuz?

1. () Sadece eşim ve ben
2. () Erkeğin anne-babası ve bekar kardeşleri ile
3. () Kadının anne-babası ve bekar kardeşleri ile
4. () Annem veya babam vefat etti
5. () Diğer.....

13. Kaç yıldır burada yaşıyorsunuz?

1. () Doğduğumdan beri	3. () 14-11 yıldır	5. () 5-3 yıldır
2. () 20 yıldır ve daha fazla	4. () 10-6 yıldır	6. () 2 yıl ve daha az

14. Nereden geldiniz? (Belirtiniz).....

15. Şu anda oturduğunuz yerden memnun musunuz?

1. () Evet
2. () Hayır

16. Memnun değilseniz nereye yerleşmek istersiniz?

1. () İl (Belirtiniz).....
2. () İlçe (Belirtiniz).....
3. () Köy (Belirtiniz).....

17. Niçin taşınmak istiyorsunuz?

1. () İş bulmak için	5. () Can ve mal güvenliği için
2. () Çocukların eğitimi için	6. () Akraba ve yakınlarım olduğu için
3. () Daha iyi yaşam koşulları için	7. () Politik/ideolojik sorunlar nedeniyle
4. () Medeni hal nedeniyle	8. () Diğer.....

18. Burada yaşamaktan memnunsanız bunun nedenini belirtiniz?

1. () İyi bir işim olduğu için	4. () Sosyal çevreme alıştığım için
2. () Toprağım olduğu için	5. () Diğer.....
3. () Çocukların eğitimi için	

19. **Daha önce buradan başka bir yere göç eden akraba veya tanıdıklarınız oldu mu?**

1. () Hayır

2. () Evet (Nereye?).....

20. **Hanenize giren toplam aylık gelir ne kadardır?**

1. () 200 Euro'dan az

4. () 600-800 Euro

2. () 200-400 Euro

5. () 800-1000 Euro

3. () 400-600 Euro

6. () 1000-1200 Euro üstü

21. **Temel uğraşınız dışında gelir (ek gelir) elde ettiğiniz kaynak varsa belirtiniz?**

1. () Yok

4. () Maaş-Ücret

2. () Ticaret

5. () Faiz

3. () Gayri menkul

6. () Diğer.....

22. **Herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan yardım alıyor musunuz?**

1. () Hayır

2. () Evet (Belirtiniz).....

23. **Oturduğunuz evin mülkiyeti kime ait?**

1. () Kendime

5. () Oğluma

2. () Babama

6. () Kardeşime

3. () Anneme

7. () Kira

4. () Eşime

8. () Diğer.....

24. **Aşağıdakilerden hangilerine sahipsiniz?**

	Var	Yok
1. Televizyon	()	()
2. Müzik Seti	()	()
3. Buzdolabı	()	()
4. Çamaşır Makinesi	()	()
5. Bulaşık Makinesi	()	()
6. Elektrik Süpürgesi	()	()
7. Fırın	()	()
8. Mikro-dalga fırın	()	()
9. Video	()	()
10. VCD	()	()
11. DVD	()	()
12. Telefon	()	()
13. Cep Telefonu	()	()
14. Bilgisayar	()	()
15. Araba	()	()
16. Traktör	()	()

25. **Diğer ailelerle karşılaştırdığınızda ailenizin gelir durumunu nasıl görüyorsunuz?**

1. () Çok iyi

4. () Kötü

2. () İyi

5. () Çok kötü

3. () Orta

26. Kazandığınız parayı nasıl değerlendirirsiniz?

1. () Çocukların eğitime harcarım	5. () Eşime veririm
2. () Evin ihtiyaçlarını karşılarım	6. () Tasarruf yaparım
3. () Kendi ihtiyaçlarımı karşılarım	7. () Yatırım yaparım
4. () Aile ve akrabalarımın yardım ederim	8. () Diğer.....

27. Tasarruflarınızı ne şekilde değerlendirirsiniz?

1. () Altın olarak	4. () Gayri menkul olarak
2. () Bankaya yatırarak	5. () Döviz olarak
3. () Tahvil olarak	6. () Diğer.....

28. Aile üyelerinden çalışabilecek durumda olup da işsiz olan var mı?

1. () Evet	2. () Hayır

29. Aşağıdaki yiyeceklerden hangileri sizin evde yapılır?

	Evde Yapılan	Evde Yapılmayan
1. Domates/biber salçası	()	()
2. Reçel	()	()
3. Erişte	()	()
4. Bulgur	()	()
5. Pekmez	()	()
6. Sebze kuru	()	()
7. Meyve kuru	()	()
8. Tarhana	()	()
9. Peynir	()	()
10. Ekmek	()	()
11. Yoğurt	()	()
12. Tereyağ	()	()
13. Turşu	()	()

30. Kaç çocuğunuz var?

	Kız	Erkek
1. () Bir çocuk	()	()
2. () İki çocuk	()	()
3. () Üç çocuk	()	()
4. () Dört çocuk	()	()
5. () Beş çocuk	()	()

31. Çocuğunuzun yetiştirilip, büyütülmesinde kim daha etkilidir?

1. () Anne	3. () Bazen anne, bazen baba	5. () Aile büyüklükleri
2. () Baba	4. () Hem anne-hem baba	6. () Anne, baba ve aile büyüklükleri

32. Çocuğın meslek seçiminde kim daha etkilidir?

1. () Anne	3. () Bazen anne, bazen baba	5. () Çocuğın kendi isteği
2. () Baba	4. () Anne-baba birlikte	6. () Öğretmeni

33. Çocuklarınızın eşlerini seçerken özellikle hangi noktalarına dikkat edersiniz? (Lütfen sadece üç tanesini işaretleyiniz)

	Kız	Erkek
1. Türk olmasına	()	()
2. Akraba olmasına	()	()
3. Tanıdık olmasına	()	()
4. Tahsilli olmasına	()	()
5. Ahlaklı olmasına	()	()
6. Ekonomik durumunun yerinde olmasına	()	()
7. Müslüman olmasına	()	()
8. Karışmam kendisine bırakırım	()	()
9. Diğer.....		

34. Bir anne ve baba olarak çocuklarınızın ileride yaşlılık güvencesi olduğunu düşünüyor musunuz?

1. () Evet 2. () Hayır 3. () Fikrim yok

35. Sizce ailede otorite kimedir?

1. () Babada 4. () Aile büyüklerinde (yaşlı kişide)
 2. () Annede 5. () Diğer.....
 3. () Anne ve babada eşit şekilde

36. Aşağıdaki konularda evinizde kararı kim verir?

	Kadın	Erkek	Birlikte
1. Mutfak harcamaları	()	()	()
2. Giyim-kuşam tercihi	()	()	()
3. Ev eşyası tercihi	()	()	()
4. Erkeğin çalışma yaşamı	()	()	()
5. Kadının çalışma yaşamı	()	()	()
6. Doğum kontrolü ve çocuk sayısı	()	()	()
7. Çocukların terbiyesi ve eğitimi	()	()	()
8. Ev işleri	()	()	()
9. Eve misafir çağırma	()	()	()
10. Tatil ve gezmeler	()	()	()
11. Kadının siyasal seçimi	()	()	()
12. Erkeğin siyasal seçimi	()	()	()

37. Önemli bir karar verirken kime danışsınız?

1. () Kimseye danışmam, bildiğimi yaparım 6. () Aile üyelerime danışırım
 2. () Anne/babama danışırım 7. () Muhtara danışırım
 3. () Eşime danışırım 8. () Belediye başkanına danışırım
 4. () Arkadaşlarıma veya komşularıma danışırım 9. () İmama danışırım
 5. () Çocuklarıma danışırım 10. () Diğer.....

38. Sizce aile açısından erkeğin en önemli görevleri nelerdir? (Lütfen önem sırasına göre üç tanesini 1,2,3... şeklinde belirtiniz)

1. ☐ Ailenin geçimini sağlamak
2. ☐ Ailenin son kararlarını vermek
3. ☐ Ailedeki kadın/kızların davranışlarını denetlemek
4. ☐ Çocukların eğitimi ile ilgili kararlar vermek
5. ☐ Çocukları terbiye etmek
6. ☐ Ailedeki işbölümünü belirlemek
7. ☐ Aileyi temsil etmek
8. ☐ Diğer.....

39. Sizce aile açısından kadının en önemli görevleri nelerdir? (Lütfen önem sırasına göre üç tanesini 1,2,3... şeklinde belirtiniz)

1. ☐ Ev işleri yapmak
2. ☐ Çocukları yetiştirmek ve terbiye etmek
3. ☐ Eşine, çocuklarına bakmak
4. ☐ Eşine, çocukların manevi destek olmak
5. ☐ Aile içi huzur ve uyum sağlamak
6. ☐ Ailenin sosyal ilişkilerini düzenlemek
7. ☐ Aileyi temsil etmek
8. ☐ Aile bütçesini ayarlamak
9. ☐ Diğer.....

40. Gerektiğinde size kimin yardımcı olacağını düşünüyorsunuz?

	Akraba	Komşu
1. Hayır	☐	☐
2. Evet	☐	☐
3. Diğer.....		

41. Hangi dilleri biliyorsunuz?

1. ☐ Türkçe	4. ☐ Boşnakça
2. ☐ Arnavutça	5. ☐ İngilizce
3. ☐ Sırpça	6. ☐ Diğer.....

42. Türkçe okuma ve yazma biliyor musunuz?

	Okuma	Yazma
1. Evet	☐	☐
2. Hayır	☐	☐

43. Türkçe'yi nereden öğrendiniz?

1. ☐ Ailemden	4. ☐ Kitle iletişim araçlarından (televizyon, radyo,....)
2. ☐ Okuldan	5. ☐ Türkçe bilen arkadaş ve komşularımdan
3. ☐ Dil kursundan	6. ☐ Diğer.....

44. Çocuklarınız hangi dilde eğitim görüyorlar?

1. ☐ Türkçe	3. ☐ İngilizce
2. ☐ Arnavutça	4. ☐ Diğer.....

45. **Çocuğunuzun hangi dilde eğitim görmesini isterdiniz?**

1. () Türkçe	3. () İngilizce
2. () Arnavutça	4. () Diğer.....

46. **Günlük hayatınızda/sosyal ilişkilerinizde en çok kullandığınız dil aşağıdakilerden hangisidir?**

1. () Türkçe
2. () Arnavutça
3. () Diğer.....

47. **Kendinizi tanımlarken öncelik verdiğiniz kimlik çeşiti aşağıdakilerden hangisidir? (Lütfen önem sırasına göre üç tanesini 1,2,3... şeklinde belirtiniz)**

1. () Dini kimlik	4. () Vatandaşlık kimliği
2. () Siyasi kimlik	5. () Diğer.....
3. () Etnik kimlik	

48. **Milli kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?**

1. () Türk	4. () Müslüman
2. () Arnavut	5. () Diğer.....
3. () Kosovalı	

49. **Etnik kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?**

1. () Türk	4. () Müslüman
2. () Arnavut	5. () Diğer.....
3. () Kosovalı	

50. **Etnik kimliğinizden kaynaklanan sorunlar yaşıyor musunuz?**

1. () Evet	2. () Hayır

51. **Eğer cevabınız evet ise bu sorunlar nelerdir? (Lütfen önem sırasına göre üç tanesini 1,2,3... şeklinde belirtiniz)**

1. () İşsizlik
2. () Mesleki kariyerde yükselme
3. () Sosyal ilişkilerde yaşanan problemler
4. () Eğitim sürecinde karşılaşılan problemler
5. () Kültürel alışkanlıkların uygulanmasında yaşanan problemler
6. () Dini inançların uygulanmasında yaşanan problemler
7. () Türkçe'nin kullanılmasında yaşanan problemler
8. () Diğer.....

52. **Millet kavramı sizde ne çağırıştırıyor? (Lütfen sadece bir seçenek işaretleyin)**

1. () Aynı toprak parçası üzerinde yaşayan insan topluluğu
2. () Ortak kültüre sahip insan topluluğu
3. () Ortak dile sahip insan topluluğu
4. () Ortak inanca sahip insan topluluğu
5. () Fikrim yok

53. Etnik grup kavramından ne anlıyorsunuz? (Lütfen sadece bir seçenek işaretleyin)

1. ☐ Ortak duygu, düşünce ve zevklere sahip topluluk
2. ☐ Ortak dile sahip topluluk
3. ☐ Ortak dine sahip topluluk
4. ☐ Ortak tarihi anılara, dile, dine ve kültüre sahip topluluk
5. ☐ Aynı soydan gelen topluluk
6. ☐ Fikrim yok

54. Atalarınızın Kosova'ya nereden gelmiş oldukları hakkında bilginiz var mı?

1. ☐ Hayır
2. ☐ Evet (Belirtiniz).....

55. Size göre Türk dünyasını bir arada tutan unsurlar nelerdir? (Lütfen önem sırasına göre üç tanesini 1,2,3 şeklinde sıralayınız)

1. ☐ Ekonomik ilişkiler	6. ☐ Örf ve adetler, gelenek ve görenekler
2. ☐ Türkçe/Anadil	8. ☐ Milliyetçilik bağı
3. ☐ Ortak tarihi anılar	9. ☐ Diğer.....
4. ☐ Müslümanlık	
5. ☐ Ortak yurt inancı	

56. Türkiye hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

1. ☐ Anavatanım	4. ☐ Hiçbir şey düşünmüyorum
2. ☐ Dost ve kardeş ülke	5. ☐ Diğer.....
3. ☐ Yaşamak istediğim ülke	

57. Size göre ülkenizin en önemli sorunları nedir? (Lütfen önem sırasına göre üç tanesini 1,2,3 şeklinde sıralayınız)

1. ☐ Sosyal adaletsizlik	7. ☐ Eğitim ve sağlık kurumlarındaki aksaklıklar
2. ☐ Sanayileşme	8. ☐ Çevre kirliliği
3. ☐ İşsizlik	9. ☐ Ahlaki çöküntü
4. ☐ Yolsuzluk/rüşvet	10. ☐ Dini duyguların zayıflığı
5. ☐ Nüfus artışı	11. ☐ Gelir eşitsizliği
6. ☐ İnsan hakları ihlalleri	12. ☐ Diğer.....

58. Türkiye Cumhuriyeti'nden beklentileriniz var mı?

1. ☐ Yok
2. ☐ Var (Belirtiniz).....

59. Kosova yönetiminden beklentileriniz var mı?

1. ☐ Yok
2. ☐ Var (Belirtiniz).....

60. Siyasetle ilgileniyor musunuz?

1. ☐ İlgilenirim	3. ☐ Az ilgilenirim
2. ☐ Hiç ilgilenmem	4. ☐ Diğer.....

61. Kosova'nın sorunlarına sizce hangi parti çözüm getirebilir?(Belirtiniz).....

62. Herhangi bir örgüte üye misiniz ?

1. () Hayır
2. () Evet (Belirtiniz)

63. Seçimlerde bir partiye oy verirken neye dikkat edersiniz ?

1. () Türklerin meselelerine önem vermesi
2. () Ülkenin kalkınmasına inandırıcı çözümler vaat etmesi
3. () Dini değerlere bağlı olması
4. () Partinin ve adayların dürüst olması
5. () Diğer.....

64. Kamu kurum ve kuruluşlarına istediğiniz zaman rahatça ulaşabiliyor musunuz?

1. () Evet
2. () Bazen
3. () Hayır

65. Aşağıdaki ibadetlerden hangilerini yerine getirirsiniz ?

a. Namaz

1. () Günde beş vakit
2. () Ara sıra
3. () Sadece Cuma namazları
4. () Sadece bayram namazları
5. () Namaz kılmam
6. () Diğer.....

b. Oruç

1. () Üç aylarda dahil ramazanın tamamı
2. () Ramazanın tamamı
3. () Ramazan ayında kısmen
4. () Sadece adak oruçları
5. () Oruç tutmam

c. Kurban

1. () Her kurban bayramı
2. () Maddi duruma bağlı
3. () Ara sıra
4. () Sadece adak olarak
5. () Kurban kesmem

66. Hacca gittiniz mi?

1. () Evet
2. () Hayır

67. Çocuklarınıza dini bilgi verilmeli midir?

1. () Hayır
2. () Evet (Nerede? Belirtiniz).....

68. Sağlık sorunuz olduğunda nereye başvurursunuz?

1. () Sağlık ocağına giderim
2. () Polikliniğe giderim
3. () Hastaneye giderim
4. () Türk taburunun revirine giderim
5. () Özel doktora giderim

69. Ülkenizdeki sağlık hizmetlerinden memnun musunuz?

1. () Evet
2. () Hayır

70. Cevabınız hayır ise nedenini belirtiniz?

1. () Hastane kuyrukları
2. () Hastane personelinin hastaya karşı olumsuz tutumları
3. () Doktorların yetersiz olması
4. () Hastanedeki teknik donanım yetersizliği
5. () Muayene ücretlerinin yüksek olması
6. () Diğer.....

71. Herhangi bir DKY uyguluyor musunuz?

1. () Evet
2. () Hayır

72. Boş zamanlarınızda ne yapıyorsunuz?

1. () Arkadaşları, akrabaları, komşuları ziyaret ederim
2. () Müzik dinlerim
3. () Radyo dinlerim
4. () Televizyon seyredirim
5. () Kitap okurum
6. () Evde otururum
7. () El işi yaparım
8. () Boş zamanım yok
9. () Tiyatro/sinemaya giderim
10. () Diğer.....

73. Kitap okur musunuz?

1. () Sık sık
2. () Ara sıra
3. () Nadiren
4. () Hiç

74. Gazete/dergi okur musunuz?

1. () Sık sık
2. () Ara sıra
3. () Nadiren
4. () Hiç

75. Tiyatro/sinemaya gider misiniz?

1. () Sık sık
2. () Ara sıra
3. () Nadiren
4. () Hiç

76. Hangi TV kanallarını izliyorsunuz? (Belirtiniz)

77. Hangi gazeteleri okuyorsunuz? (Belirtiniz).....

78. Hangi radyo kanallarını dinlersiniz? (Belirtiniz).....

79. Televizyonda en çok hangi programları izliyorsunuz? (Lütfen en çok üç şık işaretleyiniz)

1. () Hemen tüm programları
2. () Yabancı ve yerli dizileri
3. () Haberler
4. () Sinema
5. () Özel eğlence programları
6. () Dini yayınlar
7. () Spor haberleri ve spor yayınları
8. () Eğitsel-kültürel yayınlar
9. () Tarihi belgeseller
10. () Diğer.....

80. Yurt dışına çıktınız mı?

1. () Hayır
2. () Evet (Hangi ülkeye?).....

81. İl/Köy veya Kosova dışına ne için çıkarsınız?

	İl/İlçe	Kosova Dışı
1. Hiç çıkmam	()	()
2. Okumak için	()	()
3. İş aramak için	()	()
4. Çalışmak için	()	()
5. Alış-veriş için	()	()
6. Akrabalarımı ziyaret için	()	()
7. Seyahat etmek için	()	()
8. Diğer.....		

....

82. Savaştan önceki duruma göre Kosova'nın bugünkü durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

1. () Daha iyi 2. () Aynı 3. () Daha kötü

83. Kosova'nın bugünkü ve gelecekteki durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

	Bugünkü durumu	Gelecekteki durumu
1. Özerk bir bölge	()	()
2. BM'in denetimi altında bir bölge	()	()
3. Sırbistan'a bağlı bir bölge	()	()
4. Bağımsız bir ülke	()	()
5. Diğer.....		

84. Geleceğe ilişkin beklentileriniz nelerdir? (Lütfen üç tanesini işaretleyiniz)

1. () Eşim ve çocuklarımla mutlu, sağlıklı yaşamak
2. () Maddi durumunu iyileştirmek (ev, araba almak)
3. () Çocuklarımı okutmak
4. () Çocuklarımı evlendirmek
5. () Çocuklarıma maddi yardımda bulunmak
6. () Çocuklarıma dükkan, iş yeri açmak
7. () Sağlıklı bir biçimde emekli olmak ya da işimden ayrılmak
8. () Emekli olup bir iş yeri açmak
9. () İlerde ne olacağımızı kestirmek zor, Allah bilir
10. () Kendime ait hiç birşey istemiyorum, çocuklarım mutlu olsun
11. () Diğer.....

EK 2:**Görüşme Formu****Mamuşa Belediye Başkanı'na Uygulanan Görüşme Formu**

1. Doğum yeriniz?
2. Eğitim durumunuz?
3. Kaç yıldır bu görevdesiniz?
4. Mamuşa'nın tarihiyle ilgili bilgi verir misiniz?
5. Mamuşa'nın nüfusu ve nüfusun yapısı hakkında bilgi verir misiniz?
6. Mamuşa'daki eğitim ve sağlık kurumlarıyla ilgili bilgi verir misiniz?
7. Mamuşa'daki temel geçim kaynakları nelerdir?
8. Mamuşa'nın temel sorunları nelerdir?
9. Sorunların çözümüyle ilgili olarak belediyenin yaptığı faaliyetler nelerdir?
10. Belediye olarak Türkiye ve Kosova yönetiminden beklentileriniz var mı? Varsa bu beklentiler nelerdir?
11. Mamuşa'daki dernekler ve siyasi kuruluşlar nelerdir?
12. Mamuşa'da kooperatifçilik faaliyeti hakkında bilgi verir misiniz?
13. Mamuşa'daki kültürel faaliyetler hakkında bilgi verir misiniz?
14. Mamuşa'da internet cafe var mı?
15. Mamuşa'ya gazete geliyor mu?
16. Mamuşa'da kaç tane cami var?
17. Mamuşa'da yapılan evlilikler hakkında bilgi verir misiniz?
18. Mamuşa'daki suç oranı ve suç türleri nelerdir?
19. Mamuşa'nın turistik açıdan gezilecek ve görülecek yerleri nerelerdir?
20. Belediye başkanı olarak yakın dönemde yapmayı planladığınız işler nelerdir?

Dernek Başkanlarına Uygulanan Görüşme Formu

1. Doğum yeriniz?
2. Eğitim durumunuz?
3. Dernek kaç yılında ve kim tarafından kuruldu?
4. Derneğin kuruluş amacı nedir?
5. Kaç yıldır dernek başkanlığı yapmaktasınız?
6. Derneğin kaç üyesi bulunmaktadır?
7. Diğer Türk dernekleriyle ilişkileriniz nasıl?
8. Derneğin yaptığı faaliyetlerle ilgili genel bilgi verir misiniz?
9. Derneğin temel sorunları nelerdir?
10. Kosova Türkleri'nin temel sorunları nelerdir?
11. Bu sorunların çözümü için derneğin yaptığı faaliyetler nelerdir?
12. Türkiye'den ve Kosova yönetiminden beklentileriniz nelerdir?
13. Dernek başkanı olarak yakın dönemde yapmayı planladığınız işler nelerdir?

EK 3:

Kosova Haritası ve Araştırma Yöresinin Resimleri

Kosova Haritası

Prizren'den Genel Görünüm

Prizren'den Genel Görünüm

Prizren'de Osmanlı Döneminden Kalma Bir Ev

Sinan Paşa Cami

Şadırvan Çeşmesi

Osmanlı'dan Kalma Taş Köprü

Esnaf Derneği Üyeleri, Türk Taburu Subayları İle Birlikte

Mamuşa'da Osmanlı Döneminden Kalma Kapı ve Kapıcık

Prizren'de 23 Nisan Bayramı Kutlamaları

Mamuşa'da Türk Taburunun Yaptırdığı Yol

Prizren Kalesi

